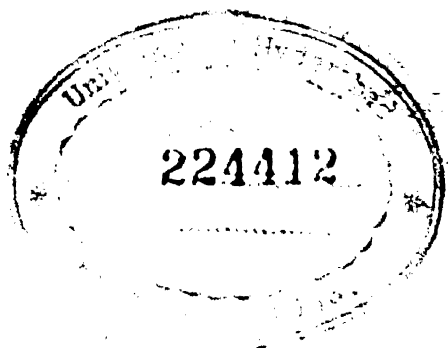

T
403
R14 A

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the 'Vavilla' Press
Madras.—1940.

పీఠిక.

ఆంధ్రభాష తత్సమ, తద్భవ, దేశ్య, గ్రామ్యములని నాలుగు తెగలుగలదిగ నున్నది. అందు మొదటి దగుతత్సమ భాషాపదముల యర్థపరిజ్ఞానమునకై యమరసింహాకవివ్యునిచే రచింపబడిన నామలీంగానుశాసనము మున్నగునిఘంటువు లపరిమితములుగా నున్నవి. కడపటి దగుగ్రామ్యభాష ప్రయోగార్హము గామిచే దానికి నిఘంటువు లక్కఱ లేక వాడుకలో నిలిచినది. ఇక దేశ్యతద్భవాత్మక మగునాంధ్రభాషకే ప్రత్యేక నిఘంటువు కావలసివచ్చినందున నట్టినిఘంటువుల నాంధ్రకవులు కొన్నింటిని వ్రాసిరి. వానిలోఁ బ్రసిద్ధికెక్కినవి ఆంధ్రనామ సంగ్రహము, ఆంధ్రనామశేషము, తరువాతది సాంబనిఘంటువు. వీనిలో మొదటిరెండుగ్రంథములను వెక్కఁ డ్రిదివఱకు ననేక పర్యాయములు టికలతోఁ జేర్చి ముద్రించిరి.

❧ ఈకూర్పుయొక్క గొప్పమార్పు. ❧

అయినను, నిఘంటువులకు డీక వ్రాయుటయందు రెండు విషయములు ముఖ్యముగా గమనింపవలెను. ఒక్కటి, రూఢి పదములకుఁ దప్పఁ దక్కినవాని కవయవార్థముఁ దెలుపవలయును. రెండవది, ఆరూపములనిష్పత్తి చూపవలయును. ఈపద్ధతి ననుసరించియే అమరమునకు సుధ యను నొకవ్యాఖ్యానమును మహాపండితుఁ డగుభానుదీక్షితుఁడు రచించెను. అట్లే

యీతెనుఁగు నిఘంటువులకును వ్రాసిన బాగుండునని తలంచి తద్భవములకెల్ల నవి యేసంస్కృతపదములనుండి వచ్చినవో యాపదములును గతినస్థలంబులందు వ్యాకరణాంశములును ససూత్రోదాహరణంబుగాను వ్రాయఁబడినవి. గొప్పయభివృద్ధి యేమన, ఈనిఘంటువులు పద్యరూపముగా నున్నందునఁ గడపట ఆకారాద్యనుక్రమణిక శ్రమవ్యయముల కోర్చి వ్రాయించి దీనితోఁ జేర్పఁబడినది. దానియుపయోగమునుగూర్చి చదువరులే తెలిసికొనఁగలరు. కాబట్టి యీగ్రంథము నాదరించి, దీనియందలి లోపములను దెల్పి, యిదియింకను వన్నెకువచ్చునట్లు చేయుట కును, ఇట్టిగ్రంథము లన్నియుఁ ద్వరలో నచ్చుపడుటకును భాషాభిమానులు ప్రోత్సాహము గలిగింతురుగాక యని కోరు చున్నాము.

❖ ఆంధ్రనామసంగ్రహము. ❖

ఆంధ్రనామసంగ్రహము పైఁడిపాటి లక్ష్మణకవిచే రచింపఁ బడినది. ఈపైఁడిపాటిలక్ష్మణకవి కాండిస్యగోత్రుఁడు. ఏకామ్ర మంత్రిపుత్రుఁడు. ఈకవి తనగ్రంథాది నిష్ఠదేవతాప్రార్థనము నందు “శ్రీపతిపంధ్యుక్” అని విశేషణము చేర్చియుండుటచే నితఁడు మహేశ్వరభక్తుఁడని తెలియుచున్నది. కావుననే తన గ్రంథమును కాశీవిశ్వనాథుని కంకితముచేసెను. ఈకవియొక్క కాలంబు నిర్ణయింప నొక్కయాధారంబైనను లేదు. అయినను, ఆంధ్రనామశేషము రచించిన అడిదము సూరయకవీంద్రుఁడు పీఠికయందు “ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని, కొన్ని తెనుఁగుమఱుఁగు లన్ని కూర్చి, యాంధ్రనామశేష మనుపేరఁ జెప్పెద” నని చెప్పియుండుటచే, సూరనకవికి ముందటి

వాడయి యుండవలెను. అట్లయినచో నితడు పదునేడవ శతాబ్దాంతమున నున్నవాడని తోచుచున్నది.

— ఆంధ్రనామశేషము. —

ఆంధ్రనామశేషము అడిదము సూరకవి రచించెను. ఈ సూరకవితండ్రి బాలభాస్కరుడు. నియోగిబ్రాహ్మణుడు. ఈ మహాకవి కవిజనరంజనము, రామలింగేశ్వరశతకము, కవి సంశయవిచ్ఛేదము, ఆంధ్రచంద్రాలోకము, ఆంధ్రనామశేషము అనునైదు గ్రంథములను రచించెను. ఈమహాకవి క్రీ. శ. 1750 సంవత్సరము మొదలు 1780 సంవత్సరమువఱకు నున్నట్లు కవిజీవితమువలనఁ దెలియుచున్నది.

—

శ్రీ ర స్తు.

ఆంధ్ర నామసంగ్రహము

స టీ క ము.

అవతారిక.— వైండిపాటి లక్ష్మణకవి యాంధ్రనామ సంగ్రహమనెడి గ్రంథమును రచింపఁబూని, తాను జేయఁబూనిన యీ గ్రంథము నిర్విఘ్నముగఁ బరిసమాప్తి నొందుటకై తన యిష్టదేవతా నమస్కారరూప మైన మంగళము నాచరించి, యిఁక మీఁదను గ్రంథకర్త లాదిని మంగళముఁ జేయుదురు గాక యనుతలంపుతో నామంగళమును బద్యరూపముగా గ్రంథారంభమునఁ జేర్చుచున్నాఁడు. రెండవ మూడవ పద్యములందుఁ గవి తన పేరును, గ్రంథనామమును, ఆ గ్రంథ విషయములను, కృతిపతిని చెలియఁజేయుచున్నాఁడు.—

క. శ్రీపతివంద్యు విశాలా

క్షీపతిని భజించి యిష్టసిద్ధులు వరుసఁ

బ్రాపింపఁగ గణనాథుని

శ్రీపాదంబులకు నెఱుంగి १ చెందినవేడ్కన్.

1

క. సతభక్తలోకరత్నా

రతికిం జంచత్కృపాతరంగితమతికిఁ

శతమఖముఖసురనుతిసం

గతికి మహిమోన్నతికిని ॥ గాశీపతికిన్.

2

తే. అంకిత మొనర్తుఁ దెనుఁగుపే ॥ శ్లఃరసి కూర్చి

గరిమతో నాంధ్రనామసంగ్రహ మనంగ

నమరుకృతిఁ బైడిపాటి యేకామ్రమంత్రి

సుతుండఁ గవిలక్షణాఖ్యుండ ॥ సుజనహితుండ.

3

తా. పైడిపాటి యేకామ్రమంత్రికుమారుడను, సజ్జనుల కీర్తుడను నైన పైడిపాటికవిలక్షణుఁ డనునెను తలఁచినకోర్కెలు నెఱవేఱుటకై శ్రీమహావిష్ణువుచే బూజింపఁదగినవిశాలాక్షీవతి యగు కాశీవిశ్వేశ్వరుని ధ్యానించి, పిదప విఘ్నేశ్వరుని మహిమగలపాదములకు మ్రొక్కి మిక్కిలి సంతోషము నొందినవాడనయి, తన్ను మ్రొక్కెడుభక్తులను గాపాడుట యందు శ్రద్ధగలవాఁడును, దయారసముతోఁ గూడినబుద్ధిగలవాఁడును, దేవేంద్రుఁడు మొదలగు నకలదేవతలచే జేయఁబడు నమస్కారముల నంగీకరించువాఁడును, విశేషమహిమ గలవాఁడునునైన కాశీవిశ్వనాథస్వామికి నంకితముగాఁ దెనుఁగుపేళ్లన్నియుఁ జేర్చి యాంధ్రనామసంగ్రహ మను గ్రంథము నొనర్చెదను (అని గ్రంథకర్త ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాఁడు.)

అవ. గ్రంథకర్త తాను రచియింపఁదలఁచిన గ్రంథము నందలి పరిభాషను దెలుపుచున్నాఁడు:—

తే. దేవమానవస్థాపరతిర్యగ్గాఖ్య

వర్గు లొనరింతు నానార్థవర్గుఁ గూడ

వర్గములు గాఁగఁ గూర్తు నాహ్వయములందు

నిడుదు వివరించునెడల సంస్కృతపదంబు.

4

తా. నేను రచింపఁబోవు ఆంధ్రనామసంగ్రహమందు దేవవర్గు, మానవ వర్గు, స్థావరవర్గు, తిర్యగ్వర్గు, నానార్థవర్గు అను నైదువర్గులను రచించెదను.

పర్యాయపదములన్నియుఁ బెలుఁగుపదములుగా నుండును. ఆర్థమును వివరించుటకై ఆపర్యాయపదములకుఁ దుదను సంస్కృతపదము నుంచెదను. (అని గ్రంథకర్త చెప్పెను.)

[దేవవర్ధనందు దేవతలు, వారికి సంబంధించినవి చెప్పబడినవి. మానవ వర్ధనందు మనుష్యులు, వారికి సంబంధించినవి వివరింపబడినవి. స్థావరవర్ధనందు కొండలు, చెట్లు మున్నగునచరములనుగూర్చి చెప్పబడినవి. తిర్యగ్వర్ధనందు పశుపక్ష్యాదులకు సంబంధించినవానినిగూర్చి వివరింపబడినవి. నానార్థ వర్ధనందు ననేకార్థములయినపదములఁ గూర్చి వివరింపబడినవి.]

క. శ్రీలలానాధిపవంద్య వి

శాలాక్షిప్రాణనాథ శ తమఖముఖది

కృలాభీష్ట సమధిక

శీలా కాశీనివేశ శ్రీవిశ్వేశా.

5

తా. లక్ష్మీనాథుఁడగు విష్ణుచేతఁ గొనియాడఁ దగినవాఁడవును, కాశీ విశాలాక్షికి మగఁడవును, ఇంద్రావలోకపాలురకోర్కుల నీడేర్చువాడవును, గొప్పస్వభావముగలవాడవునైన కాశీపురియందు వెలయుచున్న యో విశ్వేశ్వరా! నీవు నాగ్రంథము నవధరింపుము (అని గ్రంథకర్త కృతిపతిని హెచ్చరించెను.)

—●—
—●— దే వ వ ర్థ. —●—

సీ. ముక్కంటి యరపదిమోములవేలుపు

మినుసిగదయ్యంబు శ మిత్తిగొంగ

గట్టువిల్లుఁడు గఱకంటిఁడు మిక్కిలి

కంటిదేవర బేసికంటివేల్పు

వలిమలల్లుఁడు మిన్నురవాఁతతాలుపు కొండ

వీటిజంగము గుఱ్ఱవేల్పుతండ్రి

వలరాజుసూడు జగ్గుల తేనిచెలికాడు

బూచులయెకిమీడు १ పునుకతాల్పు

తే. విసపుమేతరి జన్నంపువేటకాడు

బుడుతనెలతాల్పు వెలియాల్పాతురౌతు

తోలుదాలుపు ముమ్మెనవాలుదాల్పు

నాఁగ భవదాఖ్య లొప్పు (నందకవిపక్ష.).

6

టీ. ముక్కంటి=మూడు నేత్రములుగలవాడు, [బహు ప్రీహిని సమా సాంతకార్యములు చూపట్టెడి. బాల. సమా. 22 సూ. చేత 'ముక్కంటి' యని యయ్యెను.] అరపది మోములవేలుపు = విదుముఖములు గలదేవుడు, మినుసిగ దయ్యంబు = ఆకాశము జాట్టుగాఁగలదేవుడు, మిత్తిగొంగ = మృత్యువునకు శత్రువు, [మిత్తి-ప్రకృతి. మృత్యువు] గట్టువిల్తుడు = మేరువర్వతము ధనుస్సు గాఁగలవాడు, [బా. సమా. సూ. చూ. ముక్కంటి.] కఱకంకుడు = నల్లని కుత్తుకగలవాడు, ["అర్యవృషహారంబుల దృష్టంబు గ్రాహ్యంబు" బాల. సంజ్ఞా. 23 సూ. చేత నిది యనిండ్యగ్రామ్యము.] మిక్కిలికంటిదేవర = హెచ్చునేత్ర ములుగలదేవుడు, దేసికంటివేల్పు = మూడు నేత్రములుగల దేవుడు, [మూడు అనునది దేసిసంఖ్య] పలిమలల్లుడు = మంచుకొండయొక్క (హిమ వంతునియొక్క) అల్లుడు, మిన్నుచాకతాల్పు=[మిన్ను = ఆకాశము, చాక= నది.] ఆకాశగంగను శిరస్సున ధరించువాడు, కొండవీటిజంగము = కైలాస వర్వతము నివాసముగాఁ గలభీక్షునుడు, గుజ్జువేల్పుతండ్రి = పొట్టిదేవర యగు విఘ్నేశ్వరునిజనకుడు, వలరాజుసూడు = మన్తధానికే బగతుడు, జగ్గుల తేనిచెలికాడు = [జగ్గులు = యక్షులు, వారికి తోడు కుదేరుడు, అతనికి స్నేహితుడు.] కుదేరునిస్నేహితుడు. బూచులయెకిమీడు = విశాచములకు అధిపతి, పునుకతాల్పు = బ్రహ్మకపాలధారి, విసపుమేతరి = విషముదిన్ను వాడు, జన్నంపువేటకాడు = దక్షునియొగము ధ్వంసముజేసినవాడు,

[విసము+మేతరి, జన్నము+వేటకాడు—కర్త ధారయంబులందు మువర్ణము నకు పుంపులగు. బా. సంధి 32 సూ. చేతః బంపుగాగమము.] బుడుతసెల తాల్పు=బాలపండుని శిరంబునఁ దాల్చినవాడు, వెలియాలుపోతురాతు = తెల్లనియాబోతు నెక్కుయోగుడు, తోలుదాలుపు = వ్యాఘ్రచర్మమును ధరించువాడు, ముమ్మెనపాలుదాల్పు=మూడుమొనలుగల యాయుధమును (త్రిశూలమును) ధరించినవాడు, నాఁగ్ = అటు ఈయిరువదిరెండును, అంధకవివక్ష=అంధకాసురునికి శత్రుడా! భవత్ ఆఖ్యలు విప్రును = నీపేళ్ల నడగు. (ఈపద్యములోఁ జెప్పిన ౨౨ ను ఈశ్వరుని పేళ్లు.)

సీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ ర చుట్టుఁగైదువుజోదు
పచ్చవిల్లునితండ్రి ర లచ్చిమగఁడు
పులుఁగుత త్తడిరొతు ర వలమురితాలుపు
వెన్నుడు కఱివేల్పు ర వెన్నుదొంగ
నునుగాడ్పుదిండిపానుపునఁ బండెడుమేటి
బమ్మదేవరతండ్రి ర తమ్మికంటి
పదివేసములసాని ర పసిడిపుట్టముదాల్పు
కఱ్ఱినెచ్చెలి తరిగట్టుదారి

తే. యాలకాఁగిరి వ్రేతలమేలువాడు
పాలకడలల్లుడును బక్కిరదాలుఁజేడు
తేయుఁబవలును జేయుకన్దోయివాడు
మామమామన హరి యొప్పు ర (శ్రీమహేశ).

7

టీ. సోఁకుమూఁకలగొంగ = రాక్షససమాహములకు శత్రువు, చుట్టుఁ

( ) ముఁలములో నీకుండలమున నుంచబడిన పదములు పర్యాయపదములయర్థములకు సంబంధపడ వని యెఱుఁగుడు.

గైదువుజోడు=గుండ్రనియూయంధమును (నుదర్శనమును) దాల్చు వీరుండు.
 [చుట్టు+కైదువు-చుట్టు+గైదువు. సమాసమున నుదంతస్త్రి సమంబులకుఁ బరుష
 సరళములు పరము లగునపుడు నుగాగమంబగు. బా. సంధి. 21 సూ. యోధ
 శబ్దమునకు వికృతి-జోడు.] పచ్చవిట్టనితండ్రి=పచ్చనివిట్ట గలమన్నభునికీ
 దండ్రి, లచ్చిమగఁడు=లక్ష్మీకి భర్త, [లక్ష్మీ. వికృ. లచ్చి.] పులుగుతత్తడి
 రాతు=గరుడవాహనము సెక్కిడి వీరుండు, వలమురితాలపు=పాంచజన్య
 మనుశంఖమును ధరించువాఁడు, వెన్నుండు=[విష్ణుశబ్దభవము] అంతటవ్యాపించు
 వాఁడు, కఱిపేల్పు=నల్ల సిమేసించాయ గలదేవుండు, వెన్నదొంగ=(కృష్ణావ
 తారంబున గోపికలయిండ్లయందు) వెన్న నవహరించినవాఁడు, * నునుగాడ్చు
 దిండిపానుపునఁ బండెడు=మేటి = మృదువైనవాయువును భక్షించెడు
 శేషతల్పమునందుఁ బరండు దొర, బమ్మదేవరతండ్రి=బ్రహ్మదేవునికీ దండ్రి,
 తమ్మికంటి = కమలములబోలు కన్నులు గలవాఁడు, పసిపెనములసామి =
 దశావతారము లెత్తిన దేవుండు, [సామి-ప్రకృ. స్వామి. పెనము-ప్రకృ.
 పేషము.] పసిడిపుట్టముదాల్చు=పీతాంబరము ధరించినవాఁడు, కట్టిసెచ్చెలి=
 ఆర్జునునకు ముఖ్యస్నేహితుండు, [సెఱ+చెలి=సెచ్చెలి.] తరిగట్టుదారి=కవ్వపుఁ
 గొండను (మందరపర్వతమును) మోసినవాఁడు, ఆలకాపరి = పసులను
 మేపినవాఁడు, [ఆపు-బహు. ఆపులు-లేక ఆలు-బహువచనము పరంబగు
 నపు డాపుప్రభృతులతుదియక్షరంబులకు లోపం బగు బా. ఆచ్చి. 21 సూ.
 చేత ఆపుశబ్దమున కంత్యవర్ణ'లోపము.] ప్రేతలమేలువాఁడు = గోపికాస్త్రి
 లను రక్షించువాఁడు, పాలకడలల్లుండు = లక్ష్మీదేవికీ దండ్రి యైనక్షీరసము
 ద్రున కల్లుండు, పక్కిడాలు తోడు = గరుడధ్వజము గలవాఁడు, రేయిం
 బవలను జేయుకన్దోయివాఁడు=నిశాకరదినకరులు (చంద్రసూర్యులు) నేత్ర

* 'నునుగాలి'మేతపానుపునఁ బండెడిదొర' అని పాతాంతరము.

ములుగాఁ గలవాఁడు, *మామమామ=మామయగునముద్రమునకు మామ—
అనన్ (శ్రీమహేశా) హరి విష్ణును. ఈ ౨౨ పదములను విష్ణువు పేర్లు.

సీ. పక్కిడాల్వేలుపుపొక్కిలిపసిబిడ్డఁ
డంచలేజీనెక్కి యాడురాతు
మనెడుప్రాద్దులనొసళ్లను వ్రాయుదేవర
చదువులవేలుపు జన్నిగట్టు
తెలిదమ్మిగద్దియఁ గొలువుండురాయఁడు
నిక్కపుజగమేలు నేర్పుకాఁడు
కడుపుబంగారుబొక్కసముఁ జేసినమేటి
పోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రి

ఆ. నలువ తమ్మిచూలి నలుమొంగంబులవేల్పు
వేల్పుపెద్ద పలుకువెలదిమగఁడు
తాత బమ్మ యన విధాతనామములొప్పు
(నఘవినాశ యీశ న యభ్యుకేశ.)

8

టీ. పక్కిడాల్వేలుపు పొక్కిలి పసిబిడ్డఁడు = గరుడధ్వజుడైన విష్ణువు
యొక్క నాభికమలంబునందుఁ బుట్టినచిన్నబిడ్డఁడు, అంచలేజీనెక్కియాడు
రాతు = హంసవాహనారూఢుఁడు, మనెడుప్రాద్దులనొసళ్లను వ్రాయు
దేవర = మానవులజీవితకాలమును మోములందు వ్రాసెడువేల్పు, చదువుల
వేలుపు=విద్యలకుఁ బ్రభువు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతమును దాల్చినవాడు,
తెలిదమ్మిగద్దియఁ గొలువుండురాయఁడు = తెల్లనితామరపువ్వు అనెడుసింహ

*మామమామ యెట్లనగా - లక్ష్మీదేవి సముద్రమునకు బుట్టినదిగనుక విష్ణు
వునకు సముద్రుఁడు మామ యయ్యె. విష్ణుఁడు తనపాదములందుఁ బుట్టిన
గంగను సముద్రున కొనఁగొట్టచే సముద్రమునకుఁ దాను మామ యయ్యె.

ససమందుఁ గూర్చుండుప్రభువు, నిక్కపుజగమేలు నేర్పుకాఁడు=సత్యలోకమును బొందించెడిప్రభువు, కడుపుబంగారుబొక్కసముఁ జేసినమేటి=హిరణ్యగర్భుఁడు, సోరోగిరముతిండిపోతుతండ్రీ = జగదమే నూహారముగాఁ గలిగిననారదునికఁ దండ్రీ, నలువ=నాలుగునోళ్లుగలవాఁడు, [నాలుగుజాతులుగలవాఁడు]-నలువ. బహువ్రీహి...బా. సమా. 22 సూ. చేత సమాసాంతకార్యము గలిగినది.] తమ్మిచూరి=విష్ణువునాభీకమలమునందుఁ బుట్టినవాఁడు, నలుమొగంబులవేల్పు=చతుర్ముఖుఁ డగుదేవుఁడు, వేల్పుపెద్ద=దేవతలకుఁ బెద్దవాఁడు, పలుకువెలఁచిమగఁడు = వాక్కులదేవి యగుసరస్వతీదేవికి భర్త, తాత = పితామహుఁడు, బమ్మ [బ్రహ్మశబ్దభవము.] ఈ ౧౬ ను బ్రహ్మదేవునిపేర్లు.

తే. గట్టరాయనిపట్టి ముక్కంటివెలది

ఏనుగులగొంగత త్తడినెక్కుదంట

సామిసామేని జేకొన్నచాన జగము

తల్లి యన గౌరిపేల్లోప్పు ॥ (ధర సుమేశ). 9

టీ. గట్టరాయనిపట్టి=పర్వతరా జగుహిమపంతునికూతురు, ముక్కంటివెలది = త్రినేత్రునిభార్య, ఏనుగులగొంగత త్తడి నెక్కుదంట = ఏనుగులకు విరోధి యైనసింహము నెక్కిండు ధీరురాలు, సామిసామేని జేకొన్నచాన=భర్తయొక్క యర్థాంగమును గ్రహించినయాఁడుని, [సామేను=సగము దేహము.] జగముతల్లి = లోకముయొక్కతల్లి-అను ఈ ౧౬ ను పార్వతికిఁ బేర్లు.

తే. లచ్చి కలుములజవరాలు ॥ పచ్చవిల్లు

తల్లి కఱవేల్పునిల్లాలు ॥ తల్లి తల్లి

కడలికూతురు సిరి లిచ్చిపడఁతి తమ్మి

యింటిగరి తన శ్రీయొప్పు ॥ (మృగధరాంక.) 10

టీ. లచ్చి [లక్ష్మీశబ్దభవము.] కలుములజవరాలు=సంపదలుగలయాఁడుని, పచ్చవిల్లుతల్లి=మన్మథునితల్లి, కఱవేల్పునిల్లాలు = విష్ణుపత్ని, తల్లితల్లి=తల్లి

యైనగంగకుఁ దల్లి, కడలికూతురు = సముద్రసికూతురు, సిరి [శ్రీశబ్ద
భవము], లిబ్బిపడలి=నిధులం దుండుదేవత, తప్పియింటిగరిత=కమలానివాసిని
యగునాడుచి-అను నీ ౯ యు లక్ష్మీకి నామములు.

క. తలవాకిటను మెలంగెడు

పొలఁతుక పలుకులవెలంది శ పొత్తముముత్తో

నలువపడలి కలుములపై

దలికోడ లనంగఁ బరఁగు శ (ధర) వాణి (శివా). 11

టీ. తలవాకిటను మెలంగెడుపొలఁతుక = శిరస్సునకు ద్వారమైన నోటి
యందు నంచరించెడు స్త్రీ, పలుకులవెలంది = వాక్కుల కధిదేవత యగు
పడుచు, పొత్తము ముత్తో=పుస్తకములందు వెలయునట్టి ముత్తైదువ, నలువ
పడలి=బ్రహ్మదేవునిభార్య, కలుములపైదలికోడలు=సంపద కధిదేవత యగు
లక్ష్మీదేవికిఁ గోడలు. [లక్ష్మీపుత్రుఁడు బ్రహ్మ; లక్ష్మీకిఁ దనకొడుకుభార్య
యగుటచేఁ గోడలు.] ఈ గీ ను సరస్వతికిఁ జేర్లు.

నీ. ఇద్దలుతల్లులముద్దుబిడ్డఁడు పని

చెలుపులవొర చేటచెవులవేల్పు

వంకరతోండంబు శ వాఁ డేనుఁగుమొగంబు

దేవర పాడుజంఁదెములమేటి

మొక్కువారలపనుల్ శ చక్కజేసెడుసామి

గఱికపూజల మెచ్చుగబ్బివేల్పు

ముక్కుంటిపండుల శ మెక్కెడితిండిఁడు

ముక్కుంటిగారాబుముద్దుపట్టి

ఆ. పెద్దకడుపువేల్పు శ పిల్లారి కుడుముల

తిండికాడు కొక్కులేజిరాతు

గుజ్జువేలు పొంటికొమ్మదేవర వెన
కయ్య యన వినాయకాఖ్య (లీశ).

12

టీ. ఇద్దఱుతల్లలముద్దుబిడ్డఁడు = గంగాపార్వతుల కిద్దఱకుఁ ద్రేమంపుఁ
బుత్తుఁడు, పనిచెఱుపులదొర=కార్యవిఘాతము చేయుచేవుఁడు, చేటచెవుల
వేల్పు=చేటలవలె వెడల్పుయినచెవులు గలదేవుఁడు, వంకరతోండంబువాఁడు=
వంకరగా నుండుతోండము గలవాఁడు, ఏనుఁగుమొంగంబుదేవర = గజవక్త్రము
గలదేవత, పాఁపజంఁచెములమేటి = పాములే యజ్ఞోపవీతముగాఁ దాల్చు
ప్రభువు, మ్రొక్కువారలపనుల్ చక్కఁజేసెడుసామి=తన్నుఁ గొల్పువారి
కార్యము లనుకూలపఱచు దేవుఁడు, గఱికపూజల మెచ్చు గబ్బివేల్పు =
గఱికపూజకు మెచ్చుకొనెడుగొప్పదేవుఁడు, ముక్కుంటిపండుల మెక్కెడి
లిండిఁడు = టెంకాయలను వినెడువాఁడు, ముక్కుంటిగారాబుముద్దుపట్టి=
త్రినేత్రుఁ డగుశివగునికి మిక్కిలి యిష్టుఁ డగు కుమారుఁడు, పెద్దకడుపు
వేల్పు = లంబోదరుఁ డగుదేవుఁడు, పిల్లారి, కుడుములతిండికాఁడు=కుడు
ములు దినువాఁడు, కొక్కులేజిరౌతు = మూషకవాహనము నెక్కుదేవుఁడు,
గుజ్జువేలుపు=పొట్టిదేవుఁడు, ఒంటికొమ్మదేవర=ఒకదంతము గలదేవుఁడు, వెన
కయ్య-ఈ ౧౭ ను వినాయకుని పేర్లు.

సీ. పెనుఁబాఁపకవణంబు १ దినువారునమురౌతు

గట్టులయొకిమీనిపట్టిపట్టి

తెల్లుచూ లాగ్గురుతల్లులకొమరుండు

గాడుపునంగడికానికొడుకు

పుంజుదాలుపు వేలుపులతోనిదళవాయి

జంటముమ్మోనులదంటవేల్పు

కొంచగుబ్బలివ్రక్కలించినబలుదిట్ట

రెండాలుచేతుల १ దండిమగఁడు

తే. వేలుపులమూఁక పేరిటివెలదిమగఁడు
వేల్పుగమికాఁడు వెనకయ్యవెనుకవాఁడు
కొమరుసామన సేనాని క కొమరుమిగులు
(విగతభవపాశ కాశీనిశవేశ యీశ).

13

టీ. వెనుఁబాపకవణంబుఁ దినువారువముకాదు=గొప్పసర్వము లనెడు
కబళమును మ్రింగునట్టి శైవ్విశేష్కు యోధుఁడు (మయూరవాహనుఁడు),
గట్టులయెకిమీసఁపట్టిపట్టి = పర్వతరాజపుత్రి) యగు పార్వతికిఁ బుత్తుఁడు,
తెల్లుచూలు = తెల్లునందుఁబట్టినవాఁడు, అర్దురుశల్లులకొమరుండు = పట్టుకొని
కలకుఁ బుట్టినవాఁడు, గాడుపునంగడికానికొడుకు = వాయు సఖుఁడగు అగ్నికిఁ
బుత్తుఁడు, పుంజుదాలుపు = కోడిపుంజు ధ్వజమునందు ధరించినవాఁడు,
వేలుపులతేనిదళవాయి = ఇంద్రునిసేనాధిపతి, జంటము మ్రోములదంటవేల్పు =
అఱుముఖములు గలదేవతోత్తముఁడు, కొంచగుబ్బలిచక్రాలించినబలుదిట్ట =
క్రాంతపర్వతంబును బగులఁగొట్టిన బలవంతుఁడు, రెండాఱుచేతులదండిమగఁడు=
పండ్రెండుచేతులు గలధీరుఁడగుపురుషుఁడు, [రెండాఱులు=పండ్రెండనియర్థము.
ఇట్లే, జంటఱుమాఁడులు=రెండుహఱుమాఁడులు, అఱు అని యర్థము.] వేలుపుల
మూఁక పేరిటివెలదిమగఁడు = దేవసేనయను కాంతకు భర్త, [వేలుపులమూఁక
అనఁగా దేవసేన అని సంస్కృతమున పర్యాయపదము. చద, తదర్థములకు
నభేదము.] వేల్పుగమికాఁడు=దేవతల సేనాధిపతి, వెనకయ్య వెనుకవాఁడు=
వినాయకునిశఙ్ఖుఁడు, కొమరుసామి=[కుమారస్వామిశబ్దవికృతి.] ఈ ౧౪ ను
కుమారస్వామికిఁ బేర్లు.

సీ. అలరువిల్తుండు కళన్నులవిల్తుఁడును గమ్మ
విలుకాఁడు చక్కెరగిరివంటివాఁడు
చెఱుకువిల్కాఁడు కెంజిగురులవిల్తుఁడు
వెడవిల్తుఁడును బచ్చురవిల్తుఁ డిండు
ఆంధ్రనామ—2

విల్లుదాలుపు తుంటవిలుకాడు తియ్యవి
 ల్కాడును జమిలిముక్కాలినారి
 విలుకాడు చౌవంచములుకులుగలదంట
 రాచిల్లనెక్కెడు శ రాయరౌతు

తే. మీను మొసలిసిడంబుల శ మేటి చంద

మామయల్లుడు వలరాజు శ మరుడు లచ్చి
 కొమరు డనువేళ్ల నొప్పును శ గుసుమధన్వి
 (విగతభవపాశ కాశీనివేశ యీశ).

14

టీ. అలరువిల్లుండు = పుష్పములు ధనుస్సుగాఁగలవాడు, కన్నుల
 విల్లుండు=గణపులధనుస్సుగలవాడు, కమ్మవిలుకాడు = తియ్యనిధనుస్సు గల
 వాడు, చక్కెరంటివాడు = పంచదార నొసగు ధనుస్సుగలవాడు,
 చెఱకువిలుకాడు = చెఱకుగడ ధనుస్సుగాఁ గలవాడు, కెంజిగురుల
 విల్లుండు = ఎఱ్ఱనిచిగుళ్లు విల్లుగాఁగలవాడు, [కెంపు+చిగురు - ప్రాతాది
 గనుక నాద్యక్షరశేషము, కెం+చిగురు = అనుస్వారము, ద్రుతతుల్యముగాన
 పరుషమునకు సరళాదేశము. కెంజిగురనియాయెను]. వెడవిల్లుండు=చులకని
 ధనుస్సుగలవాడు, పచ్చవిల్లుండు = పచ్చనిధనుస్సు గలవాడు, ఇంచువిల్లు
 దాలుపు=చెఱకుగడ ధనుస్సు ధరించువాడు, తుంటవిలుకాడు=చెఱకుతుంట
 విల్లుగాఁగలవాడు, తియ్యవిల్కాడు=తియ్యనివిల్లుగలవాడు, జమిలిముక్కాలి
 నారివిలుకాడు = ఆఱుకాళ్లు గలపురుగులు (తుమ్మెదలు) అల్లెత్రాడుగాఁ
 గలధనుస్సుగలవాడు, [జమిలిముక్కాళ్లు=రెండుమూళ్ల కాళ్లు. ఆఱుకాళ్లు]
 చౌవంచములుకులు గలదంట = విదుబాణములు గలయోధుండు, రాచిల్ల
 నెక్కెడురాయరౌతు=శ్రేష్ఠమగు చిలుక నెక్కెడు మేటివీరుండు, మీను
 మొసలిసిడంబులమేటి = చేపలు మొసళ్లు ధ్వజమునందుఁ గలదిట్టరి, చంద
 మామయల్లుండు = చంద్రుని కల్లుండు, వలరాజు = ప్రేమలకు నధిపుండు,

మరుడు, (స్త్రోతశబ్దభవము.) లచ్చికొమరుడు=లక్ష్మీదేవియొక్క పుత్రుడు - అను సీ ౧౯ యును మన్వభునిపేట్లు.

సీ. చలువలతోడు వెన్నెలతోడు రేతోడు

జాబిల్లి రేవెల్లు ర చందమామ

తమ్ములపగవాడు ర కమ్మవిల్తునిమామ

కలువలతోడు పాల్కడలిపట్టి

జక్కవకవవిప్పు ర ముక్కంటితలపుప్పు

చుక్కలదొర ప్రొద్దుజోడుకోడె

తపసికన్నాప బిర్రుజింకతాలుపు

కటివేల్పుడాకన్ను ర కడలివెన్న

తే. పంటవైరులయెకిమీడు ర జంటదంట

చౌకములపాళ్ల తెలిముద్ద ర చలివెలుంగు

వేలుపులబువ్వ చీకటివేరువిత్తు

నెల యచగఁ జంద్రు పేల్లోపు ర (నీలకంఠ).

15

టీ. చలువలతోడు = చల్లదనము గలరాజు, వెన్నెలతోడు = వెన్నెల కధిపతి, రేతోడు = నిశానాథుడు, జాబిల్లి = (జాను+బిల్లి) అందమైన బింబము, రేవెల్లు = రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాడు, చందమామ, (చంద్ర మన్ శబ్దభవము.) తమ్ములపగవాడు = కమలములకు విరోధి, కమ్మవిల్తుని మామ = మన్వభునిమామ, కలువలతోడు = ఉత్పలములకు రాజు, పాల్కడలిపట్టి = క్షీరసముద్రునిపుత్రుడు, జక్కవకవవిప్పు = చక్రవాకమిథునమును వియోగపఱచువాడు, (రాత్రిపూట చక్రవాకంపతులు గలిసి యుండవు.) ముక్కంటితలపుప్పు = ఈశ్వరునిరోఁధుషణ మయినవాడు, చుక్కలదొర=శత్రుములకురాజు, ప్రొద్దుజోడుకోడె=సూర్యునితో సమానుఁడగు వీరుడు, తపసికన్నాప = అత్రిమునీంద్రునియొక్క నేత్రమునఁ బుట్టినచిన్నవాడు, బిర్రుజింకతాలుపు = సొగసైనమృగంబునుదాల్చినవాడు,

కటివేల్పుడాకన్ను = విష్ణువుయొక్క యెడమనేత్రము, కడలివెన్ను = సముద్రమునందలివెన్ను, (పాలసముద్రము చిలుకునప్పుడు పుట్టుటచేత పర్ణమునుబట్టి వెన్న యని చెప్పబడియె.) పంటపైరుల యెకిమీడు = సస్యములకు రాజు, జంటపంటచౌకములపాళ్లి తెలిముద్ద = పడునాటు కళలుగల తెల్లలిబింబము. [జంట = రెండు, పంట = రెండు, చౌకము = నాలుగు, రెండు రెండులు నాలుగు-నాలుగునాలుగులు పడునాటు] చలివెలుంగు = చల్లసికిరణములు గలవాడు, వేలుపులుబువ్వ = చేపతల కాహారమైనవాడు, చంద్రుని కళలూ 15 కళలను వివరిన మెహ్మొక్కదేవత పాసము సేయుచున్నదని శ్రుతి.] చీకటిమేరువత్తు = చీకటిని బోగొట్టువాడు, శల-అను నీ ౨౪ ను చంద్రుని పేర్లు.

సీ. వెన్నునివలకన్ను శ వేడివేలుపు ప్రొద్దు
తొవలరాయిడికాడు శ పవలునేయు

వేలుపు పచ్చగుట్టలవజీరుండు

వేడివెలుంగు రేపెల్లబోడు

జంటాలుమేనులసామి చీకటిగొంగ

యెట్టనివేలుపు శ నివముసూడు

చవలుమానికము ప్రాజదుపులపెట్టియ

యేడుగుట్టములతేరెక్కుబోడు

మువ్వేలుపులయిక్క శ మ్రొక్కులదేవర

గాములదేడు జక్కవలతేడు

వేయిచేతులతేడు శ వెలుగులయెకిమీడు

చెయువులసాకిరి శ చాయమగడు

తే. మింటితెరువరి తమ్మివాల్లంటిమగడు

పోరనీలెడు మొనగాండ్రుపోవుదారి

జగముచుట్టంబు జమునయ్య శ జగముకన్ను
నాగ సూర్యునివే జ్ఞోష్ఠ శ (నాగభూష).

16

టీ. వెన్నునివలకన్ను=విష్ణువుయొక్కకుడికన్నెనవాడు, వేడివేలుపు=
తైత్త్యముగలదేవుడు, ప్రాద్దు, [బ్రహ్మశబ్దభవము.] తోచలగాయిడికాడు =
కలువలకువిరోధి, వనలుసేయువేలుపు = దినకరుడు, పచ్చగుణ్ణాలవజీరుండు =
పచ్చగుణ్ణములసెక్కిడిరొత్తు, వేడివెలుంగు = వేడికిరణములుగలవాడు,
రేవెల్లబోడు=రాత్రియందు బ్రకాశించుచుండునీక సమూచుడు, జంటాటు
మేనులసామి = ద్వాదశాత్ముడు, చీకటిగొంగ = చీకటిని బోగొట్టుదేవుడు,
ఎఱ్ఱనివేలుపు = ఎఱ్ఱనిదేహముగలదేవుడు, ఇవమునూడు = మంచునకుశత్రువు,
చవలుమాసికము = ఆకాశమునకు రత్నము, ప్రాజదువులపెట్టియ = పేదమల
గునికపట్టు, ఏడుగుణ్ణములలేశమృజోష, ముష్టిలపులయిక్క = త్రిమూర్తు
లకుఁదావరమైనవాడు, మ్రొక్కులదేవర = నమస్కారములకుఁ బ్రియుఁ
డయినదేవుడు, గాములతోడు = గ్రహములకురాజు, జక్కవలతోడు = చక్ర
వాకములకధిపతి, వేయిచేతులతోడు = గహస్రకిరణుడు, వెలుగులయొకి
మీడు = వెలుతురుకన్నుటికిఁ బ్రభువు, చెయువులసాకిరి = కర్తలకు సాక్షి
భూతుండు, చాయమగడు = ఛాయాదేవికిఁ చెనిమిటి, మింటితెరువరి =
ఆకాశమునదిరుగుపాటసారి, తమ్మివార్లంటిమగడు = వద్దిని యనుకాంతకు
నాగుడు, పోరనీలైతు మొనగాండ్లుపోవుగారి = యుద్ధమునఁ జచ్చినవీరులు
స్వర్గలోకమునకుఁ బోవుమార్గమైనవాడు, (యుద్ధమునఁజచ్చిన వీరులును,
యోగులును సూర్యమండలమును భేదింపఁగొని స్వర్గమునకుఁ బోవుదురనిశ్రుతి.)
జగముచుట్టంబు = లోకభాంధవుడు, జమునయ్య = యమునకుఁదండ్రి, జగము
కన్ను=లోకమునకునేత్రము-అను నీ ౨౯ యును సూర్యునికి నామములు.

సీ. చట్టుపల్ దెగగట్ల శ గొట్టెడుజెట్టి నూ
అంచులవాలు చేమించుజోడు

దుగబొట్టపిఱిడి యైదొకనుంగవలవేల్పు
 పాటుతపసియింటిపంచకోడి
 యొడలిచూపొడయఁ జెక్కుడుమొగుల్గలప్రాడ
 నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురొతు
 తెల్లయేనుగు నెక్కి నెరిగెడుదొర తూర్పు
 మాగానియేలెడుమణియకాడు
 తే. జమిలిచౌవంచపదులు జన్మములు సేసి
 నట్టివేలుపు సోమాసి న పెట్టుచెట్టు
 పొట్టితమ్ముడు గల్లినయట్టివేల్పు
 నాగ నింద్రునిపేల్లోపు (నాగభూష).

17

టీ. చట్టుపత్ దుగబొట్టగొట్టెడుజెట్టి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను
 చేదించినదిట్టి, నూఱుచులపాలుచేమించుజోడు=నూఱుచులు గలపల్లాయుధ
 మును జేతదాల్చినయోధుడు, దుగబొట్టపిఱిడియైదునుంగవలవేల్పు =
 సహస్రనేత్రుడు, [దుగబొట్టపిఱిడియైదు అనగా విడు నూలులు = రెండు
 సన్నలువెనుకగలవిడు = 500, వానికవలు=వానిజత-500×2=1000వేలు.]
 పాటుతపసియింటిపంచకోడి = గౌతమునియొక్క మంబునః గోడిరూపము
 నెత్తినవాడు, ఒడలిచూపొడయడు = దేహమంతయుఁ గన్నులంగలదొర,
 ఎక్కుడుమొగుల్గలప్రాడ = మేఘములె వాహనములుగాఁ గలనేర్పకాడు,
 (ప్రాథమిక ప్రాడ.) నిక్కువీనులజక్కి నెక్కురొతు = నిక్కువెవులవాహన
 మును (ఉమ్మెత్త)వ మనుగుఱ్ఱమును) ఎక్కునట్టిదిట్టి. తెల్లయేనుగునెక్కి
 తిరిగెడుదొర = విరావత మనుగజమునెక్కి సుచరించెడుప్రభువు, తూర్పుమా
 గానియేలెడు మణియకాడు = తూర్పుదిక్కును పాలించెడియుద్ధోగిన్ఘడు,
 జమిలిచౌవంచపదులు జన్మములు సేసినట్టి వేలుపు = నూఱుయొగములుచేసిన
 దేవుడు, [జమిలి = రెండు, చౌవంచ = విడు, రెండువిడులు=పది, పదిపదులు=
 మాఱు.] సోమాసిపెట్టుచెట్టు = సోమయాజులపాలిటికల్పవృక్షము, పొట్టి

తమ్ముడు గల్గినయట్టివేల్పు=వామనుని దమ్మునిగ గలవాడు-అను నీ ౧౨ ను ఇందునిపేళ్లు.

ఆ. నీరుపాప గాలి శ నెచ్చెలి యన్నింటి
తిండికాడు కప్పు శ దెరువుజాడ
యంటరానివేల్పు శ జంటమోములసామి
యగ్గి యనగ నొప్పు శ ననలు (డీశ).

18

టీ. నీరుపాప=నీటియందుఁబుట్టిన బిడ్డఁడు, గాలినెచ్చెలి = వాయు సఖుఁడు, అన్నింటితిండికాడు = సర్వభక్షకుఁడు, కప్పుదెరువుజాడ=నల్లని మార్గము కలవాడు (కృష్ణవర్ణ), అంటరానివేల్పు = తాఁతుటకు వీలవడని దేవుఁడు, జంటమోములసామి = రెండుముఖములు గల వేలుపు, అగ్గి [అగ్ని శబ్దభవము.] ఈ ౨ ను అగ్నిహోత్రునినామములు.

తే. జముననైదోడు పెతరులసామి జముఁడు
ప్రాద్దుకొమరుఁడు గుదెతాల్పు శ పోతుజక్కి
నెక్కియాడెడుబలురాతు శ దక్కిణంపు
సామి యన సంతకుం డొప్పు శ (శ్రీమహేశ).

19

టీ. జముననైదోడు=యమునకుఁ దోఁబుట్టినవాడు, పెతరులసామి= పితృదేవతలకుఁ బ్రభువు, జముఁడు, [యముఁడు - విశ్వ. జముఁడు.] ప్రాద్దు కొమరుఁడు=సూర్యునికొడుకు, గుదెతాల్పు=గుఱచు ధరించినవాడు, పోతు జక్కినెక్కియాడెడుబలురాతు = దున్నపోతు నెక్కిపిరిమిగలదిట్టరి, దక్కిణంపుసామి=దక్షిణదిశ నేలువాడు-ఈ ౨ ను యమునినామములు.

ఆ. మూలతేడు సోకుఁమూలకతేడు రే
ద్రిమ్మరీడు పొలసు శ దిండిపోతు
రక్కసుండు నల్ల శ ద్రావువాఁ డనగను
నిర్మతివేళ్లు నెల్లు శ నీలకంఠ.

20

టీ. మూలతేడు=నిర్భతిమూల కథిపతి, సోఁకుమూఁకలతేడు=రాక్ష
సులసేనలకు రాజు, రేద్రిప్తురీడు =రాత్రులందుఁ దిరుగువాడు, పొలను
దిండిపోతు = మాంసమును దినువాడు, రక్కసుండు [రాక్షసశబ్దభవము.]
నల్లద్రావువాడు=రక్తసానము చేయువాడు. ఈ ౬ ను నిర్భతికిఁ బేర్లు.

ఆ. మేటిసీరుచూలి శ మెయితాలుపులసామి

వల్లెత్రాడుదాల్పు శ నీళ్ల రాయఁ

డేటిబోఁటిమగల శ యెకిమిఁడు పడమటి

దొర యనంగఁ నొప్పు శ పరుణుఁ (డీశ). 21

టీ. మేటిసీరుచూలిమెయితాలుపులసామి=విస్తారజలము గలనముద్రము
నందుఁ బుట్టినదేహములు గలజలజంతువులను తేడు, వల్లెత్రాడుతాల్పు=పాశ
మనెడు ఆయుధముఁ దాల్చినవాడు, నీళ్ల రాయఁడు=రసాధిపతి, ఏటిబోఁటి
మగలయెకిమిఁడు=నదులకుభర్తలైన నముద్రములకు రాజు, పడమటిదొర=
పడమటిదిక్కు నేలెడిరాజు - ఈ ౭ ను పరుణునికిఁ బేర్లు.

సీ. వడిగలజింకతఁ త్తడి నెక్కునెఱరాతు

మేటిపాములమేత శ నీటితాత

యొడలితాల్పులపిండు శ కుసు రగుబలియుండు

సోఁకుదయ్యము మింటిఁచూలి గాలి

కరువలి తెప్పైర శ గాడ్పు పయ్యర యొంటి

మ్రాకులపెనుముప్పు శ మబ్బువిప్పు

సురటివీపులబుట్టు శ సుడిగొట్టు చలిసట్టు

బక్కవారలపెనుబాద యాద

తే. అబ్బురపుఁదియ్యవిలుకాని శ నిబ్బరంపు

దెబ్బపోయల నలయిక శ ప్రబ్బుబోంట్లు

గబ్బిగుబ్బల చెమటల యుబ్బడంచు

గబ్బినాఁ జను మారుతాఖ్యలు (మహేశ). * 22

క. మరుదాఖ్య లొప్పుచుండును

ధర విసుచూలి యన సోకుడయ్య మనం బ

య్యెర యన గొట్టన నీ దనఁ

గరువలి యనఁ దెచ్చె రనఁగ గాలి యనంగన్. 23

టీ. వడిగలబింకత త్తడినెక్కు సెఱకాతు = షేగముగల లేడి యనువాహనము సెక్కిడి నేర్పరి యగునిట్టి, సేటిపాములపేత = శ్రేష్ఠములగు పాములకు ఆహారమైనవాఁడు, నీటితాత = ఉదకములకుఁదాత, ఒవలితాల్పుల పిండు కుసు రగు బలియిండు = దేశభార్యలకు ప్రాణమైనబలిమి గలవాఁడు, సోకుడయ్యము = స్వర్గగుణముగలదేవుఁడు, మింటిచూలి = ఆకాశంబునఁ బుట్టినవాఁడు, గాలి కరువలి తెచ్చెర గాడ్చు పయ్యర ఒంటిప్రాకుల పెనుముప్పు = ఒంటరిగానున్నచెట్లకు మిక్కిలిబాధగలిగించునది, మబ్బువిప్పు = మబ్బులను జేదరఁగొట్టునది, సురటిసివులబుట్టు = సురటిసిచుటచే బుట్టినది, సుడిగొట్టు = గుండ్రముగా పీచునది, చందట్టు = శీతమున కునికిపట్టునది, బక్కచారలపెనుబాప = కృశించినవారికి మిక్కిలి బాధాకరుఁడు, ఈడ, అబ్బరపుఁదియ్యదిలుకాని నిబ్బరంపు చెప్పుపోరుల నలయిక ప్రబ్బు బోంట్ల గబ్బిగుబ్బల చెమటల యుబ్బడంచు గబ్బి = ఆశ్చర్యకరములై మన్న ఘనీబాణముల ప్రహరమువలన నలఃతనొందిన యువతులయొక్క గొప్ప

* ఈసీసపద్యమునఁ జెప్పఁబడిన పర్యాయపదములనే వెనుకటి కందము నందును జెప్పినాఁడు. ఏవో రెండుపదములు మాత్రము చేర్చఁబడినవి. అవి కేవలపద్యపూరణార్థము చేర్చఁబడినవి గాన మరల వానిని అర్థమునందు ప్రాయలేదు. కాబట్టి పర్యాయపదములు ౨౧ అగుట సరి. అందును ఒక దీర్ఘసమాసపద మొక్కటి కానఁబడుచున్నది. అది పర్యాయపద మనుట యుక్తముగాఁ దోచలేదు. పాదపూరణార్థమనియే చెప్పవచ్చును.

జ్ఞనములమీది యెక్కువచెమటఁ బోఁగొట్టునేర్పరి, వినుచూలి = ఆకాశమునఁ బుట్టినదేవుడు, గొట్టు-ఈ ౨౧ యను గాలికఁ దేర్ఘ.

క. ముక్కుంటియనుఁగుజెలి వడ

చక్కేలిక *చాగకాఁడు १ జక్కులదొర బల్

రొక్కమెకిమీఁడు మానిసి

నెక్కెడువాఁ డనఁగ జను ధననేశుం (డభవా.) 24

టీ. ముక్కుంటియనుఁగుజెలి = ఈశ్వరునికే బ్రాహ్మేహితుఁడు, వడ చక్కేలిక=ఉత్తరదిక్కునేలెడిప్రభువు, *చాగకాఁడు = ధనమొనఁగువాఁడు, జక్కులదొర=యక్షులకు రాజు, బల్ రొక్కమెకిమీఁడు - ఎక్కువ కలిమికి రాజు, మానిసి నెక్కెడువాఁడు = నరవాహనుఁడు - ఈ ౬ ను కుదేరుని నామములు.

క. విడిముడి గలవేలుపుచెలి

జడముడిజంగంబు గడచెసం గాపరియా

యొడయండు పాఁడుతొడవుల

నిడియెడివే ల్పనఁగ నొప్పు १ నీశాసుఁ డిలన్. 25

టీ. విడిముడిగల వేలుపుచెలి = రొక్కముగల వేలువనకు (కుదేరునకు) మిత్రుఁడు, జడముడిజంగంబు = జడలను దాల్చిన బిచ్చగాఁడు, కడచెసంగా పరియా యొడయండు = కడపటిపక్కగుసీశాన్యదిక్కునేలెడి ప్రభువు, పాఁడు తొడవుల నిడియెడివేలుపు = నాగభూషణుఁ డగుదేవుఁడు-ఈ ౪ ను ఈశా నునిపేరులు.

క. దేవాలయాహ్వయంబులు

కోవెల యన దేవళంబు १ గుడి నా వెలయున్

* 'తేగకాఁడు' అని పా.

దేవళ్లన జేజేలనఁ

గా వేలుపు లనఁగ వెలయుఁ గ్రతుభుగభిఖ్యల్. 26

టీ. కోవెల, దేవళంబు. (దేవాలయశబ్దభవము,) గుడి - ఇవి 3 ను దేవాలయములకుఁ జేరులు. దేవళ్లు-(దీనికి ఏకవ, దేవర.) జేజేలు, వేలుపులు- అను నీ 3 ను దేవతలకుఁ జేరులు.

ఆ. టి.తిని బేళ్లు దనరు శ సీద్రంపుఁబెద్ద బల్

పాఁపతేఁడు వెన్నుపాను పనఁగఁ

బుడమితాలు పనఁగఁ శ దడవులనిడుపఁడు

చిలువతేఁ డనఁగ శ శేషునకును. 27

టీ. సీద్రంపుఁబెద్ద=కుబుసముగలగొప్పవాడు, బల్పాఁపతేఁడు=పాముల పెద్దలకుఁ బెద్దదైనపాము, వెన్నుపానుపు = విష్ణువుయొక్క సెజ్జయినవాడు, పుడమితాలుపు = భూమినిమోయువాడు, తడవులనిడుపఁడు = చిరకాలజీవి, చిలువతేఁడు=పాఁపరాజు-ఈ ౬ ను ఆశేషునకుఁ జేరులు.

క. మరునయ్యతేజి పులుఁగుల

దొర పాములఁవేటకాఁడు శ తూరుపునాడేల్

దొరబువ్వఁ గొన్నలావరి

గరుటామంతుఁ డన నొప్పు శ గరుడుం (డభవా). 28

టీ. మరునయ్యతేజి = మన్మథునితండ్రియగువిష్ణునకు వాహనము, పులుఁగులదొర = పక్షింద్రుఁడు, పాములఁవేటకాఁడు = పన్నగశత్రువు, తూరుపు నాడేలదొరబువ్వఁ గొన్నలావరి = పూర్వదిశను బాలించుదేవుఁ డగు సింద్రుని యాహారం బగు అమృతమును చెచ్చినబలవంతుఁడు, గరుటా మంతుఁడు-ఈ ౫ ను గరుత్మంతునిపేళ్లు.

ఆ. నల్లవలువతొల్పు శ తెల్లనిమైదంట

వెన్నదొంగయన్న శ వెట్టిసీళ్లు

మేలువాడు దుక్కివాలుదాలుపు తాటి

పడగవాఁడనంగఁ బలుడు (గుర్త).

29

టీ. నల్లవలపతాల్పు = నల్లనిబట్టఁదాల్చినవాడు, తెల్లనిమైదంట = తెల్లనిదేహముగలదిట్టరి, వెన్నదొంగయన్న = కృష్ణుని యగ్రజుఁడు, నెట్టి నీళ్ల మేలువాడు = మధ్యపానమునం దాసక్తిగలవాడు, దుక్కివాలుదాలుపు = నాఁగేలాయుధముగాఁ గలవాడు, తాటిపడగవాడు - ఈ ౬ ను బల రామునిపేర్లు.

క. వడముడి యనఁగా గాడుపు

కొడు కన నివి రెండుబేళ్లగుఁ భీమునకుం

బుడమిం గట్టి యనం గ

వ్వడి యన వివ్వచ్చుఁడనంగఁ వాసవి (యీశా). 30

టీ. వడముడి, గాడుపుకొడుకు = వాయువుత్త్రుడు-ఈ రెండును భీము నీకేదేరులు. కట్టి, కవ్వడి = ఇరుగేలను బాణప్రయోగము చేయువాడు, [కవ+వడి - అంతుకుప్రభృతులు యథాప్రయోగంబుగ గ్రహ్యంబులు. బాల. సంధి. 42 సూ. చే నిపాతము.] వివ్వచ్చుడు - [విభత్సశబ్దభవము.] ఈ 3 ను అర్జునునికే దేర్లు.

తే. వేలుపులత్రోవ యుప్పురవీది యాక

సంబు విను విన్ను మిను మిన్నుఁ చదలు నింగి

దివి మొయిలుదారి చుక్కలతెరువు బయలు

గాడ్పుతం డైన నభ మొప్పుఁ గరళకంఠ). 31

టీ. వేలుపులత్రోవ = దేవతలు సంపదించుమార్గము, ఉప్పురవీది = మైదుడు మార్గము, ఆకసంబు, (ఆకాశశబ్దభవము) విను, విన్ను, మిను, మిన్ను, చదలు, నింగి, దివి, (ద్యుశబ్దభవము. ద్యుహృచ్చబ్బంబులకు దివి హృది యగు బా. తత్ప. 81 సూ. చే “దివి” యని నిపాతము.) మొయిలుదారి = మేళుమార్గము, చుక్కలతెరువు = నక్షత్రమార్గము, బయలు, గాడ్పుతండ్రి = వాయువుతండ్రి - ఈ ౧౪ ను ఆకాశమునకుఁ దేరులు.

తే. వెలయు ధరణిఁ జనుర్దిశల్ శ నలుంగడలన
నలరు దచ్చికడ లన దిశాష్టకంబు
దనరు నీరైదుకడలు నా శ దశదిశలును
(మాళిధృతగంగ యంగజమదవిభంగ).

32

టీ. నలుంగడలు=నాలుగుదిక్కులకుఁబేరు. దచ్చికడలు = ఎనిమిదిదిక్కులకుఁబేరు. ఈరైదుకడలు-(ఈరు=రెండు, ఐదులు=పది) పదిదిక్కులకునుబేరు.

ఆ. తాటిసిడమువానితల్లి కూఁతురిబిడ్డ
వెన్నునడుగుపాప శ మిన్ను వాఁక
వేల్పుటేలు గడలివెలందుక ముత్త్రోవ
ద్రిప్తు రనంగ నొప్పు శ (దివిజగంగ).

33

టీ. తాటిసిడమువానితల్లి = తాలధ్వజుఁ డగుభీష్మసతల్లి, కూఁతురిబిడ్డ= తనకూఁతు రగులక్ష్మికిఁ గూఁతురు, వెన్నునడుగుపాప = విష్ణుపాదమునఁ బుట్టిన చిన్నది, మిన్నువాఁక = ఆకసమునందుఁ బాటునది, వేల్పుటేలు = దేవతలనది, (వేల్పు+వీలు - కర్తృధారయసమాసమందుఁ జేర్పాడినట్లముల కచ్చుపరంబగు నపుడు టుగాగమం బగు. బాల. సంధి. ౨౮. నూ. చే టుగాగమంబు.) కడలివెలందుక = సముద్రునిభార్య, ముత్త్రోవద్రిప్తుతి = మూడుత్త్రోవలుగాఁ బాటునది, త్రిపథగ - ఈ 2 ను గంగానదికిం బేరులు.

తే. వేలుపులగౌరు చౌదంతి శ వెల్లయేనుఁ
గనంగ వైరావతంబున శ కాఖ్య లమరు
వేల్పుదొరలేజి యనంగను శ వెల్లగుట్టు
మనంగ సుచ్చైశ్రవం బొప్పు శ నంబికేశ.

34

టీ. వేలుపులగౌరు=దేవతలయేనుఁగు, చౌదంతి = నాలుగుదంతములు గలది, వెల్లయేనుఁగు = తెల్లయేనుఁగు - ఈ 3 ను విరావతమునకుఁ బేరులు. వేల్పుదొరలేజి=దేవేంద్రునివాహన మగుగుట్టము, వెల్లగుట్టము=తెల్లని గుట్టము- ఈ ౨ ను ఉచ్చైశ్రవమునకు నామములు.

బలుకులు * పెనుమినుకులు నా

వెలయున్ శ్రుతులకును బేళ్లు १ (విశ్వాధిపతీ). 41

టీ. తొలుచదువులు, ప్రాజదువులు, తొలుమినుకులు, ప్రామినుకులు, తొలుపలుకులు, ప్రాబలుకులు (ఈయాటపదములకును “ఆదివాక్యము” అని యర్థము.) పెనుమినుకులు = విస్తారవాక్యములు-అను నీ 2 ను వేదముల పేర్లు.

క. ఇది దేవవర్గ దీనిం

జదివిన వ్రాసినను వినిన १ జనులకు నిత్యా

భ్యుదయంబు లొసగుచుండును

వదలక కాశీనివాసవాసుండు పేర్చిన్. 42

టీ. ఈదేవవర్గ సెవరు వ్రాగుచున్నారో, ఎవరు చదువుచున్నారో, ఎవరు వినుచున్నారో, వారికిఁ గాశీవిశ్వేశ్వరుండు గరుణించి యెదతెగని సంపద లొసగును.

దేవవర్గ సమాప్తము.

—●—
ॐ మా న వ వ ర్గ. ॐ

తే. పాలు డనగఁ బుడమివేల్పు १ బాఁడు డనగఁ

జన్నిగ ట్టన విప్రుండు १ జగతిఁ బరగు

నొడయఁ దేలిక యెకిమిండు १ పుడమితేడు

తేడు దొర సామి యన నొప్పు १ నృపతిపేళ్లు, I

టీ. పాలుండు, పుడమివేల్పు = భూదేవుండు, బాఁడుండు, జన్నిగట్టు=యజ్ఞోపవీతము ధరించువాడు-ఈ ౪ ను బ్రాహ్మణునిపేర్లు. ఒడయండు, ఏలిక, ఎకిమిండు, పుడమితేడు = భూపాలుండు, తేడు, సామి, [స్వామి శబ్దభవము.] దొర-ఈ 2 ను క్షత్రియునికిఁ దేర్లు.

* ‘పెనుబలుకులు’ అని పా.

సీ. కోమట్లు మూడవకొలమువాండ్రన బేరు
 లన వైశ్యనామము ఓ బ్దనరుఁ గాఁపు
 వాండ్రు నా నాలవవాండ్రు నా బలిజేవాం
 డ్రనఁ జను శూద్రసమాహ్వయములు
 వడుగు నా గోచిబాఁపఁడు నాఁగ బ్రహ్మచా
 రికిఁ బేళ్లు నడచు ధరిత్రియందు
 నాలుబిడ్డలు గలయతఁ డిటుతేడు గే
 స్తన నొప్పుఁ బేళ్లు గృహధిపతికి

ఆ. నడవిమనికిపట్టు ఓ జడదారి యన వన
 వాసి యొప్పు నిల్లు ఓ వాసితిరుగు
 బోడ తపసి కావిపుట్టగోచులసామి
 యన యతీంద్రుఁ డలరు ఓ (నలికనేత్ర).

2

టీ. కోమట్లు, మూడవకొలమువారు, బేరులు-ఈ 3 ను వైశ్యునికిఁ
 బేళ్లు. కాఁపువాండ్రు, నాలవవాండ్రు, బలిజేవాండ్రు-ఈ 3 ను శూద్రునికిఁ
 బేళ్లు. వడుగు, గోచిబాఁపఁడు-ఈ ౨ ను బ్రహ్మచారికిఁ బేళ్లు. ఆలుబిడ్డలు
 గల యతఁడు = పెండ్లాము బిడ్డలు గలవాడు, ఇటుతేడు = ఇంటియజ
 మానుడు, గేస్తు - [గృహస్థశబ్దభవము.] ఈ 3 ను గృహస్థునిపేళ్లు. అడవి
 మనికిపట్టు=అరణ్యమునం దుండువాడు, జడదారి = జడలను ధరించినవాడు-
 ఈ ౨ ను వానప్రస్థునికిఁ బేరులు. ఇల్లువాసి తిరుగు = ఇంటిని విడిచిపెట్టి
 తిరుగునట్టివాడు, బోడ, తపసి, కావిపుట్టగోచులసామి = కావరంగుగలపుట్ట
 గోచులను బెట్టుకొనువాడు-ఈ ౪ ను సన్న్యాసికిఁ బేరులు.

సీ. అప్పు నాఁ దల్లి నా ఓ నవ్వ నాఁ గన్నది
 యన మాతృకాఖ్యై ఓ (నభక్తేశ)
 ఆంధ్రనామ—3

అబ్బ నాయన యయ్య శ యనఁ దండ్రి యన నప్ప
 యన జనకాఖ్య లా శ (నగనివేశ)
 తోడఁబుట్టనఁగ నై శ దోడు తోఁబుట్టన
 సోదరాహ్వయము లా శ (నాదిదేవ)
 భర్తృసహోదరు శ భార్యకుఁ దోడికో
 డ లన నేరా లన శ నలరు (నభవ)

తే. చెలియ లనఁ జెల్లె లనఁగను శ వెలయుచుండు
 నాహ్వయములు కనిష్ఠకనన్యకు (గిరీశ)
 జ్యేష్ఠకనన్యకు నాఖ్యలై శ ఊతిని వెలయు
 నప్పయన నక్క యనఁగఁ (జంధ్రార్థమకుట).

3

టీ. అప్పు, [అంధాశబ్దభవము.] తల్లి, అచ్చ, కన్నడి-ఈ ౪ ను మాతకుఁ
 జేరులు. అబ్బ, నాయన, అయ్య, (అప్యశబ్దభవము.) తండ్రి, అప్ప -
 ఈ ౫ ను తండ్రికిఁజేర్లు. తోడఁబుట్టు - పా. తోడఁబుట్టుగు, తోడఁబుట్టువు,
 వైదోడు, తోఁబుట్టు-పా. తోఁబుట్టుభ, తోఁబుట్టుగు-ఈ 3 ను సోదరునికిఁ
 జేర్లు. తోడికోడలు=తనతో సమానురాలగుకోడలు, ఏరాలు = అన్యనిభార్య
 [ఎరవు+అలు]. ఈ ౨ ను తోడికోడలికిఁజేరులు. చెలియలు, చెల్లెలు - ఈ ౨
 ను చిన్న ఆడుతోఁబుట్టునకుఁ జేరులు. అప్ప, అక్క-ఈ ౨ ను పెద్దయ్యాడు
 తోఁబుట్టువునకుఁ జేరులు.

సీ. ముగ్ధకుఁ బేల్లెగు శ ముగుద యనఁ ముద్ద
 రాలు నా గోల నా శ బేల యనఁగ
 గట్టివాయి యనంగ శ గయ్యాళి యన తాఁగ
 యన ధూర్తసతికి శ నాహ్వయము లమరు
 నైదువ నాఁగ ముఁతైదువ నా నయి
 దువరాలు నాఁ బుణ్యాయువతి వెలయు

మృతచిరంటికి నాఖ్య శ లెసఁగుఁ బేరంటాలు
 నాఁగను జక్కిని శ నా ధరిత్ర
 తే. గేస్తురా లనునాఖ్యచే శ గృహిణి వెలయు
 నాలు పెండ్లాము రాణి శ యిల్లా లనంగ
 భార్య దనరును దొత్తన శ బానిసె యన
 వరపు డన దాసికాఖ్య తా శ (గరళకంఠ.)

4

టీ. ముగువ, [ముగ్ధశబ్దభవము.] ముద్దరాలు [ముద్ద+అలు - “పేదాది
 శబ్దముల కాలుశబ్దము పరు బగునపుడు కర్తృధారయమందు రుగాగమం
 బగు” అను బాల. సంధి. 30 సూ. చే ‘ర్’ అని ఆగమము.] గోల, జేల -
 ఈ ర ను బదునాఱునవత్సరముల పయస్సుగల పడుచునకుఁ జేరులు. గట్టి
 నాయి=పెద్దగొంతుగలది, గయ్యాళి, తాఁగ ఈ 3 ను ధూర్తస్త్రీకిఁ జేరులు.
 ఐదువ, ముత్తైదువ, అయిదువరాలు [అయిదువ+అలు-అయిదువరాలు=మంగళ
 సూత్రము, పురుపు, ముకుమము, గాజులు, చెప్పావ అను నైదువస్తువులు
 గలది.] - ఈ 3 ను సుమంగలియగుస్త్రీకిఁ జేరులు. పేరంటాలు, జక్కిని -
 ఈ ౨ ను మృతినొందిన వీర్లు సుమంగలిపేర్లు. గేస్తురాలు [గేస్తు+అలు.]
 అలు, పెండ్లాము, రాణి, ఇల్లాలు- ఈ ౩ ను భార్యకుఁ జేర్లు. తొత్తు, బానిస,
 వరపుడు-ఈ 3 ను దాసికిఁ జేర్లు.

సీ. కన్నియ కన్నె నాఁ శ గన్యకుఁ బేల్లింపు
 జవరాలు కొమరాలు శ జవ్వని యన
 దనరు యువతి ప్రోడ శ యన గట్టివయసుది
 యన బ్రౌఢ దాల్చునీయాహ్వాయములు
 ముసలి మిండలకోర శ ముప్పదియాతేండ్లు
 చనినది యనుపేళ్ల శ నెనయు లోల

మూసలిది ముదుసలి శ ముదియ పెద్దన నివి
 యాఖ్య లై తనరు వృత్తాంగనకుసు
 ఆ. చెడివ అంకులాడి శ చెడ్డతోయ్యలి వెలి
 చవులుగనిన దనగ శ జార దనరు
 నిలను విటులదూత శ యెడకాఁడు కుంటెన
 కాఁ డనంగఁ దనరు శ (గరళకంఠ).

5

టీ. కన్నయ, కన్నె-ఈ ౨ ను పెండ్లికానిపడుచుపేరులు. జడాలు, కొమరాలు, జవ్వసి - ఈ ౩ ను యావనవతికొ బేరులు. ప్రోడ, [ప్రాశస్త్య వికృతిరూపము.] గట్టివయగని = దిట్టవైనవయస్సుగలది - ఈ ౨ ను ముప్ప బేండ్ల వయస్సుగలదానిపేరులు. ముసలి, మిండలతోర, ముప్పదియాతేండ్లు చనినది - ఈ ౩ ను లోలస్త్రీకొబేరులు. ముసలిది, ముదుసలి, ముదియ, పెద్ద-ఈ ౪ ను వృద్ధాంగనము బేర్లు. చెడివ, అంకులాడి, చెడ్డతోయ్యలి = చెడు గుణముగలయాడుని, వెలిచవులుగనినది = చరవురుషుల దలసి పొందుచున్నది - ఈ ౪ ను వృద్ధిచానికొ బేరులు. ఎడకాఁడు, కుంటెనకాఁడు = స్త్రీపురుషులను జేర్చునట్టివాఁడు-ఈ ౨ ను విటునిదూతపేర్లు.

తే. వేల్పుబానిసె వెలయాలు శ వేడ్కక తై
 లంజె బోగముచాన వెల్లాటకతై
 పడపుంజెలి యాటచేడియ శ గడనక తై
 నాఁగ నివి వేశ్య కాఖ్యలౌ శ (నగనివేశ).

6

టీ. వేల్పుబానిసె = దేవతలపనికితై, వెలయాలు = గొక్కముసకువచ్చెడి భార్య [వెల+ఆలు=వెలయాలు - బహుళగ్రహణముచే ఆకాలమునకు సంధి లేదు.] వేడ్కకతై, [మతుబర్ధమునందు పుంపాచక స్త్రీపాచకములకు క్రమ ముగా కాక త్రియలగు, బా. తద్ధి. ౧౧. సూ. చే వేడ్కకతై యనురూపము.] లంజె, బోగముచాన=అనుభవించుటకై నస్త్రీ, వెల్లాటకతై-పా. వెల్లాటకతై-

ఎక్కువనాట్యముచేయునది, పడపుఁజెలి = ద్రవ్యసంపాదనము చేసెడిస్త్రీ,
[పడపు+చెలి = (నుగాగమము) పడపుఁజెలి.] అటచేడియ = అటాడునట్టి
యాడుది, గడనకత్తె=సంపాదనచేయుస్త్రీ-ఈ ౯ యు బోగముదానిపేర్లు.

ఆ. వెచ్చకాడు బొజుఁగు న వేడుకకాడు మిం
డండు ననుపుకాడు న మిండగీడు
లంజెకాడు నా ధరం జనుఁ బల్లవ
నామధేయములు (పినాకహస్త).

7

టీ. వెచ్చకాడు=ద్రవ్యవ్యయము చేయువాడు, బొజుఁగు, వేడుక
కాడు = సొగసు గలవాడు, మిండండు, ననుపుకాడు=మెత్తదనముగల
వాడు, మిండగీడు, లంజెకాడు=లంజె గలవాడు-ఈ ౭ ను విటునిపేర్లు.

ఆ. కోడెకాఁడనంగ న గోవాళ్లు నాగను
యువజనాఖ్య లొప్పుచుండు రెండు
నాగవాస మనంగ న నామ మా వేశ్యాజ
సంబుమేళమునకు న (నంబికేశ).

8

టీ. కోడెకాడు=యావనపంతుడు, గోవాళ్లు=యావనము గల
వాడు, [గోప+వాళ్లు-గోవాళ్లు. నిత్యబహువచనాంతము.] ఈ ౨ నుస్త్రా
యముగలవానికిఁ జేర్లు. నాగవాసము-ఇది వేశ్యాజనహుటమునకుఁ జేరు.

సీ. నెలఁతుక క్రాల్లంటి న పొలఁతుక ముద్దియ
వాలుగంటి మగువ న పడఁతి మడఁతి
చెలి మచ్చెకంటి యుగ్గలి యితి తొయ్యలి
నవలా కలువకంటి న నాతి గోతి
పూఁబోడి చిగురాకుఁబోడి వైదలి మించు
బోడి ముద్దులగుమ్మ న పొలఁతి కొమ్మ
ప్రొనూ లువిద తీఁగెఁబోడి చేపియ యించు
బోడి యన్న వెలంది న బోటి బోటి

తే. చాన తెఱవ వెలందుక ర చామ లేమ

చెలువ యెలనాగ చిలుకలకొలికి కలికి

తలిరుబోడి యలరుబోడి ర నెలత పొల్లి

గరిత యతివగా స్త్రీసమాఖ్యలు (మహేశ). 9

టీ. నెలతన, క్రాంతి=ప్రకాశించెడికన్నులు గలది, పొలతుక, ముద్దయ, వాలుగంటి=వెడల్పు నేత్రములు గలది, మగువ, పడలి, మడలి, చెలి, మచ్చెకంటి=మీననేత్ర, ఉగ్గలి, ఇంటి, తొయ్యలి, సవలా, కలువ కంటి=కలువలబోలు కన్నులుగలది, నాటి, గోటి, పూబోడి=పూవుపంటి శరీరముగలది, [పూవు+మేనుగలది. బహువ్రీహిసి స్త్రీవాచ్యుబగుచో నుపమానంబు మీరిమేనుచును బోడియగు. బా. సమాస. 22 సూ. ఇట్లే చిగురు బోడి మొదలైనవి.] చిగురుబోడి = చిగురుపంటి మేనుగలది మైపలి, మించుబోడి=మెఱపువలెవేరిగెడి స్వరూపముగలది, ముద్దులగుమ్మ=ముద్దులు మూటగట్టునది, పొలతి, కొద్దు, ప్రయాలు, ఉడువ, తీగబోడి = తీగ పంటినన్నుని శరీరముగలది, చెడియ, ఇంచుబోడి=చెఱువవలె బ్రియమైన శరీరము గలది, అన్ను, వెలది, బోటి, బోటి, చాన, తెఱవ, వెలందుక, చామ, లేమ, చెలువ, ఎలనాగ, చిలుకలకొలికి=చిలుకముక్కులవంటి కన్నుల కొనలు గలది, కలికి, తలిరుబోడి = చిగురువలె మెత్తనిదేహము గలది, అలరుబోడి = పూవుపంటిమెత్తనిదేహము గలది, నెలత, పొల్లి, గరిత, అతివ-ఈ ౪౦ యను స్త్రీకి శేట్ల.

తే. చెలిమి నేస్తంబు పొందు నా ర న్నేహ మలరు

నెచ్చెలి యనుంగు సంగాతి ర నేస్తకాడు

సంగడి డనక జెలికా డనంగ దనరు

న్నేహితునకు సమాఖ్యలు ర (శ్రీమహేశ). 10

టీ. చెలిమి, నేస్తము, పొందు - ఈ 3 ను న్నేహమునకు శేట్ల. నెచ్చెలి, అనుంగు, సంగాతి, నేస్తకాడు, సంగడిడు, చెలికాడు [మతుష్పిత్య యాంశములు.] ఈ ౬ ను న్నేహితునికి జేరులు.

సీ. దొంగ తెక్కలికాడు & దొరకోలుసన్నాసి
 ముచ్చెత్తుబరికాడు & ముడియవిడుపు
 తెరువాటుకాడు కత్తైరదొంగ చేవాడి
 కాడు వల్లడికాడు & కన్నగాడు
 మునిముచ్చు గడిదొంగ & యనఁ దస్కరాఖ్యలొఁ
 జెండిపోతు గరాసు & మొండికట్టె
 టకటొంకు టాటోటు & టక్కులాడు పిసాళి
 టక్కరి ముడికాడు & తవళికాడు
 తే. కల్లరియు గొంటు కైలాటకాడు చెడుగు
 బేరజము కుచ్చితుడు దోసకారి చెనఁట
 పాలసుడు నాలిబూతంబు & పలువ తులువ
 కూళ గడు సన వర్తిల్లు & గుజనుపేళ్లు.

11

టీ. దొంగ, తెక్కలికాడు=బందిపోటు పేయవాడు, దొరకోలు
 సన్నాసి = పేషముదాల్చి యితరులను నమ్మించి సొమ్మపూరించుకొనిపోవు
 వాడు, ముచ్చు, ఎత్తుబరికాడు, ముడియవిడుపు = ముడివిచ్చి యెత్తుకొనిపోవు
 వాడు, తెరువాటుకాడు = దారి యడ్డగించి కొట్టి వీసికొని పోవువాడు,
 కత్తైరదొంగ=కత్తివంచి దొంగిలించువాడు, చేవాడికాడు = చేతిపనితనము
 గలవాడు, వల్లడికాడు=కొల్లపెట్టువాడు, కన్నగాడు=కన్నమువేసి దొంగి
 లించువాడు, మునిముచ్చు = మునివలె మానముతో నేమి తెలియనట్లుండు
 వాడు, గడిదొంగ=ఱితర్యము నెఱింగినవాడు-ఈ ౧౩ ను దొంగకుఁ
 బేరులు. చెండిపోతు = మూఢబుద్ధి గలవాడు, గరాసు, మొండికట్టె,
 టకటొంకు, టాటోటు, టక్కులాడు = కల్లలాడువాడు, పిసాళి, టక్కరి,
 [మత్స్యధ్రువందరి ప్రత్యయము.] ముడికాడు, తవళికాడు = మోసము గల
 వాడు, కల్లరి=బొంకులాడువాడు, గొంటు, కైలాటకాడు = మాయోపాయ
 ముల నెఱింగినవాడు, [కైలాటము+కాడు మువర్ణలోపము.] చెడుగు,

జేరజము, కుచ్చితుడు, [కుత్తిశబ్దభవము.] దోసకారి=పాపములు చేయు
వాడు, చెనటి, పాలనుడు, నాలిబూతము, పలువ, తులువ, కూళ, గడుసు-
ఈ ౨౪ ను కుత్తితునికే జేర్లు.

ఆ. పాప బుడుత చిటుత శ పట్టి సిసువు కందు
కూన నిసువు బిడ్డ శ కుట్ట బొట్టై
యనంగ శిశుసమాఖ్య శ లగుఁ గొమరుండు నాఁ
గొడుకు నాఁ గుమారశకుండు వెలయు. 12

టీ. పాప, బుడుత, చిటుత, పట్టి, సిసువు, [శిశుశబ్దభవము] కందు,
కూన, నిసువు, బిడ్డ, కుట్ట, బొట్టై-ఈ ౧౧ ను శిశువునకుఁ జేర్లు. కొమరుడు,
[కుమారశబ్దభవము] కొడుకు-ఈ ౨ ను పుత్రునిపేర్లు.

ఆ. పటుసమాఖ్యలగును శ వసుధలోఁ గొండిక
వాఁ డనంగఁ బడుచువాఁ డనంగఁ
బిన్నవాఁ డనంగఁ శ జిన్నవాఁ డనంగను
(వినుతగుణసనాథ శ విశ్వనాథ). 13

టీ. కొండికవాడు, పడుచువాడు, పిన్నవాడు, చిన్నవాడు-ఈ ౪
ను బాలునికే జేర్లు.

సీ. గిటక పొట్టి కుటుచ శ గిట్ట గు జ్వనంగ వా
మనుఁ డొప్పుఁ జను నహస్తారిపేళ్లు
వెడఁగు వేదులు వెట్టి శ వీటిఁడి వేటిఁడి
వెంగలి వెంబర శ విత్తనంగఁ
జతురునకును బేళ్లు శ జాణ దంట వలంతి
వెరవరి ప్రోడ నేర్పరి యనంగ
ప్రన్ననివాడు రూపరి చూడఁగలవాడు
చక్కనివాడు నా శ జగతిఁ బరఁగు

తే. సుందరాకారవంతుండు ॥ సొగసుకాడు
 వన్నెకాడున శృంగారి ॥ వసుధ వెలయు
 నంధకునిపేళ్లు చీకు గ్రు ॥ డ్డనగ మూంగ
 మూవ యన మూకనామముల్ ॥ (దేవదేవ). 14

టీ. గిటక, పొట్టి, వులుచ, గిట్ట, గుజ్జు - ఈ ౫ ను పొట్టివానిపేళ్లు.
 వెడంగు, వేడులు, వెట్టి, వీటిండి, వేటిండి, వెంగలి, వెబరపిత్తు-ఈ ౭ ను
 మూర్ఖునికి బేళ్లు. జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి = [వెరపు+ఆరి, మత్వర్థమునం
 దరియగు] ఉపాయముగలవాడు, ప్రోడ, [ప్రాధశబ్దవికృతి.] = నేర్పురి = [నేర్పు+
 ఆరి-మత్వర్థీయకతద్ధితాంతము.] నేర్పు గలవాడు. ఈ ౬ ను సమర్థునికి
 బేళ్లు. ప్రన్ననివాడు, రూపరి [రూపు+ఆరి] = అందముగలవాడు, చూడం
 గలవాడు = ఇతరులచే జూడదగినవాడు, చక్కనివాడు - ఈ ౪ ను
 సౌందర్యవంతునికి బేళ్లు. సొగసుకాడు [సొగసు+కాడు] = వేడుకగల
 వాడు, వన్నెకాడు = వన్నెగలవాడు - ఈ ౨ ను సింగారిండుకొన్నవానికి
 బేళ్లు. చీకు, గ్రుడ్డి-ఈ ౨ ను అంధునినామములు. మూంగ, మూవ-ఈ ౨ ను
 మూగవానిపేళ్లు.

క. కాయముపేల్చై వెలయును
 మే యన నొడలనగ మేను ॥ మెయి యన భోగ్య
 ప్రాయము పేళ్లగుం బరువము
 పాయము జన్వన మనంగ ॥ (భావజడమనా). 15

టీ. మే, ఒడలు, మేను, మెయి-ఈ ౪ ను శరీరమునకు నామములు.
 పరువము, పాయము, జన్వనము [యావనశబ్దభవము.] - ఈ ౩ ను యావన
 మునకు నామములు.

తే. నెలులు కురులు వెండ్రుకలు నా ॥ నెఱకలనగం
 గొప్ప తులు మన పేనలి ॥ క్రొవ్వెడ యన

గేశధమ్నిల్లములు మించుఁ శ గీలుగంటు
క్రొమ్ముడి యనంగఁ గేశబంధ వ్వుగు (భవ). 16

టీ. నెఱులు, పరులు, పెండ్లుకలు, నెఱకలు-ఈ ౪ ను కేశముల
నామములు. కొప్పు, తుఱుము, వేనలి, క్రొవ్వెద [క్రొత్త+వెద, అద్యక్షరశేషం.
బగు క్రొత్తశబ్దమునకుఁ బర మగుపరుషసరశస్థిరములను ద్విత్వము గలుగును.]
ఈ ౪ ను స్త్రీలకొప్పునకుఁ దేట్లు. కీలుగంటు, క్రొమ్ముడి [క్రొత్త+ముడి—
చూ-క్రొవ్వెద]-ఈ ౨ ను పెండ్లుకలముడికిఁ దేట్లు.

తే. నొసలు నెన్నొసల్ నుదురు నెన్నుదు రనంగఁ
దనరు ఫాలంబు చూడ్కి చూ శ వనంగ నొప్పు
నాహ్వయము లీక్షణమునకు శ సక్షి కాఖ్య
లలరుఁ గన్ గను కన్ను నా శ (నభ్రకేశ). 17

టీ. నొసలు, నెన్నొసలు, నుదురు, నెన్నుదురు-ఇవి ౪ ను ఫాలభాగ
మునకుఁ దేట్లు. చూడ్కి. పా. చూడ్కి, [చూచుధాతువు కృపం.] చూపు - ఈ
౨ ను చూచుటకుఁ దేట్లు. కన్, కను, కన్ను - ఈ ౩ ను నేత్రములకుఁ దేట్లు.

క. వీను లనఁ జెవు లనంగా
జానుగు లన నాహ్వయములు శ శ్రవణంబులకున్
గౌనన నడు మనఁగా నభి
ధానము లగు మధ్యమునకుఁ శ (దరుణేందుధరా). 18

టీ. వీను, చెవి, జానుగు - ఈ ౩ ను చెవులను నామములు. కాను,
నడము-ఈ ౨ ను నడుమునకుఁ దేట్లు.

తే. అక్కు టొ మైద బోర నా శ నలరు వక్ష
మాస్యమున కొప్పుచుండు నాశ్శయలు మొగంబు
మోర మో మనఁ జెల్లొప్పు శ సూకువునకుఁ
బెందొడ యనంగఁ గుఱువు నా శ (నందివాహ). 19

టీ. అక్క, జొమ్మ, ఎవ, [హృదయము-వికృ. ఎవ] బోర-ఈ ౪ ను
వక్షస్థలమునకుఁ జేర్చు. మొగంబు, [ముఖశబ్దభవము] మోర, మోము
[ముఖము-వికృ-మోము]-ఈ 3 ను ముఖమునకుఁజేరులు. పెందొడ, కుటువు-
ఈ ౨ ను ఊరువునకు నామములు.

తే. వదనగుహ యొప్పు నోరు నా శి వాయి యనఁగఁ
బల్లు పలు నాఁగ దంతంబుఁపేళ్లు వెలయుఁ
బెదవి వాతెఱ మోవి యశన్వేళ్లఁ దనరు
చుండు నోష్టంబు (శీతాంశుఖండమాళి). 20

టీ. నోరు, వాయి - ఈ ౨ ను నోటిరుద్ధమునకుఁ జేరులు. పల్లు,
పలు-ఈ ౨ ను దంతనామములు. పెదవి, వాతెఱ, మోవి-ఈ 3 ను ఓష్ఠమునకు
నామములు.

క. కయి యనఁగై నాఁ గే లనఁ
జెయి యనఁ జై నాఁగఁ జెయ్యి శి చే నా హస్తా
హ్వయము లగు (నన్నపూర్ణా
ప్రియపల్లభ కాశికాపురీవరనిలయా). 21

టీ. కయి, జై, కేలు, [కేలు - సిత్యైకవచనాంతము.] చెయి, చై,
చెయ్యి, చే-ఈ 2 ను హస్తములు.

క. ఎద యన డెదం బనఁగా
మది యనఁగా నెడఁ దనంగ శి మఱి యుల్లము నా
హృదయమునకు నివి యెనఁగును
విదితంబుగ నాహ్వయములు శి (విశ్వాధిపతీ). 22

టీ. ఎద, డెదము, మది, [మతిశబ్దభవము.] ఎడఁద-పా. ఎడ.
[హృదయశబ్దభవము.] ఉల్లము-ఈ ౩ ను మనస్సునకుఁ జేర్చు.

క. లోఁజె య్యన నఱచె య్యనఁ
 గాఁ జెల్లును బేళ్లు రెండుకరతలమునకున్
 మీఁజె య్యనఁ బెడచెయ్యియు
 నాఁ జనుఁ గరచరమభాగఁనామములు (శివా). 23

టీ. లోఁజెయ్యి = చేతియొక్క లోపలిభాగము, అఱచెయ్యి = లోపలి
 చెయ్యి - ఈ ౨ ను అఱచేతికిఁ బేరులు. మీఁజెయ్యి = చేతియొక్కమీఁది
 భాగము, (మీఁదు+చెయ్యి=మీఁజెయ్యి) పెడచెయ్యి = చేతికివెనుకటిభాగము -
 ఈ ౨ ను హస్తముయొక్క వెనుకటి భాగమునకుఁ బేరులు.

ఆ. పొట్ట డొక్క కడుపు ౩ బొజ్జ బొట్టి యనంగ
 నొప్పుచుండు నాఖ్య ౩ లుదరమునకు
 నాభిబలమునకును ౩ నామధేయము లగు
 బొడ్డు నాఁగ మఱియుఁ ౩ బొక్కి లనంగ. 24

టీ. పొట్ట, డొక్క, కడుపు, బొజ్జ, బొట్టి - ఈ ౪ ను ఉదరమునకుఁ
 బేర్లు. బొడ్డు, బొక్కిలి-ఈ ౨ ను నాభికిఁ బేర్లు.

తే. వెన్ననంగను వీఁపు నా ౩ వెనుకమేను
 నాఁగఁ జరమాంగమున కొప్పు ౩ నామములుగఁ
 బుట్టె తలపాల నాఁ బుష్క ౩ పుటియ నాఁగ
 పాలమున కాఖ్య లై యొప్పు ౩ (ఫాలనేత్ర). 25

టీ. వెన్ను, వీఁపు, వెనుకమేను = శరీరముయొక్క వెనుకటి భాగము-
 ఈ 3 ను వీఁపునకుఁ బేరులు. పుట్టె, తలపాల, పుష్క, పుటియ - ఈ ౪ ను
 కపాలమునకుఁ బేర్లు.

క. అడు గంజ హజ్జ యనఁగాఁ
 బుడమిఁ బదంబునకు నామములు విలసిల్లున్

మెడ కుత్తు కట్టు గొం తన
నడరు గళంబునకుఁ బే (శ్లోనంగధ్వంసీ). 26

టీ. అడుగు, అంజ, హజ్జ-ఈ 3 ను పాదమునకుఁ జేర్చు. మెడ,
కుత్తుక, అట్టు, గొంతు- ఈ ౪ ను గొంతునకుఁ జేర్చు.

ఆ. బువ్వ వంటకంబు శ బోసంబు మెతుకు కూ
డోగిరము పసాద శ మోరె మనగ
నన్న మొప్పు జేల శ మలరుఁ బుట్టంబు దు
వ్వలువ చీర కోక శ వలువ యనగ. 27

టీ. బువ్వ, వంటకము, బోసము, మెతుకు, కూడు, ఓగిరము, పసా
దము, ఓరెము-ఈ ౮ యను అన్వయమునకు నామములు. పుట్టము, దువ్వలువ,
చీర-పా. చేర, కోక, నలువ-ఈ ౩ ను వస్త్రమునకు నామములు.

తే. మెసవె నారోగిణమొనర్చె శ మెక్కె-ఁ దినియె
గుడిచె నారగించెను బసాపడియె నమరె
సాపడె ననంగ నొప్పు భోజనము చేసె
ననుట కివి యాఖ్యలై (యీశ శ యభ్రతేశ). 28

టీ. మెసమె-పా. మెసంగెను, ఆరోగిణమొనర్చెను-పా. ఆరోగణ
మొనర్చెను, మెక్కెను, తినియెను, గుడిచెను, ఆరగించెను, పసాపడియెను,
నమరెను, సాపడెను-ఈ ౯ యను భోజనముచేసె ననుటకుఁ జేరులు.

క. నాన యన సిగ్గు సిబ్బితి
నా నివి ప్రీడాపదంబు శ నామంబు లగుం
బాసము సేయుటపేళ్లగు
నానుట త్రావుటనఁ ద్రాగుటనఁ గ్రోలుటనన్. 29

టీ. నాన, సిగ్గు, సిబ్బితి-ఈ 3 ను లజ్జకుఁ జేరులు. అనుట, త్రాగుట,
త్రావుట, క్రోలుట [ఈనాలుగును భావార్థకములు.] ఈ ౪ ను మద్యాది
ద్రవ్యములఁ బాసము సేయుటకుఁ జేరులు.

ఆ. తళియ పల్లెరంబు శ తెలె హరివాణంబు
తట్టి కంచ మనంగఁ శ దనరు బాత్ర
చెల్లుఁ జషకమునకుఁ శ బేళ్లు డబ్బుర కోర
గిన్నె యనంగ (రజతగిరినివాస).

30

టీ. తళియ, పల్లెరము, తెలె, హరివాణము, తట్టి, కంచము - ఈ ౬ ను భోజనపాత్రమునకుఁ జేరులు. డబ్బుర, కోర, గిన్నె-ఈ 3 ను పానపాత్రమునకుఁ జేరులు.

తే. నలికె బేల్లోప్పు బోత దండము బొహారు
మ్రొక్కు జేజే యనంగఁ గేలశమొగిచె గొలిచె
నెఱంగెఁ జేమోడ్చె నన నమస్కృతి యొనర్చె
ననుట కివి యాఖ్య లగు (నీశ శ యభక్తేశ).

31

టీ. బోత, దండము, బొహారు, మ్రొక్కు, జేజే-ఈ ౫ ను నమస్కారమునకుఁ జేరులు. 'చేల్వొగిచె' = చేతులు బోడించెను, 'గొలిచెను' - ఎఱంగె - పా. ఎరంగె, 'చేమోడ్చెను' = చేతులు బోడించెను-ఈ ౪ ను నమస్కారము చేసె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. ఒప్పు శయనించుటకును బన్నుండెఁ బండె
బవ్వడించె బరుండెను శ బవ్వళించె
నత్తమిల్లె నన న్నటి శ మెత్త నెజ్జ
పఱపు పాన్పునఁ దగు శయ్య శ (ఫాలనేత్ర).

32

టీ. పన్నుండెను, పండెను, పవ్వడించెను, పరుండెను, పవ్వళించెను, అత్తమిల్లెను-ఈ ౬ ను శయనించె ననుటకుఁ జేర్లు. మెత్త, నెజ్జ, [శయ్య-వికృతసెజ్జ.] పఱపు, పాన్పు-ఈ ౪ ను శయ్యకుఁ జేరులు.

తే. ఒప్పు ధ్వని పేళ్లు రొద యన శ నులిపు నాఁగ
సద్దనంగను గూత నాఁ శ జప్పు డనంగ

నలుకు డన రోదనము నేనె శ ననుట కాఖ్య
లెసఁగు నటచెను వాపోయె శ నేడ్చె ననఁగ. 33

టీ. రొద, ఉలిఘ, సద్దు, [శబ్దశబ్దవికృతి.] కూత, చుప్పుడు, అలు
కుడు-ఈ ౬ ను శబ్దమునకుఁ జేరులు. అటచెను, వాపోయెను, ఏడ్చెను - ఈ
3 ను రోదనము చేసె ననుటకుఁ జేరులు.

క. అగుఁ బెళ్లు నీరువ ట్టన
దగ వప్పియు దూప యనఁగ శ దాహంబునకున్
నగవు నగు నవు నవు నా
నగు నాఖ్యలు హాసమునకు శ (నగజాధీశా). 34

టీ. నీరుపట్టు, దగ, వప్పి, దూప-ఈ ౪ ను దాహమునకుఁ జేరులు.
నగవు, నగు, నవు, నవు-ఈ ౪ ను హాసమునకుఁ జేరులు.

క. చాగము నాఁ బుడు కనఁగా
నీగి యనఁగ నిడుట యనఁగ శ నీవి యనఁగాఁ
దేగము నాఁ బెట్టుడు నాఁ
ద్యాగమునకు నాఖ్య లగుచు శ ధరఁ బరఁగు (శివా). 35

టీ. చాగము, పుడుకు, ఈగి, [ఇచ్చుధా. కృ] ఇడుట, [ఇచ్చుధా.
భానార్థకము.] ఈవి, తేగము, [త్యాగశబ్దభవము,] పెట్టుడు-ఈ ౭ ను దాన
మునకుఁ జేరులు.

ఆ. ఎలసె బెరసె హత్తె శ నెనసె నదికె జెందె
బొందె దొరసె గూడె శ నొందె చెనకె
సనఁగ సక్తమయ్యె శ ననుటకు నివి యాఖ్య
లగు (గిరిశ యీశ శ యభ్రకేశ). 36

టీ. ఎలసె, బెరసె, హత్తె, ఎనసె, అదికె, చెందె,
బొందె, దొరసె, గూడె, ఒందె, చెనకె-ఈ ౧౧ ను కలిసికొనె
ననుటకుఁ జేర్లు.

ఆ. ఎడనె బాసె వేటుపడె బురివిచ్చె నా
 నలరు భేద మయ్యె శ ననుట పేళ్లు
 స్వవశ మయ్యె ననుట శ కవుల బేళ్లు లోనయ్యె
 నగమయ్యె ననంగ శ (నసమనేత్ర).

37

టీ. ఎడనె, బాసె, వేటుపడె, బురివిచ్చె - ఈ ౪ ను వియోగ
 మయ్యె ననుటకుఁ జేరులు. లోనయ్యె, అగమయ్యెను - ఈ ౨ ను స్వాధీన
 పడె ననుటకుఁ జేళ్లు.

ఆ. అగు గృహీత మయ్యె శ ననుటకుఁ బేళ్లగ
 పడియెఁ జేపడియెను శ బట్టుపడియెఁ
 జిక్కుపడియెఁ దగిలెఁ శ జిక్కుఁ దగుల్పడె
 ననంగ (నగనివేశ శ యభ్యుతేజ).

38

టీ. అగపడియె (అగము + పడియెను) = అధీన మయ్యెను, చేపడియెను
 (చే + పడియెను) = చేతఁజిక్కినను, పట్టుపడియెను = పట్టుచిక్కినను, చిక్కు
 పడియెను, తగిలెను, చిక్కినను, తగుల్పడెను - ఈ ౪ యును గృహీతమయ్యె
 ననుటకుఁ జేరులు.

తే. అనియె నొడివె వక్కాణించె శ నాడెఁ జెప్పె
 వినిచె వాక్రచ్చె బలికె నాఁ శ జను వచించె
 ననుట కాలించె నాలకించెను వినె నన
 నలరు నవధరించె నటుంట శ కాఖ్య (లీశ.)

39

టీ. అనియెను, నొడివెను, వక్కాణించెను, ఆడెను, చెప్పెను, వినిచెను,
 వాక్రచ్చెను, పలికెను - ఈ ౭ యును చెప్పె ననుటకుఁ బర్యాయములు.
 అలించెను, అలకించెను, విసెను - ఈ ౩ ను అవధరించె ననుటకుఁ జేరులు.

క. కనియెను చూచెను కాంచెను

కనుగొనె గన్గొనె నసంగఁ శ గలయవి పేల్లె

చను వీక్షించె నటంటకు

(ఘనతరగోరాజగమన శ కామజవమనా).

40

టీ. కసియెను, చూచెను, కాంచెను, కనుగొనెను, కన్గొనెను-ఈ గీ ను దర్శించె ననుటకుఁ జేర్చె.

క. చనుఁ గృతగమనుఁడ నయ్యెద

ననుటకు నామంబు లగుచు శ నవని సరిగెదన్

జనియెదఁ బోయెద నేగెద

పనివినియెద ననెడునట్టి శ పలుకులు (రుద్రా).

41

టీ. ఆనిగెను, చనియెను, పొయెను, పిగెను, పనిపినియెను - ఈ గీ ను లయలుజేతె ననుటకుఁ జేర్చె.

ఆ. ద్విగుణమున కభిఖ్య శ లగు నిబ్బ డివ్వుడి

జంట దంట దుగయు శ జమిలి రెట్టి

యినుమడి యన మిథునమున కాఖ్య లగు బోడు

దోయి కవ యనంగ శ (ఘాతకలప).

42

టీ. ఇబ్బడి, ఇవ్వుడి, జంట, దంట, దుగ, జమిలి, రెట్టి-పా. రెంట, ఇనుమడి - ఈ ౮ యు రెండింతలకుఁ జేర్చె. బోడు, దోయి, కవ-ఈ 3 ను మిథునమునకుఁ జేర్చె.

నీ. బం డొక్కఁ డొకటి యొక్కొం డన నగు నేక

మీరు రెం డిరు నాఁగ శ నెరుగు ద్వయము

తిగ మూడు మూ ర్నాఁగఁ శ దగు ద్రయి తీవంచ

నలు నాల్గు చౌ యన శ నగుఁ జతుష్క

మెనుగుఁ జౌవంచ యై శ దే ననఁ బంచకం

బా టిరుమూఁ డిత్తి శ గనఁగ నొప్పు

ఆంధ్రనామ—౪

పట్కంబు ఋషిసంఖ్యసత చక్కువగడయే
 డన నొప్పు సప్తసంఖ్యకును బేల్లు
 తే. దనరు నిరునాలు గెనిమిది యదచ్చి యనగఁ
 బరఁగు నీరాటు పండ్రెండు య బార యనగఁ
 ద్వాదశమునకు నాఖ్యలు య ధరణియందు
 (వినుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ).

43

టీ. ఒండు, ఒక్కండు, ఒకటి, ఒక్కండు - ఈ ౪ ను ఏకసంఖ్యకు
 నామములు. ఈరు, రెండు, ఇరు-ఈ ౩ ను ద్వయమునకుఁ జేరులు. తిగ,
 మూడు, మూరు-ఈ ౩ ను త్రితయమునకుఁ జేర్లు. తీవంచ = మూడునొక్క
 టియు, నలు, నాలుగు, చౌ - ఈ ౪ ను నాబుగునకుఁ జేర్లు. చౌవంచ =
 నాలుగు నొక్కటియు, విదు-రూ. అయిదు, ఏను - ఈ ౩ ను పంచసంఖ్యా
 నామములు. ఆఱు, ఇరుమూడు = రెండుమూడులు. ఇత్తిగ = [ఇరు+తిగ =
 ఇత్తిగ] రెండుమూడులు - ఈ ౩ ను షట్సంఖ్యానామములు. సత (సప్తశబ్ద
 భవము.) చక్కువగడ = ఆఱునొకటియు, ఏడు - ఈ ౩ ను సప్తసంఖ్యకుఁ
 చేరులు. ఇరునాలుగు=రెండునాలుగు, ఎనిమిది, దచ్చి-ఈ ౩ ను అష్టసంఖ్యకుఁ
 చేరులు. ఈరాటు = రెండారులు, పండ్రెండు, బార - ఈ ౩ ను ద్వాదశ
 సంఖ్యకుఁ చేరులు.

తే. జరిగె నూడెను జాతెను య నుటికె వెల్లెఁ
 బాతె బఱచెను దొలఁగె నొప్పులుకులెల్ల
 నవనిలోనఁ బలాయితం య డయ్యె ననుట
 కాఖ్యలై యొప్పు (జంద్రరేఖావతంస).

44

టీ. జరిగెను, ఊడెను, జాతెను, ఊటికెను, వెల్లెను, పాతెను, పఱచెను,
 దొలఁగెను-ఈ ౮ యుం బరుగెత్తె ననుటకుఁ జేర్లు.

క. వేంచేసెను వచ్చెం జను
 దెంచెను విచ్చేసె నరుగుదెంచె ననగ నే

తెంచె నన నయ్యె నాగతుఁ

డంచు బలుకుటకు నాఖ్యి శ (లంబరకేశా). 45

టీ. పేచేసెను, నచ్చెను, చనుదాచెను (చను+తొచెను), విచ్చేసెను, అరుగుదాచెను-చూ. అరుదాచెను, ఏతొచెను-పా. ఏగుదాచెను - ఈ ౬ ను అగతుఁ డయ్యెనుటకుఁ జేర్లు.

తే. నాటిసుత నాటినుండియు శ నాటంగోలె

నాటంగట్టి నాడుమొదలు శ నాగ నాహ్వ
యమ్ము లయ్యెఁ దహభ్య శ యనుట కవని
(విరుతకరుణాసనాథ శ్రీవిశ్వనాథ). 46

టీ. నాటిసుత, నాటినుండి, నాటంగోలె, నాటంగట్టి, నాడు
మొదలు-ఈ గీ ను, అనిమొదలు=ఆదిమమునాటి యనుటకుఁ జేర్లు.

తే. వైరమునకును ధర సమాహ్వయము లమరుఁ
గంటు పగ మచ్చరంబు సూ శ డొంటమి యన
వలపు కూరిమి మేలు నా శ నలరుఁ జేర్లు
మోహమునకును (శారదాంబుననిభాంగ). 47

టీ. కంటు, పగ, మచ్చరము, (మత్సరశబ్దభవము.) సూడు, డొంటమి -
ఈ గీ ను విరోధమునకుఁ జేర్లు. వలపు, (వలచుధాతువు కృదంతము.) కూరిమి-
దూ. కూర్చి, మేలు-ఈ ౨ ను మోహమునకుఁ జేర్లు.

క. పెనఁకున జగడము కయ్యెం

బని బవరము కలను చివ్వు శ యాలము పోట్లా

టన దురము పోరు నాఁగాఁ

జను యుద్ధంబునకుఁ జేర్లు శ (చంద్రాక్షధరా). 48

టీ. పెనఁకువ, (పెనఁగు-కృపం.) జగదము, కయ్యము. (కలహశబ్దభవము.) అని, బవఁము, కలను, చివ్వు, ఆలము, పోట్లాట, (పోట్లాడు-కృపం.) దురము, పోరు-ఈ ౧౦ ను సుధమనఃవః శేరులు.

ఆ. సదమదంబు నేసెఁ శ జక్కాడె నుగ్గాడె
జదివెఁ చీచమడచెఁ శ జంపెఁ గెడపె
నులుమునేసెఁ ద్రుంచెఁ శ బరిమార్చెఁ దెగటార్చె
మన్ని గొనియెఁ దుసిమె శ మడిపె ననఁగ. 49

తే. హతము గావించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యె
మనిపె నేలెను బ్రతికించె శ మంచె బ్రోచె
సాఁకె నన నొప్పు నాఖ్యలు శ సరవితోడ
నరయఁ బోషించె ననుటకు శ (నంబికేశ). 50

టీ. సదమదంబునేసె, చక్కాడె, నుగ్గాడె, చదివె, చీచమడచెను, చంపె, కెడపె, నులుమునేసె, త్రుంచె, బరిమార్చె, తెగటార్చెను, మన్నిగొనియె, తుసిమెను, మడిపెను - ఈ ౧౦ ను సుహరించె ననుటకు శేర్లు. మనిపెను, నేలెను, బ్రతికించెను, మంచెను, ప్రోచెను, సాఁకెను-ఈ ౬ ను రక్షించెనుటకు శేర్లు.

క. ధరలో శూరాహ్వయములు
పరఁగుఁ మొనకాఁ డనంగ శ బం టనఁగాఁ బో
టరియన వడిగలవాఁ డన
బిరు దన వాఁడివఁగఁ డనంగ శ (భీమకవర్తి). 51

టీ. మొనకాఁడు, బంటు, [భటశబ్దభవము.] పోటరి [పోటు+అరి] = కార్యము గలవాఁడు, [మత్స్యర్థమందు 'అరి' యగు.] వడిగలవాఁడు, బిరుదు, వాఁడివఁగఁడు-ఈ ౬ ను శూరునికే శేర్లు.

తే. బాసట యనంగఁ దోడ్పాటు శ నా సమాహ్వా
యంబు లగుచుండు రెండు సాహాయ్యమునకు
నాఖ్యలు శుభంబునకురు ల శ గ్గనంగ బా గ
సంగ మే లన లెస్స యనంగ (నీశ). 52

టీ. బాసట, తోడ్పాటు-ఈ ౨ ను సాహాయ్యమునకు జేర్చు. లగ్న,
బాగు, మేలు, లెస్స. ఈ 'ర' ను శ్రేయమునకు జేర్చు.

ఆ. కూలె నీలైఁ జచ్చె శ గాలంబునేసెను
కెడసె సమసె నాతె శ మడిసెఁ జెల్లెఁ
పెద్దనిమరవోయె శ బిద్దె దోరెను గంతు
గొనియె ననుటపే శ్లగగు మృతునకు. 53

టీ. కూలెను, నీలైను, చచ్చెను, గాలంబునేసెను, కెడసెను, సమసెను,
అతెను, మడిసెను, చెల్లెను, పెద్దనిమరవోయెను, బిద్దెను, దోరెను, గంతుగొని
యెను-ఈ ౧౩ ను మృతిసొందె ననుటను జేరెను.

సీ. తిమ్మనైనది యనఁ శ దిన్న నైనది యన
జానైన దనంగ బాగైన దనంగ
నాడెమైన దన విన్నాణమైనది యన
మానైన దనంగ లెస్సైన దనంగ
పిన్ననైనది యనఁ శ జెన్నె నదన నలు
వైనది యనంగఁ జెల్లెన్దైన దనంగఁ
జొనరినయది యన శ నొనరిన దనంగఁ జొ
క్కటమైన దనంగఁ జక్కని దనంగ
సొబ్బగైన దనంగను శ సొంపైన దనంగ గొమ
లైనది యన గొనలైన దనంగఁ

దోరమైన దన సింగారమైనది యన

మేలైన దనగ శ మెచ్చైన దనగ

తే. మురువుగలయది యొప్పైన శ దొఱపుగలది

యందమైనది తనరిన శ దలరినట్టి

దనగఁ బరఁగిన దనఁ బేళ్లు శ తనరుచుండు

మంజులం బైన దనుటకు శ (మదనదమన).

54

టీ. తిమ్మనైది, తిన్ననైది, జానైనది, బానైనది, నాణెమైనది, విన్నాణమైనది, మానైనది, లెన్నైనది, వీన్ననైనది, చెన్నైనది, నలునైనది, చెల్లైనది, పొనరినయది, ఒనరినది, చొక్కటమైనది, చక్కసిది, పొబనైనది, సాంపైనది, కొమరైనది, గొనరైనది, తోరమైనది, సింగారమైనది, మేలైనది, మెచ్చైనది, మురువుగలయది, బుచ్చైనది, ఒఱపుగలది, అంపమైనది, తనరినది, అలరినట్టిది, పరఁగినది-ఈ 30 యు సౌందర్యము గలదానికిఁ జేరులు.

తే. కవుర మనఁ గప్పురం బనఁ శ గప్త మనఁగఁ

బుడమిఁ గర్పూర మొప్పు దాంబూల మొప్పు

వీడియము పక్కలాకులు శ విడెము తమ్మ

లంబు వీడెంబు వీడ్య మనం (బురారం).

55

టీ. కవురము, కర్పూరము. కప్తము-ఈ 3 ను కర్పూరమునకుఁ జేర్లు. వీడియము-రూ. విడియము, పక్కలాకులు, విడెము, తమ్మలము, వీడెంబు, వీడ్యము-ఈ 4 ను తాంబూలమునకుఁ జేరులు.

తే. వెలయుచుండును సిరి లచ్చి శ కలిమి యనెడు

పేళ్ల సంపద యెద్దడి శ పేదఱికిము

లేమి నిప్పచ్చరము నెవ్వ శ లేమి డనగ

నలరు దారిద్ర్యమునకు నాఖ్యలు (గిరీశ).

56

టీ. సిరి [శ్రీశబ్దభవము.] లచ్చి, కలిమి-ఈ 3 ను సంపదకుఁ జేరులు. ఎద్దడి, పేదటికము, లేమి, నిప్పుచ్చరము, నెవ్వ, లేమిడి-ఈ ౬ ను దారిద్ర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. మగతనంబన గండన శ మగఁటిమి యనఁ
బొరుషంబున కాఖ్యలై శ పరఁగుచుండు
నుక్కు చేగ దిటము చేవ శ యుదుటు గట్టి
దిట్ట ముఱిది బిగువు నాఁగ శ ధృతికిఁ జెల్లు. 57

టీ. మగతనము, గండు, మగఁటిమి - ఈ 3 ను బొరుషమునకుఁ జేరులు. ఉక్కు, చేగ, దిటము, చేవ, ఉదుటు, గట్టి, దిట్టము, ఉఱిది, బిగువు ఈ ౯ యు ధైర్యమునకుఁ జేరులు.

తే. బద్ధు నా బొంకు నాఁగ దబ్బర యనంగఁ
గల్గ నాఁగ హుళిక్కినాఁ శ జెల్లు జెల్లు
ధర నసత్యమునకును సత్యంబు పరఁగు
నిజ మన గ నిక్కువం బన శ నిక్కు మనఁగ. 58

టీ. బద్ధు, బొంకు, దబ్బర, కల్గ, హుళిక్కి-ఈ ౫ ను అసత్యమునకుఁ జేరులు. నిజము, నిక్కువము, నిక్కుము-ఈ 3 ను సత్యమునకుఁ జేరులు.

క. బెడద దెస చేటు చేడ్పా
గ్గొడ వాత్రం బంగలార్పు శ గోరంబు దొసం
గిడుమ వెత క స్తి యంగద
కడగం గ్గనఁ జను విపత్తు శ (గౌరీరమణా). 59

టీ. బెడద, దెస, చేటు, చేడ్పాటు, గొడవ, ఆత్రము, అంగలార్పు, వెత, [అంగలార్పుఢా. కృ.] గోరము, [ఘోరశబ్దభవము] దొసంగు, ఇడుమ, క స్తి, అంగద, కడగండ్లు [ఈశబ్దము నిత్యబహువిధనాశము]-ఈ ౧౪ ను ఆపదకుఁ జేరులు.

క. వెల జట్టి విలువ రో యనఁ

గలనుడువులు దనరుచుండుఁ శ్రీ గ్రయనామము లౌ

వెలయంగ వంగసము నాః

గొల మన వంగడము నాఁగఁగొలమొప్పు (శివా). 60

టీ. వెల, జట్టి, విలువ, రో [రై] క్తౌ శబ్దముల కోత్వంబు విభాషనగు.

బా. శత్య. సూ. 64] ఈ ౪ ను క్రయమునకుఁ జేరులు. వంగసము, కొలము,

[ప్రకృతి-కులము.] వంగడము - [ఇరియు, వంగసమును వంశశబ్దభేదములు.]

ఈ 3 ను కులమునకుఁ జేరులు.

క. క్రమ్మట నెప్పటి వెండియుఁ

గ్రమ్మటి తిరుగ్గో మఱిగో మరల మగుడను నా

నిష్ఠుహిఁ బునగిపదంబున

కమ్ముల నివి యాఖ్య లగు (మహీధరచాపా). 61

టీ. క్రమ్మట, నెప్పటి, వెండియు, క్రమ్మటి, తిరుగ్గో, మఱి, మరలను, మగుడను-ఈ ౮ యు ఇంకను అనునర్థము గలవి.

క. ఒకమరి యొకపరి యొకమా

తొకసా రొకతేప యనఁగ శ్రీ నొకపా రనఁగా

నొకవిడుత యొక్కతూ కన

నొకతడవ యనంగ మఱియు శ్రీ నొకతూరి యనన్. 62

తే. ఏకవారం బనుట కొప్పు శ్రీ నిన్ని పేళ్లు

జగతిఁ బల్తాటు వేమాటు శ్రీ సారె పెక్కు

మాటు లేన్నే నిమార్లనః శ్రీ బరఁగు నాఖ్య

లగుచు నివి బహువారంబు శ్రీ లనుట (కీశ). 63

టీ. ఒకమరి, ఒకపరి ఒకమాటు, ఒకసారి, ఒకతేప, ఒకపారి, ఒక విడుత, ఒకతూరు, ఒకతడవ, ఒకతూరి - ఈ ౧౦ యు ఏకపర్యాయమును

టనుఁ దేరెలు. పల్తాలు - రూ. పలుపలు, పలుమాలు, వేమాలు, సారె, పెక్కుమాటలు, ఎన్నేసిమాటలు- ఈ గీ ను మాటిమాటికి ననుటకుఁ బర్యాయములు.

తే. త్వరితమున కొప్పుఁ బేళ్లు చెరచ్చెరను సరగ
వెరిరము వేగ వేళము ర వెసను వడిగ
గ్రక్కునను గ్రద్దన నసంగఁ ర గ్రన్నననగ
గొబ్బునను దిగ్గున నసంగఁ ర (గుధరచాప). 64

టీ. చెచ్చెర, (చె+చెర=చెచ్చెర) సరగ, వేరిరము, వేగ, వేళము, వెసన్, వడిగన్, గ్రక్కునన్, గ్రద్దనన్, గ్రన్నననగ - ఈ గీ ను శీఘ్రముగా ననుటకుఁ దేరెలు.

క. కలవు వివరింపఁగా నా
ఖ్యలు వరుసన్ నిర్గమించె ర ననుటకు ధరలో
వెలువడియె వెల్లె వెడలెను
వెలలె ననం (జిత్పికాశ ర విశ్వాధిపతే.) 65

టీ. వెలువడియెను, వెల్లెను, వెడలెను, వెలలెను-ఈ ర ను చయన మయ్యెననుటకుఁ దేరెలు.

క. వినుతి యొనరించె ననుటకుఁ
ననరున్ నామంబు లగుచు ర ధరపై సగ్గిం
చెను గై వారిము సేసెన్
గొనియాడెను బొగడె ననంగఁ ర గొండాడె ననన్. 66

టీ. అగ్గించెను, క్రై నానముసేసెను=స్తోత్రముచేసెను, కొనియాడెను, బొగడెను, గొండాడెను - ఈ గీ ను స్తోత్రముచేసెననుటకు నామములు.

సీ. చుట్టలు విందులు ర చుట్టాలు బందుగు
లనఁ జను బంధుచుమాహ్వాయములు

వఱలు నన్యుడు లాతీవా డనఁగా వింత
 వా డనఁగాఁ బెఱవా డనంగ
 వ్యాజంబునకు నామ శ మానెపం బనంగ న
 న్వేషించె ననుట కొ శ వెదకె నెమకె
 నరసె రోసె ననంగ శ నారసె దడవె నా
 గాంక్షకుఁ జేరు లొ శ గ్రమముతోడఁ
 తే. గ్రచ్చు కోరిక తమి కోర్కి శ యిచ్చ యనంగ
 నెపుడు నెడవక యుడుగక శ యెల్లపు డన
 నిచ్చ యనయంబు నాఁగను శ నిచ్చ లనఁగఁ
 దనరు నాఖ్యలు సంతతంబనుట (కీశ.)

67

టీ. చుట్టలు, [ఏక, చుట్టము. బహు. ముచ్చల్లలోపము] విందులు,
 చుట్టాలు, [ముచ్చల్లలోప ఆవిధిర్లుములు] బాదుగులు [బంధుశబ్దభవము]-ఈ
 ౪ ను బంధువునకుఁ జేరులు. లాతివాడు, వింతవాడు, పెఱవాడు-ఈ 3
 ను అన్యుడనుటకుఁ జేరులు. నెపము-[ప్రకృతి-సిభము] వ్యాజమునకుఁ జేరు.
 వెదకెను, నెమకెను, అరసెను, రోసెను, అరసెను, తడవెను-ఈ ౬ను విచారించె
 ననుటకుఁ జేరులు. గ్రచ్చు, కోరిక, [కోరుధా. కృపం.] తమి, కోర్కి, ఇచ్చు
 [ఇచ్చాశబ్దభవము.]-ఈ ౫ ను అపేక్షకుఁ జేరులు. ఎపుడు, ఎడవక, ఉడు
 గక, ఎల్లపుడు, నిచ్చ, అనయము, నిచ్చులు - ఈ ౭ ను సర్వదా యను
 టకుఁ బర్యాయములు.

సీ. తనరుఁ బ్రవేశించె శ ననుటకు నాఖ్యలు
 తూకొనెఁ జొచ్చెను శ దూతె ననంగ
 సంప్రతాడితుఁ జేసె శ ననుటకుఁ బెళ్లగుఁ
 దాఁచె గాళ్లం గ్రుమ్మె శ దన్నె ననంగ

నాలస్య మొనరించె ననుటకుఁ జెల్లు నా
మమ్ములు తడసెను నమసలె ననఁగఁ
ద్యక్తంబు గావించె ననుటకు నాఖ్య లౌ
వీడెను వదలెను నవిడిచె ననఁగఁ

తే. దాటుమాఱయ్యె వీడ్వడెఁ దడఁబడె నన
నాఖ్య లొప్పు వివర్యస్త్ర మయ్యె ననుట
కలరుఁ బ్రహరించె ననుట కాహ్వయము లడిచెఁ
గొట్టె మొత్తెను మోఁదె నాఁగ (గుభరనిలయ) 63

టీ. తూకొనెను, చొచ్చెను, తూతెను - ఈ 3 ను ప్రవేశించెనను
టకుఁ జేరులు. తాఁచెను, కాళ్లఁ గ్రుచ్చెను, తన్నెను-ఈ 3 ను కాలితోఁ దన్నె
ననుటకుఁ జేరులు. తడసెను, మసలెను - ఈ 2 ను ఆలస్యముచేసె ననుటకుఁ
చేరులు. వీడెను, వదలెను, విడిచెను-ఈ 3 ను వదల్చుటచే ననుటకు నామ
ములు తాటుమాఱయ్యెను, వీడ్వడెను, తడఁబడెను-ఈ 3 ను హెచ్చుతక్కు
పయ్యెననుటకుఁ జేరులు. అడిచెను, కొట్టెను, మొత్తెను, మోఁదెను-ఈ 4 ను
ప్రహరించెననుటకుఁ జేరులు.

సీ. ముందట నెదుటను నమ్రాల ముంగల నాఁగ
నాఖ్య లౌ సముఖము ననుట (కభవ)
యలయిక బడలిక నయలపు నేర యనఁగ
శ్రమమున కాఖ్య లౌ న (శ్రమనదమన)
తాలిమి యోరుపుతాలిక నాఁగను
క్షమకు నాహ్వయము లౌఁగ (జర్తవసన)
తవళి బవంతంబు నటుక్కు దుత్తూరంబు
వెడ్డు నా ఛద్ద మకా న (విషమనేత్ర)

తే వెఱ పనంగ నెక యనంగను శ వెఱ యనంగ
 నళు కనంగ భీతి కాఖ్యతా శ (ననితకంత)
 నిమ్మళం బన నెమ్మి నా శ నెమ్మది యనం
 ననరుఁ జేల్లు నిరాతంకశమునకు (నీశ).

69

టీ. ముందటను, ఎదుటను, మ్రోలక, ముంగలక - ఈ ర ను సమ్మఖ
 మందనుటనుజేరులు. అలంక, బడలిక, [అలము, బడలు - కృతంతములు.]
 అలపు, [అలము-కృతం.] నీచ-ఈ ర ను శ్రమమునకుఁ జేరులు. తావిమి-
 రూ. తాల్చి. పీటపు - రూ. పీరిప్ప, తారిక - ఈ 3 ను తమకుఁ జేరులు.
 తపళి [ఇది యగ్యచేశము. బ్రహంతము, టక్కు, సత్తారము, వెడ్డు-ఈ 3 ను
 కపటమునకుఁ జేరులు. వెఱపు, ఎవ, వెఱ, అళుక - ఈ ర ను భయమునకుఁ
 జేరు. నిమ్మళము, నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ+మది+సిండుమనస్సు)-ఈ 3 ను నిర్భ-
 యమునకుఁ జేరులు.

నీ. అసమ కొంచెము నైక శ మలతి యప్పువ చిన్న
 సలికంబు సన్నంబు శ నాఁ దనప్పు
 స్వల్ప మెక్కుమ నాంగ శ జాల నెంతేనియు
 మిగులం దద్దయుఁ దద్ద శ మిక్కిలి యనం
 దెద్దయు ననునివి శ పే శ్లగు భృశముగా
 ననుటకు సుతక్కుటశమయ్యె ననుట
 కగుఁ జేల్లు వెగలంబయ్యెఁ గ్రిక్కిఁటిసె వె
 క్కసమయ్యె ననునివి శ క్రమముతోడ

ఆ. సగ్గెఁ గుందె డొంకె శ దగ్గెఁ గు సడలెను
 క్రుంగె నుబ్బణంగె శ స్రుక్కె ననంగ
 దనరుఁ జేల్లు ఊణదశ నొందె ననుటకు
 (నీశ్వరీసనాథ శ విశ్వనాథ)

70

టి. అసదు, కొంచెము, సైకము, అలఁచి, అన్నున, చిన్న, నరకము, సన్నము- ఈ ౮ యు. కొంచెమునుటకుఁ దేరులు. ఎక్కుడు, చాలకొ, ఎంతే నియుకొ, మిగులకొ, తద్దయకొ, తద్ద, మిక్కిలి, పెద్దయకొ-ఈ ౮ యు అధికముగా ననుటకుఁ దేరులు. పెద్దలమయ్యెను, క్రీక్కిరిసెను, వెక్కస మయ్యెను-ఈ 3 ను హెచ్చయ్యెననుటకుఁ దేరులు. పగ్గె, ముఁద, దొంకె, తగ్గె, నడతె, క్రుంగె, జుట్టుబొంగె, మ్రొక్క-ఈ ౮ యు క్షీణవశనొంటె ననుటకుఁ దేరులు.

ఆ. మించు వాసి మేలు శ మేటి పెచ్చెచ్చున
నధికమునకు నాఖ్య శ లగుచు వెలయుఁ
బనులు నాఁగఁ జెయువు శ లనఁ జేత లన నొప్పుఁ
గర్తమునకుఁ బెళ్లు శ (చర్తవసన).

71

టి. మించు, వాసి, మేలు, మేటి, పెచ్చె, ఎచ్చు-ఈ ౬ ను అధిక మనుటకుఁ దేరులు. పనులు, చెయువులు, చేతులు-(చేతుల ధా-కృపం.) ఈ 3 ను కార్యమునకుఁ జేర్చు.

ఆ. అనిపె ననిపెఁ బనిపె శ బనిచె సంపెను బాపె
బుచ్చె గెలుపుమనియె శ బొమ్మటనియె
ననఁగ నివి సమాఖ్య శ లగును ప్రస్తాపించె
ననెఁపక్రియకు (నీశ శ యభ్యుతేశ.)

72

టి. అనిపెను, అనిచెను, బనిపెను, బనిచెను, అంపెను, పంపెను, పుచ్చెను, గెలుపుమనియె, పొమ్మటనియె-ఈ ౯ యు పయనముచేసి పంపెను అనుటకు నామములు.

తే. కొవవ కొవ కుందు తగ్గు తక్కువ కొఱంత
వెలితి కొఱ లొచ్చు కడమ నాశవెలయు న్యాయ
సమభిధానము లర సాము శ సగము సవము
నాఁగ నర్థాహ్వాయంబులౌ శ (నాగభూష).

73

టీ. కొడవ, కొడ, కుండు, తగ్గు, తక్కువ, కొఱత, వెరితి, కొఱ, లొచ్చు, కడవ-ఈ ౧౦ యును న్యాయతకుఁ జేరులు. అర, సాము, సగము, సవము-ఈ ౪ ను అర్థ మనుటకుఁ జేరులు.

తే. వేల్లు పచ్చాత్తనుటకును శ జెల్లు వెనుకఁ
వివవ చర్వాతఁ బవపడి శ పిమ్మట నన
మునుపు మునుమున్ను తొలితొల్లి శ ముందు తొలుత
ననఁగఁ బూర్వపదార్థాఖ్యోతౌ (గిరీశ). 74

టీ. వెనుకఁ, పివవఁ, తర్వాతఁ, పవపడి, పిమ్మటఁ-ఈ ౫ ను అనంతరం బనుటకుఁ జేరులు. మునుపు, మును, మున్ను, తొలి, తొల్లి, ముందు, తొలుత-ఈ ౭ ను పూర్వమనుటకుఁ జేరులు.

ఆ. పాటుబోతు పిఱికి శ పంప కోచ యనంగఁ
బేల్లు దనరు సమరభీరువునకు
పిట్ట యుక్కుతునియ శ గట్టిఁదెందబువాఁ
డనఁగ ధైర్యవంతుఁ శ డలరు (నీశ). 75

టీ. పాటుబోతు, పిఱికి, పంప, కోచ-ఈ ౪ ను యుద్ధమున భయ పడువానికిఁ జేరులు. పిట్ట, ఉక్కుతునియ, గట్టిఁదెందమువాడు-ఈ ౩ ను ధైర్యవంతునకుఁ జేరులు.

తే. పాఁజు చేరువ మొత్తంబు శ బారు తుటుము
దండు పరి గమి కూటువ శ పిండు దాఁటు
మూఁక దళమును బేల్లు సమాహమునకు
(భుజగవరహార యవిముక్తపురవిహార). 76

టీ. పాఁజు, చేరువ, మొత్తము, బారు, తుటుము, దండు, పరి, గమి, కూటువ, పిండు, [బృందము-ప్రకృతి.] దాఁటు, మూఁక, దళము-ఈ ౧౩ ను సమాహమునకుఁ జేరులు.

సీ. పూనె నూనెను దాల్చె నానెను మోచె నా
 వహించె ననుట కౌ (నహివిభూష)
 నామము లుచ్చాటనము చేసె ననుటకు
 వరుసతోఁ దఱిమెను (బఱపె వెలిచె
 దోలెను తొప్పె నా (ప్రహితాదిసురనుత)
 త్రిప్పెను నాఁ గ్రమ్మఁజేసె ననగ
 మగిడించె ననగను (మరలించె నన సమా
 హ్వయములై పరగు నివర్తితంబు
 తే. చేసె ననుటకు (సురమునిసిద్ధసేవ్య)
 యడ్డగించెను నా నిల్చె ననగ నాఁగె
 నన నివారించె ననుటకు (నాఖ్య లమరు
 (నగసుతానాథ గుహగజాశరసనాథ).

77

టీ. పూనెను, నూనెను, తాల్చెను, అనెను, మోచెను - ఈ ౫ ను
 భరించె ననుటకుఁ జేరులు. తఱిమెను, పఱపెను, వెలిచెను, తోలెను, తొప్పెను-
 ఈ ౫ ను ఉచ్చాటనము చేసెననుటకుఁ జేరులు. త్రిప్పెను, క్రమ్మఁజేసెను,
 మగిడించెను, మరలించెను-ఈ ౪ ను వెనుకకుఁ బొమ్మనె ననుటకుఁ జేరులు.
 అడ్డగించెను, నిల్చెను, అఁగెను-ఈ 3 ను నిరోధించెననుటకుఁ జేరులు.

తే. దండ చేరువ సంగడి (దాపు చెంత
 సరస చెంగట యొద్ద డగ్గఱ కురంగ
 టండ పజ్జయు నా సమీపాఖ్య లమరు
 (రమ్యధవళాంక కలశనీరధినిషంగ).

78

టీ. దండ, చేరువ, సంగడి, దాపు, చెంత, సరస, చెంగట, పిద్ద, డగ్గఱ,
 కురంగట, అండ, పజ్జ [పశ్చాత్తర్థభవము.] - ఈ ౧౨ ను సమీపమం దనుటకుఁ
 చేరులు.

తే. అచట నచ్చట నచ్చోట నందు నాడ
 నచోట నచ్చోట నక్కడ నయ్యెడ నట
 ననంగఁ దత్ప్రదేశంబునం న ననుట కాఖ్య
 లయ్యె (భక్తివిధేయ యాశ్వాసహాయ). 79

టీ. అచట, అచ్చట, అచ్చోట, అందు, అడ, అచోట, అచ్చోట, అక్కడకొ (అ+కడకొ = అక్కడ, అయ్యెడకొ (అ+ఎడకొ) = అప్రదేశమున, అటకొ-ఈ ౧౦ యు ఆప్రదేశము ననుటకు జేరుట.

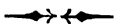
క. ఇరుగెలకుల నిరుపంకల
 నిరుచెస నిరుచక్కియందు న నిరుపక్కియలం
 దిరుగ్రేవల నిరుగడ నన
 బొరిఁ బేల్లగు నుభయపార్శ్వముల ననుట (కజా). 80

టీ. ఇరుగెలకులకొ, ఇరుపంకలకొ, ఇరుచెసకొ, ఇరుచక్కియందుకొ, ఇరుపక్కియందుకొ, ఇరుగ్రేవలకొ, ఇరుగడకొ-ఈ ౭ ను చెడు పైపులందు ననుటకు జేరుట.

క. నవముగ ధరలో నీమా
 నవపర్గవు వేడ్కు జదివెనను వ్రాసిన మా
 నవులకు ననవరతంబును
 శివుఁ డవిముక్తేశ్వరుండు న చెలువం బొసంగున్. 81

తా. ఎవ రీహాసవర్గ వ్రాయుచున్నారో, లేక చదువుచున్నారో వారికిఁ గాశీవిక్రేతునిదయవలన చకలగుండలు గలుగును.

మానవపర్గ సమాప్తము.

సీ. వలిదిప్ప వడఁకుగుబ్బలి చలిమిరిమల
 గట్టులతోడు ముక్కంటిమామ
 మంచుగొండన హిమఃత్వైధరాఖ్యలు చను
 వేలుపుగొండ జేజేలగట్టు
 పుత్తడిగుబ్బలి శ పుసుకకంచమువాని
 విల్లు నా మేరువుపేళ్లు వెలయు
 వెలిదిప్ప ముక్కంటిమల వెండికొండ నా
 కైలాసపర్వతాఖ్యలు సెలంగు
 తే. వెలయుఁ దరిగొండ కవ్వంపుమలయనంగ
 మంథరాఖ్యలు కడపటిమల యనంగఁ
 జాట్టుగొండనఁ దనరు నీక్షణిఁ జియందుఁ
 జక్రవాళాద్రి (వృషవాహాశైలగేహ).

1

టీ. వలిదిప్ప (వలి = చల్లదనముగల, లిప్ప = కొండ), వడఁకుగుబ్బలి,
 పా. వడఁకుగుబ్బలి = వడఁకునట్లు చేయుపర్వతము. చలిమిరిమల = చల్లనికొండ,
 గట్టులతోడు = పర్వతములమరరాజు, ముక్కంటిమామ = శివునకుమామ, మంచుఁ
 గొండ = హిమము గలపర్వతము - ఈ ౬ ను హిమపత్పర్వతమునకుఁ బేరులు.
 వేలుపుఁ గొండ (వేలుపు + కొండ = దేవతలు నివసించుపర్వతము, జేజేలగట్టు =
 దేవతలపర్వతము, పుత్తడిగుబ్బలి = బంగారుపర్వతము, పుసుకకంచమువానివిల్లు =
 ఈశ్వరుని ధనుస్సు - ఈ ౮ ను మేరుపర్వతముపేరులు. వెలిదిప్ప (వెలి +
 లిప్ప) = తెల్లపర్వతము, ముక్కంటిమల = శివుని మనికపట్టగు పర్వతము, వెండి
 కొండ = వెండివలెఁ దెల్లనిపర్వతము - ఈ ౩ ను కైలాసపర్వతముపేరులు. తరి
 ఆంధ్రనామ—5

గొండ (తరి+కొండ), కవ్వపుమల (కవ్వము+మల)-ఈ ౨ ను మందరపర్వతము పేరులు. కడపటిమల = కడగానుండెడుపర్వతము, చుట్టుగొండ (చుట్టు+కొండ)=భూమిచుట్టునుండెడుపర్వతము-ఈ ౨ ను చక్రవాళిపర్వతము పేర్లు.

అ. తూర్పుగొండ నాంగం శివోలుగట్టు నాంగను
బొడుపుగుబ్బులనంగం శివూర్వశిఖరి
పరంగు గ్రంథమెట్టు శివడమటికొండ నా
వెలయు నస్తశిఖరి శివ (విశ్వనాథ.)

2

టి. తూర్పుగొండ (తూర్పు+కొండ) = పూర్వవిక్రమనందుండెడు పర్వతము, తోలుగట్టు = పూర్వవిక్రమనందలిపర్వతము, బొడుపుగుబ్బులి = సూర్యుడువయించెడు పర్వతము - ఈ ౩ ను ఉదయపర్వతమునకు బేరులు. గ్రంథమెట్టు=సూర్యుడస్తమించుపర్వతము, పడమటికొండ=పడమటివిక్రమనందుండెడు పర్వతము-ఈ ౨ ను అస్తమయపర్వతము పేరులు.

తే. బప్పు గిరివేల్లు మల గట్టు శివతిప్ప మెట్టు
కొండ గుబ్బులి నా (మేరు శివకుధరచావు)
తాయి నాంగల్లనంగను శివతాయనంగ
శిల కభిఖ్యలు దగు నిల శివ (శేషభూష).

3

టి. మల, గట్టు, తిప్ప, మెట్టు, కొండ, గుబ్బులి - ఈ ౬ ను పర్వతమునకు బేరులు. తాయి, కట్టు, తా - ఈ ౩ ను శిలకు బేరులు.

తే. పల్లె కొట్టిక కొట్టిక కుప్పమ్ము నాంగ
నూరనంగ గ్రామనామంబు శివలొప్పచుండు
బట్టణంబున కాఖ్యలు శివరంగుచుండు
బ్రోలనంగ వీడనంగను శివ (శూలపాణి).

4

టి. పల్లె, రూ. పల్లెయ, కొట్టిక, కొట్టిక, కుప్పము, ఊరు-ఈ ౫ ను గ్రామము పేరులు. బ్రోలు, వీడు-ఈ ౨ ను బట్టణము పేర్లు.

ఆ. ఉనికిపట్టు తావు శ మనికిపట్టిర విల్లు
తెంకి యిక్క సట్టు శ తెంకి యిమ్ము
నెలపు గీము నాఁగ శ నలరు నివాసదే
శంబునకును బేళ్లు శ (చంద్రచూళి).

5

టీ. ఉనికిపట్టు, తావు, మనికిపట్టు, ఇరవు, ఇల్లు, తెంకి, యిక్క, సట్టు, టెంకి, ఇమ్ము, నెలపు, గీము [గృహశబ్దభవము.]-ఈ ౧౨ ను నివాస స్థానమునకు బేరులు.

సీ. తెంకాయచెట్టిన శ డెంకాయమ్రానన
నారీశేళం బొప్పు శ (నగనివేశ)
మామిమ్మ ననఁగను శ మామిడిచెట్టిన
నామభూజం బొప్పు శ (నభక్షేశ)
అత్తిమ్మనన మేడి శ యనఁగ నొదుంబర
ధారుణీజం బొప్పు శ (మేరుచాప)
యరటి యనటి నాఁగ శ సంశుమత్ఫలధారు
ణీరుహం బగు (ధరణీశతాంగ)

తే. యలరు దుంబీశలాటుసమాఖ్య లాను
గంబు సొఱకాయ వదరు నా శ (గరళకంఠ)
తా డనంగను దాడినా శ తాశధూరు
హంబునకు నాఖ్య లై యొప్పు శ (నంబీశ).

6

టీ. తెంకాయచెట్టు, టెంకాయమ్రాను-ఈ ౨ ను కొబ్బరిచెట్టుపేరులు. మామిమ్మను, మామిడిచెట్టు - ఈ ౨ ను చూతవృక్షముపేరులు. అత్తిమ్మను, మేడి-ఈ ౨ ను అత్తిచెట్టు పేరులు. అరటి, అనటి-ఈ ౨ ను కదళీవృక్షమునకు నామంబులు. ఆనుగము, సొఱకాయ, వదరు-ఈ ౩ ను సొఱకాయపేరులు. తాడు, తాడి-ఈ ౨ ను తాటిచెట్టుపేరులు.

సీ. మొక్క మోక నినుపు న మొలక మోసనంగ నం

కురమునకును జేల్లు న (కుధరచాప)

యిగు రనఁ దలియ నాఁ జిగురు నాఁ జివురనఁ

బల్లవనామముల న వరంగు (నీశ)

మ్రా ననఁ జెట్టిన న మ్రాఁన భూయహ

నామధేయము లగు న (వామదేవ)

పుపు పువ్వు పూ నాఁగఁ న బుప్పము విరి యల

రనఁ గుసుమాఖ్య లై న యలరు (నీశ)

తే. గుబురు దట్టము జొంపంబు న గుంపు తఱచు

నాఁగ నిబిడంబు పేల్లొప్పు న (నందివాహ)

వల్లరిసమాఖ్య లగుచు వ న్నిల్లు దీఁగ

తీవ తీవియ తీవె నాఁ (ద్రిపురవైరి).

7

టీ. మొక్క, మోక, నినుపు, మొలక, మోస-ఈ గీ ను అంకురము చేరులు. ఇగురు, తిగురు, చిగురు, చివురు - ఈ ర ను కల్లవము చేరులు.

మ్రాను-నూ. మాను, చెట్టు, మ్రాఁను - ఈ 3 ను చెట్టునకు నామములు.

పుపు, పువ్వు, పూ, పువ్వుము. [పుష్పశబ్దభేదము.] విరి, ఆలరు - ఈ ౬ ను

పుష్పము చేరులు. గుబురు, దట్టము, జొంపము, గుంపు, తఱచు - ఈ గీ ను

సందులేకయుండువానికిఁ చేరులు. తీగ, తీవ, తీవియ, తీవె - రూ. తీగె -

ఈ ర ను తీగకుఁ చేరులు.

ఆ. అగ్రమున కభిఖ్య న లగుచుండు దుద సుద

కొన యనంగ వృత్తకొటరమున

కలరుఁ జేల్లు తొఱట న తొలి తొట్టి తొఱ నాఁగ

(నాగహార రజతసంగహార).

8

టి. తుద, నుద, కొన - ఈ 3 ను అగ్రమునకు జేరులు. తొఱట,
తొం, తొఱ్ఱ, తొఱ-ఈ ౪ ను చెట్టుతొఱ్ఱకు జేరులు.

ఆ. ఇక్షువుర కభిఖ్య ర లీక్షితి గన్నుల
మ్రాసు చెఱుకు తియ్యమ్రా ననంగ
దనరు దవ యనంగ ర దలవాడె నాంగ ద
దగ్రమున కభిఖ్య ర లగు (గిరిశ). 9

టి. కన్నులమ్రాసు = గనుపులుగల చెట్టు, చెఱుకు, తియ్యమ్రాసు =
మధురమైనప్పటిము-ఈ 3 ను చెఱుకునకు జేరులు. దవ, తలవాడె-ఈ ౨ ను
చెఱుకుకొనకు జేరులు.

క. అగుం జేళ్లుత్పలమునకుం
దొగ తొవ గల్వ గలువనంగ ర దోయజ మొప్పుం
దగం దద్దు తామ రనగా
మొగ డన మొగ్గ యన దనరు ర ముకుళంబు (శివా). 10

టి. తొగ, తొవ, కల్వ, కలువ - ఈ ౪ ను ఉత్పలమునకు జేరులు.
తద్దు, తామర-ఈ ౨ ను తామరపువ్వునకు జేరులు. మొగడ, మొగ్గ-ఈ ౨ ను
మునుళమునకు జేరులు.

తే. ఎనగుం జెందొవ చెందొగ ర యెఱ్ఱగలువ
యనగ రక్తోత్పలంబు రక్తాబ్జమొప్పు
నిలసు గెందమ్మి కెందామ ర రెఱ్ఱదామ
రనంగ జెందమ్మి చెందామ ర న (నుపేశ). 11

టి. చెందొవ, చెందొగ (చెన్ను+తొవ-గ) నువర్ణలాపము. చెందొవ
(గ), ఎఱ్ఱగలువ (ఎఱ్ఱ+కలువ) - ఈ 3 ను ఎఱ్ఱనికలువకు జేరులు. కెందమ్మి
(కెంపు+తమ్మి=కెందమ్మి), కెందామర (కెంపు+తామర=కెందామర) [బాల,
పంథి. 36, 37 సూత్రములు చూడుడు.] ఎఱ్ఱదామర (ఎఱ్ఱ+తామర).

చెందమ్మి (చెన్ను+తమ్మి), చెందామర (చెన్ను+తామర)-ఈ గీ ను ఎఱ్ఱదామర
పువ్వునకుఁ జేరులు.

క. గొడుగు గొడు పెల్లి యనఁ జె
న్నడరును శత్రుంబు కేతనాహ్వయము లగున్
సిడె మనఁగఁ డెక్కి మనఁగాఁ
బడగ యనన్ డా లనంగఁ శ్రీ (బర్వతథస్మి). 12

టీ. గొడుగు, గొడువు, పల్లి-ఈ 3 ను శత్రుమునకుఁ జేరులు. సిడెము,
ఁడెక్కిము, పడగ (పతాకశబ్దభవము), డాలు-ఈ ౪ ను ధ్వజమునకుఁ
చేరులు.

క. మఱుఁ గనఁగ నోల మనఁగాఁ
మఱు వనఁగా జాటనంగ శ్రీ మాటన వరుసం
బరఁగు ని డెల్ల నగోచర
ధరణీనామంబు లగుచు శ్రీ (దర్పకదమనా). 13

టీ. మఱుఁగు, బీలము, నుఱువు, చాటు, మాటు - ఈ గీ ను కన్నుల
కగపడని ప్రదేశమునకు నామములు.

క. పొసఁగుఁ దృణాశ్శిలు పులు నాఁ
గన వనఁగాఁ బూరి యనఁగ శ్రీ గడ్డి యనఁగా
వసుమతిలో నెన్నంబడు
ససి సస్యము వై రనంగ శ్రీ సస్యం (బభవా). 14

టీ. పులు, కనవు, [ఘాసశబ్దభవము.] పూరి, గడ్డి - ఈ ౪ ను శృణ
మునకుఁ జేర్లు. ససి, సస్యము, [సస్యశబ్దభవము.] వైరు - ఈ 3 ను ధాన్య
మునకు నామములు.

ఆ. తెలుపు దెల్ల వెల్ల శ్రీ తెలి వెలి నాఁగ నా
హ్వయము లమరు ధవళవర్ణమునకుఁ

గప్పు నలుపు నల్ల శ కట యస నాఖ్యలౌ
నీలవర్ణమునకు శ (నీలకంఠ).

15

టీ. తెలుపు, తెల్ల, వెల్ల, తెలి, వెలి - ఈ గి ను ధవళవర్ణమునకుఁ జేరులు. కప్పు, నలుపు, నల్ల, కట - పా. కటి - ఈ ర ను నీలవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. కెంపు దొగరు దొవరు శ కెంజాయ యెటువెట్టి
యనగ నరుణకాంతి శ కాఖ్య లయ్యె
నలిది పసుపుచాయ శ యనగ హరిద్రవ
ర్ణమున కాఖ్య లగుఁ (బీనాకహస్త).

16

టీ. కెంపు, తొగరు, తొవరు, కెంజాయ (కెంపు+చాయ), ఎటువు, ఎట్టి-ఈ ౬ ను ఎట్టినికాంతికిఁ జేరులు. అలిది - రూ. హళది, పసుపుచాయ. ఈ ౨ ను హరిద్రవర్ణమునకుఁ జేరులు.

ఆ. శ్యామవర్ణమునకు శ నామంబు లగుచుండుఁ
బసరుచాయ యనగఁ శ బచ్చ యనగ
వన్నె డాలు రంగు శ వన్నియ జిగి జోతి
చాయ యనగఁ బటంగు శ జగతిఁ గాంతి.

17

టీ. పసరుచాయ, పచ్చ - ఈ ౨ ను ఆశుపచ్చవన్నెకు నామములు, వన్నె, [వర్ణశబ్దభవము.] డాలు, రంగు, వన్నియ, [ప్ర. వర్ణము.] జిగి, జోతి, [ప్ర. జ్యోతిస్సు.] చాయ, [ప్ర. ఛాయ] - ఈ ౭ ను కాంతికిఁ జేరులు.

తే మానికము లన రతనముల్ శ నా నెసంగు
నవని మాణిక్యములకు సమాహ్వయములు
మెటుఁగనంగను నిగ్గు నా శ మెఱయుచుండు
నాఖ్య లుత్కృష్టకాంతికి శ (నభ్రేశ).

18

టీ. మానికము [ప్రకృ. మాణిక్యము], రతనము [ప్రకృ. రత్నము]-
ఈ ౨ ను రత్నములకుఁ జేరులు. మెఱుఁగు, నిగ్గు - ఈ ౨ ను విశేషకాంతికిఁ
చేరులు.

తే. జడధివేళ్లగు మున్నీరు శ కడలి సంద్ర
మనఁగ మడుఁగన మడువు నా శ ప్రాదము దనరుఁ
బరఁగు నాటవసంద్రంబు శ పాలవెల్లి
జిడ్డుకడలి పాల్కుడలి నాశ్రీరజలధి. 19

టీ. మున్నీరు [మును+నీరు] = మొనటిస్పష్టి, కడలి, సంద్రము,
[ప్రకృ. సముద్రము] ఈ 3 ను సముద్రమునకు నామములు. మడుఁగు,
మడువు - ఈ ౨ ను ప్రాదముపేర్లు. ఆటవసంద్రము, [లనణ, ఇత్తు, సుర,
సర్పి, దధి, తీర, సీరసముద్రములలో నిది యాటవది] పాలవెల్లి (పాలు+వెల్లి)
తీరప్రవాహము, జిడ్డుకడలి = జిడ్డుగల సముద్రము, పాలకడలి = తీరసము
ద్రము-ఈ ౪ ను తీరసముద్రమునకుఁ జేరులు.

క. నంజె యన మడి యనంగను
మంజుల కేదారభూసమాఖ్యలు వెలయుం
బుంజె యనఁ జేసు పాల మనఁ
గంజన మరుభూమి పేళ్లు శ (కాయజదమనా). 20

టీ. నంజె, మడి-ఈ ౨ ను మాగాణిభూమికిఁ జేరులు. పుంజె, చేసు,
పాలము - ఈ 3 ను మెట్టభూమిపేర్లు. గంజ - ఈ ౧ నిర్బలప్రదేశమునకుఁ
చేరులు.

క. ధరణి వివరాఖ్య లగున్
బొటియ కలుగు లాఁగ బొక్క శ బొంద యనంగా
దరి యొడ్డు గట్టనంగా
బరఁగుం దీరంబుపేళ్లు శ (ప్రమథగణేశా). 21

టీ. బొత్తియ, కలుంగు, లాంగ, బొక్క, బొంబ - ఈ గి ను బొంద
పేర్లు. దరి, పిడ్డు, గట్టు-ఈ 3 ను తీరమునకు జేరులు.

తే. అస లనంగను తొంపి నా శ నడుననంగ
బుఱుద నా నొప్పు గర్దమంబునకు జేర్లు
భూమికి సమాఖ్య లగు బువి శ పుడమి నేల
మన్ను పంటపలంతి నా శ (మదనదమన). 22

టీ. అసులు, తొంపి, అడుసు, బుఱు-ఈ ౪ ను అడుగునకు జేరులు,
బువి [ప్రకృ. భువి.] పుడమి [ప్రకృ. పృథ్వీ.] నేల, మన్ను, పంటపలంతి.
పంటలనొనగుదేవి-ఈ గి ను భూమిపేర్లు.

తే. జగిలె యనంగ నరుంగు నాంగ శ జగతి నాంగ
దిన్నె యన వేదికాఖ్య లై శ యెన్ను దనరు
మిఱునంగను మెరక నా శ మిట్ట యనంగ
నున్న తక్షితికాఖ్యలై శ యొప్పు (నభవ). 23

టీ. జగిలె. నూ. జగిలె, అరుంగు, జగతి, తిన్నె-ఈ ౪ ను తిన్నెకు
జేరులు. మిఱు, మెరక, మిట్ట-ఈ 3 ను ఎత్తయినచోటికి జేరులు.

తే. తనరు నిశ్రేణి తాప నిచ్చెన యనంగ
దెప్ప తేవసునాఖ్యల శ నొప్పు బ్లవము
పరంగు నోడన గలమన శ దరణి ధరణి
(దరణిశీతాంశుశీత్ర శ ధవళగాత్ర). 24

టీ. తాప, నిచ్చెన-ఈ ౨ ను నిచ్చెనకు జేరులు. తెప్ప, తేవ-ఈ ౨ను
జ్లవమునకు జేరులు. పిడ, కలము-ఈ ౨ ను నామకు జేరులు.

తే. కాత్తుకం బొప్పు విల్లు సింగాణి యనంగ
దూణ మొప్పు బత్తళిక నా శ దొన యనంగ

దరకసంబనఁ బొది యనఁ శ దనరు శరము
కోల ములి కమ్ము తూపు నా (శూలపాణి). 25

టీ. విల్లు, సింగాణి-ఈ ౨ ను ధనుస్సునకుఁ జేరులు. బత్తళిక, దొన,
తరకసము, పొది-ఈ ౪ ను అమ్ములపొదిపేర్లు. కోల, ములికి, అమ్ము, తూపు -
ఈ ౪ ను శరము పేర్లు.

తే. తనరుఁ బెళ్లు తనుత్రాణమునకుఁ గత్త
శంబు బోడు జిరా దుప్పటంబు బొంద
శంబనఁగ నాఖ్య లగు శతాంగంబునకును
చేరు నా నరదము నాఁగ శ (మేనుచాపు). 26

టీ. కత్తశంబు, బోడు, జిరా, దుప్పటంబు, బొందశంబు - ఈ ౫ ను
కవచమునకుఁ జెట్లు. తేరు, ఆరదము [ప్రకృ. రథము.] - ఈ ౨ ను రథము
పేర్లు.

క. కన్నా కన్నను దలక
ట్టన్నను మఱి మేలుబంతి శ యన్నను ధరలో
నిన్నియు శ్రేష్ఠము పేర్లై
యెన్నంబడు రాజసభల శ (నిభదైత్యహారా). 27

టీ. కన్నాను, తలకట్టు, మేలుబంతి-ఈ 3 ను ఉత్తముని పేర్లు.

క. సొమ్మనఁ దొడ వనఁగా రవ
ణమ్మన నగుఁ బెళ్లు భూషణమ్ములకును హా
రమ్ములకు నగును నభిధా
నమ్ములు పేరులన సరులు శ నా (శిలికంతా). 28

టీ. సొమ్ము, తొడవు, రవణము - ఈ 3 ను భూషణమునకుఁ జేరులు.
పేరు, సరి-ఈ ౨ ను హారమునకుఁ జేరులు.

224412

ర వ ర్గ.

75

డీ. సర్వము లెత్తులు దండలు & సమలనంగ
నామధేయము లగు బుష్పదామములకు
వాసనకు నాఖ్యలై యొప్పు & వలపు కంపు
తావి కమ్మన యనంగ (గారత్యాయనీశ).

29

టీ. సరములు, ఎత్తులు, దండలు, సరులు - ఈ ర ను పూవులవండలకు
జేర్లు. వలపు, కంపు, తావి, కమ్మన-ఈ ర ను వాసనకు జేరులు.

క. ఒడమె యన సొమ్మనంగా
విడిముడి యన రొక్క మనంగ & విత్తంబునకుం
బుడమిని నామము లగు నివి
(యుడురాజకళావతంస & యురగాభరణా).

30

టీ. ఒడమె, సొమ్ము, విడిముడి, రొక్కము [రక్తశబ్దభవము]-ఈ రను
ధనమునకు జేర్లు.

తే. మచ్చు లన మిదై లనంగను & మాడుగు లన
దారునిర్మిత గేహముల్ & దనరుచుండుం
బరంగు సౌధంబు మేడ యాశ్వురిగ యనంగ
(నాగకేయూర మకానిమానసవిహార).

31

టీ. మచ్చులు, మిదైలు, మాడుగులు - రూ. మాడువులు - ఈ 3 ను
కొయ్యతో గట్టబడినయిండ్లకు జేర్లు. ఉప్పరిగ, మేడ - ఈ 2 ను రాచ
నగళ్లకు జేర్లు.

తే. పెట్టి యన మందసంబన & బెట్టి యనంగ
బెట్టియ యనంగ బేటికాభిఖ్య లమరు
మ్రోడనంగను మోటు నా & మొద్దనంగ
వెలయు స్థాణుసమాఖ్యలు & (విశ్వనాథ).

32

టీ. పెట్టి, మంచసంబు, పెట్టె, పెట్టియ - ఈ ర ను పేటికపేర్లు.
మ్రోడు, మోటు, మొద్దు-ఈ 3 ను స్థానపుపేర్లు.

ఆ. విస్తృతాఖ్య లొప్పు శ విప్పు తనర్పు నా
వెడద విరివి వఱపు శ వెడలు వనంగ
దీర్ఘమునకు నామధేయంబు లై యొప్పు
నిడుద చాపు నిడివి శ నిడువనంగ.

33

టీ. విప్పు, తనర్పు, వెడద, విరివి, వఱపు, వెడలుపు=ఈ 3 ను వెడలుపు
పేర్లు. నిడుద, చాపు, నిడివి, నిడుపు-ఈ 4 ను నిడివికి జేర్లు.

ఆ. ఈడు దినుసు సాటి శ యెన దొర సరి, బోడు
సవతు మాద్రి యుద్ది శ జత తరంబు
పురుడు నాగ సద్వశేమన కీవి యాఖ్య తా
(వివిధగుణసనాథ శ విశ్వనాథ).

34

టీ. ఈడు, దినుసు, సాటి, ఎన, దొర, సరి, బోడు, సవతు, మాద్రి -
రూ. మాదిరి, ఉద్ది, జత, తరంబు, పురుడు-ఈ 5 ను సమానమునకు జేర్లు.

తే. పసిండి బంగరు బంగారు శ వైండి పొన్ను
జాళువా పుత్తడి యనంగ శ స్వర్ణమమరు
దప్తకాంచన మమరు గుంజన మనంగ
డాని యవంజి నా (గజదానవారి).

35

టీ. పసిండి, బంగరు, బంగారు, వైండి, పొన్ను-రూ. హొన్ను. జాళువా,
పుత్తడి-ఈ 4 ను బంగారమునకు జేర్లు. గుంజనము, కడాని, అవంజి-ఈ 3 ను
పుటముదీరిన బంగారమునకు జేర్లు.

ఆ. చిదుర తునుక తునియ శ చిదురువ ప్రక్క పా
లనంగ ఖండమునకు శ నాఖ్య లమరు

ప్రోగు గుప్ప వామి శ ప్రోవు దిట్ట యసంగ
రాశి కాఖ్య లగు (ధశరాశతాంగ). 36

టీ. చిదర, తునుక, తునియ, చిదురుక, ప్రక్క, పాలు - ఈ ౬ ను
ఖండమునను. బేర్లు. ప్రోగు, గుప్ప, వామి, ప్రోవు, దిట్ట - ఈ ౫ ను రాశికం
జేరులు.

క. ఈస్థావరవర్ణం గమ
నాథ్ వివర జదువ వ్రాయ శ సవనీష్ఠలిలో
నాస్థానునికృప నఖిల శు
భస్థితులును జనుల కొదవు శ భాసురలీలన్. 37

స్థావరవర్ణ సమాప్తము.

తి ర్య గ్వ థ.

సీ. వెడడమోము మెకంబు శ జడలమెకం బేను

గులగొంగ మెకములకొలముసామి

తెల్ల డాలుమెకంబు శ తెఱనోటి మెకము సిం

గంబు నా బొబ్బ మెకం బనంగ

బరంగును మృగ రాజు శ పసిపిండి పులి మెకం

బులతిండిపోతు చాళులమెకంబు

మువ్వన్నె మెక మన శ నివ్వసుధరయంబు

వ్యాఘ్రంబునకు సమాఖ్యలు చెలంగు

ఆ. బుట్టహుడుపిడిపో తన వెనుకమా

పులమెకంబు నాగ శ నెలు వసంగ

నెలుగు నాగ మోర తెలుపుమెకంబు నా
భల్లకంబు దనరు १ (ఫాలనేత్ర).

1

టీ. వెడద మోముమెకము=విశాలముఖముగలమృగము, జడలమెకము=
జటలుగలమృగము, ఏనుగులగొంగ=గజములకు విరోధి, మెకములకొలముసామి=
మృగములవంశమునకు రాజు, తెల్లడాలుమెకము=శ్వేతకాంతిగలది, తెఱనోటి
మెకము = తెఱచియుండెడునోరుకలది, సింగము, [సింహశబ్దభవము,] బొబ్బ
మెకము=బొబ్బలుపేసెడుమృగము-ఈ ౨ యు సింహమునకుఁ జేర్లు. వసిడిండి=
(వసుల+తిండి) వశువును భక్షించునది, పులి, మెకంబులతిండిపోతు=మృగము
లను భక్షించునది, చాఱలమెకము=చాఱలుగలమృగము, మువ్వనైమెకము =
మూడువన్నెలుగల మృగము-ఈ ౩ ను వ్యాఘ్రమునకుఁ జేరులు. పుట్టకూడు
దిండిపోతు=పుట్టకూడుచినునది, వెనుకచూపులమెకము=వెనుకదృష్టిగలది, ఎలుపు,
ఎలుగు, మోర తెలుపుమెకము = ముఖమందు తెలుపుగలమృగము-ఈ ౪ ను
భల్లకమునకుఁ జేర్లు.

క. పలుగొమ్ములమెక మనంగా

నిల నెక్కుడుమెక మనంగ १ నేను గనంగా

బలువంజ మెకము నాఁ జే

గలమెక మన గౌరనంగ १ గరి యొప్పు (శివా). 2

టీ. పలుగొమ్ములమెకము = దంశములే కొమ్ములుగాగలమృగము,
ఎక్కుడుమెకము = ఎక్కుటకు యోగ్యమైనమృగము, ఏనుగు, బలువంజ
మెకము (బలువు+అంజ+మెకము), రూ. బలుహజ్జమెకము = బలువైన పాద
ములుగలమృగము, చేగలమెకము=హస్తము (తోండము) గలమృగము, గౌరు-
ఈ ౩ ను గజమునకుఁ జేరులు.

తే. వాడికి సమాఖ్య లగుఁ దేజి १ వారువంబు

మావు గుఱ్ఱంబు తట్టువ १ వాపురంబు

కత్తలాని బాబా జక్కి శ తత్తడి యన
(విగతభవపాశ కాశీనివేశ యాశ). 3

టీ. లేని, వారుపము, మావు, గుట్టము, తట్టువ, వాపురము, కత్తలాని,
బాబా, జక్కి, తత్తడి-ఈ ౧౦ యు గుట్టమునకుఁ జేరులు.

క. తగ రేడిక పొట్టే లన
నగు మేనుసమాఖ్య లెనిమిదడుగులమెక మే
నుంగుగొంగనూఁ డనంగా
జగతి శరభాఖ్య లొప్పుఁ శ (జంద్రార్థరా) 4

టీ. తగరు, విడిక, పొట్టేలు - ఈ 3 ను మేకకుఁ జేరులు. ఎనిమిదడు
గులమెకము=ఎనిమిదికాళ్లుగల మృగము, ఏనుంగుగొంగనూఁడు = సింహమునకు
విరోధి-ఈ ౨ ను శరభమృగమునకుఁ జేరులు.

క. సంగతి సుప్తాఖ్యలు నొ
మైం గడు నొంటె లన లొట్టిపిట్ట లనక సా
రంగాఖ్య లలరు నిట్టుల
సంగా జింక లన లేళ్లు శ నా (సర్వజ్ఞా). 5

టీ. ఒంటె, లొట్టిపిట్ట - ఈ ౨ ను ఉప్రమునకుఁ జేరులు. ఇట్టి, జింక,
లేడి-ఈ 3 ను జింకలకుఁ జేరులు.

క. నులిగొమ్మలమెక మిట్టన
నిల మృగమున కొప్పుఁ బేళ్లు శ మృగి లేడి యనక
వెలయును రెంటికిఁ దగు నా
ఖ్యలు జింక యనంగ నీశ శ (యంబరకేశా). 6

టీ. నులిగొమ్మలమెకము=మెలికలుతిరిగియుండు కొమ్మలు గలమృగము,
ఇట్టి-ఈ ౨ ను మగజింకపేర్లు. లేడి - అను నీ ౧ యు ఆడుజింకకుపేరు.
జింక-ఈ ౧ యు ఆడు మగదుప్పలు రెంటికినిచేరు.

తే. పనులు తొడుకులు పసరముల్ శ పసి యనంగ
 బహువులకును సమాఖ్యలై శ పరగు నాల
 పోతు బసవడు గిబ్బ యాభో తనంగ
 వృషభమున కాఖ్యలై యొప్పు శ (వృషభవాహ). 7

టీ. పనులు, తొడుకులు, పసరము-గీ. పసలము, పసి-ఈ ర ను పశు
 వులకుఁ జేరులు. ఆలపోతు=పశువులకుఁ బతి, బసవడు, గిబ్బ, ఆభోతు
 [ఆపు+పోతు]-ఈ ర ను వృషభమునకుఁ జేరులు.

సీ. తొట్టుపట్టు లనంగ శ దొడ్లనగా నివి
 గోష్ఠ దేశమునకుఁ శ గొఱలు (నీశ)
 కడుపులు మొదవులు శ పడువులు మందలు
 నా ధేనుగణ మొప్పు శ (నగనివేశ)
 యలరు నాఖ్యలు లేంగ శ లన దూడ లనఁ గ్రేపు
 లన వత్సములకును శ (ధనదమిత్ర)
 యా వనఁగా గిడ్డి శ యనఁ దొడు కన మొద
 పన ధేనునామముల్ శ దనరు (నభవ)

తే. యుక్తమునకు సమాఖ్యలై శ యొప్పుచుండు
 గిత్త యెద్దఁ గోడ నా శ (గృత్తివాస)
 యా లనగ ధేనువుల కాఖ్య శ యలరుచుండు
 (శైలజానాథ ప్రమథసంచయసనాథ). 8

టీ. తొట్టుపట్టులు, దొడ్లు - ఈ ౨ ను కొట్టమునకుఁ జేర్లు. కడు
 పులు, మొదవులు, పడువులు, మందలు - ఈ ర ను ఆవులగుంపునకుఁ జేర్లు.
 లేంగ, దూడ, గ్రేపు - ఈ ౩ ను దూడలకుఁ జేర్లు. ఆపు, గిడ్డి, తొడుకు,
 మొదవు-ఈ ర ను గోవులపేర్లు. గిత్త, ఎద్దు, కోడ - ఈ ౩ ను ఎద్దునకుఁ
 చేర్లు. ఆలు [ఆపు+లు (పువర్ణలోపము) = ఆలు-బహువచనము.]-ఈ ౧ యు
 ధేనువులపేరు.

తే. అలరుఁ గుందేలు చెవులపో శ తనఁగ శశక
మొప్పుఁ బొడలమెకంబు నా శ దుప్పి యనఁగఁ
గాఱుకొమ్ములమెక మనంగను ధరిత్ర
రామనామమృగంబు (ధరరాశతాంగ).

9

టీ. కుందేలు, చెవులపోతు-ఈను కుందేటికిఁ జేర్చు. పొడలమెకము = మచ్చలుగలమృగము, దుప్పి, కాఱుకొమ్ములమెకము = సాంద్రశృంగములుగల మృగము-ఈకిను దుప్పికిఁ జేర్చు.

తే. దుంత యెనుపోతు జమునెక్కిరింత దున్న
యనఁగ మహిషంబునకు సమాహ్వాయము లమరుఁ
బరఁగ నెనువెంటలు గేచెలు శ బట్టె లెనుము
లనఁగ మహిషీసమాఖ్యలు శ (ధనదమిత్ర).

10

టీ. దుంత, ఎనుపోతు, జమునెక్కిరింత = యమనివాహనము, దున్న- ఈరను మహిషంబునకుఁజేర్చు. ఎనువెంటి (ఎనుము+వెంటి=ఎనువెంటి), గేచె, బట్టె, ఎనుము-ఈ ర ను మహిషీనామములు.

తే. పక్కి పులుఁగు పిట్ట యనఁగఁ శ బక్షి యొప్పు
గలులు తెక్కలు చట్టుప శ లెఱక లనఁగఁ
బక్షముల కివి వే శ్లగుఁ శ బర్హములకు
నాఖ్య లగు లాపు లన నీక శ లనఁగ (నీశ).

11

టీ. పక్కి, (ప్రకృతి, పక్షి) పులుఁగు, పిట్ట-ఈ 3 ను పక్షికిఁ జేర్చు. గలులు, తెక్కలు, చట్టుపలు, ఎఱకలు - ఈరను తెక్కలకు నామములు. లాపు, ఈక-ఈను ఈకలకు నామములు.

సీ. తొలకరికలుగుపుర్రలు నల్వతేజీలు
పాలు నీరును నేరసలుచుపులుగు

లంచలు తెలిపిట్ట శ లన నొప్పు హంసలు
 క్రౌంచముల్ దనరాకుఁ శ గొంచ లనఁగఁ
 గొక్కరా లనఁగను శ గొక్కు లనఁగను
 గొక్కెర లనఁగను శ గొంగ లనఁగఁ
 బరఁగు నభిఖ్యలు శ బకవిహంగములకు
 నట్టువపులుఁగు నా శ జాట్టుపులుఁగు
 తే. నాఁగ నె వ్వున నెమిలి నా శ నమ్మి యనఁగఁ
 గేకికి సమాఖ్య లగుఁ జంచరీకములకు
 నాఖ్యలు జమిలిముక్కాలి శ యనఁగఁ దేటి
 యనఁగఁ దువ్వెద నా (నీశ శ యభ్రకేశ).

12

టీ. తొలకరికలుగుపుల్లులు = పక్షికాలమునఁ బాటిపోవుపక్షులు, నల్వ
 తేజీలు = బ్రహ్మకు చాహనములు, పాలు నీరును నేరుపఱుచు పులుఁగులు =
 క్షీరోదకములను వేఱుపఱుచునట్టిపక్షులు, అంచలు, (ప్రకృతి. హంసలు.)
 తెలిపిట్టలు = తెల్లనిపక్షులు - ఈ గీ ను హంసలకు నామములు. కొంచలు -
 ఈ ౧ యు క్రౌంచపులకుఁ దేరు. కొక్కరా, కొక్కు, కొక్కెర, కొంగ -
 ఈ ౪ ను బకమునకుఁదేర్లు. నట్టువపులుఁగు = నాట్టుమునుజేయుపక్షి, జాట్టు
 పులుఁగు = సిగగలపక్షి, నెమ్మి, నెమిలి, నమ్మి - ఈ గీ ను కేకికి నామములు.
 జమిలిముక్కాలి = ఆఱుకాళ్లు గలది, తేటి, తువ్వెద-ఈ 3 ను భ్రమరము
 పేరులు.

తే. వరఁగు నొడ్డిలు కూకీలు శ పల్లటీలు
 పావురాలును బకదార్లు శ పావురములు
 నాఁగఁ గలరవపక్షిబృందములవేళ్లు
 (పంకజాతాక్షసన్నిత్ర శ ఫాలనేత్ర.)

13

టీ. బిడ్డిలు, మాకీలు, పల్లటీలు, పావురాలు (పారావశశబ్దభవము.)
 ఒకదాల్లు, పావురములు-ఈ ౬ ను పావురములకుఁ జేరులు.

తే. పుడమిలోపలఁ జదువులపులుఁ గనంగఁ
 జిగురువిల్కానితేజి నాఁ శ దొగరుముక్కు-
 పులుఁ గనఁగఁ బచ్చితెక్కలపులుఁ గనంగఁ
 జిలుక యన నొప్పుఁ గీరంబు శ (శ్రీమహేశ). 14

టీ. పుడమిపులుఁగు=మాటాడువక్షి, చిగురువిలుకానితేజి=మృగముని
 నాహనము, తొగరుముక్కుపులుఁగు = యెఱ్ఱిముక్కుగలవక్షి, పచ్చ
 తెక్కలపులుఁగు = పచ్చనితెక్కలుగలవక్షి, చిలుక - ఈ ౫ ను చిలుకకుఁ
 చేర్లు.

తే. బట్టికాఁ డన గొరవంకపిట్ట యనఁగఁ
 బరఁగు శారిక యేత్రింత శ పసులపోలి
 గాఁడు కూఁకటిమూఁగ నాఁగను జెలంగు
 నిల భరద్వాజవిహంగంబు శ (నీలకంఠ). 15

టీ. బట్టికాఁడు-పా. బట్టుకాఁడు, గొరవంకపిట్ట-ఈ ౨ను గోరువంకకుఁ
 చేర్లు. ఏత్రింత, పసులపోలిగాఁడు, కూఁకటిమూఁగ-ఈ 3 ను భరద్వాజవక్షికిఁ
 చేర్లు.

తే. జాలె డే గనఁ గురుజు నా శ సాశ్వమనఁగఁ
 గణుజు నాఁగను జలకటై శ యనఁగ వేస
 డం బనఁగ గిడ్డు నా నోరణం బనంగ
 శ్వేనభేదంబు లగు (మహాశేషజనక). 16

టీ. జాలె, డేగ, కురుజు, సాశ్వము, కణుజు, జలకటై, వేసడము,
 గిడ్డు, పీరణము-ఈ ౯ యును శ్వేనవిశేషములకుఁ చేర్లు.

తే. కోటఁ డనఁగను గూబ నా శ ఘూక మమరం
జిటుతగూబ యనంగఁ బశిండికంటి
యనఁగ సకనాలపులుఁ గన శ నలరుచుండుం
బృథివిఁ గనకాక్షి యసుపక్షి శ (శ్రీమహేశ). 17

టీ. కోటఁడు, గూబ-ఈ అ ను గుడ్లగూబనుఁ బేరులు. చిటుతగూబ = చిన్నగూబ, పసిండికంటి = బంగారమువంటి నేత్రములుగలది [సమాసాంతము.], సకనాలపులుఁడు = శపనములపక్షి-ఈ 3 ను బంగరుకంటిపిట్టనుఁ బేర్లు.

తే. పాము సప్సంబు నిడువఁడు శ పడగదారి
గాలిమేతరి వినచారి శ కానరాని
కాళ్లయది చిల్వ వీనులకంటి పుట్ట
పెట్టెప ట్టనఁ బను నహిపేళ్లు (భర్త). 18

టీ. పాము, సప్సము, [ప్రకృతి, సప్సము.] నిడువఁడు = తీర్థముగానుండు నది, పడగదారి = పడగనుఁగించినది, గాలిమేతరి = వాయుభక్షణమునేయు నది, వినచారి = విషమునుఁగించినది, కానరానికాళ్లయది = అగపదని పాదములుగలది, చిల్వ-రూ. చిల్వ. వీనులకంటి = చెవులే కన్నులుగాఁ గలది. పుట్టపెట్టెపట్టు = వస్త్రీకమును నివాసముగాఁగలది - ఈ ౧౦ యు సర్పమునకు నామములు.

క. ఇల నెంచ రుధిరమున కా
ఖిలు నల్ల యనంగ నెత్తు శ రనఁగ ధరిత్రిం
బొల యీరు వెఱచి నంజుడు
పొల సన నివి పరంగు మాంసమునకు (మహేశా). 19

టీ. నల్ల, నెత్తురు-ఈను రక్తమునకుఁ బేర్లు. పొల, ఈరువు, ఎఱచి, నంజుడు, పొలను-ఈ ౫ ను మాంసమునకుఁ బేర్లు.

క. భర్తృడు కాశీనిలయుండు
దుర్గాపతి యొసగు ముదముతో నీతిర్య
గ్వర్ధు లిఖించిన జదివిన
దౌర్గత్యము లణచి సంహరలు నిత్యంబున్. 2)

టీ. ఈతిర్యగ్వర్ధు వ్రాసినను, జదివినను, కాశీవిశ్వేశ్వరుడయవలన గారి
ద్ర్యములు చొలగి సంపదలు గలుగును.

తిర్యగ్వర్ధు సమాప్తము.

● నా నా ర్థ వ గ్గ. ●

క. కలు పన జే రగు వధికిం
గలు పన సస్యంబులోని ర గావముపే రొ
* వెలు గండ్లు కంఠకోటను
వెలు గందు ప్రభను జరుగు ర (విశ్వాధిపతీ). 1

టీ. 1. కలుపు=పెరుగు, ప్రైయోనికనపు. 2. వెలుగు=కంచె, వెలుగు=
వెలుతురు.

క. మావు లనం దగు హయములు
మావు లనం బరంగు నామ్రమహిజంబు లిలం
దావు లన స్థల మొప్పును
దావు లనక వాసనలకుం ర దగుం జేరు (శివా). 2

టీ. 1. మావులు=గుఱ్ఱములు, మామిడిచెట్లు. 2. తావులు = చోటలు,

* ఇని అరసున్నగలప్పుడు కాంతిని, లేనప్పుడు కంఠకోటకును జే
రగును.

వాసనలు. [వైకేండుపదములకును ఏకపదనమందే యాయర్థభేదంబు చెప్పవీలగునుగాని యేకపదనంబున నవి వైష్ణవతములుగలవిగావున నర్థద్వయము చెప్పవీలుగాదు. ఏకపదనమున గుఱ్ఱమునకు “మాపు” మామిడిచెట్టునకు “మావి” యని రూపములు.]

క. ఇచ్చుహిలోపలఁ బే రగుం
గొప్ప యనన్ వృక్షశాఖకును భామినికిం
దమ్ము లనం బే రగుం బ
దమ్ముల కనుజన్ములకును ३ (దరుణేందుధరా). 3

టీ. 1. కొప్పు=చెట్టుయొక్కకొప్పు, అడువి. 2. తమ్ములు = తామరలు, అనుజులు. [ఏకపదనమున నర్థద్వయమురాదు. తామరకు ‘తమ్మి’ అనుజునికి ‘తమ్ముడు’ అని రూపభేదము.]

క. ఇచ్చులఁ బే రగుం దాటం
కమ్ములకున్ లేఖలకును ३ గమ్మ లనన్ నా
మమ్ము దగుం గంతాభర
ణమ్మునకును లతకుం దీగె ३ నా (గౌరీశా). 4

టీ. 1. కిప్పు=చెవికిప్పు, ఉత్తరము(జాబు). 2. తీగె=మెడనూలు, లత.

క. చెల్లును బేల్లె ధరలోఁ
దాల్లెన సూత్రంబులకును ३ దాళంబులకుం
గోల్లెనఁ గుక్కుటములకును
బేల్లెగు ఖటాంగములకుం ३ బేల్లెగు (నభవా). 5

టీ. 1. తాల్లె=పగ్గములు, తాటిచెట్టు, [ఏకపదనములొరాదు. పగ్గము=తాడు, తాటిచెట్టు=తాడి.] 2. కోల్లె = కుక్కుటములు, మంచపుగోల్లె. [ఈయర్థము ఏకపదనములొరాదు. కుక్కుటము=కోడి, మంచపుగోడు=కోడు.]

క. చామ యన సస్యమునకును
భామినికిని నాఖ్య యగుచుఁ ॥ బరఁగు ధరిత్రిన్
నామము లగుచును వెలయును
బాము లనన్ జన్తములకు ॥ భంగమ్ములకున్. 6

టీ. 1. చామ=ధాన్యవిశేషము, ఆడుచి. 2. బాము=పుట్టుక, తిరస్కారము.

తే. దంట యనఁగ నభిఖ్య యై ॥ దనరుచుండు
జగతిలోపలఁ బ్రాశ్నకు ॥ యుగళమునకుఁ
బఱ పనంగ నభిఖ్య యశాఁ ॥ బానుపునకు
విస్తృతమునకు (జై లనిశవేశ యీశ). 7

టీ. 1. దంట=ప్రాధాంగన, జంట. 2. పఱపు=పానుపు, వ్యాపించుట.

క. తొలి యనఁగా నగు నామం
బులు పూర్వంబునకు సుషిరమునకును ధరలో
వెలి యనఁగ బహిర్ధవళం
బులకును నామంబు (శేషభజగవిభూషా). 8

టీ. 1. తొలి=మునుపు, జెజ్జము. 2. వెలి=బయలు, తెల్లన.

క. నెమ్మి యనన్ వంజులవృ
క్షమ్మునకున్ బర్హికిని సుఖస్థితికిని నా
మమ్ముగఁ దగు (నతిధీర య
హమ్మతిజనదూర పన్నగధిపహారా). 9

టీ. నెమ్మి=వంజులవృక్షము, సెమిలి, సౌఖ్యము గలిగియుండుట.

క. పోలం బే రగుచుండును
బా లనఁగా షీరమునకు ॥ భాగంబునకుం

గా లనఁ జే రగు నాలన
పాలికి బాదంబునకును ॥ (బాలేందుధరా). 10

టీ. 1. పాలు=క్షీరము, భాగము. 2. కాలు=పాదము, నాలపభాగము.

క. మే లన శుభంబు వే రగు
మే లన నువరికిని గూరిమికినిం బేరొం
మే లన మెచ్చునఁ బల్కిన
యాలాపంబునకు నాఖ్య ॥ యగు (జగదీశా). 11

టీ. మేలు=శుభము, వైభాగము, ప్రేమ, మంచిగాఁ జెప్పినమాట.

క. భారుణి బేరు వహించును
బూరుగు నా నూండువాచ్చ్యమును శాల్మలియుం
బే రన సభిధానం బగు
హారమునకు నామమునకు ॥ (నంబరకేశా). 12

టీ. 1. బూరుగు = వాచ్చ్యవిశేషము, బూరుగుచెట్టు. 2. పేరు = ఒక
నామము, నండ.

క. క ప్పన నీలిమవే రగుం
గ ప్పనఁగా నింటిమీఁదికనవుకుం బేరొం
గొ ప్పనఁ దగుఁ జాపాగ్రము
నొ ప్పగు ధమ్మిల్లమును గృహకపరియు (శివా). 13

టీ. 1. కప్ప=నలుపు, ఇంటిమీఁదనువూరి. 2. కొప్ప = వింటి కొన,
స్త్రీలకొప్ప, ఇంటియొక్క నడికొప్ప.

క. ఒకభూరుహమునకును ధమ
నికి బే రగుఁ గ్రోవి యనఁగ ॥ నెఱి నట్టుల వే
తొకభూజమునకు నధరము
నకుఁ బే రగు మోవి యనిన ॥ (నగరాట్వాపా). 14

టీ. 1. ప్రావి=గోరింటచెట్టు, గొట్టము, 2. మోవి=బికచెట్టు, పెబి.

క. చవు లనఁగా నభిధానము

లవు పక్షులకును ముక్తియపు లెత్తులకు

భువిలోపల నామము లగు

గవులన గుహలకునుఁ బూతగంధంబులకున్. 15

టీ. 1. చవులు = ఆకుపచులు, ముత్యాలవరము, 2. గవులు=గుహలు, దుర్వాసన, కంపు. (మొదటియర్థమున బహువచనము. దీనికి ఏక. గవి. రెండవయర్థమున సిద్ధి ఏకవచనము.)

తే. అఖ్య యై యొప్పు భరణిలో శ నవరచిన

మునకు ఛత్రంబునకు నెల్లి శ యనెడినుడువు

జక్కి యను వేరు వరఁగును శ సైంధవంబు

నకు ఘరట్టంబునకును (గంధర్వవచన). 16

టీ. 1. ఎల్లి=రేపు అనుట, గొడుగు. 2. జక్కి=గుట్టము, తిరుగలి.

తే. ఆడె ననుమాట నటియించె శ ననుటకును వ

చించె ననుటకు మఱియు నింపించె ననుట

కాఖ్య యగుచును శోభిల్లు శ నాలు నాఁగ

గోవులకు భార్యకును బేరగు (స్తపేశ). 17

టీ. 1. ఆడెను = నాట్యముచేసెను, పలికెను, నింపించెను. 2. ఆలు = (బహువచనము) గోవులు, (ఏకవచనము) భార్య. (దీనికి బహువచనము—అండు).

పి. రజతపురసిహదార్థములకు నభిధాన

మగు వెండి యన బంతి శ యనఁగఁ గందు

కమునకు శ్రేణికి శ నమరు నాహ్వాయముగా

దండ యనం బుష్పదామమునకు

నంతికంబునకుఁ బే శ రగు దొర యన నాఖ్య
 యగు సదృశమునకు శ నవనిపతికి
 నస్త్రసంఖ్యకు నహ శ మ్మనుటకు నాహ్వాయం
 బగు నే ననంగ సరి శ యనంగ సదృశ
 తే. మునకు సమసంఖ్యకును నామముగ నెసంగు
 గొంతనంగ నాహ్వాయంబగుఁ శ గుక్కుటాస
 నంబునకుఁ గంతమునకును శ నల్ల యనిన
 రక్తనీలాఖ్య యై యొప్పు శ (రాజముకుట).

18

టీ. 1. పెండ్లి=రజతము, మరల, 2. బంతి=చెండు, వరుస. 3. దండ =
 పూలదండ, సమీపము. 4. దొర = సమానము, రాజు. 5. పిను = అయిదు,
 నేను. 6. సరి = సమానము, సమసంఖ్య. 7. గొంతు=కుక్కుటాసనము, పెండ్లి.
 8. నల్ల=నెత్తురు, నలుపు.

సీ. తీరంబునకు ధర్మశ్రీధరంబునకు స
 మాఖ్య యై యొప్పుగ శ ట్టనంగ (నీశ)
 కేతువునకుఁ గాంతికిని సమాహ్వయ మగు
 డా లనంగను (మేరుశైలచాప)
 శౌర్యధుర్యునకు లాంఛనమునకును నామ
 మగు బిరు దనంగ (బిన్నగపిభూష)
 గూబ నా నాఖ్య యా శ ఘూకంబునకుఁ గర్ణ
 మూలంబునకు (నవిముక్తినిలయ)

తే. యంతికంబునకును సమూహంబునకును
 నామ మై యొప్పుఁ జేరువ శ నాంగ (నభవ)
 సమభిధాన మై యొప్పుఁ బిశౌచమునకుఁ
 బవనమునకును గాలి యోన్నలుకు (రుద్ర).

19

- టీ. 1. గట్టు = తీరము, పర్వతము. 2. డాలు = బెక్కెము, కాంతి.
3. బిరుదు = శౌర్యము, గుణులు. 4. గూబ = గుడ్లగూబ, చెవిమొవలు.
5. చేరువ = దగ్గర, గుంపు. 6. గాలి = వాయువు, వాయువు.

క. ఇలలోపల నామం బగుం
బలుకులు నా శకలములకు శ భాషణములకుకా
నెల యన నభిధానం బగు
జలజారికి మాసమునకు శ (శైలనిశాంతా). 20.

టీ. 1. పలుకు = మాట, తునుక. 2. నెల = చంద్రుడు, మాసము.
నీ. అంతర్హితుం డయ్యె శ ననుటకు నాగతుం
డయ్యె ననుటకు సమాఖ్య యగుచు
నలరును విచ్చేసె శ ననుట (యంబరేశేశ)
నెఱి సమాఖ్యయ మగుం శ గఱచె ననగ
నభ్యాస మొనరించె శ ననుటకు దంతపీ
డ యొనర్చె ననుటకు శ (నయగనయన)
వెలయుం ద ప్తక్షేత్రములకు నభిజ్ఞకు
నాఖ్యయై యానవా శ లనుట (యీశ)
తే. పఱచె ననగ సమాఖ్యయకా శ బాధచేసె
బ్రచలితుం డయ్యె ననుటకు శ (బాండురాంగ)
పరంగ మోహించె ననుటకు శ బరిమళించె
ననుట కొప్పును వలచెనా శ (నళికనేత్ర). 21

- టీ. 1. విచ్చేసెను - రూ. వేంచేసెను = వచ్చెను, కనబడకపోయెను.
2. కఱచెను = నేర్పుకొనెను, కొఱచెను. 3. ఆనవాలు = కాచినపాలు, గుణులు.
4. పఱచెను = ఇడుమలుచెట్టెను, ప్రయాణమాయెను. 5. వలచెను = కోరెను,
పరిమళించెను.

సీ. ఆనె నంట సమాఖ్య శ్రీ యాను వహించె బా
 నము చేసె ననుటకు శ్రీ (నగనివేశ)
 చషకంబునకును దంశ్మ్రుకు నాఖ్య యాఁ గోర
 యనంగ (శశాంకకళావతంస)
 మొక్కలీఁ డనంగఁ గొమ్ములు లేనికరికి ము
 ప్కరునకుఁ బే రగు శ్రీ (గరళకంఠ)
 మరకతచ్చనికి నంబరమున కగుఁ బేరు
 పచ్చడం బనిన (నలబాకళేత్ర)

తే ఓతిని దురగీపతికి వృత్తశిలకు నామ
 ధేయ మై యొప్పు గుండు నాఁ శ్రీ (ద్రిప్రరహరణ)
 నామ చూ నొక్కసస్యంబునకును లోప
 మునకుఁ గొట్టి యనంగ (నంబుదనిభాంగ). 22

- టీ. 1. ఆనెను = మోచెను, త్రాగెను. 2. గోర = గిన్నె, పెద్దపప్పు.
 3. మొక్కలీఁడు = కొమ్ములు లేనియేరుగు, పూర్ణుడు. 4. పచ్చడము = పచ్చల
 కాంతి, ప్రవేశింపవస్త్రము. 5. గుండు = మగగుట్టము, గుండ్రనిబుడ.
 6. కొట్టి = ధాన్యవిశేషము, కొఱుత.

సీ. తొల్చు నాఖ్యను వధూభక్తిల్లభారంబు
 గోణంబు మూల నాఁ శ్రీ (గుధరచాప)
 గొఱ యనునాఖ్యచేఁ శ్రీ గొఱలు లోపంబు మ
 నోజ్ఞ నస్తుపు (దక్షిణ్యజ్ఞమథన)
 నెఱి హేయపడియె ననన్వేషించె ననురెంటి
 కాఖ్య యా రోసె నా శ్రీ (నసితకంఠ)
 నరసె నాఁ బే రగు శ్రీ నార్తి వారించె వి
 మర్శించె ననుటకు శ్రీ (మదనదమన)

తే. చరణమునకు నధగిప్ర చేశంబునకు స
మాఖ్యయై యొప్పు నడుగు నా శ (నళికనేత్ర)
మహిని బే రగుచుండుం బ్రహ్మాణికంబు
నకును భాషకు బాస నా శ (నగనివేశ).

23

టీ. 1. మూల = స్త్రీకొప్పు, విడిక్కు. 2. కొలు=కొట్టలనుధాన్యము, మనోజ్ఞ వస్తువు. 3. రోకెను=జెగటొంకెను, పెదకెను. 4. అరకెను=బాధనగా రించెను, విచారించెను. 5. అడుగు, పాదము, క్రిందిభాగము. 6. బాస=పట్టు, భాష.

నీ. నాగవాస మన ఘంటా ప్రతీకమునకు
వేశ్యల కగుం బేర శ (విశ్వనాథ)
నామ నూ నండంబునకు నంధకునకును
గుడ్డనంగను (రౌఢ్యోకుధరనిలయ)
చర్మవాద్యమున కుష్ణమునకుం బే రగు
నుడు కనియెడునాఖ్య శ (యుడుకనుకుట)
యభిధాన మగు మేడి శ యన హలాంగమున కు
దంబరమునకును శ (ధూతకలుష)

తే. కల్లనంగ శిల సురయు నౌ శ (గరళకంఠ)
పరంగు నాఖ్యయు లాంగలకవృత్తిని
శ్రేణికిని జా లనంగ (భాసితసితాంగ)
(వారిధినిషంగ కాశీనివాసలింగ).

24

టీ. 1. నాగవాసము=గంటలగోనిపిల, వేశ్యలు. 2. గుడ్డు=కన్నులు తెలియనివాడు, అండుము. 3. ఉడుకు=నికవాద్యము. వేడిమి. 4. మేడి= నాగగేటి వెనుకటి పట్టుకొయ్య, (మేడి) = ఆత్మచెట్టు. 5. కల్లు = తాయి, మద్యము. 6. చాలు=వరుస, నాగగేటిచాలు.

తే. జననికిని మాతృజననికి శ జనకజనని
 కాఖ్య యగు నవ్వ యనగ (నార్యాసహాయ)
 భగినికిని జనకునకు నాహ్వయము దనరు
 నవ్వ యనగను (జంద్రరేఖావతంస). 25

టీ. 1. అవ్వ=తల్లి, తల్లితల్లి, తండ్రితల్లి. 2. అవ్వ=అక్క, తండ్రి.

క. పో తనగఁ బరఁగు మహిషము
 భూతలమునఁ బురుషమృగముఁబురుషభగంబుం
 దా తన ధాతృ పితామహ
 మాతామహులకును నగు సహమాఖ్య (మహేశా). 26

టీ. 1. పోతు=దున్నపోతు, పురుషమృగము, మగవృక్ష. 2. తాత =
 బ్రహ్మ, తండ్రితండ్రి, తల్లిదండ్రీ (తండ్రి).

క. పుడమిని బేరు వహించును
 వడిగలవాఁ డనగ శౌర్యపంతుఁడు జవియున్
 నడు మన నవలగ్నముఁ జె
 న్నడరఁగ మధ్యస్థలంబు శ నగు (నగధన్వీ). 27

టీ. 1. వడిగలవాడు = శౌర్యపంతుడు, వేగము గలవాడు. 2.
 నడుము=మధ్యము, మధ్యప్రదేశము.

క. ఎద యనగఁ బరఁగు భీతికి
 హృదయమునకు వక్షమునకు శ నిల బో డనగా
 నది దనరు నామ మగుచును
 సదృశమునకు వర్తమునకు శ (జంద్రార్థధరా). 28

టీ. 1. ఎద=భయము, హృదయము. 2. బోడు=సమానము, కవచము.

క. నానార్థవర్ధ విది స

స్తానముతో దీని జదివినను వ్రాసిన నా

మానవుల కబ్బు నెప్పుడు

నానార్థంబులును విశ్వనాథునికరుణన్.

29

టీ. ఈనానార్థవర్ధను చదివినవారికి, వ్రాసినవారికి సకలసంపదలును గలుగును.

గద్యము. ఇది శ్రీమదేకామ్రమంత్రిపుత్రకాండిన్యగోత్రపవిత్ర
సదారాధిత మహేశ్వర వైదిపాటి లక్ష్మణకవిప్రణీతం
బైన యాంధ్రనామసంగ్రహం బను నిఘంటువునందు
సర్వంబు నేకాశ్వాసము.

సతీకాంధ్రనామసంగ్రహము

స మా ప్త ము.

శ్రీ రస్తు.

స టీ కాంధ్ర నామ శేషము.

అవతారిక.

ఆంధ్రనామశేష మనెడు నీసిఘంటువును రచించిన
అడివము సూరయ యనెడు కవి తాను జేయఁబూనిన గ్రంథము
నిర్విఘ్నముగఁగరిసమాప్తి నొందుటకుఁగాను గృతినాయకుఁ డగు
నీశ్వరుని సంబోధన రూపముగాఁ బ్రార్థించి, తదంతముగా
గ్రంథనామపూర్వకప్రతిజ్ఞను రెండుపద్యములచేతఁ జేయు
చున్నాఁడు.—

క. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ

రాగద్వేషాదిరహిత శ్రమ్యచరిత్రా

యోగిధ్యేయపదాంబుజ

భోగిచలయ రామచంద్రపురపరనిలయా.

I.

టి. శ్రీగౌరీప్రియవల్లభ = శోభాయుక్తరాలయిన పార్వతీదేవికిఁ
ప్రియనాథా! రాగద్వేషాదిరహిత=రాగద్వేషాదిదోషములులేనివాఁడా! శ్రమ్య
చరిత్రా=మనోహరమైనచరితములుగలవాఁడా! యోగిధ్యేయపదాంబుజ=నిష్ఠ
గలవారిచేఁద్యోగము సేయఁదగిన పాదారవింశతిములుగలవాఁడా! భోగిచలయ=
సర్పములు చూస్తకంకణములుగాఁగలవాఁడా! రామచంద్రపురపరనిలయా =
శ్రేష్ఠమైనరామచంద్రపురము నివాసముగాఁగలవాఁడా! (ఓపార్వతీశా!)

వ. అవధరింపుము.

2

తా. నాచేయ్యబోవు గ్రంథమును సావధానముననుగలవాడవై యాల
కెంపుము.

ఆ. ఆంధ్రనామసంగ్రహమునందుఁ జెప్పని
కొన్ని తెలుఁగు మఱుఁగు లన్ని గూర్చి
యాంధ్రనామశేష మనుపేరఁ జెప్పెద
దీనిఁ జిత్తగింపు ల దేవదేవ.

3

తా. దేవదేవా! ఆంధ్రనామసంగ్రహమునఁ జెప్పక విడిచిన కొన్ని
తెలుఁగు కవితవదములనుగూర్చి యాంధ్రనామశేష మనుపేరుతోఁ జెప్పఁ
బూనితిని. దానిని మనఃపూర్వకముగా నాలకింపుము.

క. తఱి యజ్జడ నన సమయం
బుఱఁ డనఁగను సరకునేయకుండె ననఁగఁ జే
ల్లొట పగు గణింపఁ డనుటకుఁ
(గరిచర్తాంబరత్రినేత్ర ల గౌరీసుత్రా).

4

టీ. తఱి, ఆజ్ఞా, అనను-ఈ 3 ను సమయమునకుఁ జేరులు. ఉఱఁడు,
సరకునేయకుండెను-ఈ 2 ను లక్ష్యపెట్టఁ డనుటకుఁ జేర్లు.

తే. పెంపుసెందెను దామరతంబరయ్యెఁ
బ్రబలె నెగఁడను గొనసాగె ల బలిసె పెరిఁగె
ననఁగ రేకెత్తె ననఁగఁ జే ల్లయ్యె వృద్ధి
బొందె ననుటకు (శేషాహిభూషితాంగ).

5

టీ. పెంపుసెందె, తామరతంబరయ్యె, ప్రబలె, నెగఁడె, కొనసాగె,
బలిసె, పెరిఁగె, రేకెత్తె-ఈ 6 యును వృద్ధిబొందె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. వేర్చి యర్చిలి మఱ్ఱువ ల కూర్చి నెమ్మి
నెనరు గాదిలి గారాము ల నెయ్య మింపు

ఆంధ్రనామ—7

ప్రేముడి యనుంగు ముద్దనఁ బ్రియమునకును
నామధేయంబు లయ్యెఁ (ప్రీనాకసాణ్ణి).

6

టీ. ప్రేమి, అర్పి, మక్కువ, కూర్చి, నెచ్చి, నెనరు, గాదిలి, గారాము-
రూ. గారము, నెయ్యము, ఇంపు, ప్రేముడి, అనుంగు, ముద్దు-ఈ ౧౩ ను
ప్రియమునకుఁ జేర్చె.

క. బనఁగూర్చె ననఁగ సమకూ
ర్చె ననఁగ వీల్పటిచె ననఁగఁ బ్రేమకూర్చెను నా
ననుకూలపటిచె ననుటకుఁ
దనరును నామంబు లై (సుభాకరమకుటా.)

7

టీ. బనఁగూర్చెను, సమకూర్చెను, వీల్పటిచెను - రూ. వీలుపటిచెను,
చేకూర్చెను-ఈ ౪ ను అనుకూలపటిచె ననుటకుఁ జేర్చె.

క. చరియించె ననుట కాఖ్యలు
తిరిగెను జెరలాడె ననఁగఁ బ్రియరె ననఁ గ్రు
మ్మరె ననఁగ మసలె ననఁగాఁ
(బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా).

8

టీ. తిరిగె, జెరలాడె, ప్రియరె, క్రమ్మరె, మసలె-ఈ ౪ ను చరి
యించె ననుటకుఁ జేర్చె.

తే. అటుమాండయ్యె గచ్చువిచ్చయ్యె ననఁగ
బెడిసె బుసివోయె ననఁగను జెడియె ననఁగ
నాఖ్య లగుఁ గార్యవైకల్య పయ్యె ననుట
(కంధకాసురహరణ రోప్యాద్రిశరణ).

9

టీ. అటుమాండయ్యె, కచ్చువిచ్చయ్యె, బెడిసె, బుసివోయె, చెడియె-
ఈ ౪ ను కార్యముచెడె ననుటకుఁ జేర్చె.

క. అలజడి నెంజిలి విమ్మట

సిలు గుత్తలపాటు వంత శ నేగి నెగుల్ గొం

దల మలను టడరు గోడు

మృలిక చనటఁ గుండు నా నశమరు దుగిఖాఖ్యల్. 10

టీ. అలజడి, నెంజిలి, విమ్మట, సిలుగు, ఉత్తలపాటు (ఉత్తలము+పాటు), వంత, నేగి, నెగులు, కొంచలము, అలమట, అడరు, గోడు, ఉమ్మలిక-రూ. ఉమ్మలికము, చనట, కుండు-ఈ ౧గి ను దుగిఖముగనుఁ జేర్లు.

క. అరిది వెఱుంగ చెప్పురు వ

బ్బుర మబ్రం బనఁగఁ జిత్త్రమునకుం బేర్లొ

సరణికిఁ బేర్లగుఁ ద్రోవనఁ

దెరు వన దారి యన బాటఁ తెన్నున (నభవా.) 11

టీ. అరిది, వెఱుంగు, అచ్చెరువు, అబ్బురము, అబ్రము - ఈ ౧గి ను చిత్త్రమునకుఁ జేర్లు. ద్రోవ, తెరువు, దారి, బాట, తెన్ను - ఈ ౧గి ను దూర్గమునకుఁ జేర్లు.

తే. ఐదుపదిచేసె వెనుకముందయ్యె జుడిఁగె

వీఁగె వెన్నిచ్చె వెనుకంజవేసె ననఁగ

నోహటించె ననఁగఁ బేర్లొప్పుచుండు

నాహవపరాశ్చుఖుం డయ్యె ననుట (కభవ). 12

టీ. అయిదుపదిచేసె (ముందునకొకయడుగుపెట్టి యుద్ధమునేయనున్న చాడు జడిసి కాలు వెనుకఁబెట్టుట), వెనుకముందయ్యె, జుడిఁగె, వీఁగె, వెన్నిచ్చె = వీపుచూపెను, వెనుకంజవేసె (వెనుక+అంజ+వేసెను) = వెనుకడుగుపెట్టెను, ఓహటించె - ఈ ౨ ను యుద్ధమందు పరాశ్చుఖుం డయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. మోహరించెను దండెత్తె నమొనసె దాడి

చేసె బోటొగ్గె గోల్తలుచేసె మాటు

కొనియె దళమెత్తె ననగఁ జేరల్లోనరుచుండు
నాహవోద్యోగ మొనరించె ననుట (కథవ). 13

టీ. మోహరించె. దండెత్తె, మొససె, దాడిచేసె, పోటాగ్గె, కోల్తలు చేసె, మాటుకొనియె, నశపెత్తె - ఈ ర యు యుద్ధప్రయత్నముచేసెననుటకు జేర్చె.

తే. అహవోన్ముఖులకు నోలమాసగొనక
పిలుతివియ కీడఁబో కనఁగ బేల్లు దనసు
నబ్బెసమొనర్చెఁ గఱచె నా నభ్యసించె
ననుట కభిధానములు (చంద్రమావతంస). 14

టీ. పిలమాసగొనక, పిలుతివియక, ఈడఁబోక - అనుసీ 3ను యధ్ధాభిముఖులను జేర్చె. అబ్బెసమొనర్చె, కఱచె-ఈ ౨ ను అభ్యసించె ననుటకు నామములు.

క. వేటొక టనుఁ దైపెచ్చున
మాటట యివ్వుడి యనకొ నుమాహ్వయములు పెం
పారును వస్త్రవంశరమున
(కౌరగకైయూరసహితహత మారజితా.) 15

టీ. వేటొకటి, దైపెచ్చు, మాటట, ఇవ్వుడి-ఈ ర ను వస్త్రవంశరమునకు జేర్చె.

సీ. అఱిడిపోయెను నీ పిలువోయెను రిత్త
వోయెను పీనరవోయె ననగ
నుడివోయె బోలెవోయె నుడివోయె ననగను
వ్యర్థమయ్యె నటుట న కాఖ్య లయ్యెఁ
గడిమి బీరంబు మగంటమి గం డన
విక్రమాహ్వయములై న వెలయుచుండు

నాస్ఫాలనమొనర్చె ననుటకుఁ జటచెనా

నప్పళించె ననంగ నాఖ్య లయ్యె

తే. నొగి వరుస యొలి సొరిది నా నోజ నాఁగఁ

గ్రమమునకు నాఖ్య లయ్యెను (గాలకంత)

కొఱ కొఱత తక్కువ వెలితి కొదవ కడమ

యనంగ నూనంబునకు నాఖ్య లై తనప్పు.

16

టీ. అఱిపోయె, బిటువోయె, త్తవోయె, పిసరవోయె, ఉడివోయె, పొలివోయె, గుడివోయె - ఈ 2 ను వ్యర్థమయ్యె ననుటకుఁ జేర్లు. కడిమి, బీరము, మగంటిమి, గండు-ఈ ౪ ను విక్రమమునకుఁ జేర్లు. చఱచె, అప్పళించెను-ఈ ౨ ను అరచేతితో బాఁచె ననుటకుఁ జేర్లు. బిగి, వరుస, పిలి [ప్ర. అళి.], సొరిది. ఓజ-ఈగిను క్రమమునకుఁ జేర్లు. కొఱ, కొఱత, తక్కువ, వెలితి, కొదవ, కడమ-ఈ ౬ ను ఊనమునకుఁ జేర్లు.

తే. నెట్టుకొనె బాలుపడె నొడిగట్టె ననంగఁ

గడంగెఁ దొడంగెను జెలరేంగె గాల్దొక్కె

గవిసె గదిసె ననంగ నాఖ్యలయి యొప్పు

నభిముఖు డయ్యె ననుటకు (నగనివేశ).

17

టీ. నెట్టుకొనె, పాలుపడె, ఒడిగట్టె, కడంగె, తొడంగె, చెలరేంగె, కాల్దొక్కె, కవిసె, కదిసె - ఈ ౯ యును అభిముఖు డయ్యె ననుటకుఁ జేర్లు.

తే. అగపడకపోయె విచ్చుమొగ్గయ్యె ననంగఁ

గంటబడవయ్యెఁ బంచబరగాళమయ్యె

ననంగ దృగగోచరం బయ్యె ననుటపేర్లు

(శయఘటితహాల వైయాఘ్రవర్తవేల).

18

టీ. అగవడకపోయె, విచ్చుమొగ్గయ్యె, కంటబడసయ్యె, పంచబుగాళ
మయ్యె-ఈరను కంటితో గురుడలేదనుటకుఁ జేర్లు.

క. వెలిచవి చీకటిత పునఁ

బొలుపారంగ జారభావమునకుం బెల్లెఁ

బులు కనటు చిలు మనంగను

మలిన మనుట కాఖ్య లయ్యె శ (మనసిజదమనా). 19

టీ. వెలిచవి, చీకటిత-ఈ ౨ ను జారభావమునకుఁ జేర్లు. పులు,
కనటు, చిలుము-ఈ ౩ ను మలినమనుటకుఁ జేర్లు.

ఆ. వింగడం బనంగ శ వివరీత మగు నుక్కి

వం బనంగను గుత్సితంబు పరంగు

నాఖ్య యగుచుఁ దనరు శ నామని యనంగను

మదమునకును (జంద్రశమగిలాప). 20

టీ. వింగడము-ఈ ౧ యు వివరీతమునకుఁ జేరు. ఉక్కి-వము-ఈ ౧
యు కుత్సితమునకుఁ జేరు. ఆము-ఈ ౧యు మదమునకుఁ జేరు.

క. ఎల యంప్ర తరుణ మనుటకుఁ

గొల యన దురితంబు పేరు శ కుడియెడమ లనఁ

వలవలదాచలు లనంగను

బొలుపుగ సవసవ్యసవ్యశములకుం బెల్లెఁ. 21

టీ. ఎల-ఈ ౧ యు తరుణమునకుఁ జేరు. కొల-ఈ ౧ యు దురిత
మునకుఁ జేరు. కుడియెడమలు, వలవలదాచలు-ఈ ౨ ను క్రమముగా
దక్షిణవామభాగములకుఁ జేర్లు.

క. తగు నౌధత్యము పేర్లై

పొగ రన నా మనంగఁ ద్రుళ్లు శ పోతర మనగా

నెగడును భయంబుపేల్చె

బెగడు దిగులు వెఱపు జంకు శ పీ తలు కనగన్. 22

టీ. పొగరు, ఆము, త్రుళ్లు, పోశరము-ఈ ౪ ను గర్వమునకుఁ జేరులు. బెగడు, దిగులు, వెఱపు, జంకు, బీతు, అలుకు-ఈ ౬ ను భయము నకుఁ జేరులు.

క. అరి యనఁ గప్పం బనఁగాఁ

గరమునకుం బెళ్లు కాఁగు శ కడవ పనఁటి నాఁ

బరఁగు ఘటాఖ్యలు (నమితా

మరచకానినికాయ భూతిశమండితకాయా). 23

టీ. అరి, కప్పము-ఈ ౨ను పన్నుకుఁ బెళ్లు. కాఁగు, కడవ, పనఁటి-రూపాఁటి- ఈ 3 ను ఘటమునకుఁ బెళ్లు.

తే. అలరుచుండును గొండ్లి రం శ తనఁగఁ గేళి

హాని కాఖ్యలు చేటు కీ శ డఱ యనంగ

హెచ్చరిక హాళి సంతసం శ బెలమి వేడ్క

యనఁగ నానందమున కాఖ్య శ లై తనర్పు. 24

టీ. గొండ్లి, రుతు - ఈ ౨ ను కేళికఁ బెళ్లు. చేటు, కీడు, అఱ-ఈ 3 ను హానికఁ జేరులు. హెచ్చరిక, హాళి, సంతసము, [ప్రకృతి. సంతోషము.] ఎలమి, వేడ్క-రూ. పేడుక-ఈ ౪ ను ఆనందమునకుఁ బెళ్లు.

క. సాహిణ మనఁ బొగా యన

వాహాగారంబునకును శ వర్తిలుఁ బేల్చె

వ్యాహమున కాఖ్య లయ్యెను

మోహర మన నొడ్డనంగ శ మొగ్గర మనఁగన్. 25

టీ. సాహిణము, పాగా-ఈలను హయశాలకుఁ జేరులు. మోహరము, బద్దె, మొగ్గరము-ఈ 3 ను పృథ్విహమునకుఁ జేరులు.

క. ఒనరించె ననంగఁ గావిం

చె ననంగను సలిపె ననంగఁ శ జేసె ననంగాఁ

జను నాచరించె ననుటకుఁ

(గనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా).

26

టీ. ఒనరించె, కావించె, సలిపె, చేసె-ఈ 4 ను ఆచరించె ననుటకు నామములు.

తే. చీకటవా లిరు లనంగను శ జీకటి యనఁ

దిమిరమునకు నభిఖ్యై లై శ తేజరిల్లు

నాఖ్యై లై తనరాకు సుకపాయమునకు

సుళు వనంగ వెర వనంగను శ సూటి యనంగ.

27

టీ. చీకటవాలు, ఇరులు (వికవచన.), చీకటి-ఈ 3 ను అంధకార మునకుఁ జేరులు. సుళువు, వెరవు, సూటి-ఈ 3 ను ఉపాయమునకుఁ జేరులు.

తే. చేరువయ్యెను డాసెను శ నారసిల్లె

ననంగ సన్నిహితం డౌట శ కాఖ్యై లయ్యె

స్థూల మనుటకుఁ బేల్లగుఁ శ దోర మనంగఁ

గడిచి వలుడ యనంగను శ (గాలకంఠ).

28

టీ. చేరువయ్యె, డాసె-రూ. దాసె, తారసిల్లె-ఈ 3 ను సమీపించె ననుటకుఁ జేరులు. దోరము, గడిచి, వలుడ-ఈ 3 ను స్థూలమనుటకుఁ జేర్లు.

తే. వాడె గనుగందె ననఁ బుయిలోడె ననంగ

విన్నవోయె ననంగను శ జిన్నవోయె

ననంగఁ బేల్లగు నివి ఖిన్నుఁ శ డయ్యె ననుట

(కంధకాసురహరణ రోష్యాద్విశరణ).

29

టీ. చాడె, కనుగండె, పుయిబోడె, విన్నవోయె, చిన్నవోయె-ఈ
గీ ను ఖిన్నుడయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. గరువము మురిపం బనంగను
బరంగు గర్వంబు పేళ్లు శ భటనామము లొం
టరి లెంక బం టనంగను
(బురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా). 30

టీ. గరువము, మురివము-ఈలను గర్వమునకు నామములు. టింటిరి,
లెంక, బంటు [భటశబ్దభవము,]-ఈ 3 ను భటుని పేర్లు.

క. అరదంబు తే రనంగను
బరంగు రథంబునకుఁ జేళ్లు శ పరి యన్నను గా
లరు లనఁ బదాతిసంహతి
(పురదానవహరణ శేషభుజగాభరణా). 31

టీ. అరదము, [రథశబ్దభవము,] తేరు-ఈలను రథమునకు నామములు.
పరి, కాలరులు-ఈ 2 ను కాల్పలమునకు నామములు.

క. సందియ మన ననుమాన ము
నం దనరును సంశయంబునకుఁ జేల్చె గో
బృందాహ్వయంబు లలరును
మందనఁ గోన యనఁ (జంద్రమగిఖండధరా). 32

టీ. సందియము, [సందేహశబ్దభవము,] అనుమానము-ఈలను సంశయ
మునకుఁ జేళ్లు. మంద, కోన-ఈలను గోనమూహమునకుఁ జేర్లు.

క. మొన వాఁగు చండు చళ మనఁ
దనరున్ సైన్యంబుపేళ్లు శ చళవాయి యనన్

మొనకాఁ డనంగఁ బడవా

లనంగఁ నేనాధిపతికి శ కాఖ్యలు వొలుచున్. 33

టీ. మొన, వాఁగు, చుడు, చళము-ఈ ర ను వైస్యమునకుఁజేర్లు. చళ
వాయి, మొనకాఁడు, పడవలు-ఈ 3 ను నేనాధిపతికిఁ జేర్లు.

తే. మైకొనియె నియ్యకొనె నొడంబడియె నొప్పె

ననంగ నంగీకరించుట శ కాఖ్య లయ్యె

సంఘటించుట కాఖ్య లై శ జానుమిఱుఁ

జెరివెఁ దుఱిమెఱు గీల్కొల్పెఁ శ జెక్కె ననంగ. 34

టీ. మైకొనియె, ఇయ్యకొనె, ఒడంబడియె, ఒప్పె-ఈ ర ను అంగీక
రించె ననుటకుఁ జేరులు. చెరివె, తుఱిమె, కీల్కొల్పె, చెక్కె-ఈ ర ను
సంఘటించె ననుటకుఁ జేరులు.

తే. దిట్టపడియె ముక్కాచలు శ వీరె ననంగ

నాఱితేఱె ననం గడిచేఱె ననంగఁ

గసిమసంగె ననంగ నాఖ్యలు దనర్పు

నిపుణుఁ డయ్యె నటుటకుఁ శ (ద్రిపురవైరి). 35

టీ. దిట్టపడియె, ముక్కాచలుదీరె, అఱితేఱె, గడిచేఱె, కసి
మసంగె-ఈ గి ను నిపుణుఁడయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. తడవు పడి కా రనంగా

నడరుం గాలంబు శిథిల శ మయ్యె ననుట యా

విడె వీడె నూడె విచ్చెను

నడలె నురలె వడలెఁ బ్రిదిలె శ జాతె ననంగన్. 36

టీ. తడవు, పడి, కారు - ఈ 3ను కాలమునకుఁ జేరులు. విడె,
వీడె, నూడె, విచ్చె, నడలె, ఉరలె, వడలె, ప్రిదిలె, జాతె-ఈ 7 యు
శిథిలమయ్యె ననుటకుఁ జేరులు.

క. మది డెంద ముల్ల మెద యన
హృదయంబున కాఖ్యలయ్యె శ నీటం బనఁగాఁ
బొదరి ల్లనఁగ నికుంజము
(సదయాంతగకరణ తరుణశచంద్రాభరణా). 37

టీ. మది, [ప్ర. మది.] డెందము, ఉల్లము, ఎద-ఈరను హృదయము
నకుఁ జేరులు. ఈటము, పొదరిల్లు [పొద+ఇల్లు-రేఫాదేశము.] - ఈ ౨ ను
నికుంజముచేరులు.

క. తెగ దినుసు తోయ మనఁగను
నెగడుఁ బ్రకారంబునకును శ నెఱి నామము లై
మెగ మనఁగ మెక మనఁగను
మృగమునకు నభిఖ్యలయ్యె శ (మేరుశరాసా). 38

టీ. తెగ, దినుసు, తోయము-ఈ ౩ ను ప్రకారమునకు నామములు.
మెగము, మెకము-[ఈరెండును మృగశబ్దభేదములు.] ఈ ౨ను మృగమునకుఁ
చేరులు.

క. ఎడ దవ్వు కెళ వనఁగా
నడరుకొ దూరంబునకు సమాఖ్యలు నలి నాఁ
బొడి నుగ్గు తుమురు నురు మన
బెడఁగడయం బూర్ణమునకుఁ శ బేల్చె (శర్వా). 39

టీ. ఎడ, దవ్వు, కెళవు-ఈ ౩ను దూరమునకుఁ చేరులు. నలి, పొడి,
నుగ్గు, తుమురు, నులుము-ఈ ౪ ను చూర్ణమునకుఁ చేరులు.

క. ప్రేరేచెను బురికొలిపెను
దారిచె ననఁ బోదనకును శ దగు నాఖ్యలు పెం

పారుచు జంబూద్వీపము

నేరెడుదీవి తొలుదీ వనెడునామములన్.

40

టీ. ప్రేరేచెను, పురిగొలిపెను, తొరెచెను-ఈ 3 ను ప్రేరణచేసెననుటకుఁ జేరులు. నేరెడుదీవి=నేరేడుదెట్టుగలద్వీపము, తొలుదీవి=మొదటిద్వీపము- ఈ 2 ను జంబూద్వీపమునకుఁ జేరులు.

క. తొలంగెం బొసె ననంగ

నలరున్ విముఖతకుఁ బ్రాప్త శ్రమయ్యె ననుట పే

శ్లలమె నొదవె దక్కొనియెను

నెలగొనియెన్ జెంచె ననంగ శ్రమెక్కొనియె ననన్. 41

టీ. తొలంగెను, పొసెను-ఈ 2 ను దూరముగాఁబోవుటను పేరులు. అలమె, ఒవవె, దక్కొనియె, నెలగొనియె, చెంచె, నెక్కొనియె - ఈ 5 ను లభించె ననుటకుఁ జేరులు.

క. వెనుకఁ దరువాతఁ బిమ్మట

ననంగ నంతట ననంగ శ్రమె ననంగ

దసరుం బశ్చాత్తము

(కనకాచలచాప చంద్రఖండకలాపా).

42

టీ. వెనుకన్, తరువాతన్, పిమ్మటన్, అంతటన్, అంతన్-ఈ 5 ను అనంతర మనుటకుఁ జేరులు.

క. పల్లఱపులు రజ్జు లనం

ప్రల్లదము లనంగ వ్యర్థభాషణములకున్

జేల్చై వర్తిలు నోలిగ

(నుల్లొకజయాభిసరణ శ్రయ్యరగాభరణా).

43

టీ. పల్లఱపులు, రజ్జులు, ప్రల్లదములు-ఈ 3 ను పనికిమాలినమాటలకుఁ జేరులు.

క. కై నే తలంకరించుట
జేసి యనన్ విషమమునకుఁ శ బేరై వెలయున్
నేసలు దీవనఁబ్రా లన
భాసిలు మంత్రాక్షతలకుఁ శ బర్యాయము లై. 44

టీ. కై నేత, [కై+చేత-ఈ ౧ యు అలంకరించుట. జేసి=సరికాని
సఖ్య. నేసలు, దీవనఁబ్రాలు-ఈలను మంత్రాక్షతలకు నామములు.

క. కో రనఁ బా లనఁ సంశం
జే అన వాఁక యన నదికి శ నెసఁగును జేల్లై
నీరాజనంబువే శ్ల గు
నారతి నివ్వాలి యనఁగ శ (నంగజవమనా). 45

టీ. కోరు, పాలు-ఈలను భాగమునకు నామములు. ఏఱు, వాఁక-
ఈ ౨ ను నదికి నామములు. ఆరతి [ప్ర. హారతి.] నివ్వాలి - ఈ ౨ ను
నీరాజనమునకు నామములు.

ఆ. మొఱవవోయె ననఁగ శ మొద్దువోయె ననఁగః
గుంత మయ్యె ననుటకుం దనర్పు
శాతమునకు నాఖ్య శ లై తనరారును
జాటుకు వాఁడి తెగువ శ కఱ కనంగ. 46

టీ. మొఱవవోయె [మొఱవ+పోయె] మొద్దువోయె [మొద్దు+
పోయె]-ఈలను పదునులేనివయ్యెననుటకుఁ జేరులు. చుటుకు, వాఁడి, తెగువ,
కఱకు-ఈ ౪ ను పదునుకుఁ జేరులు.

నీ. యామికులకు నాఖ్య శ లై ప్రవర్తిలుచుండు
నారెకు లనఁగఁ దలారు లనఁగఁ
గల్గెంబు వాగె నాగను ఖలీనంబువే
శ్లలరు దంతంబువే శ రౌ డనంగ

దఱపి నా ముదురు నాఁగ దరుణేతరం బంట
 యిం చనఁ జెఱ కనఁగ నిఱు వలరు
 నష్టం బొనర్చె నంటకు నాహ్వాయము లయ్యెఁ
 బోకార్చె ననఁగఁ గోల్పుచ్చె ననఁగ
 తే. గుదె యనఁగ దుడ్డచంగను గదకుఁ జేల్లి
 ఇవ మఱంగ మం చనంగను గహిమముపేల్లి
 కాన యన నడవి యనఁగఁ గాననంబు
 పడ్డకుండు దోడియల్లుండు గజిలెఁ డనఁగ.

47

టీ. ఆరెవలు, తలారులు-ఈలను తలవర్లకుఁ జేరులు. కల్లెము, చాగె-
 ఈ లను ఖలీసమునకుఁ జేరులు. బొడు-రూ. అవుడు - ఈ యుదంతము
 పేరు. తఱపి, ముదురు-ఈలను లేతది కానిదానికి నామములు. ఇంచు,
 ప్రకృతి. ఇక్కువు, చెఱుకు-ఈ లను ఇక్కువునకు నామములు. పోకార్చె,
 కోల్పుచ్చె-రూ. కోలుపుచ్చె-ఈలను నష్టముచేసి ననుటకుఁ జేరులు. గుదె,
 దుడ్డు - ఈ లను గదకుఁ జేరులు. ఇనము, [హిమము-ప్రకృతి.] మంచు-
 ఈ లను హిమమునకుఁ జేరులు. కాన, [ప్ర. కానసము.] అడవి [ప్ర.
 అటవి.]- ఈ లను అరణ్యమునకుఁ జేరులు. దోడియల్లుండు, జిలెడు -
 ఈ లను పడ్డకునికిఁ జేర్లు.

క. తేనియ యన జున్న నభి

ధానంబులు మధువునకును గదనరుం బేల్లె
 పానకము చెఱకుపాలనఁ
 గా నిఱురసంబునకును గ (గంలేకాలా).

48

టీ. తేనియ, జున్న-ఈ లను మధువునకుఁజేర్లు. పానకము, చెఱకు
 పాలు-ఈ లను చెఱకురసమునకు నామములు.

క. ఉడిగెను జాలించెను నా
నడరు విరామం బొనర్చె శ ననుటకుఁ బేల్చె
తొడరుం బశ్చాద్భాగము
పెడ యనఁగా వెనుక యనఁగఁ శ బిలుదు యనఁగన్.

టీ. ఉడిగెను, చాలించెను-ఈ ౨ ను విరమించెనుటకుఁ బేల్చె. పెడ, వెనుక, బిలుదు - ఈ ౩ ను బశ్చాద్భాగమునకుఁ బేరులు.

క. విడుమర యన విడువల యనఁ
గడముట్టుట యనఁగ శాంతిగనుటకుఁ బేల్చె
నెడ వంక చక్కి చోటున
నడరు స్థలంబునకు నాభ్య శ లై (శితికంఠా). 50

టీ. విడుమర, విడువల, గడముట్టుట-ఈ ౩ ను శాంతిగనుటకుఁ బేరులు. ఎడ, వంక, చక్కి, చోటు - ఈ ౪ ను స్థలముననుఁ బేరులు.

చ. చనుఁ గ్రుద్ధుఁ డయ్యె ననుటకుఁ
గినిసెఁ గనలె నలిగెఁ గోపగించె ననఁగాఁ
దనరున్ మర్తములకుఁ బే
ల్లనువు లనఁగ నెఱుకు లనఁగ శ నాయము లనఁగన్.

టీ. కినిసె, కనలె, అలిగె, కోపగించె-ఈ ౪ ను క్రుద్ధుఁడయ్యెననుటకుఁ బేరులు. అనువులు, నెఱుకులు, ఆయములు - ఈ ౩ ను మర్తములకు నాయములు.

ఆ. పరఁగుఁ బేల్లె కార్యకరునకుఁ బార్పత్తె
కాఁ డనఁగ మణిహకాఁ డనఁగఁ
దేజరిల్లుచుండు శ దేవేరి దొరసాని
రాణి యనెడువేల్గ శ రాజపత్ని.

టీ. పార్వతైకాండ, మణినకాండ- ఈ ౨ ను కార్యకరునకు నామములు. దేవీ, దొరసాని, రాణి - ఈ 3 ను రాజవత్ని పేరులు.

క. మ్రొంగె నన గ్రుక్కగొనియె న
నంగన్ దగుఁ గబళనం బొసఁగె ననుటకున్
మ్రొంగె మునింగె ననంగ (న
నంగహారా) మగ్నమయ్యె ననుటకుఁ జేర్చెన్. 53

టీ. మ్రొంగె, గ్రుక్కగొనియె - ఈ ౨ ను కబళనముఁజేసెనుటకుఁ జేరులు. మ్రొంగె, మునింగె - ఈ ౨ ను మగ్నమయ్యెనుటకుఁ జేరులు.

సీ. ఆఖ్యలై తనరు ధననాగారమునకు ను
గ్రాణం బనంగ బొక్కన మనంగ
నాస్థానమండపాహ్వానము లై తనరు హ
జారం బనంగ మోసల దనంగ
దయకు నీరెం డభిరథానంబు లయ్యెను
గనికర మనంగ నక్కటిక మనంగ
బాల్యస్థునకుఁ జేర్చెన్ బరిభవల్లంబు విన్న
వాఁడనఁ గొండికరవాఁడనంగ

తే. సంధ్యకాఖ్యలు మునిమాపు న సంజ యనంగ
జూడ మన నెత్త మనంగ దురొదరంబు
జడి యనంగ వాన యనంగ వర్షంబుపేర్చె
నోలి యుంకువ యన శృల్కు న మొప్పు (సభవ) 54

టీ. ఉగ్రాణము, బొక్కనము-ఈ ౨ను ధనముంచెప్పిహమునకుఁ జేరులు. హజారము-రూ. హరిజారము, మోసల-ఈ ౨ ను ఆస్థానమండపమునకుఁ జేరులు. గనికరము, అక్కటికము-ఈ ౨ ను దయకుఁజేరులు. విన్నవాఁడు,

కొండికవాడు-ఈ అ ను బాల్యస్థునకు జేరులు. మునిమాపు, సంజ-ఈ అ ను సంధ్యాకాలముపేర్లు, జూదము, [ప్రకృతి. ద్యూతము.] నెత్తము-ఈ అ ను ద్యూతమునకు నామములు. జడి, పాన-ఈ అ ను పర్షమునకు జేర్లు. ఓలి, ఉంకువ-ఈ అ ను శుల్కమునకు జేరులు.

సీ. పయ్యెద యనంగను శ పైట యనంగ సం
వ్యానంబునకు నాఖ్య శ లైతనర్పు
నొక్కపెట్ట ననంగ శ నువ్వెత్తుగ ననంగ
యుగపత్పదంబున శ కొప్పు బేల్లు
కవట లనం బాచిక లనంగ నక్షముల్
బన్న మొచ్చె మనంగ శ బరిభనంబు
వ్యాపార మగు చెడు శ మన జెయి యనంగను
గన్నన గీలన శ గపటచేష్ట

తే. కందుకము బంతి చె డనంగను దనర్పు
నటనటలు చిద్రుప లన ఖండాహ్వయములు
కాంచువడియంబు లనంగను శ కైరవల్ల
నంగ ఖావిరఘటిక (లనంగదమన).

55

టీ. పయ్యెద, పైట-ఈ అ ను ఉత్తరీయమునకు జేర్లు. ఒక్కపెట్ట, ఉవ్వెత్తుగ - ఈ అ ను ఒకసారిగ ననుటకు జేర్లు. కవటలు, పాచికలు - ఈ అ ను అక్షములకు జేరులు. బన్నము, [ప్రకృతి. భంగము.] ఒచ్చెము - ఈ అ ను తిరస్కారమునకు జేర్లు. చెడుము, చెయి-ఈ అ ను వ్యాపారమునకు జేర్లు. కన్ను, కీలు - ఈ అ ను కపటచేష్టకు జేర్లు. బంతి, చెడు - ఈ అ ను కందుకమునకు జేర్లు. అటనటలు, చిద్రుపలు-ఈ అ ను ఖండములకు జేర్లు. కాంచువడియములు, కైరవల్లు - ఈ అ ను ఖావిరఘటికలకు జేర్లు.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు శ మచివ మువ్వోగంబు
 చిట్టలు చిత్తముల్ శ చిలుకు శరము
 ఎత్తికోలు ప్రయత్న శ మీలువు మానంబు
 బారి యశంగ సుకప్రపంబు
 విన్నను ననంగఁ బ్రాప్త్యాం బెలప్పును
 దార్కాణ మశంగ నిరవృత్తంబు
 నిట్టచుట యశంగ శ సమ్మారణం బంట
 బాసకు బశంగ మరహాసంబు

తే. నామ మే కాంధమునకు మంతన మనంగ
 నంతపురమన శుద్ధాంత శ మలకుచుండు
 నుదిరి యనఁ నద్ధికాంచన శ మొప్పుచుండు
 నిపుడు యభిలషించుట శ (దేవదేవు).

56

టీ. మాగాని = దేవము, మచివము = ఉవ్వోగము, చిట్ట = ఆవృప్తము, చిలుకు = చాణము, ఎత్తికోలు = ప్రయత్నము, ఈలువు = ఆభిహాసము, బారి = ఉద్యమము, విన్ననువు = ప్రాప్త్యాము, లేక శేషు, దార్కాణము = నిరవృత్తము, నిట్టచుట = సమ్మారణము, దాసము = చుట్టుకొల్లు, మంతనము = వికాంతము, అంతపురము = అంతశపురము, ఉదిరి = అవరంజి, నిపుడు = ఇప్పుడు.

సీ. పట్టు గ ద్వారం బెల్లు శ పెద్దయుం దద్దయు
 సురవడి పరువడి శ యుద్ధవిడియు
 బనివడి పరువడి శ బలువిడి తెలకొని
 నెట్టన యెంతేని శ నెటి గరంబు
 లలి వార కేడ్డెఱ శ వెలుచ వావిం యన
 నజముటి యనఁ బొరియబారి యనంగఁ

గమజాల మిగులంగ శ గాటం బసంగ న
త్యంతముగ ననుట శ కాఖ్య లయ్యె
తే. నునున నెక బ్బె వేడిమి శ నుంబ్బ యారి
యుక్క యన నొప్పు నామంబు శ బుద్ధమునకుఁ
దాల్చి యొరిమి నైరణ శ తాళుకొంట
నైందు యోప్పుట యుగంగు శ యొత్త పిల్లు.

57

దీ. బిట్టు, నట్టి, పెట్టు, పెద్దము, తద్దము, ఉనుడి, బనుడి, ఉద్ద
విడి-పా ఉద్దనుడి. చుడి, చువడి, బలువిడి, తలగొని, కట్టక, ఎంతేని, నెటి,
నరము, లది, వానక, వీక్షైతి, పెరుగు, వావిరి, చుడిముటి, పొరిపొరి, కడు,
నూల, మిగుల, గాము-ఈ ౨౭ ను అత్యంతమునకుఁ జేరులు. ఉడుకు, నెక,
వట్ట, పుడిమి, ఉప్పు, అని, ఉక్కు- ఈ ౭ ను ఉద్భవమునఁ జేరులు. చార్చి-యా.
తారిమి, పుమి, చైరణ, తానుకొంట, నైందు, నొప్పుట-ఈ ౬ ను యొత్తికి
జేడ్లు.

తే. పెద్దవిద్దులఁ జెరించె శ విలువనూర్చె
గీటుణంచె గుడెతాల్పునీటి కనిచెఁ
గూలిచెరు రూపునూపెను శ నేరంగలిచె
ననంగ హరిచేసె ననుట కాఖ్యలు నుంపు.

58

దీ. పెద్దవిద్దులఁజెరించె, విలువనూర్చె, గీటుణంచె, గుడెతాల్పునీటి
కనిచెఁ-యమపురికి బంపెను, హరిచె, రూపునూపె, నేరంగలిచె-ఈ ౭ ను చంపె
ననుటకుఁ జేడ్లు.

క. పరిమార్గ మయ్యె ననుటకు
వరుసక నామంబు లగుచు శ వత్తియచుమక
దులునుయ్యెన్ బసమయ్యెన్
నులునుయ్యెన్ వింషియయ్యె శ నుగ్గయ్యె నచన్.

59

టీ. తులుమయ్యె, పరుమయ్యె, నులుమయ్యె, పిండియయ్యె, నుగయ్యె-
ఈ ౧ ను చూర్ణమయ్యె ననుటకు నామములు.

క. కునికె నిదురించె గూర్కెను

గనుమోచ్చె ననంగ నిద్రగనుటకు బేల్లె

గనువిచ్చె ననంగ మేల్కనె

ననంగం బ్రబోధంబు నొందె ననుటకు బేల్లె. 60

టీ. కునికె, నిదురించె, గూర్కెను, కనుమోచ్చెను-ఈరను నిద్రవోయె
ననుటకు బేల్లె. కనువిచ్చె, మేల్కనె-ఈ ౨ ను నిద్రలేచె ననుటకు బేల్లె.

క. డులిచె వదలించె నూచ్చెను

దొలగించె బాపె ననంగం ద్రోచె ననంగా

వెలికొత్తె ననంగం బేల్లె

యలరుక విఘటనమొనర్చె ననుటకు (శర్వా.) 61

టీ. డులిచె, వదలించె, ఊచ్చె, దొలగించె, పాపె, ద్రోచె, వెలికొత్తె-

ఈ ౨ ను విఘటనమొనర్చె ననుటకు బేల్లె.

క. పొలయలుక యనంగ నెయ్యపు

టలుక యనం బ్రణయకలహం మలరారు గుచం

బుల కొప్పు నామములు గు

బ్బు లనంగా జన్ను లనంగం బాలిం డ్లనగన్. 62

టీ. పొలయలుక, నెయ్యపుటలుక [నెయ్యము+అలుక - నెయ్యపు+
అలుక - నెయ్యపుటలుక.] ఈ ౨ ను ప్రణయకలహమునకు నామములు.
గుబ్బలు, చన్నులు, పాలిండ్లు-[పాలు+ఇండ్లు] పాలుండుచోట్లు - ఈ ౩ ను
కుచములకు నామములు.

తే. చొటిమున్నీ రనంగ నుప్పునంద్ర మనగ

రాజిలుచు నుండు లవణవారాశిపేల్లు

కాలు వన బట్టె యనంగను శ జా లనంగ
గుల్య కభిధాన మై పొల్పుఁ శ (గుధరనిలయ). 63

టీ. చౌటిమున్నీరు, ఉష్ణసూత్రము - ఈ ౨ ను లవణసముద్రము పేరులు. కాలున-రూ. కాల్య, బట్టె, జాలు-ఈ ౩ ను కుల్యను నామములు.

తే. పెల్లగించెను బెకలించె శ బెఱికె ననంగ
నాఖ్య లుత్పాటన మొనర్చె శ ననుట కలరు
నాహ్వాయంబులు ఛేదించె శ ననుట కయ్యె
జించె నన ప్రచ్చెనన ప్రక్కలించె ననంగ. 64

టీ. పెల్లగించె, పెకలించె, పెఱికె - ఈ ౩ ను ఉత్పాటన మొనర్చె ననుటను బేరులు. చించె, ప్రచ్చె, ప్రక్కలించె-ఈ ౩ ను ఛేదించె ననుటను నామములు.

• తే. కనుమొఱంగె నేమఱించె నాఁగను నిగూఢ
వర్తన మొనర్చె ననుట కాహ్వాయము లడరు
మొయి లన మొగుళ్లనంగను శ మొనయు మబ్బు
లన ఘనంబుల కాఖ్యలై శ (యభ్రకేశ.) 65

టీ. కనుమొఱంగె, ఏమఱించె - ఈ ౨ ను నిగూఢవర్తనము చేసెననుటను బేర్లు. మొయిలు, మొగుళ్లు, మబ్బులు - ఈ ౩ ను మేఘములకు నామములు.

క. పగఱనంగ మార్త రనంగను
పగవాండ్రన బగతు రనంగ శ బరిపంధికే బే
ళ్లగు మెగ మనంగ మెక మర
మృగమునకు సభిఖ్య లయ్యె శ (మేరుశరాసా). 66

టీ. పగఱు, మార్తరు, పగవాండ్రు, పగతురు-ఈ ౪ ను విరోధికే నామములు. మెగము, మెకము-ఈ ౨ ను మృగమునకు బేర్లు.

తే. ఇంక నడుగంటె వట్టె నా శ నివరె ననగ
నిజ్జలం బయ్యె ననుటకు శ నెగడుం బేళ్లు
నిండె గ్రీక్కిఁజేసె ననం బూర్ణించె ననుట
కాఖ్య లై తనుచారు (సూధాంశుమకుట)

67

టీ. ఇంక, అడుగంటె, వట్టె, ఇంక-ఈ ౪ ను నిజ్జలమయ్యె ననుటకు
నామములు. నిండ, గ్రీక్కిఁజేసె-ఈ ౨ ను పూర్ణించె ననుటకు బేరలు.

తే. పెచ్చుపెరిగె ననం బురవిచ్చె మీతె
నన విజృంభించె ననుటకు శ నాఖ్య లయ్యెం
దిండికాఁ డనం దిండిడు శ తిండిపక త
నంగ భవ కునకును చననర్పుం బేళ్లు.

68

టీ. పెచ్చుపెరిగె, పురవిచ్చె, మీతె - ఈ 3 ను విజృంభించెననుటకు
నామములు. తిండికాఁడు, తిండిడు, తిండిపక-ఈ 3 ను భవమనిషేట్లు.

క. పెనగొనె గిళిగొనియెను వల
గొనియెనె పెరిగొనియె జట్టుగొనె నుడిగొనె నాఁ
గను నులిగొనె నన నాఖ్య ల
గును వలయిత మయ్యె ననుటకును (శతీకంఠా).

69

టీ. పెనగొనె, గిళిగొనె, వలగొనె, పెరిగొనె, చట్టుగొనె, నుడి
గొనె, నులిగొనె-ఈ ౭ ను వలయితమయ్యె ననుటకు బేరలు.

సీ. మొగరా లన త్తూభవములు చిట్టకము చంభ
మొగలి వనవహ్ని శ యెడై మూఁఖం
డుగుగర యువహార శ మూఁట విక్రంతి
మొద లని యనగను శ మూల మనుట

తలు లన వళులు చిరద మనంగ శంఖంబు

తలు టనంగఁ గళాభీధాన మయ్యెఁ
దమ టనఁ గీల వశం ఒగు మె ట్టన
గాయకులకుఁ జేరు శ గాణ లనఁగ

తే. మృత్యునృకుసు బే రయ్యె శ మి త్తి యనంగ
మకుటమున కాఖ్య లగు బొవిశిక మనంగ
నోముట యనంగఁ బోషించు శ టూషిగంబు
సేవ కభిధానమై యొప్పు శ (శేషధూమ).

70

టీ. మొగరాలు=స్తాభము, చట్టకము = సంభము, విష, పరవరి-పా.
ఎరగరి=కాలుచిచ్చు, ఎద్దె=మూర్ఖుడు, ఉడుగర=కానుక, బోటటు, విడుమర,
మొదలు=మూలము, తలులు=మడతలు, చిరము=శంఖము, తలు = జాటి,
చుబువ, తమట=నిర్భయము, మెట్ట = పాదము, గాణ = గాయనము, మి త్తి
[ప్ర. మృత్యువు] = చావు, బొవిశికము = కిరీటుము, ఓముట = పోషించుట,
టూషిగము=సేవ.

సీ. ఎట్టకేల కనంగ శ నెరయును సకృదర్థ
మఖిలం బటటుకు శ నంతవట్టు
ఏకాకి యొక్క టననేకులు పలువురు
వేనవేల్ పెక్కంఁదు శ వేపు రనంగ
నలరు నోచేదర్థ శ మై కానినాఁ డన
నేతాదృశులె యంట శ కట్టివారె
మిన్నక యూరక శ యన్నఁ దూష్టమర్థ
మనుసరించి యటంట శ కగును చొట్టి

తే. యొండొకఁ డనంగ మఱియు వేరొకఁడు లాఁలి
వాడు పెరివాడు దక్కినవాఁ డనంగ

నన్యునకు నాఖ్య లగుచుఁ బెంపారుచుండు
(శయఘటితశూల వైయామ్రుచర్తచేల).

71

టీ. ఎట్టకేలకు=ఒకానొకప్పుడు, అంతవట్టు=అఖలమును, ఎక్కటి = ఏ
కాకి, పలువురు, వేసవేలు, పెక్కండ్లు, వేపురు - ఈ ౪ ను అనేకులు. కాని
నాడు=అటుకాకపోయిన, ఇట్టివారె=ఈలాటివారేయనుట, మిన్నక, ఊరక -
ఈ ౨ ను తూర్ణీమర్థకములు. తొట్టి=అనుసరించి, ఒండొకడు, వేటొకడు,
లాటివాడు, వెలివాడు, తక్కినవాడు-ఈ ౪ ను అన్యునకుఁ జేరులు.

నా నా ర్థ ము లు.

క. వడి యనఁగాఁ గాలం బగు

వడి యనఁ వేగంబునకును శ వర్తిలుఁ బేరై

మడి యనఁ గేదారం బగు

మడి యనఁగా శుద్ధికిని సమాహ్వయ మయ్యెన్. 72

టీ. 1. వడి=కాలము, కేగము. 2. మడి=పరిచేను, శుద్ధి.

క. ఈ డనఁగ వయసుపే రగు

నీ డన సామ్యంబునకును శ నెరుగును బేరై

నా డన రాజ్యము పే రగు

నా డనఁ దత్కాలమం దనఁగఁ బెంపారున్. 73

టీ. 1. ఈడు = వయస్సు, సాటి. 2. నాడు = చేతము, అప్పుడు
(రెండవయర్థమున “నాడు” అని యర్థమున్న గలదు).

క మొనయన నై న్యముపే రగు

మొన యనఁగా సగ్రభాగమునకును బే రా

దొన యనఁ దూణీరం బగు

దొన యన నవసానమునకును శ దొడరును బేరై. 74

టీ. 1. మొన=నై న్యము, ముందుభాగము. 2. దొన=అమ్ములపొది, కొన,

క. వెన్ననగ బీజమంజరి
వెన్నన జరమాంగమునకు శివెలయును బేరై
కన్నులనం బర్వంబులు
కన్నులనన్ లోచనములు శివకంఠేకాలా). 75

టీ. 1. వెన్ను=కంకి, వీణు. 2. కన్ను=గణుపు, శేత్రము.

క. తప్తియనః దరువిశేషము
తప్తియనం బంకజాభిరథానం బయ్యెన్
నెత్తియనః త్రియముపేరగు
నెత్తియన మయూరమునకు శివనెగడం బేరై. 76

టీ. 1. తప్తి=వృక్షవిశేషము, తామర. 2. నెత్తి=సుఖము, సెమలి.

క. దండయనన్ సాన్నిధ్యము
దండన సుమమాలికాభిరథానం బయ్యెన్
మండన బ్రకోష్ఠ మయ్యెన్
మండన మృతౌప్యత్రకును సమాహ్వయ మయ్యెన్. 77

టీ. 1. దండ=చేరువ, పూలదండ. 2. మండ=ప్రకోష్ఠము, మంటిమండ.

క. తెలుగుంగబృహత్తము
తెలుగుకవీంద్రులకుఁ దేట శివతెల్లము గాఁగన్
దెలియఁగ నడిదము సూరయ
చెలువారఁగ నాంధ్రనామశేషముఁ జెప్పెన్. 78

సతీకాంధ్రనామశేషము

సంపూర్ణము.

ఆంధ్రనామసంగ్రహము

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అడిచెను	59	అయిదువరాలు	34
అంగద	55	అడుగు	44, 93	అయ్య	"
అంగిలార్పు	"	అడుసు	73	అయ్యెడక	64
అంశ తేజీ నెక్కియాడు		అడ్డగించెను	63	అరటి	67
రాకు	13	అతివ	38	అరదము	74
అంచలు	81	అత్తమిల్లెను	46	అరవిమో... నేల్పు	92
అంజ	44	అత్తిచూను	67	అరసెను	53, 92
అంటరానిపెల్లు	23	అపకెను	47	అరిగెను	49
అంజ	63	అనటి	67	అరుగు	73
అంజమైనది	54	అనయము	58	అరుగుచెంచెను	} 50
అండు	64	అని	52	అరుచెంచెను	
అంపెను	61	అనిచెను	53, 61	అఱచెను	47
అక్క	34	అనిపెను	53, 61	అఱచెయ్యి	44
అక్కడ	64	అనియెను	48	అఱ్ఱు	45
అమ్మ	42	అరుగు	38	అలచి	60
అగవడియెక	48	అన్నంటితిండికాడు	23	అలపు	} 59
అగ్గమయ్యెక	"	అన్ను	37	అలయక	
అగ్గి	23	అన్నువ	60	అలగిదది	54
అగ్గించెను	57	అవరంజీ	76	అలరు	68
అచట	} 64	అచ్చు	34, 94	అలరుబోడి	33
అచట		అచ్చు	34	అలరుచిల్లుడు	17
అచ్చట		అబ్బురపు...చంచు		అలసుడు	47
అచ్చట		గబ్బి	25	అల్లిది	71
అచ్చట		అమ్మ	33	అసకు	60
అచోట	} 64	అమ్మ	74	అవ్వ	33, 94
అచోట		అయిదు	50	అసదు	60
అటక					
అడవిమసికెట్టు	33				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అసలు	73	ఆవు	80	ఇల్లాలు	35
ఆ.		ఇ.		ఇల్లు	67
అబోతు	80	ఇంచుబోడి	37	ఇల్లువాసితిరుగు	33
అకసము	23	ఇంచువిల్లుదాల్చు	18	ఇనమునూడు	21
అగెను	63	ఇంతి	37	ఈ.	
అటచేడియ	36	ఇక్క	67	ఈక	81
అడక	64	ఇగురు	62	ఈద	24
అడెను	48, 89	ఇచ్చ	58	ఈగి	47
అశ్రము	55	ఇమట	47	ఈమ	76
అనవాలు	91	ఇదుమ	55	ఈరాము	50
అనుట	45	ఇత్తిగ	49	ఈరు	49
అనుగము	67	ఇద్దఱుతల్లులబిడ్డఁడు	15	ఈరువు	81
అసెను	63, 92	ఇనుమడి	49	ఈరైదుకడలు	29
అరగింఁచెను	45	ఇబ్బడి	49	ఈవి	47
అరసెను	18	ఇమ్మడి	49	ఈవులమ్రాసు	30
అరొగింఁమొనర్చె	45	ఇమ్ము	67	ఉ.	
అరొగింఁమొనర్చు	45	ఇరవు	67	ఉక్కు	55
అర్ధింకల్లుల ముద్దకొమ		ఇరు	49	ఉక్కుతునియ	62
ఉ.డు	22	ఇరుగడక	61	ఉన్నలి	37
అఱుపసాద్రము	72	ఇరుగెలఁకులక	61	ఉదుకు	93
అఱు	49	ఇరుగ్రేవలక	61	ఉడుగక	58
అఱెను	53	ఇరుచక్కియందుక	61	ఉదుటు	55
అలకాపరి	11	ఇరుడెనక	61	ఉద్ది	76
అలకించెను	43	ఇరునాలుగు	50	ఉనికపట్టు	67
అలపాతు	80	ఇరుపక్కియందు	49	ఉప్పరవీచి	28
అలము	51	ఇరుముడు	61	ఉప్పరిగ	75
అలింఁచెను	48	ఇరుపంకలక	79	ఉబ్బడకెను	60
అల	35, 80, 90	ఇఱ్ఱి	33	ఉఱికెను	50
అలబిడ్డలుగలయకడు	33	ఇలుఱేడు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉఱిది	55	ఎననెక్	47	ఏడు	59
ఉలివు	46	ఎనిమిది	50	ఏడుగుఱ్ఱముల తేరెక్కు	
ఉల్లము	43	ఎనిమిదిగులమెకం	79	బోదు	20
ఉవిద	37	ఎనుపెంటి	81	ఏచ్చెను	47
ఉఱి.		ఎనుబోతు	81	ఏతెంచెను	51
ఉఱెను	50	ఎనుము	81	ఏను	49, 90
ఉఱెను	63	ఎన్నేమాటులు	56	ఏనుగు	78
ఉఱు	66	ఎప్పుడు	58	ఏనుగుగొంగ	78
ఎ.		ఎఱకలు	81	ఏనుగుగొంగసూడు	79
ఎం తేనియుక్	60	ఎఱంగు	46	ఏనుగుమొంగంబుదేవర	16
ఎకిమీడు	32	ఎఱచి	81	ఏనుగులగొంగతత్తడి	
ఎక్కుడు	60, 61	ఎఱువు	71	నెక్కుదంట	14
ఎక్కుడుమెకము	78	ఎఱ్ఱ	71	ఏరాలు	34
ఎక్కుడుమొగుల్గుల		ఎఱ్ఱగల్వ	69	ఏలిక	32
ఏఱ	22	ఎఱ్ఱతామర	60	ఏలెను	52
ఏచ్చు	61	ఎఱ్ఱనిపెచ్చు	20	ఏ.	
ఏడ	43	ఎలనాంగ	33	ఏదువ	34
ఏడకాడు	36	ఎలనెక్	47	ఏదు	49
ఏడద	43	ఎలుగు	77	బ.	
ఏడపక	58	ఎలుచ్చ		బంటిమి	51
ఏడనెక్	43	ఎల్లపుడు	53	బంటికొమ్ముదేవర	16
ఎత్తుబరికాడు	39	ఎల్లి	70, 89	బంటిమ్రాకులపెను	
ఎత్తులు	75	ఏ.		ముప్ప	24
ఎద 42, 43, 60, 91		ఏగుచెంచెను	51	బంటె	79
ఎదుటను	59	ఏగెను	49	బండు	49
ఎద్దడి	51	ఏత్రింత	83	బండెక్	47
ఎద్దు	80	ఏటిబోటిమగులయెకి		ఒకటి	49
ఎఱ	76	మీఁడు	24	ఒకతడవ	56
		ఏడిక	79	ఒకతూకు	56

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఒకతూరి	56	క.		కన్నగాడు	39
ఒకతేజ	56	కంచము	46	కన్నది	33
ఒకపరి	56	కంటు	51	కన్నాకు	74
ఒకపారి	56	కందు	40	కన్నయ	35
ఒకమరి	56	కంపు	75	కన్ను	42
ఒకమాటు	56	కడగండ్లు	55	కన్నులమ్రాను	69
ఒకవిమత	56	కడవెనంగాపరియా		కన్నులవిల్లుడు	17
ఒకసారి	56	యెడయండు	26	కన్నె	35
ఒక్కడు }	49	కడపటిమల	65	కపురము	54
ఒక్కండు }		కడవెను	52	కప్ప	71, 88
ఒడయండు	32	కడమ	61	కప్పవెరువుజాడ	23
ఒడమె	75	కడలి	72	కప్పరము	54
ఒడలిచూపాడయండు	22	కడలికూతురు	14	కప్రము	54
ఒడలి...లలియండు	24	కడలివెన్న	16	కప్పు	86
ఒడలు	41	కడలివెలయక	29	కప్పున	75
ఒడ్డిలు	82	కడనెను	53	కమ్మవిలుకాడు	18
ఒడ్డు	72	కడారి	76	కమ్మవిల్లినిమామ	19
ఒడ్డు	63	కడుపు	44	కయి	43
ఒనరినది	53	కడుపుబంగానుబొక్క		కయ్యము	51
ఒత్తెనని	54	న...మేటి	13	కరువలి	24
ఒరపుగలవి	54	కణజు	83	కఱ	71
ఓ.		కత్తలాని	79	కఱకంకుడు	9
ఓగిరము	45	కత్తళము	74	కఱవెను	91
ఓడ	73	కత్తెరదొంగ	39	కఱిపేల్పు	11
ఓరణము	81	కత్తి	42	కఱిపేల్పుదాకన్ను	19
ఓరము	45	కసియెను	48	కఱిపేల్పునిల్లాలు	14
ఓరుపు	60	కను	42	కఱ్ఱి	28
ఓరుపు	60	కనుంగొనె }	48	కఱ్ఱినెచ్చెలి	11
ఓలము	70	కన్గొనెను }		కలను	51

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కలము	73	కావిపుట్టగోచులసామి	33	కూళ	39
కలికి	33	కీలుగంటు	42	కొంకాయ	71
కలిమి	54	కుంబెనకాచు	36	కొంచెరువుల్లుడు	17
కలుగు	73	కుంచనము	76	కొండమ్మి	69
కలుపు	85	కుండు	61	కొందామర	69
కలుములజవరాలు	14	కుంచెను	60	కొంపు	71
కలుముల మైదరి కోడ		కుంచేలు	81	కొవపెను	52
లు	15	కుచ్చిరుడు	39	కొవసెను	53
కలుచ	69	కుచ్చెను	45	కొలు	42
కలుచకంటి	37	కుడుములతిండికాచు	15	కొల్లగిచ్చెను	46
కలుచలతోడు	19	కుత్తక	45	కొల్ల	43
కర్మకొమ్మనుగనిబూర		కుప్ప	77	కొల్లకాచు	39
గొమ్మ	30	కుప్పము	66	కొచ్చాముసేసెను	57
కల్ల	55	కురంగు	63	కొంగ	82
కల్లె	39	కురుజు	83	కొండపర్రుబ్బరి	గ్రంథం
కల్లె	63, 93	కురులు	41	కురుబలుకట్ట	16
కల్వ	69	కురుపు	42	కొంకలు	82
కచ	49	కురుచ	40	కొండెము	60
కచ్చెపుసుల	65	కుట్టి	46	కొండ	65
కచ్చడి	28	కుంకటిమూగ	83	కొండపీటిజంగము	10
కనపు	70	కుంక	46	కొండాడె	57
కస్తీ	54	కుంతుదిబిడ్డ	29	కొండకవాడు	40
కాంచెను	49	కుంకీలు	82	కొక్కర	82
కాపువాండు	33	కుటుచ	62	కొక్కు	82
కాసరాసికాళ్ళది	81	కుడు	45	కొక్కులేడకాతు	15
కాటుగొమ్మలమెకము	81	కుడెను	47	కొక్కర	82
కాలంబుచేసెను	53	కుగ	40	కొట్టిక	} 66
కాలు	88	కురిమి	51	కొట్టిక	
కాళ్ళగుమ్మెను	58	కులెను	63	కొట్టెను	59

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గొడుగు	40	క్రచ్చు	53	గడుసు	39, 40
గొన	61	క్రన్నన	57	గడ్డి	70
గొవన		క్రష్ణతి	56	గమి	62
గొన	63	క్రష్ణఱ్	56	గయ్యళి	34
గొనియూడెను	57	క్రష్ణశీలెను	63	గరాసు	39
గొప్ప	41, 83	క్రష్ణంటి	37	గరిత	38
గొమరాలు	34	క్రష్ణశీలెను	60	గరుటామంతుడు	27
గొమరుడు	40	గురుమెట్టు	66	గణితపూజ... వెల్పు	15
గొమరుసామి	17	గురెను	61	గజులు	81
గొమ్మచది	53	గ్రు	81	గవులు	89
గొమ్మ	37, 83	గ్రుణ్ణిడి	42	గాచ్చు	24
గొఱ	61	గ్రుణ్ణెన	41	గాచ్చుగొడుగు	23
గొఱు		గ్రుణ్ణులు	45	గాచ్చుశుక్తి	23
గొఱు	92	గ్రువి	88	గాచ్చుపురంగిడికాని	
గొలము	53	గు.		గాచ్చు	16
గొలిచెను	46	గుండు	55	గాములతోడు	20
గోడ	95	గుండుగొనియెను	53	గాలి	24, 90
గోచ	62	గుట్టి	55	గాలిమేత	84
గోటండు	84	గుట్టిచెందమువాడు	62	గాలిశెచ్చెలి	23
గోడె	30	గుట్టిచయసుది	35	గిటక	}
గోడెకాడు	37	గుట్టిచాలు	34	గిట్ట	
గోడెట్టు	33	గుట్టు	65, 72, 90	గిడ్డి	80
గోర	46, 92	గుట్టులయెడిమినిపట్టి		గిడ్డు	83
గోరక	}	పట్టి	16	గిత్త	80
గోర్క		గుట్టులతోడు	65	గిన్నె	46
గోల	71	గుట్టువిల్లుడు	9	గిబ్బ	80
గోవెల	26	గుట్టరాయనిపట్టి	14	గిము	67
గొల్ల	86	గడనకత్తె	36	గుండు	92
కాసు	42	గడిదొంగ	39	గుంపు	68

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గుజు	40	గ్రక్కునక్	57	చావు	76
గుజ్జువేల్పు	16	గ్రద్దనక్	57	చాగకాడు	26
గుజ్జువేల్పుశండ్రి	10	గ్రడ్డి	41	చాగము	47
గుడి	26	గ్రడ్డు	93	చాటు	70
గుడుసుకైదువు	30	చ.		చాన	38
గుచెతాల్పు	23	చందమామ	19	చామ	38, 87
గుబురు	68	చందమామయల్లాడు	18	చాయ	71
గుబ్బలి	66	చంపెను	52	చాయమగడు	20
గుణ్ణము	78	చక్కనివాడు	40	చారలమెకము	77
గూబ	84, 90	చక్కవైనది	53	చాలక్	61
గెలుపుమనియె	61	చక్కాడెను	52	చాలు	93
గేచె	81	చక్కుపగడ	50	చిక్కుపడెను	48
గేస్తు	33	చక్రైరచిటివాడు	17	చిక్రెను	48
గేస్తురాలు	35	చచ్చెను	53	చిగురాకుబోడి	37
గొంటు	39	చట్టుపలు	81	చిగురాకుది... తేజి	83
గొంతు	45, 90	చట్టుపట్టెగ... జెట్టి	21	చిగురు	68
గొట్టు	26	చదలు	28	చిగుర	} 76
గొడవ	55	చదలుమానికము	20	చిడుగుప	
గొడుగు	70	చదిపెను	52	చిన్న	61
గొడువు	70	చదువులవేల్పు	13	చిన్నవాడు	40
గొనబైనది	53	చదువులపులుగు	83	చిటుత	40
గొబ్బునక్	57	చనియెను	49	చిటుతగూబ	84
గొరవంకపిట్ట	83	చనుచెంచెను	50	చిలుక	83
గోచిబాపడు	33	చప్పడు	46	చిలుకలకొలికి	38
గోలి	33	చలినట్టు	24	చిలువ	84
గోల	34	చలిమిమల	65	చిలువతోడు	37
గోవాట్ల	37	చలిమెలుంగు	19	చిల్వ	84
గోరము	55	చలువలతోడు	19	చివురు	68
గారు	78	చవులు	89	చివ్వ	51

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీకటిగొంగ	20	చెనటి	39	చేపడియెను	48
చీకటివేణుదిత్తు	19	చెనకె	47	చేమోడ్చెను	46
చీకు	41	చెన్నైనది	54	చేరువ	62, 63, 90
చీర, చీరె	45	చెప్పెను	48	చేవ	55
చుక్కలతెరువు	28	చెయి	43	చేవాడికాడు	39
చుక్కలదొర	19	చెయ్యువు	61	చై	43
చుక్కలు	31	చెయ్యువులసాకిరి	20	చొక్కటమైనది	53
చుట్టలు	57	చెయ్యి	43	చొచ్చెను	58
చుట్టాలు		చెఱుకు	69	చా	49
చుట్టున్నెదువు	30	చెఱుకువిలుకాడు	17	చాదంతి	29
చుట్టున్నెదువుజోడు	11	చెలి	37	చావంచ	49
చుట్టుగొండ	65	చెలికాడు	38	చావంచ...దంట	18
చుట్టుపాలుజోడు	30	చెలిమి	38	జ.	
చూచెను	48	చెలియలు	34	జంట	49
చూడంగలవాడు	40	చెలువ	38	జంటదంట...ముద్ద	19
చూడ్కి	42	చెల్లెలు	53	జంటముమ్మెములు	
చూపు	42	చెల్లెలు	34	దంటవెల్పు	16
చెంగట	63	చెల్లెనది	53	జంటమోములసామి	23
చెంపిపోతు	39	చెవి	42	జంటాటుమేనులసామి	20
చెంత	63	చెవులపోతు	81	జక్కవకపవిష్టు	19
చెంపమ్మి	69	చేత	61	జక్కవలతోడు	20
చెండామర		చే	43	జక్కి	79, 89
చెందెను	47	చేగ	55	జక్కిని	35
చెందోప (గ)	69	చేగలమెకము	78	జమ్మలదొర	26
చెప్పెర	57	చేటచెవులపేల్పు	15	జమ్మలతోనిచెలికాడు	
చెట్టు	68	చేటు	55		[10
చెడిప	36	చేడియ	37	జగడము	51
చెడుగు	39	చేడ్చాటు	55	జగతి	73
చెడ్డతొయ్యలి	36	చేను	72	జగముకన్ను	21

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జగముచుట్టము	21	జాతెను	50	తవళికాడు	39
జగముతల్లి	14	జాలె	83	డ.	
జగిలె	73	జాగువా	76	డగ్గర	63
జగ్గిలె	73	జింక	79	డబ్బుర	46
జట్టి	56	జిగి	71	డాలు	50, 71, 90
జడదారి	33	జిడ్డుకడలి	72	డెందము	43
జడముడిజంగంబు	26	జిరా	74	డేగ	83
జడలమెకము	77	జాట్టుపులుగు	82	డొంకెను	60
జత	76	జేజే	46	డొక్క	44
జన్నంపువేటకాడు	10	జేజేలగట్టు	65	త.	
జన్నిగట్టు	13	జేజేలు	27	తండ్రి	34
జమిలి	49	జొంపము	68	తక్కువ	61
జమిలి... పేల్పు	22	జొహారు	46	తగరు	79
జమిలిమక్కారి	82	జోటి	37	తగిలెను	48
జమిలిమక్కారి...		జోడు	49, 74, 76, 94	తగుల్పడెను	48
విలుకాడు	18	జోత	46	తగు	61
సముండు	23	జోతి	71	తగ్గెను	60
జమునయ్య	21	ట.		తట్టి	46
జమునసై దోడు	23	టకటాంకు	39	తట్టువ	79
జమునెక్కిరింత	81	టక్కురి	39	తడబడెను	59
జరిగెను	50	టక్కు	59	తడవులనిడువడు	27
జలకటై	83	టక్కులాడు	39	తడవెను	58
జవరాలు	35	టాటోటు	39	తడసెను	50
జవ్వనము	41	టెంకాయచెట్టు	67	తత్తడి	79
జవ్వని	35	టెంకాయమాను	67	తద్ద	} 60
జాణ	40	టెంకి	67	తద్దయు	
జానుగు	42	టెక్కెము	70	తనరినది	54
జానైనది	53	త.		తనర్పు	76
జాబిల్లి	19	తవలి	59	తన్నెను	58

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తపసి	33	తాటిపడగవాడు	28	తీవ	68
తపసికన్నాప	19	తాటిసిడెమువానితల్లి	29	తీవంచ	49
తమి	58	తాడి	67	తీవియ	63
తమ్మలము	54	తాడు	67	తీజె	68
తమ్మి	69	తాళ	13, 94	తుంటువిలుకాడు	18
తమ్మికంటి	11	తాప	73	తుంటుము	62
తమ్మిచూరి	13	తామర	69	తుద	68
తమ్మియింటిగరిత	14	తామూరియ్యెను	59	తునిమెను	50
తమ్మివార్లంటిమగడు	20	తామి	59	తునియ	} 56
తమ్మలపగవాడు	19	తాల్చెను	63	తునుక	
తమ్మలు	86	తాన్ని	} 59	తుమ్మెద	82
తర్కనము	74	తార్చిక		తుంటుము	41
తరము	76	తాది	75	తులువ	59
తరిగట్టుదారి	11	తావు	67	తూకొనెను	58
తరిగొండ	65	తావులు	85	తూపు	74
తర్వాత	62	తాడ్లు	86	తూరెను	58
తఱిమెను	63	తిగ	50	తూర్పుగొండ	66
తఱుచు	68	తిట్ట	77	తూర్పుమాగాణమే	} 22
తలకట్టు	74	తిసెను	45	తూర్పు...గాడు	
తలపాల	44	తిన్ననైవది	53	తూర్పు...బావరి	18
తలవాడె	69	తిన్నె	73	తొకాయమ్రాను	67
తల...పాలతుక	15	తిప్ప	66	తొకి	67
తలరు	68	తిమ్మనైవది	53	తొక్కలికాడు	39
తలరుబోణి	38	తియ్యమ్రాను	69	తొగటార్చెను	53
తల్లి	33	తియ్యవిలుకాడు	18	తొప్ప	74
తల్లితల్లి	14	తిరుగ	56	తొమ్మెర	29
తళియ	46	తీగ	68	తొరువాటుకాడు	31
తవిలెను	48	తీగబోణి	37	తొంగంటియన్నులు	37
తాచెను	58	తీగ	68, 86	తొణ్ణికోటిమెకము	27

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తెఱవ	38	తొలుగట్టు	66	చక్కిణంపుసామి	23
తెలి	70	తొలుచదువులు	31	చగ	47
తెలిదమ్మ...రాయడు	13	తొలుత	62	చచ్చి	5
తెలిపిట్ట	82	తొలుపలుకులు	31	చచ్చికడలు	29
తెలుపు	70	తొలుమిసుకులు		చట్టము	68
తెల్ల	70	తొవ	69	చప్పి	47
తెల్లదాలుమెకము	77	తొవరు	71	చబ్బర	55
తెల్లనిమైవంట	27	తొవల...కాడు	20	చరి	72
తెల్లయేను...దొర	22	తోబుట్టు	34	చవ	69
తేటి	82	తోబుట్టువు		చళము	62
తేగము	47	తోబుట్టుగు		చాటు	62
తేజీ	78	తోడబుట్టు		చాపు	63
తేజ	33	తోడబుట్టువు		చిగ్గనక	57
తేరు	74	తోడబుట్టుగు		చిటము	55
తోగ	69	తోడితోడలు	34	చిట్ట	62
తోగరు	71	తోడ్పాటు	53	చిట్టము	55
తోగరుముక్కు	83	తోరమైనది	54	చినుకు	76
పులుగు		తోలుదాల్చు	10	చివి	28
తోడవు	74	తోలెను	63	చుంత	81
తోడుకు	80	త్రాగుట	45	చుక్కివాలుదాల్చు	23
తోర్తు	35	త్రావుట		చుగ	49
తొయ్యలి	37	త్రిప్పెను	63	చుగబొట్ట...వేల్పు	22
తోఱ	68	త్తుంచెను	62	చుత్తూరము	51
తోఱట		ద.		చున్న	84
తోఱ్ఱ		చంట	40, 49, 37	చుప్పటము	79
తోఱ్ఱపట్టు	80	చండ	63, 89	చుప్పి	81
తొలకెను	50	చండము	46	చురము	51
తొలి, తొల్లి	62, 68, 87	చండలు	75	చువ్వలవ	45
తొలుకరికల్లుపులుగు	81	చండు	62	చూడ	80

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దూప	47	నలీకము	60	నాలవవాండ్రు	33
దేన	55	నలు	49	నాలిబూతము	39
దేవశంబు	26	నలుగడలు	29	నాల్గు	49
దేవస్థ	27	నలుపు	71	నింగి	28
దొంగ	39	నలుమొ...పేల్పు	13	నిక్కపుజగ...కాండ	13
దొడ్డు	80	నలువ		నిక్కము	55
దొన	73	నలువపడతి	45	నిక్కువము	
దొర	32, 90, 76	నలువైనది	53	నిక్కువీను...రౌతు	22
దొరగోలుసన్నాసి	39	నల్ల	71, 84, 90	నిగ్గు	71
దొరనెక్	47	నల్లద్రావువాడు	23	నిచ్చ	58
దొనగు	55	నల్లవలువతాల్పు	27	నిచ్చలు	58
దోయి	49	నల్వ లేజీలు	81	నిచ్చెన	73
దోచు	53	నవల	3	నిజము	55
దోసకారి	39	నవు	47	నిడివి	76
న.		నవు		నిడుచ	
సంజుడు	84	నాటుగోలె	51	నిడుపడు	84
సంజె	72	నాటుబుట్టి		నిడుపు	76
సగవు }	47	నాటినుండి		నిప్పుచ్చురము	54
సగు }		నాటిసుత		నివ్వుళము	60
నట్టు	67	నాడుమొదలు		నిల్వెను	63
నట్టువపులుగు	82	నాగవాసము	37, 93	నిసుపు	40, 68
నడుము	42, 94	నాణెమైనది	53	నిటితాత	24
ననుపుకాడు	37	నాతి	37	నిరుపాప	23
నమలెను	45	నాన	45	నిరుపట్టు	47
నమ్మి	82	నాయన	34	నిల్లెను	53

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నీళ్ల రాయఁడు	24	నేర	41	పచ్చవిల్లుఁడు	17
నుగ్గాడెను	52	నేల	73	పచ్చవిల్లునితండ్రి	11
నుదురు	42	నేస్తకాఁడు	38	పచ్చవిల్లునితల్లి	14
నుసు... మేటి	11	నేస్తము	38	పజ్జ	63
నుఱుము సేసెను	52	నొడివెను	48	పట్టి	40
నులిగొమ్మలమెకము	79	నొసలు	42	పట్టువడియెను	48
నూఱుచు... బోదు	21	నోరు	43	పడఁతి	37
నెచ్చెలి	38	ప.		పడగ	70
నెత్తురు	84	పంటవైరులయెక		పడగ దారి	84
నెన్నుదురు	42	పొండు	19	పడమటిసొండ	66
నెన్నొసలు	42	పంటవలంతి	73	పడమటిదొర	24
నెపము	58	పందెను	67	పడుచువాఁడు	40
నెప్పటి	56	పండ్రెండు	50	పడుపుఁజెలి	36
నెమకెను	58	పంద	62	పడుపడి	62
నెమలి	82	పంపెను	61	పడిపెసములసామి	11
నెమిలి		పక్కి	81	పదువులు	80
నెమ్మది	60	పక్కిదాలుతేఁడు	11	పనిచెను	61
నెమ్మి	60, 82, 87	పక్కిదాలేవ్... బిడ్డఁడు	13	పనిచెఱుపులదొర	15
నెఱకెలు	41	పగ	51	పనిపెను	61
నెఱులు	41	పగలు	31	పనివిసెను	49
నెల	19, 91	పచ్చ	71	పనులు	61
నెలఁత	38	పచ్చగుఱ్ఱాలవజీరు		పన్నుండెను	46
నెలఁతుక	37	డు	20	పయిడి	76
నెలవు	67	పచ్చడము	92	పయ్యెర	24
నెవ్వ	54	పచ్చతొక్కలపులుగు	83	పరఁగినది	54

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పరి	62	పసి	80	పాలునీరు...పులుగు	52
పరిమార్చెను	52	పసిడి	76	పాల్కడలిపట్టి	19
పరువము	41	పసిడికంటి	84	పావురము	82
పరుండెను	46	పసిడిపుట్టముదాల్చు	11	పావురాలు	82
పఱచెను	50, 63, 91	పసిదిండి	77	పానెక్	43
పఱపు	46, 76	పసు	80	సిండు	62
పలికెను	48	పసుపుచాయ	71	పిట్ట	81
పలుకులవెలది	15	పసులపోలిగాడు	83	పిదపక్	62
పలుకువెలచిమగఁడు	13	పల్లెరము	46	సిన్నవైనది	53
పలుగొమ్ముమెకము	78	పాచ్చు	46	సిన్నవాడు	40
పలు	43	పాప	40	సిన్నుటక్	62
పలుమడు	}	పాపజండెములమేటి	15	పిఱికి	62
పలుమాటు		పాపతోడ...వేల్పు	26	పిసాళి	40
పలువ	39	పాము	84	పిల్లారి	15
పల్లడిలు	83	పాములవేటకాఁడు	27	పించుమడఁచెను	52
పల్లెయు	66	పాయము	41	పుంజుదాల్చు	16
పల్లు	43	పాటుడు	32	పుంజె	72
పల్లె	66	పాటుతపసి...కొడి	22	పుచ్చెను	61
పవలు	31	పాటుబోతు	62	పుట్టకూడులిండిపోతు	77
పవలు నేయువేలుపు	20	పాతెను	50	పుట్టపెట్టెపట్టు	84
పవ్వళించెను	46	పాలకడలి	72	పుట్టము	45
పసరము	80	పాలకడలియల్లుడు	11	పుడమి	73
పసరుచాయ	71	పాలవెల్లి	72	పుడమితోడు	32
పసాదము	45	పాలసుడు	40	పుడమివేల్పు	32
పసాపడియెను	45	పాలు	76, 87		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పుడుకు	47	పెందొడ	42	పాక్కిలి	44
పుడుకుందొడుకు	30	పెక్కుమాటులు	56	పొట్ట	44
పుత్తడి	76	పెచ్చు	61	పొట్టి	40
పుత్తడిగుబ్బలి	65	పెట్టి	75	పొట్టితమ్ము...వేల్పు	22
పునుక	44	పెట్టియ		పొట్టేలు	79
పునుకకంచము	65	పెట్టె		పొడలమెకము	81
వానిపిల్లు }		పెట్టుడు	47	పొడుపుగుబ్బలి	66
పునుకదాల్పు	10	పెడదెయ్యి	44	పొత్తముముత్తో	15
పుష్పము	63	పెతరులసామి	23	పొది	74
పురివిచ్చెను	43	పెదవి	43	పొసరినది	53
పురుడు	76	పెద్దకడుపువేల్పు	15	పొన్ను	76
పురియ	44	పెద్దనిదురవోయెను	53	పొమ్మటసియెన్	61
పుట్టె	44	పెద్దయున్	60	పొల	84
పులి	77	పెనకుప	51	పొలతి	37
పులు	70	పెనుబాప...రాతు	16	పొలతుక }	
పులుగు	84	పెనుమినుకులు	32	పొల్లి	38
పులుగుతత్తడిరాతు	11	పెరవాడు	58	పొలము	72
పులుగులదొర	27	పెట్లాటకత్తె	36	పొలసు	84
పువు	68	పేదటికము	54	పొలసుతిండిపోతు	24
పువ్వు	63	పేరు	74, 88	పొటరి	52
పూ	68	వైడి	76	పొట్లాట	51
పూసెను	63	వైదలి	37	పొతు	94
పూబోడి	37	వైరు	70	పొతుజక్కి...రాతు	23
పూరి	70	పొందు	38	పొయెను	49
పెండ్లాము	35	పొంచెను	47	పొరసిల్లెడు...దారి	20

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పోరు	51	బక్కవారలపెను		బార	50
పోరోగిరపులిండిపోతు		బాచ	24	బారు	62
తండ్రి	13	బటువుగైదువు	30	బాస	93
పోంజు	62	బట్టిట్టుకాడు	83	బాసట	53
ప్రన్ననివాడు	40	బడలిక	59	బిగువు	55
ప్రాజదువులపెట్టియ	20	బత్తళిక	73	బిడ్డ	40
ప్రాజదువులు	} 31	బద్దు	55	బిత్తరిజింకతాలుపు	19
ప్రాబలుకులు		బమ్మ	13	బిడ్డాను	53
ప్రామినుకులు		బమ్మజేపరతండ్రి	11	బిరుదు	52
ప్రాద్దు	20	బయలు	28	బుడుత	40
ప్రాద్దుకొమరుడు	23	బట్టె	81	బుడుతనెలతాలుపు	10
ప్రాద్దుజోడుకోడె	19	బరిజవాండు	33	బుఱద	73
ప్రాగు	77	బలువంజమెకము	78	బువి	73
ప్రాచెను	52	బల్బాపతేడు	27	బువ్వ	45
ప్రాడ	40	బల్ గొక్కమెక్కి		బూచులయెక్కిమీడు	10
ప్రాయాలు	37	మీడు	26	బూరుగు	88
ప్రావు	77	బసంతము	59	బెడలు	55
ప్రాలు	66	బసరము	51	బెరనెక్	47
బ.		బసవండు	80	బేరజము	39
బంగారు	76	బాగు	53	బేరులు	33
బంగారు	76	బాగైనది	53	బేల	34
బంటు	52	బానిసె	35	బేసికంటివేల్పు	9
బంతి	89	బాపండు	32	బొంకు	55
బంపిపోటు	39	బాబా	79	బొంద	72
బందువులు	57	బాము	87	బొందళము	47
బక్కదార్లు	82				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బొక్క	72	మచ్చులు	75	మాడుగులు	75
బొజుగు	37	మడఁతి	38	మాడువులు	75
బొజ్జ	44	మడి	72	మాచిరి	76
బొటై	40	మడిపెను	52	మాద్రి	76
బొడ్డు	44	మడిసెను	53	మానికము	71
బొబ్బమెకము	77	మడుగు	72	మానిసినెక్కడి	
బొణియ	72	మడువు	72	వాఁడు	26
బొట్టి	44	మది	43	మానైనది	53
బోగముచాన	36	మసికిపట్టు	67	మారుమామ	11
బోటి	37	మసిపెను	52	మామిడిచెట్టు	67
బోడ	33	మనెడు...వ్రాయు		మావిప్రాస	67
బోనము	45	జేవర	13	మావు	78
బ్రతికించెను	52	మన్నెగొనియెను	52	మావులు	85
మ.		మన్ను	72	మించు	61
మంచుఁగొండ	65	మబ్బు	31	మించుబోణి	37
మంచెను	52	మబ్బుపిప్ప	24	మించులు	31
మందలు	80	మరల	56	మింటిచాలి	24
మందసము	75	మరలించెను	63	మింటితెరువరి	20
మగఁటిమి	55	మరఁడు	18	మిండగీఁడు	37
మగతనము	55	మరునయ్యతేజి	27	మిండఁడు	37
మగిడించెను	63	మఱి	56	మిండలకోర	35
మగుడ	56	మఱుగు, మఱువు	70	మిండలకోర	37
మగువ	38	మల	66	మిక్కిలి	60
మచ్చరము	51	మసలెను	59	మిక్కిలికంటిజేవర	9
మచ్చెకంటి	38	మాటు	70	మిగుల	69

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మిట్ట	73	ముచ్చు	39	మూఁగ	41
మిత్తిగొంగ	9	ముడికాఁడు	39	మూఁడవకొలమువాం	
మిద్దెలు	75	ముడియవిడుపు	39	మూఁడు	23
మిన	28	ముత్తైదువ	36	మూఁడు } మూరు }	49
మినసిగదయ్యము	9	ముత్త్రోవత్రిమ్మని	29	మూల	92
మిన్న	28	ముసియ } ముడుసని }	36	మూలఁజేఁడు	23
మిన్నవాఁక	29	ముద్దియ	37	మూవ	41
మిన్నవాఁకదొల్పు	10	ముద్దియ	37	మొకము	78
మిక్కి	73	ముద్దుగుమ్మ	37	మొకములకొలము	
మీనుమొసలిపిండంబుల		ముద్దురాలు	34	సామి	77
మేటి	18	మునిముచ్చు	39	మొకములతిండిపోతు	77
మీఁజెయ్య	44	మును	62	మొక్కెను	45
ముంగలక }	59	మునుపు	62	మొచ్చెచ్చనది	54
ముందటక }		మున్నేరు	72	మొట్టు	66
మందు	62	మున్ను	62	మొద	45
ముక్కంటి	9	ముప్పరియాఁజేండ్లు		మొరుకు	45
ముక్కంటిగారాబు		చనినది	35	మొత్త	46
ముద్దుపట్టి	15	ముప్పొసవాలదొల్పు	10	మొయి	41
ముక్కంటితలపువ్వు	19	మురుపుగలది	54	మొయితాలుపుల	
ముక్కంటిపొడు...		మురికి	74	సామి	24
లింజీఁడు	15	ముప్పవ్వుమొకము	77	మొఱక	73
ముక్కంటిమల	65	ముప్పలుపులయిక్క	20	మొఱుంగు	71
ముక్కంటిమాను	65	ముసని	35	మొఱుపులు	31
ముక్కంటియనుంగు		ముసలిది	36	మొసంగెను	45
జెలి	26	మూఁక	62	మొసవెను	45
ముగురు	31				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మేడి	67, 93	మొలక	68	రాతిరి	31
మే	41	మోక	68	రిక్కలు	31
మేటి	61	మోచెను	63	రూపరి	40
మేటిసిరుచాలి	24	మోచెను	59	రెంట	49
మేటిపాములమేత	25	మోటు	75	రెండాలుచేతులదండి	
మేలుబంతి	74	మోము } మోర }	42	మగడు	16
మేడ	75	మోర తెలుపుమొకము	78	రెండు	49
మేడి	67	మోవి	43, 88	రెట్టి	49
మేను	41	మోగు	68	కే	31
మేలు	51, 53, 61, 88	మోగు	68	కేద్రిష్టుటీడు	28
మేలైనది	54	మోగు	68	కేయి	31
మొండికట్టె	39	మొక్కు	46	కేమెండ	31
మొక్క	68	మొక్కులదేవర	20	కేతేడు	19
మొక్కటీడు	92	మొక్కువారలమనల్		కేవెల్లు	19
మొగడ	69	చక్కశేసెడు		కేవెల్లుజోడు	2
మొగము	42	సామి	15	గొక్కము	7
మొగులు	31	మోడు	75	గొద	4
మొగ్గ	69	మోలక్	59	గో	5
మొత్తము	62	ర.		గోసెను	53, 9
మొత్తెను	59	రంగు	71	అ.	
మొదవులు	80	రక్కసుడు	23	అంతులాడి	8
మొద్దు	75	రసము	71	హా	66
మొనగాడు	52	రవణము	74	హాగ	34
మొయిలు	31	రాచిల్లనెక్కెడు		హాయి	66
మొయిలుదారి	28	రాయరౌతు	18	తొక్క	81
		రాణి	35	తొల్లుచూలు	16

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తేడు	32	లోచెయ్య	44	వలచెను	91
తేయు...వాడు	11	లోనయ్యె	48	వలపు	51, 75
తొంపి	73	వ.		వలముగి	30
తొప్పెను	63	వంగరతొండంబు		వలముగితొల్పు	11
తొమ్మ	42	వాడు	15	వలరాజు	18
ల.		వంగడము	56	వలరాజునూడు	10
లంచె	36	వంగనము	56	వలిదిప్ప	66
లంచెకాడు	37	వంటకము	45	వలిమలల్లుడు	10
లగు	53	వక్కలానలు	54	వలుచ	45
ల్చి	14, 51	వక్కాణించెను	43	వల్లెత్రాడుదొల్పు	24
ల్చికొమరుడు	18	వచ్చెను	50	వల్లిడికాడు	39
ల్చిమగడు	11	వడచుగుబ్బలి	65	వాక్రుచ్చెను	48
లచ	72	వడచక్కెలిక	26	వాడిచుగడు	52
లచివాడు	58	వడముడి	23	వాలెర	41
లపు	81	వడిగి	57	వాపోయెను	47
ల్చిచడలి	14	వడిగలవాడు	52, 94	వామి	77
స్స	53	వడిగలబొక...రాతు	24	వాయి	43
స్సెనచి	53	చుడుగు	33	చారువము	79
గ	80	చదురు	67	చాలుగంటి	37
డి	79	చదులెను	59	చావురము	79
లేమ	38	చన్నియ	71	చాసి	61
లేమి	54	చన్నె	41	చింతవాడు	58
లేమిడి		చన్నెకాడు		చిందులు	57
లొచ్చు	61	చరవుడు	35	విడిచెను	59
లాట్టిపిట్ట	79	వలంతి	40	విడిముడి	75

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విడిముడి గలవేలు		వీనులకంటి	81	వెనుక మేను	41
పుంజెలి	26	వీటిజి	40	వెన్నదొంగ	11
విడెము	54	వెంగలి	40	వెన్నదొంగయన్న	27
వినిచెను	48	వెంశి	90	వెన్ననడుగుపాప	29
విను	28	వెండిగొండ	65	వెన్న	41
వినుచూలి	26	వెండియుక్	56	వెన్నుడు	11
విసెను	48	వెండ్రుకలు	41	వెన్నునిపలకన్ను	20
విన్నాణమైనది	53	వెంబరవిత్తు	40	వెన్నుపానుపు	27
విన్ను	28	వెక్కునయ్యెక్	60	వెన్నెల	31
విప్పు	76	వెగ్గలనయ్యెక్		వెరవరి	40
విరి	68	వెచ్చకాడు	37	వెఱి	60
విరివి	76	వెడగు	40	వెఱపు	60
విలువ	36	వెడప	76	వెఱ్ఱి	40
విల్లు	73	వెడనమోముమెకము	77	వెఱ్ఱిసీళ్లమేలువాడు	27
వివ్వచ్చుడు	28	వెడలుపు	76	వెల	56
వినదారి	81	వెడలెను	57	వెలది	37
వినపుమేతరి	10	వెడవిల్తుడు	17	వెలందుక	38
వీపు	41	వెడ్డు	56	వెలయాల	36
వీశియము	51	వెత	55	వెలెను	57
వీడు	66	వెవకెను	58	వెలి	70, 87
వీడెంబు	51	వెనకయ్య	16	వెలిచవులుగనినది	36
వీడెను	59	వెనకయ్య...వాడు	17	వెలిచెను	63
వీడ్వము	54	వెనుక చూపులమెకము		వెలితి	61
వీడ్వడెను	59		77	వెలిదిప్పు	65
వీను	42	వెనుక	62	వెలిమొదవు	30

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వెలియూలపొతుకౌతు	10	వేలుపుకొండ	65	సంద్రము	72
వెలుంగు	85	వేలుపుగమికాండు	17	సకినాలపులుంగు	84
వెలుంగులయెకిమికాండు	20	వేలుపులగిడ్డి	30	సగము	61
వెలుంగు	85	వేలుపులగారు	29	సడలె	} 60
వెలువడియెను	57	వేలుపులత్రోప	28	సగ్గెయ	
వెల్ల	70	వేలుపులబువ్వ	19	సత	50
వెల్లగుట్టము	29	వేలుపులతేనిదళ		సవమదంబుసేసెను	52
వెల్లమ్రాను	30	వాయి	16	సద్దు	46
వెల్లయెనుంగు	29	వేలుపుల...మగండు	17	సన్నము	60
వెల్లాటకత్తె	36	వేలుపులు	27	సప్పము	84
వెల్లెను	47	వేలుపురుచ్చకంటులు	31	సమసెను	53
వెనక	57	వేల్పుజెట్టు	30	సరగ	57
వెంచెనెను	50, 91	వేల్పుటేరు	29	సరములు	75
వేగ	57	వేల్పుపెద్ద	13	సరస	63
వేగిరము	57	వేల్పుదొరతేజి	29	సరి	76, 90
వేడివెలుంగు	} 20	వేల్పుబొసె	36	సరులు	74, 75
వేడివేలుపు		వేసడము	83	సవతు	79
వేడుకకాండు	37	వేశము	57	సవము	61
వేడ్కకత్తె	36	వేటిడి	40	ససి	70
వేదురు	40	వ్రక్క	76	సస్సిము	70
వేనలి	41	వ్రేళ్లమేలుదాండు	11	సాకెను	52
వేమాలు	56	స.		సాటి	76
వేయంచులకైదుపు	30	సంగడి	63	సాపడెను	45
వేయిచేతులతేండు	20	సంగిడిండు	38	సామి	32
వేలుపడెను	48	సంగాలి	38		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సామిసామేనుజేకొన్న		సీత్రంపుబెద్ద	27	సారకాయ	67
చాన	14	సుడిగొట్టు	24	సోకుదయ్యము	24
సాము	61	సుద	68	సోకుమూకలగొంగ	11
సారె	56	సురటిపీవులఁబుట్టు	24	సోకుమూకలతేడు	24
సాశువము	83	సూడు	51	సోమాసిపెట్టుఁజెట్టు	22
సింగము	77	సెజ్జ	46	స్రక్రేను	60
సింగాణి	73	సేద	59	హ.	
సింగారమైనది	54	నైకము	61	హజ్జ	44
సిగ్గు	45	నైవోడు	34	హత్తె	47
సిదెము	70	సొంబయినది	53	హాచారము	46
సిద్ధితి	45	సొగసుకాడు	41	హళది	71
సిరి	14, 55	సొబగైనది	53	హుళక్కి	55
సిసువు	40	సొమ్ము	45, 74	హొన్ను	76

శ్రీ రస్తు.

ఆంధ్రనామశేషమందలి

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అన్ని	93	ఇమ్మడ	100
అంతః	103	అతి	103	ఇమ్మి	106
అంతః	108	అతివతి	113	ఇమ్మలు	104
అంతఃపట్టు	120	అతిముఠి	115	ఇమ్మము	110
అంతిపురము	114	అతిజడి	99	ఇమ్మి	118
అంతఃపికము	112	అతిపట్టు	99	ఈ.	
అంతఃపికపు	101	అతిమెను	103	ఈమెను	100
అంతఃపికపు	99	అతిగెను	111	ఈమె	120
అంతః	97	అతిగెను	103	ఈమెము	107
అంతః	99	అతిగెను	110	ఈమెపు	114
అంతః	110	అ.		ఉ.	
అంతః	118	అము	102.	ఉండువ	112
అను	97	అయములు	111	ఉక్కు	115
అనుగ	98	అతిపికపు	100	ఉక్కివము	102
అనుమానము	103	అతి	109	ఉక్కిణము	112
అనువులు	111	అతిగెను	109	ఉడిగెను	111
అప్పింపు	101	అతిగెను	106	ఉడిపికపు	100
అప్పిరము	99	అతిమూడయ్య	93	ఉడుగు	115
అప్పెనమొనపు	100	అతి	115	ఉడుగుర	118
అబ్రము	99	ఇ.		ఉత్తలపాటు	99
అయిదుపదిసేనె	99	ఇంక	118	ఉడి	114
అరదము	105	ఇంచు	110	ఉద్దవడి	„
అరి	103	ఇంపు	98	ఉద్దవిడి	„
అరిది	99	ఇట్టివార	119	ఉద్దసంద్రము	116

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉబ్బ	115	నిలు	109	కడమ	101
ఉమ్మలిక	99	బ.		కడముట్టుట	111
ఉమ్మలికము	99	బంటరి	105	కడవ	103
ఉరలెను	106	బండ్లొకడు	119	కడిది	104
ఉరవడి	114	బక్కపెట్టు	113	కడిమి	100
ఉఱుడు	97	బిరి	101	కడు	115
ఉల్లము	107	బిచ్చెము	113	కవిసెను	100
ఉవ్వెత్తుగ	113	బివంబడెను	106	కనలెను	111
ఉ.		బిడిగట్టెను	101	కనికరము	112
ఉడిగము	119	బిడ్డు	103	కనుమొఱుగెను	117
ఉడెను	106	బిడవెను	108	కనుమోడ్చెను	116
ఉడ్చెను	116	బినంగూర్చెను	98	కనుదిచ్చెను	116
ఉరక	119	బినరించెను	104	కన్ను	113, 121
ఉరట	118	బిప్పెను	106	కప్పము	103
ఎ.		ఓ.		కరము	114
ఎంతేని	114	ఓజ	101	కఱచెను	100
ఎక్కటి	}	ఓముట	119	కవఱలు	113
ఎట్టకేలకు		ఓరిమి	115	కవినెను	101
ఎడ	107, 111	ఓరప్పట	115	కనటు	102
ఎడ్డె	118	ఓలహసగొనక	100	కనిమసంగెను	106
ఎత్తికోలు	114	ఓలి	101, 110	కనుగొనెను	104
ఎడ	107	ఓహటించెను	99	కల్లెము	109
ఎరగలి	118	ఔ.		కా.	
ఎల	102	ఔడు	110	కాంగు	103
ఎలమి	103	క.		కాంచువడియములు	113
ఎ.		కంటుబడదయ్యెను	101	కాన	110
ఏడైత	114	కచ్చువిచ్చయ్యెను	98	కానినాడు	119
ఏనుఱించె	117	కడంగెను	101	కారు	106
				కాలరులు	105

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కాలుద్రొక్కెను	101	కొఱ	101	గు.	
కాలువ	117	కొఱఁత	101	గుఱ	110
కాల్వ	117	కొల	102	గుఱతాబ్బువీటి	
కామించెను	104	కొఱ.		కనిచె	115
కీ.		కొన	105	గుబ్బలు	116
కీనినెను	111	కొనఁగించెను	111	గొ.	
కీ.		కొనె	109	గొండ్లి	103
కీడు	103	కొలుపుచ్చె	110	గో.	
కీలు	113	కొల్తులుచేసె	99	గోఁడు	99
కీల్కొనించెను	106	కొల్పుచ్చె	110	గ్ర.	
కు.		క్ర.		క్రొక్కొనియె	112
కుండు	99	క్రిక్కిరిసె	113	చ.	
కుడియెడమలు	102	క్రచ్చుకె	98	చక్కి	111
కునికెను	116	గ.		చన్నలు	116
కూ.		కుండు	100	చఱచె	101
కూర్కెను	116	కుట్టి	114	చా.	
కూర్తి	97	గుడిచేతెను	106	చాల	115
కూరించెను	115	గుంపము	105	చారించెను	111
కై.		గా.		చి.	
కెళవు	107	గాఁదుము	115	చించె	117
కై.		గాఱ	119	చిందము	119
కైరవర్ణ	113	గాదిలి	97	చిట్ట	114
కైసేత	109	గారాము	97	చిట్టకము	118
కొ.		గి.		చిద్దువలు	113
కొండికవాండు	112	గిఱిగొనెను	118	చిన్నవోయె	104
కొండలము	99	గీ.		చిలకు	114
కొడవ	101	గీటణంచెను	115	చిలము	102
కొనసాగెను	97				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చీ.		జ.		శబారాలు	109
చీకటి	104	జంతు	103	తా.	
చీకటితప్ప	102	జగితాడు	110	తామరశంఖరయ్య	97
చీకుదాలు	104	జడి	112	తారస్థి	104
చు.		జాత	106	తాపిదను	107
చుట్టుకొసెను	118	బాలు	117	తార్కాణము	114
చె.		జు.		తామి	115
చెండు	113	జుగ్గింగ	93	తార్ని	"
చెంచు	108	జున్న	110	తాగుకొంట	"
చెక్క	106	జూ.		తాగుకాడు	118
చెక్కియె	93	జూము	112	తాడిపాళు	"
చెడ్డము	113	డ.		తాడిము	"
చెల్లు	113	దాసె	104	తాగు	98
చెరగడె	98	దొరిచెను	116	తాపురుట	114
చెరిశె	106	దొండము	107	తామరు	107
చెఱకు	110	త.		తాటిమె	106
చెఱకుపాలు	110	తక్కినవాడు	119	తామరయ్య	116
చెలకేగ	101	తగ్గు	101	తా.	107
చే.		తడవు	106	తెన్న	99
చేఱుకొను	93	తడ్డరంగు	114	తెనవు	99
చేటు	103	తమట	119	తేను	110
చేరువయ్యె	104	తమ్మి	121	తేరు	105
చేసె	"	తరపి	110	తొట్టి	119
చో.		తామరశంఖ	105	తొడుగు	101
చోటు	115	తామరు	119	తొలగించె	116
చో.		తాటి	97	తొలగెను	108
చోటిమున్నరు	116	తామలు	119	తొలగించి	108
		తలకొని	115	తొడియల్లుడు	110
				తొయము	107

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తోరము	104	దొ.		నెమ్మి	97, 121
త్రిమృతే	93	దొన	120	నెయ్యము	97
త్తుళ్ళ	102	దొరసాని	111	నెయ్యపుటలుక	116
త్తోచె	116	న.		నెఱువలు	111
తోవ	99	నది	107	నెఱి	114
ద.		నా.		నెలకొనియెను	108
నండ	121	నాడు		నే.	
చండు	105	నాఁడు	120	నెలకొనియెను	115
చండెత్తె	99	ని.		నేరదుదీవి	108
చొక్కనియె	103	నిండె	113	ప.	
చప్పు	107	నిట్టపంట	114	పంచుగాళమయ్యె	101
చళము	105	నిమిరిచె	106	పంటి	103
చళమెత్తె	100	నివ్వాలి	109	పగతురు	117
చళనాయి	105	ను.		పగలు	"
దా.		నుగయ్యె	116	పగవొండు	"
దాడిచేసెను	99	నుగ్గు	107	పడచాలు	106
దాని	99	నుటునుయ్యె	115	పడవడి	114
దాసె	104	నుటుము	107	పనఁటి	103
ది.		నురిగొనె	118	పనివడి	114
విగులు	103	నె.		పయ్యెవ	113
విట్టవడియె	106	నెంజిలి	99	పరి	105
వినుసు	107	నెక్కొనియె	108	పరువడి	114
దీ.		నెగడ	97	పరువమయ్యె	116
దీవనబ్రాలు	109	నెగులు	99	పలుపురు	119
దు.		నెట్టన	115	పల్లెఱుపులు	108
దుడ్డు	110	నెట్టుకొనెను	101	పా.	
దే.		నెత్తము	112	పాగా	103
దేవేరి	111	నెనురు	97	పాచికలు	113

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పానకము	110	పెనగొనె	118	ప్రేముడి	98
పాపె	116	పెరిగె	97	బ.	
పార్వతైకాంధ్రు	111	పెరివాండు	119	బంతి	113
పాలిండ్లు	116	పెరికె	117	బంటు	105
పాలు	101	పెరిచ	114	బన్నము	107
పాలువడె	109	పెల్లగించె	117	బరినెక్	97
పానెను	108	పెల్లు	114	బట్టె	117
పి.		పి.		బలవిడి	115
పిండియ్యె	116	పేర్కి	97	బాంబ	99
పిన్నవాడు	113	పై.		బాంసము	114
పిమ్మట	99	పై.		బారి	114
పిమ్మటక	108	పైపెచ్చు	100	బిట్టు	114
పిఱుతిమియక	110	పా.		బీతు	103
పిఱుడు	111	పొంగు	102	బీరము	101
పిలుకుమార్చె	115	పొడి	107	బిరువోయె	100
పు.		పొడిలిల్లు	107	బుసిసోయె	93
పుయిలోడె	104	పొడిపారి	114	బొడు	103
పురికొలిపె	107	పొలయలక	116	బెడిసెను	98
పుటివిచ్చె	118	పొలవోయె	100	బెసి	109
పులు	102	పొ.		బొక్కనము	112
పె.		పొక్కార్చె	110	బొమ్మిడిము	119
పెంపునెంచె	97	పొట్టొగ్గె	99	బ్రంగ	112
పెకలించె	117	పొత్తరము	102	మ.	
పెక్కుండు	119	ప్ర.		మంచు	110
పెచ్చుపెరిగె	118	ప్రబలె	97	మండ	121
పెడ	111	ప్రల్లభములు	103	మంశనము	114
పెద్దనిద్దరజెందించె	115	ప్రదలె	106	మంద	105
పెద్దయ్య	114	ప్రేరేచెను	107	మక్కువ	97

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మగటిమి	100	మేల్కొనె	115	వ.	
మజి	120	మైకొనియె	106	వంక	111
మణివకాడ	111	మొగరాలు	118	వంశ	99
మణిపము	114	మొగుట్ల	117	పట్టి	118
మచి	107	మొగ్గరము	103	పడి	106, 120
మబ్బులు	117	మొదలు	118	వదలించె	116
మనరె	92	మొద్దువోయె	109	వదలె	106
మా.		మొన	105	వనట	92
మాగాని	114	మొనరాడ	106	వనన	101
మాటట	100	మొనసె	99, 120	వలసె	118
మాటవోయె	100	మొయిట్ల	117	వలవలదావలలు	102
మాట్టరు	117	మొఱవోయె	109	వలుద	104
మి.		మోసల	122	వా.	
మిగుల	115	మోహరము	103	వాచ	109
మిత్తి	119	మోహరించె	100	వాగు	105
మిన్నక	110	మ్రొగెను	112	వాగె	109
మితెను	118	ర.		వాడె	104
ము.		రంతు	103	వాన	114
ముక్తాకలుపితెను	106	రజ్జులు	108	వాయి	106
ముదురు	110	రాణి	111	వారక	114
ముద్దు	98	రిక్తవోయె	100	వావిరి	„
ముసింగె	112	రూపుమాపె	115	వి.	
ముసిమాపు	112	కేకత్తె	97	విచ్చుమొగ్గయ్యె	106
మురిపము	105	ల.		విచ్చె	101
మెకిము	} 101, 111	లలి	114	వింగడము	102
మెగము		లాటెవోయె	119	విడుచుర	111
మెట్ట	119	లెంక	105	విడుదల	„
మెలికొనెను	111			విడె	106

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
విన్నవోయె	104	వే.		సి.	
విన్ననపు	114	వేడిమి	115	సిలుగు	99
వీ.		వేడ్క	103	సు.	
వీఁగ	99	వేడుక	103	సుడివోయె	100
వీడె	106	వేనవేలు	119	సుడివొనె	118
వీలుపఱచెను	93	వేవులు		సుళువు	104
వీసరవోయె	100	వేటొకటి	100	సూ.	
వె.		వేటొకడు	119	సూటి	104
వెట్ట	115	వ్రక్కరించె	117	నె.	
వెన్నుచ్చె	99	వ్రచ్చె	117	నెక	115
వెనుకంజవేసె	99	న.		నీగి	99
వెనుకముందయ్యె	99	నంజ	112	నీసలు	109
వెనుక	103	నంజతము	103	నై.	
వెనుక	111	నందినము	105	నైరణ	115
వెన్ను	111	నడలె	103	నైచుట	115
వెఱపు	103	నమహుచ్చెను	98	నా.	
వెలిచవి	102	నరకునేయవండెను	97	నారిది	101
వెలితి	101	నరిపె	104	హ.	
వెఱంగు	99	నా.		హజారము	112
వెరవు	104	నాహిణము	103	హజారము	112
				హని	103
				హెచ్చరిక	103

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువు

టీకానుక్రమణికాసహితము.

చేస్తున్నది :

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రులుఅండ్సన్స్ వారిచే

ప్రకటితము.

1940.

All Rights Reserved.

Printed by
V. VENKATESWARA SASTRULU
of V. RAMASWAMY SASTRULU & SONS
at the 'Vavilla' Press
Madras.—1940.

సాంబనిఘంటువు

అవతారిక. కస్తూరి రంగకవి యనునతఁ డీయాంధ్రనిఘంటువును శ్రీసాంబమూర్తి కంఠీతము చేయుచుఁ గ్రంథరచనాపద్ధతులను దెల్పుచున్నాఁడు:—

సీ. శ్రీ వెలయంగ దేశీయముల్ దెనుఁగులుఁ

దచ్చవంబులుఁ గూర్చి శ వైవవర్ణ

దనరు మానవవర్ణ శ స్థావరవర్ణ తి

ర్యగర్వర్ణ ననునాలు శ గలవరించి

జల్లు లుంపక వ్యక్తశబ్దముల్ రానీక

కుంతినడత గాక శ కొదుకు లేక

యుర్విజనంబుల శ కులకారసరణిగా

నాంధ్రనామనిఘంటు శ వనెఱుకృతినిఁ

తే. గవులదయచేత నీకటాశ్శంబువలన

సీసశతకంబుఁ జెప్పెనఁ శ జిత్తగింపు

దనుజసమర్థి భక్తహృదబ్జవర్తి

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

తా. చేపతలకందఱును జక్రవర్తిని, రాక్షసాంతనఁడవు. భక్తుల హృదయకమలములందు వసించువాడవు నైనయోసాంబమూర్తి! కస్తూరి రంగకవి యనునెను సాంపుగా నాంధ్రభాషయందు అన్యదేశీయపదములు, ఆంధ్రదేశ్యపదములు, సంస్కృతభవప్రాకృతభవములు వీనినిగూర్చి చేప వద్దు, మానవవద్దు, స్థాపరవద్దు, తిర్యగ్వద్దు అను నాలుగువర్గములను నవసించియు, 'ను' మొదలగు పాదపూరణపదములను, అర్థహీనములైన పదములను రాసీయక, అన్వయకాశిన్యములేక, ప్రడబడకుండునట్టి గులభకైలిని నకల జనోపకారము కొఱచు "ఆంధ్రనామసింహువు" అనుగ్రంథమును కవుల వయఁదలనను, సుహృద్భావములనను నూఱునీసవర్ణనయగా రచించెను. దీనినిఁ జిత్తగింపు మునఁబు.

❖ చే వ వ స్థ. ❖

సీ. ముక్కంటితొలిపట్టి శ మొట్టికాయలమెప్పు
గొప్పబొజ్జగలాఁడు శ గుఱ్ఱపేల్పు
గబ్బుచెక్కిల్ల మోకముమోముగలసామి
కలుఁగులాయపుఁదేజి శ బలుసిపాయి
గుంజల్లుపెట్టించు శ కొనుమేటి పిల్లారి
కుడుముదాలుపు పెద్దకడుపువేలు
పొంటిపల్లుదొర ముక్కంటిపాడులమెక్కు
చేవర చిలువజంఁచెములమేటి

తే. జమిలితల్లులబిడ్డ పెద్దమెయిప్రోడ
చేటవీనులదణి పసిచెఱుపువాఁడు
మొదటివేలుపు వెనకయ్య శ పుంజుదారి
పెద్ద యనఁ దగు గణపతిపేల్లు సాంబ.

2

టి. ముక్కంటితొలిపట్టి = త్రిశేత్రుఁడగు శివునిమొకటికొమరుఁడు,
మొట్టికాయలమెప్పు = భక్తులు శమకలయందు చేసికొను పిడికిటిపాటులకుఁ

దలయూచువాడు, గొప్పబొజ్జగలాడు=పెద్దకడుపుగలవాడు, గుజ్జువేల్పు =
వామనరూపుడగుకవిపు, గబ్బుపెక్కిళ్ల పెకముమోముగలసామి = మద
గంధముగల గండ్లకలములగల మృగంబుయొక్క ఆకంగా ఏనుగుయొక్క
శిరంబు దాచ్చినదేవుడు, కలుగులాయపుడేబిబలసిపొంబు = బొక్కలాయ
ముగాగలవాహనము-అకంగా ఎలక వాహనముగాగలగొప్పలంటు, గుంజిళ్ల
పెట్టించుకొనుమేటి = భక్తులచేత గుంజిళ్ల పెట్టించుకొనుకట్టిదేవ, ప్లాని,
కుడుముగాలపు= మోహనములు హస్తమంతులగలవాడు, పెద్దకడుపువేల్పు =
లంబోదరము, నింటింట్లదొర = ఏకపంతుండగుదేవుడు, ముక్కంటిపండుల
మెక్కుదేవర = (ముక్కంటిపండులు = కెంకాయలు) వాసినెరినుకట్టివేలుపు,
చిలువజంపెములమేటి = సాములరు యజ్ఞోపవీతముగా దాచ్చినదేవుడు,
జమింతల్లంపెద్ద = గుగాసావ్వలనెడి యిరువురుకల్లులనం గొమరెడు,
పెద్దమొట్టప్రస=గొప్పకరమును దాచ్చినదేవుడు, చేపవీరులవశి=చేపల
వంటి చేపులంటి ప్రసపు, వరిదెలుపువాడు=శక్తి గొలుపువాడార్యముల
జెబుచువాడు, ముప్పటింపు=సిక్కిక్క-కార్యముగను ముప్పటి బూజ
సేయలను దేవుడు, పుంజువారిపెద్ద=సిక్కిటప్పజుడగు, కుమార
స్వామికి అన్న-ఈ అం యను వివాచనంబు.

సీ. చౌచంచనోములసాపేహు బాళి వా

గుబ్బలిపిలుకాయ శి గిబ్బరొతు

జమ్మలవొరనేస్త్రీ శి జన్నంపులగ వాయు

పోకలగింటముదాల్పు శి పుసుకదారి

వినువాకనెలక శి వెండికొండమనీయ

మంచుబట్టుదేవర శి మిత్తైమిత్తై

మంచునుల్లయడ శి మరుగొంగ ముక్కంటి

నెలవారి ముమ్మెనయలుగుమేటి

తే. విసపుమేతరి తిగస్రాల్లివేడుకాడు
కప్పుటైదువ పెనిమిటి గాములదొర
వేల్పుదణిగన్నతండు గుజ్జువేల్పుతండ్రి
దేనికన్నామి యన నీదూరవేల్పు సాంబ.

3

టీ. చొవచమోమలసాహేబు = అయినముఖములుగల ప్రభువు,
జాభువాగుబ్బరివిలుకాడు = మేలదర్శకము కల్లుగాలగవాడు, గిబ్బికాతు =
ఎద్దునెక్కితిరిగెదనాడు, జమ్మలదొరనేడ్తి = యక్షుల కధిపతియగునబేరికి
న్నేహితుడు, జన్నపులుగువాడు = పక్షప్రజాపతియొక్క యాగమును
ధ్వంసముచేసినవాడు, పొదలగింటము దాంబు = చుచ్చులు గలజంటనేతప్ర
మును (వ్యాఘ్రసర్పమును) భరించువాడు, పురుకదారి = బ్రహ్మకపాలమును
భరించినవాడు, చినువాకమోమరి = (చినువాక = ఆకాశమందుఁబాటు
నేటు) - గంగాదేవి జడలందు దాన్వితవాడు, పెండ్లిదండవనీడు =
రజకగిరి (కైలాసము) ఉపశిఖట్టునావలవాడు, మిరుజుట్టుదేవర = ఆకాశమె
జుట్టుగాల గలవేల్పు, మిక్కిమిక్కి = మృగ్యులగు మృగ్యుల ద్రియ బృగ్య
శబ్దభేదములు, మంచుగుల్లవాడు = హిమవత్స్వనమునను ఆల్లుడు, చురు
గొంగు = మక్తఘటిక శత్రువు, ముక్కంటి = త్రినేత్రుడు, నెలవారి = చంద్రుని
మాళియందుఁబాన్వితవాడు, ముప్పైయలుగుమేటి = మూడువొగల యా
యుధమును (త్రిశూలమును) దాన్వితవాడు, విసపుమేతరి = విషమునుభక్షిం
చినవాడు, తిగస్రాల్లివేడుకాడు = త్రిపుములకు ధ్వంసముచేసినవేడుడు,
కప్పుటైదువ పెనిమిటి = (కప్పు విగ్రహ = కల్లవామ-హస్తాద్రి - టుగాగమము.)
పాన్వతికి భర్త, గాములదొర = (గాములు = భూతములు-గ్రహశబ్దభేదము.)
భూతములకు తోడు, వేల్పుదణిగన్నతండు = నీడలనీనానాయకుడగు
కుమారస్వామికి దండ్రీ, గుజ్జువేల్పుతండ్రి = బామనుడగువేల్పునకు (విగా
యకునికి) దండ్రీ, దేనికన్నామి = (ముండు అనునది దేవసంఖ్య) త్రినేత్రు
డగువేల్పు-అది శివుడు.

సీ. వెన్నుడు పెరుమాళ్లు శ వేకంటినైదోడు
 కవ్వపుమలదాల్పు శ కట్టినేస్తీ
 చిలువపాసుపువంట శ తెలిదీవిమన్నీడు
 బటువుగైదువుజోడు శ బవ్వుతండ్రి
 కఱవేల్పు మరునయ్య శ కడలియల్లుడు సంకు
 వారి గరుడిరాతు శ తమ్మికంటి
 పదివేసములదిట్ట శ యెదమచ్చగలసామి
 యడుగువాడగలాడు శ పుడమినంటు

తే. మొసలివాయొంట్లతాల్పు రక్కసులగొంగ
 లచ్చిమగం డుడ్డకేలుగలలాడు పుట్టు
 నడుగు శామరపొక్కిలి శ వాడు పసిడి
 నలువణా ల్పన హరివేరు శ లలరు సాంబ.

4

టీ. వెన్నుడు (విష్ణుశ్వాభవము), పెరుమాళ్లు (ఇది ప్రవిడభాషలోని
 పదములలోపలవంటిది), వేకంటినైదోడు = సహస్రాక్షుడగుదేశంద్రనకుతమ్ముడు
 (ఉదేంద్రుడు.), కవ్వపుమలదాల్పు = మంజువల్లతమును ధరించిన
 వాడు, కట్టినేస్తీ = (నేస్తీ = నేస్తముగలవాడు.) అర్జునునికిఁ జెలికాడు,
 చిలువపాసుపువంట = శేషుండను పాన్పునందుం బరుండుకూరుడు, తెలిదీవి
 మన్నీడు = శ్వేతశ్రీవ మునిగట్టుగాఁగలవేలుపు, బటువుగైదువుజోడు = చిట
 పెగు గాయంధమును (సుదర్శనమును) ధరించినవాడు, బవ్వుతండ్రి = బ్రహ్మ
 దేవునికి జాకుడు, కఱవేల్పు = కల్లనిదేవుడు, మరునయ్య = మన్మథునకు
 జనకుడు, కడలియల్లుడు = (పాలనముద్రమునందుం బుట్టినలక్ష్మీకి మగఁడగు
 పాచే) పాలనముద్రమునకు నల్లుడు, సంకుదారి = పాంచజన్యమనెడి శంఖ
 మును దాల్చినవాడు, గరుడిరాతు = గరుడవాహనమెక్కెడి నిట్ట, తమ్మి
 కంటి = కమలాక్షుడు, పదివేసములదిట్ట = దశావతారముల నెత్తినవేలుపు,

ఎదమచ్చగలసామి = తొమ్మనందు శ్రీవత్సమను మచ్చగలదేవుడు, అడుగు
వాకగలాడు = పాదమునందు నదిగలవాడు, (విష్ణువుయొక్క పాదము
నందు గంగాదేవిబుట్టినది యని ప్రసిద్ధి.) పుడమినంటు = భూదేవికి జెలి
కాడు, మొసలివాయొట్టతాల్పు = మొసలినోటివలెనుండు కర్ణ భూషణములను
దాల్చినవాడు, రక్కసులగొంగ = రాక్షసులకువిరోధి, లచ్చిమగడు = లక్ష్మీదేవికి
భర్త, ఉడ్డకేలుగలాడు = నాలుగుచేతులు గలదేవుడు, పుట్టువడుగు = ఎల్లప్పుడు
బ్రహ్మచర్యవ్రతముపూసినవాడు, తామరపొక్కిలివాడు = కమలము బొడ్డు
నందు గలవాడు, పసిడివలువతాల్పు = బంగారు పుట్టము ధరించినవాడు -
౨౯ విష్ణువు.

సీ. తీవంచమోములదిట్ట తామరచూలి

తలపు కేళాకూళి శ పులుగురౌతు

తగవులజడదారితండ్రి వేలుపుచెద్ద

మాటలజవరాలిమగడు నలువ

యలరులవిలు కానీయన్న మేలిమిబొజ్జ

గలదుముదారి ప్రాగబలుకులదణి

నుదురాకు లెక్క జేస్తుగ వ్రాయుకరణీకు

డచ్చంపుడమ్మిపై శ నమరుజాణ

తే. నిక్కపుజగంబు బ్రోచుమనీడు మొదటి

జాతిదొర బమ్మ దుగినడు శ తాత జగము

లన్ని పుట్టించుమేటి తనంత గల్లు

నతడు పజదొర యన నజాఖ్య లగు సాంబ.

5

టీ. తీవంచమోములదిట్ట = చతుర్ముఖుడగు దేవుడు, తామరచూలి =

విష్ణువుయొక్క నాభికమలమందు బుట్టినవాడు (సమాసాంతము ఇకారము.)

తలపుకేళాకూళిపులుగుకౌతు=మానససరోవరమునందు విహరించు పక్షులు
(హంసములు) వాహనములుగాఁ గలబంటు, తగవులజడదారితండ్రి=కలహా
ములఁ బెట్టెడుమునికిఁ (సారదమునికిఁ) దండ్రి, పేలుపుఁబెద్ద=దేవతలకుమేటి
యైనవాడు, మాటలజవరాలిమగఁడు=వాదగేవికి (సరస్వతీదేవికి) భర్త, నలువ=
నాలుగు మోములుగలవాడు (సమాసాంతము), అలరువిలుకానియన్న =
పూవెల్తునికి (మన్నభునికి) అన్న (విష్ణునికిఁ బుత్రుఁడు మన్నభుఁడు, విష్ణువు
నాభికమలమందు బ్రహ్మ పుట్టుటచేత మన్నభుని కితఁ డన్న యయ్యెను.)
మేలిమిబొజ్జగలదుముదారి = శ్రేష్ఠమయిన (బంగారుమయమగు) కడుపును
దాల్చిన మొనకాడు, ప్రాజలుకులదణి = వేదములనివాసము, నుదురాకు
లెక్కజెన్నుగ వ్రాయు కరణీకుడు=నొసలకాడు తాటాకులందు లెక్క
లను దప్పలు లేక వ్రాయునట్టి కరణము, అచ్చంపుడమ్మిపై నమరుజాణ =
తెల్లనితామరపువ్వునందుఁ గూర్చుండు వలఁతి, నిక్కపుజగంబుఁ బ్రోచు
మన్నీడు=సత్యలోకము నేలెడుప్రభువు, మొదటిజాలిదొర=బ్రాహ్మణులకు
అధిపుఁడు, బమ్మ (బ్రహ్మశబ్దభవము), దుగినఁడు (ద్రుహిణశబ్దభవము).—,
తాత=పితామహుఁడు, జగములన్ని పుట్టించుమేటి=లోకములకెల్లసృష్టికర్త
యగు శ్రేష్ఠుఁడు, తనంతఁ గలుగునతఁడు=స్వయంభువు, పజదొర = ప్రజా
పతి-౨౦ బ్రహ్మదేవుఁడు.

సీ. గట్టురాకొమరిత శ కప్పుము తైదువ

మగనియందపుమేనఁ శ దగనమగువ

కఱకంఠరాణి సింగపుఁదేజి గలచాన

వెనకయ్యతల్లి నా శ వెలయు గౌరి

కలుములచెలి జిడ్డుకడలిబొట్టియ లచ్చి

తమ్మిగడ్డియబోటి శ తల్లితల్లి

పెనిమిటియెద నుండు శ ననబోడి మరుతల్లి

నెలచెలియలు లిబ్బి శ నెలఁతుక సిరి

తే. యనగ లక్ష్మీసమాఖ్య తా సంచలేటి

పాలతి తలవాకిట మెలంగుచెలువ నలువ

రాణి పలుకులజవరాలు స లచ్చికోడ

లనగ భారతినామంబు స లమరు సాంబ.

6

టీ. గట్టురాకొమరిత=వర్వకములకు తేడగు హిమవంతునికూతురు, కప్పుముత్తైదువ = నల్లనిరూపముగల యంగన, మగనియందపు మేనడగిన మగువ = ప్రియుని యందమైన శరీరమునందు సగముభాగముఁ గైకొన్న కాంత, కఱకంకురాణి = శివునిదేవీ, సింగపుండ్రజీగలచాన=సింహవాచాన మెక్కెడియాడుచి, వెనకయ్యతల్లి=వినాయకునితల్లి- పార్వతీదేవి, కలుములచెలి=సంపదకు అధిదేవతయైనమగువ, శిర్దుకడలిబొట్టియ=పాలసముద్రమునకుఁ గూతురు, లచ్చి (ప్రకృతి. లక్ష్మీ), తమ్మిగద్దియబోటి = కమలమనెడు సింహాసనమందుఁ గూర్చుండుచెలువ, తల్లితల్లి=తల్లియగుంగకుడల్లి, పెనిమిటియెడనుండుననబోడి=భర్తయొక్కవక్షికింబలమునందు వాసముచేసెడు స్త్రీ, మరుతల్లి = మన్మథునికి జవని, నెలచెలియలు = చంద్రునికిఁ జెల్లెలు, లిబ్బి నెలతుక=భాగ్యమునకు అధిదేవతయైన యాడుచి, సిరి (ప్రకృతి-స్త్రీ)-ంగం లక్ష్మీదేవి. అంచలేటిపాలతి = హాస వాచానముగాఁ గల బ్రహ్మయొక్కభార్య, తలవాకిట మెలంగుచెలువ=తలకు వాకిలియైననోటియందు మెలంగెడుకాంత, నలువరాణి = బ్రహ్మదేవునియొక్కభార్య, పలుకులజవరాలు=వాక్కులకు విద్యలకు అధిదేవత యగుస్త్రీ, లచ్చికోడలు = (బ్రహ్మఁత్నియగుటచే) లక్ష్మీదేవి కోడలు-గి సరస్వతి.

సీ. అడుగుకైదుపుల్లపడగదునేదారి

యరబారతల్లులయరిదిబిడ్డ

వెనకయ్యవెనుకయ్య స వేల్పులదళవాయి

చిలువలబోనంపురబులుఁగురాతు

సత్తిబూనువలంతి శ యిత్తిగమోముల
 బలియుడు బారచేతులుగలాడు
 రిక్కరక్కసుమిత్తి శ తెల్లుకానుపు కొంచ
 మల వ్రక్కలించిన శ మన్నె కాడు
 తే. గట్లయేలికమనుమడు శ కప్పు తెఱవ
 మేటికొమరుడు వేలుపు శేటిసవతి
 కొడుకు ముద్దయ్య కందుడు శ కొమరుసామి
 యనగ గుహనామధేయంబు శ లమరు సాంబ.

7

టీ. అడుగుకైదుపుల్లుపడగదునేదా = అడుగుకైదుపుల్లు (కాట్ల
 ఆయుధముగాఁ గల పక్షియగు) కొడి బెక్కెముగాఁగల మొనకాడు, అర
 బారతల్లులయరిదిబిడ్డ = అర్ధరుతల్లులకు (పట్ కృత్తికలకు) ముద్దుకొమరుడు,
 మెనకయ్యమెనకయ్య = విఘ్నేశ్వరుని తమ్ముడు, వేల్పులదశవాయి = దేవ
 తలకు సేనాధిపతి, చిలువలబోనంపులులుగురౌతు = పాములే ఆహారముగాఁ
 గలిగినపక్షి (నెమలిని) వాహనముగాఁ గలిగినదిట్ట, సత్తిబూనువలంతి = శక్తి
 అను ఆయుధమును ధరించునట్టినేపరి, ఇత్తిగమోములబలియుడు (ఇరు+
 తిగ = ఇత్తిగ-రెండుమూడులు-అటు = అటుమొగములుగలిగినప్రభువు-షణ్ణు
 ఖుడు, బారచేతులుగలాడు = పండ్రెండు బాహువులుగలవాడు, రిక్క
 రక్కసుమిత్తి = (రిక్కరక్కసుడు-అతనికిమృత్యువు) తారకాసురుని చంపిన
 వాడు, తెల్లుకానుపు = శరవణభవుడు, కొంచమలవ్రక్కలించిన మన్నె
 కాడు = క్రాంచమనుచర్వతము తొలచిన ప్రభువు, గట్లయేలికమనుమడు =
 హిమవంతుని దౌహిత్రుడు, కప్పు తెఱవమేటికొమరుడు = పార్వతియొక్క
 ముద్దుబిడ్డడు, వేలుపులేటి సవతికొడుకు = (వేలుపు+ఏటు = దేవతలనది,)
 గంగాదేవికి సవతియైన పార్వతికి బిడ్డడు, ముద్దయ్య = పిన్నవాడు, కందుడు
 (స్కందుడు - ప్రకృతి). కొమరుసామి (కుమారస్వామిశబ్దభవము)-౧౭
 కుమారస్వామి.

నీ. తలపుచూలి మరుండు శ వలతేడు చిలుకరా.

తామనిచెలి గాడ్పుటరదపుదొర

జాబిల్లియల్లుడు శ చౌవంచతూపుల

నెఱదంట కలుముల శ గరితబిడ్డ

కన్నులవిల్లుడు శ కమ్మవిల్లుడు పచ్చ

విలుకాడు చక్కెరవింటిజోదు

వెడవిలుతుడు తియ్యవిల్లుడు చిగురాకు

విలుకాడు తుంటవిల్ గలదునీడు

తే. తలిరువిల్లుడు ననవిల్లుడు శ డలరువిల్లుడు

డించువిల్లుడు రాచిల్లు శ నెక్కురాతు

మీను మొసలిసిడెంబులమేటి తేటి

యల్లెవాడన మదనాఖ్య శ లమరు సాంబ.

8

టీ. తలపుచూలి = సంకల్పమునందుఁబట్టినవాడు, మరుండు (ప్ర-
స్థుండు), వలతేడు = (వలపు+తేడు) మోహమునకు అధిపతి, చిలుక
రాతు = చిలుక వాహనముగాఁ గలబంటు, తామనిచెలి = వసంతునికి (వసంతర్తు-
వునకు) స్నేహితుడు, గాడ్పుటరదపుదొర = గాలియే తేరుగాఁగలప్రభు
(గాడ్పు+అరదము - టుగాగమము), జాబిల్లియల్లుడు = చంద్రునికి మేను-
ల్లుడు, చౌవంచతూపులనెఱదంట = అయిదుబాణములగల గట్టిబంటు,
కలుముల గరితబిడ్డ = లక్ష్మీదేవికిఁ బుత్రుడు, కన్నులవిల్లుడు = గణాపులు
గలవింటివాడు, కమ్మవిల్లుడు = మధురమైనవిల్లుగలవాడు, పచ్చవిలు-
కాడు = పచ్చని విల్లుగలవాడు, చక్కెరవింటిజోదు = చెఱకువిల్లుగాఁగల
బంటు, వెడవిలుతుడు = తేలికయిన ధనుస్సుగలవాడు, తియ్యవిల్లుడు =
తియ్యవైవిల్లుగలవాడు, చిగురాకువిలుకాడు = మామిడి మొదలగువాని
యొక్క విల్లుగాఁ గలవాడు, తుంటవిల్ గలదునీడు = చెఱకుతుంట విల్లు

గాఁగల ప్రభువు, తలరువిల్తుఁడు = చిగురువింటివాఁడు, ననవిల్తుఁడు = పూవు
ఁజుమ్ములగలవాఁడు, అలరువిల్తుఁడు = పూవింటివాఁడు, ఇంచువిల్కాఁడు =
చెఱుకువిల్లుగాఁగలవాఁడు, రాచిల్క నెక్కురౌతు = మేటిచిలుక నెక్కుబంటు,
మీను మొసలిసిడెంబులమేటి = చేపలు మొసళ్లు టెక్కెమునందుఁగల
ప్రభువు, తేటియల్లెవాఁడు = తుమ్మెద యల్లెత్రాడుగాఁగలవాఁడు - ౨౪
ఁజున్నఁడు.

సీ. సతపేరుతత్తడి శ జతతేరుగలప్రాడ
యని బడ్డనెఱబంటు శ లరుగుత్రోవ
వెన్నునివలగన్ను శ వేయిచేతులదిట్ట
తిగవేలుపులటెంకి శ పగటిజోతి

జమునయ్య మినుమానికము చాయ వెనిమిటి
పగలు సేయువలంతి శ జగముకన్ను
నెలజోడు తమ్మిచక్కిలిగింత వేల్పు
కలువలసూడు చీకటులగొంగ

తే. జక్కువలయంటు మ్రొక్కులసొక్కుసామి
బారరూపులవేల్పు ప్రాచబల్కుసొమ్మ
వెట్టె చలిదాయ ప్రాద్ధనా శ బేళ్లు దనరు
లోకబాంధవునకు శివాలోల సాంబ.

9

టీ. సతపేరుతత్తడి జతతేరుగలప్రాడ = సప్తయను పేరుగలరెండుగజ్జి
ములను గట్టినరథంబునఁ బోవునేర్పరి, అనిబడ్డనెఱబంటులరుగుత్రోవ = యుద్ధ
మునఁ జచ్చినశూరులు పోవుమార్గము (యుద్ధమునఁ జచ్చినవారు సూర్యుని
భేదించుకొని వీరస్వర్గమునకుఁ బోవుదురు అని శ్రుతి.), వెన్నునివలగన్ను = విష్ణువు
మొక్కుకుడికన్ను, వేయిచేతులదిట్ట = వేయిచేతులయొద్దఁడు, తిగవేలు
పులటెంకి = త్రిమూర్తులకు వాసమయికవాఁడు, పగటిజోతి = పగటియందు

వెలుగునట్టి జ్యోతిస్వరూపుడు, జమునయ్య = యమునికింద్రుఁడై, మినుమానికము = అకాశమునకు రత్నమయినవాడు-ద్యుమణి, చాయపెనిమిటి = ఛాయాదేవికి మగడు, పగలుసేయువలంతి = దినమును గల్గించునేర్పుకాడు-దినకరుడు, జగముకన్ను = లోకమునకు నేత్రమయినవాడు-జగచ్ఛత్రువు, నెలజోడు = చంద్రునకు జతయైనవాడు. తమ్మిచక్కిలిగింత = కమలమునకు గిలగింత పెట్టువాడు, వేల్గె = (వేయి + వెలుగు) వేయికిరణములుగలవాడు-సహస్రాంశువు, కలువలసూడు = కలువలకు విరోధి, చీకటులగొంగ = అంధకారమును బోగొట్టువాడు, జక్కువలయంటు = చక్రవాకపక్షులను జేర్చునది, మ్రొక్కులపొక్కుసామి = నమస్కారములకు (మెచ్చుకొని) మైమఱచునట్టివేలపు, బారరూపులవేల్పు = పండ్లెండు మేనులు గలదేవుడు-ద్వాదశాత్ముడు, ప్రాబల్కుసొమ్మపెట్టె = తొలిపలుకులు (వేదములు) అనెడు భూషణములకుఁ బెట్టియవంతివాడు, చలిదాయ = చల్లదనమునకు విరోధి, ప్రొద్దు (బ్రహ్మశబ్దభవము.) ౨౨ సూర్యుడు.

నీ. కఱకంతుతలమానికము వేలుపులబువ్వ

జాబిల్లి మరుమామ శ చందమామ

జింకతాలుపు తొగశచెలికాడు జడదారి

కన్నాప రేతేడు శ కడలివెన్న

చుక్కలగమికాడు శ జక్కవపగవాడు

చలివెల్లు రేవెల్లు శ చలువజోతి

వెన్న నెడమకన్ను శ వెన్నెలరాయడు

నెల తమ్మిదాయ ముగన్నీటిపట్టి

తే. కందుగలదుండగీడు చీకటులమిత్తి

పంటపైరులదొర ప్రొద్దుజంట లచ్చి

యన్న రేజోతి చందన శ నమరుచుండు

గుముదమిత్రునినామధేయములు సాంబ.

టీ. కఠకంతుతలమానికము = శివునికి శిరోభూషణము, వేలుపుల
బువ్వ=దేవతలకు ఆహారమైనవాడు (చంద్రునికళ్ళలో పదునైదింటిని దేవ
తలలోఁ గొందఱు ప్రతిదినము నొక్కొక్క డొక్కొక్కటివంతునఁ దిందురు.
ఆని శ్రుతి. (జాబిల్లి=)జాను+దిల్లిక) చక్కనిబింబముగలవాడు, మరుమాను=
మన్మథునికిమేనమామ, చందమామ (చంద్రమశ్యబ్దభవము), జింకతాలుపు=
జింకనుధరించినవాడు, తొగచెలికాడు=కలువలకు స్నేహితుడు, జడదారి
కన్నావ=అతిమహామునియొక్క నేత్రమువలనఁ జుట్టినవాడు, రేజేడు=
రాత్రికిఁ బ్రభువు, కడలివెన్న=క్షీరసముద్రమునందుఁ జుట్టినవెన్న, చుక్కల
గమికాడు=నక్షత్రములకురాజు, జక్కవపగవాడు=చక్రవాకపక్షుల దంప
తులకు విరోధి (వాని నెడఁబాపువాడని యర్థము), చలివెల్లు=చల్లనికిరణ
ములు కలవాడు, రేవెల్లు=రాత్రియందుఁ బ్రకాశించువాడు, చలువజోతి=
చల్లనివెలుతురు కలవాడు, వెన్నునెడమకన్ను = విష్ణువుయొక్క వామ
నేత్రము, వెన్నెలరాయడు=చంద్రునికకుఁ బ్రభువు, నెల, తమ్మిదాయ=కమలము
లకు విరోధి (చంద్రోదయమయిన దామరపూవులు మూసికొనును), మున్నీటి
పట్టి=సముద్రునికిఁ బుత్రుడు, కందుగలదుండగీడు=నల్లనికళ్ళంకముగల
ధూర్తుడు, చీకటులమిత్తి = చీకటికిమృత్యువు - చీకటిని బోగొట్టువాడు,
పంటపైరులదొర = సస్యములకురాజు, ప్రొద్దుజంట=సూర్యునకుసాటి, లచ్చి
యన్న=లక్ష్మీదేవి కన్నయైనవాడు, రేజోతి=రాత్రి వెలుంగువాడు, చందు
(ప్ర. చంద్రుడు) ౨౭ చంద్రుడు.

సీ. పదిపదులంచులబాఁతుఁ దాల్చుదునీడు

కొండలతెక్కలు ౧ కొట్టినదణి

జమిడియేబదులజగన్నములు చేసినమేటి

సోమాసులకు దావు ౧ సూపుజాణ

యెత్తరంపుఁజెవులతత్తడివజ్రీడు

విష్ణుతెప్పలతేడు ౧ వెల్లగౌరు

మావటిఁడు తలఁపుమానికముగలాఁడు
నిలువెల్లఁ జూపులై శ వెలయువాఁడు

తే. మింటిప్రోల్సామి జడదారియింటికోడి

పెట్టునూఁకుల వెలిగిడ్డిఁ శ బెనిచినదొర

మొదటిదిక్కుసుబాదారి శ మొయిలుజక్కి

సామి యన నింద్రునామముల్ శ జరగుసాంబ. 11

టీ. పదిపదులంచులబాఁకుఁదాల్చుదునీఁడు = (పదిపదులుచూటు) నూఱు
చులుగల యాముఠమును (వజ్రాయుధమును) ధరించినమేటి, కొండల
తెక్కలుకొట్టినదణి = పర్వతములయొక్క తెక్కలను నఱికిననేర్పుకాఁడు,
జమిషియేబదుల జ్ఞాములుచేసినమేటి = (జమిషియేబదులు = నూఱు) నూఱు
యజ్ఞములుచేసిన యుత్తముఁడు = శతమఘుఁడు, సోమాసులకుఁ దావుసూత్ర
జాణ = యాగములానర్పినవారి కునికి చూపునట్టినేర్పు, ఎత్తరంపుఁడేవులతత్తడి
వశ్రీఁడు = నిక్కువొనియుండు చెవులుగలవాహనము (ఉచ్చైశ్రవము)
నెక్కడి మొనకాఁడు, విష్ణుతెప్పలతేఁడు = (విష్ణుతెప్పలు = తెఱచికొని
యుండు తెప్పలుగలవారు = అనిమిషులు = దేవతలు) దేవేంద్రుఁడు, వెల్లగౌరు
మావటిఁడు = తెల్లనియేనుగును విరావతమును ఎక్కడిమావటివాఁడు, తలఁపు
మానికముగలాఁడు = చింతామణిగలవాఁడు, నిలువెల్లఁజూపులై వెలయు
వాఁడు = దేహమెల్ల నేత్రములుగలవాఁడు. సహస్రనేత్రుఁడు, మింటిప్రోల్
సామి = స్వర్గపట్టణము నేలరాజు, జడదారియింటికోడి = గౌతమమహాముని
యొక్క యాశ్రమంబునఁ గుక్కుటరూపంబుఁ దాల్చినవాఁడు, పెట్టు
నూఁకుల వెలిగిడ్డిఁ బెనిచినదొర = కల్పవృక్షములను కామధేవులు బోషించి
నట్టి ప్రభువు, మొదటిదిక్కుసుబాదారి = తూర్పుదిక్కునేరెడుప్రభువు
(సుబాదారి - అన్యదేశ్యము.), మొయిలు జక్కిసామి = మేఘములు వాహన
ములుగాఁ గలప్రభువు - ౧౪ దేవేంద్రుఁడు.

సీ. తగరుబాబాసాని శ దుగమోరపాదుసా

తెన్నురచెలి యన్ని తిండికాడు

నీటిబిడ్డడు కీత్తు శ నిప్పు ముట్టంగరాని

బలియుడు సతనాలుకలదునీడు

కప్పుత్రోవరి తిగకాళ్ల దేవర యగ్ని

చి చ్చింగలం బనఁ శ జెలగు వహ్ని

పోతుతత్తడిరాతు శ ప్రాద్దుకూన జముండు

మిత్తి దక్కినమేలుమేటి జమున

తే. తోడు గుదెతాల్పు పెతరులతోడ నంగఁ

గాలునిసమాహ్వయము లగు శ మూలలేడు

త్రిమూరీడు రక్కసి పాలిసిండి సోకు

మూకదణి నా నిర్మతిపేళ్లు శ పాసగు సాంబ.

12

టీ. తగరుబాబాసాని = పాటేలువాహనముగాఁగలరాతు, దుగమోర
పాదుసా = రెండుముఖములుగలదేవుడు (పాదుసా - అన్యదేశ్యము),
తెన్నురచెలి = వాయువునకుఁ జెలికాడు, అన్ని తిండికాడు = సర్వభక్ష
కుడు, నీటిబిడ్డడు = ఉదకమునందుఁ బుట్టినవాడు, కీత్తు, నిప్పు, ముట్టంగ
రానిబలియుడు = తాఁకఁగూడని నేర్పరి, సతనాలుకలదునీడు = విడునాలు
కలు గల ప్రభువు - సప్తజిహ్వయు, కప్పుత్రోవరి = నల్లనిమార్గముగల
వాడు - కృష్ణవర్ణ, తిగకాళ్ల దేవర = మూడుపాదములుగలవేల్పు, అగ్ని
(అగ్ని - ప్రకృతి.) చిచ్చు, ఇంగలము (అంగారకబద్ధవము.)-ంగ అగ్ని.
పోతుతత్తడిరాతు = దున్నపోతు నెక్కుబలియుడు, ప్రాద్దుకూన = సూర్యుని
బిడ్డడు, జముండు (ప్ర. యముడు), మిత్తి (మృత్యుశబ్దవము.), దక్కినమేలు
మేటి = దక్షిణ దిక్పాలుడు, జమునతోడు = యమునకు తోడుట్టువు, గుదె
తాల్పు = పాశమును దాల్చినవాడు, పెతరులతోడు = పితృదేవతల కధి
పతి-రా యముడు. మూలతోడు = వైర్మతిమూల కధిపతి, త్రిమూరీడు =

రాత్రులందుఁ దిరుగువాఁడు. రక్కసి (ప్ర. రాక్షసుఁడు.), పొదిండి = మాంస మాహారముగాఁ గలవాఁడు. సోకుమూకదళి = రాక్షససమూహముల కధిపతి-గి వైర్భతి.

సీ. పడమటిదొర నీటియొడయఁడు జడిసామి
మొసలిగుఱ్ఱమురొతు & మొయిలుతేఁడు
వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు నా వరుణాఖ్య
లమరెను జింకగుఱ్ఱమువలంతి
బీదలపెనుబాద & యీడ త్రాచులమేత
గందపుమలగుఱి కాఁడు గాడ్పు
పయ్యర తావిమోసరి వలి మరుతేరు
సుడిగొట్టు తెచ్చెర & సోకుబూచి

తే. మేనుతాల్పుల కుసురై నమేటి నింగి
చూలి మబ్బులపగదాయ & గాళి సురఁటి
వీవనలపుట్టు దువ్వగావించుజాణ
కరువలి యనంగ మారుతాఖ్య లగు సాంబ.

13

టీ. పడమటిదొర = పశ్చిమదిక్కు నేరెడువాఁడు, నీటియొడయఁడు = ఉదకముల కధిపతి-అపాంపతి, జడిసామి = వాన కధిపుఁడు, మొసలిగుఱ్ఱము రొతు = మొసలివాహనముగాఁగల శూరుఁడు, మొయిలుతేఁడు = మేఘాధిపతి, వల్లెత్రాడుగలట్టివాఁడు = పాశమునుదాల్చినవాఁడు - 2 వరుణుఁడు. జింకగుఱ్ఱమువలంతి = జింకవాహనముగాఁగల నేర్పుకాఁడు, బీదలపెనుబాద = బీదలను జలికాలంబున మిక్కిలి 'బాధించునది, ఈడ = చల్లనివాఁడు, త్రాచులమేత = పాముల కాహారమైనవాఁడు, గందపుమలగుఱి కాఁడు = మలయపర్వతమునుండి వీచువాఁడు, గాడ్పు, పయ్యర, తావిమోసరి = పుష్పాదుల గంధముదాల్చువాఁడు, వలి, మరుతేరు = మన్తధు

నకు నరద మయినవాడు, సుడిగొట్టు = చుట్టిపించువాడు, తెప్పెర, సోఁకు
 మూచి = స్వర్ణగుణముగలదయ్యము, మేనుతాల్పుల కుసురైనమేటి = శరీర
 ధారులకుఁ బ్రాణమైనమేటి, నింగిచూలి=తికనమునబుట్టినవాడు, మబ్బుల
 పగదాయ = మేఘములను జేదరఁగొట్టువరోధి, గాలి, సురటివీవనలపుట్టు =
 విసనకజ్జలు వీచుటచేఁ బట్టువాడు, దువ్వగావించుజాణ = దుమ్మును గలి
 గించు నేర్పరి, కరువలి - ౨౦ వాఁడుదేవుడు.

నీ. జక్కులపాదుసా శ ముక్కంటిసంగాలి
 కాయక న్నేటి రొక్కములతేడు
 వానీడు రారాజు శ వడచక్కియెకిమీడు
 తత్తడి నెక్కెడదంట యనంగ
 ధనదు వేళ్లగు జడదారి గిబ్బసిపాయి
 తిగకంటివొర తుదిరదిక్కు టెంకి
 యనంగ నీశానాఖ్య శ లనువొందుఁ జొదము
 కూతకైదుపు బూరఁగొమ్ము సంగు
 తే వలనురి యనంగ శంఖము శ వెలయుఁ జట్టు
 వాలు సుడివాలు వట్టువోవాలు బటువు
 వాలు పదినూఱులంచులవాలు బిల్ల
 వా లన సుదర్శనాఖ్యలు శ వఱు సాంబ.

14

టీ. జక్కులపాదుసా = యక్షులకు తేడు, ముక్కంటిసంగాలి =
 త్రినేత్రునకుఁ జెలికాడు, కాయక న్నేటి = కాయగాచిన కన్నులుగలయుత్ర
 ముడు, రొక్కములతేడు = ధనముల కధిపతి, వానీడు = (వానెడు
 ఈడు) వైశ్యులమునఁ బట్టినవాడు, రారాజు = రాజులకురాజు - రాజ
 రాజు, వడచక్కియెకిమీడు = ఉత్తరదిక్కు నేలువాడు, తత్తడినెక్కెడు
 దంట = గుఱ్ఱపువాహనమునెక్కెడి కూరుడు-ర కుదేరుడు. జడదారి =

జడలను (జటాజూటమును) ధరించినవాడు, గిబ్బసిపాయి = ఎద్దుసెక్కెడి
 రాతు, తిగకంటిదొర = త్రినేత్రుడగుప్రభువు, తుదిదిక్కుటెంకి = కడ
 పటిదిక్కు (ఈశాన్యపుమూల) యునికిపట్టుగాఁగలవాడు-ర ఈశానుని పేరులు.
 చిందము, కూతకైదువు=హిందెడి యాయుధము, బూరఁగొమ్ము, సంకు
 (ప్ర. శంఖము), వలమురి=కుడితట్టుగాఁ దిరుగునది-గి విష్ణువుయొక్క పాంచ
 జన్యము. చుట్టువాలు, సుడివాలు, వట్టువవాలు- (ఈ 3 పదములకు గుండ్రని
 యాయుధము లని యర్థము.) బటువువాలు = గట్టియాయుధము, పది
 నూలులంచులవాలు = (పదినూలులు=పేయి) పేయి యంచులుగల యాయు
 ధము, దిల్లవాలు=దిల్లవలె గుండ్రనైన యాయుధము - ౬ విష్ణువుయొక్క
 సుదర్శనము.

సీ. తుదచుక్కపేరిటితొయ్యలిపెనిమిటి

కప్పుదేవరయన్న కలపదారి

కటివల్వప్రాడ రోశకలితాల్పుతాటిట

కైము మేటిబలియుడు క జమునగొంగ

యన బలభద్రుపే కల్లగు గ్రీడిచెలితేరు

పులుగురాయఁడు దేవమోముపక్కి

బొల్లిమోరపులుంగు క నల్లనయ్యరవాలు

తొడలేనివానిపై కదోడు గరుడి

తే. వేలుపులబువ్వ గొనుజోదు క వెన్నుపడగ

చిలువమేతరి మే లిచ్చు క పులుగు గరుటి

తల్లివేసట వాపినదంట యనగ

వైనతేయసమాఖ్యలు క వఱలు సాంబ.

15

టీ. తుదచుక్కపేరిటితొయ్యలిపెనిమిటి=(తుదచుక్కపేరు = నక్షత్ర
 ములలో గడపటినక్షత్రముయొక్క పేరుకాంతకుఁ దెనిమిటి.) రేపటి
 రమణుడు, కప్పుదేవరయన్న = నల్లనిదేవరకు (కృష్ణునికి) అన్నయైనవాడు,

కలపదారి = నాగేలు ఆయుధముగాఁ గలవాఁడు, కటివల్వప్రాడ = ల్లనిన పట్టుబట్టును ధరించిననేర్పరి - నీలాంబరుఁడు, రోకలితాల్పు = ముసలాయుధుఁడు, తాటిటెక్కిము మేటిబలియుఁడు = తాళధ్వజుఁడగు గొప్పబలవంతుఁడు, జమునగొంగ = యమునానదికి శత్రువు - బలరాముఁడు. క్రీడిచెలితేరు = అర్జునుని చెలికాఁడగు విష్ణువుయొక్కవాహనమైనవాఁడు, పులుగురాయఁడు = పక్షులకురాజు, తెలిమోముపక్కి = తెల్లనిముఖముగలపక్షి, బొల్లిమోరపులుగు. (వై యట్లే.) నల్లనయ్యరవాలు = నల్లనిదేవునియొక్క రవగాలు - అస్కండితగతినిబోవు గుఱ్ఱము - విష్ణువునకు వేగముగాఁబోవ సాధనమైన వాహనము, తొడలేనివానినైదోడు = అనూరునికిఁ దమ్ముఁడు, గరుడి (ప్ర. గరుడుఁడు), వేలుపులబువ్వఁగొనుజోడు = వేలుపులకాహరమయిన యమృతము నపహరించినబంటు, వెన్నుపడగ = విష్ణువుయొక్క ధ్వజమైనవాఁడు, చిలువమేతరి = పాములను దినువాఁడు, మేలిచ్చుపులుగు = జనులకు మేలుగలుగఁజేయుపక్షి, గరుటి (రూ. గరుడి.), తల్లిపేసటవాపినదంట = తల్లియొక్క శ్రమములను బోగొట్టిన శూరుఁడు - ౧౩ గరు. త్తంతుఁడు.

నీ. వడముడి తెమ్మెరకొడు కన భీముఁ డౌ
 వేగంటుకొమరుఁడు శ వెన్నునంటు
 వెన్ను మచ్చదునీడు శ వివ్వచ్చు కవ్వడి
 గెలుపు పేరుగలాఁడు శ క్రీడి యనగ
 నర్జుననామంబు శ లగు ముత్తైతువులాఁడి
 తెలివాఁక పొందామరలకుఁ బంట
 కఱకంతుతలయేలు శ పెరుమాళ్లడుగుబుగ్గ
 జడదారిచెవియూట శ చదలువాఁక
 తే. తాటిటెక్కిముదణితల్లి శ తాతపనఁటి
 వెల్లి మినువాఁక మిన్నేలు శ వేల్పుటేలు

తెల్లుకానుపుసవతితల్లి యనఁ దనరు

నమరతటినికి నామధేయములు సాంబ.

16

టీ. పడముడి, తెన్నెరకొడుకు = పవననందనుడు - ౨ భీముడు.
 వేగంటుకొమరుడు = వేయికన్నులుగలదేవుని (ఇంద్రుని) పుత్రుడు, వెన్ను
 నంటు = కృష్ణునికిఁ బ్రియస్నేహితుడు, వెన్నుమచ్చమనీడు = వీరునందు
 మచ్చగల సరదారు, వివ్వచ్చు (ప్ర. బీభత్సుడు), కవ్వడి = (కవ+వడి) రెండు
 చేతులతో నేకకాలమున బాణములనేయువాడు, గెలుపుపేరుగలాడు =
 “విజయుడు” అనునామముగలవాడు, క్రీడి = (కిరీటి. ప్రకృతి.) కిరీటము
 గలవాడు - 2 అర్జునుడు. ముత్తెరువులాడి = మూడుమార్గములందుఁ
 బ్రవహించునది - త్రివర్గ, తెలివాక = తెల్లనినది, పొందామరలకుంటు =
 బంగారుతామరపువ్వుల కునికిపట్టునది, కఱకంటకులయేఱు = ఈశ్వరుని శిరసు
 నందు పసించు నది, పెరుమాళ్లడుగుబుగ్గ = విష్ణువుయొక్క పాదములందుఁ
 బుట్టినయూటు = విష్ణుపది, జడదారిచెవియూటు = జహ్నువనెడిమహర్షి
 యొక్క చెవినుండిపుట్టినది, చదలవాక = ఆకసమందుఁబాటు నది, తాటి
 టెక్కెముదణితల్లి = తాళధ్వజాడగుభీష్ముతల్లి, తాకపటివెల్లి = బ్రహ్మ
 కమండలువునందలి నీటిప్రవాహము, మినువాక = ఆకసమందుఁబాటెడు నది,
 మిన్నేఱు (చూపైన), పేల్పుటేఱు = (పేల్పు+టేఱు) దేవతనది, తెల్లుకానుపు
 సవతితల్లి = కుమారస్వామికి మారుతల్లి - ౩ గంగానది.

సీ. పేల్పుసువారంపురవిడిది వెన్నునిటెంకి

రతనాలపంట సూర్యద్రంబు కడలి

పుడమిముద్దయికోక ॥ మున్నీరు ప్రాయేలు

మబ్బుపువ్వులవెల్లి ॥ మామమామ

గట్టురాకొమరుని ॥ గాచిననేర్పరి

యేలులమగడు రేయింతిమామ

ముక్కంటియమ్మలపాది మింటిలాయంబు

తోటదొడ్డియొనర్పు నీటుకాడు

తే. చందునయ లచ్చితండ్రి నా నీ జలధి పరంగు

వెల్ల యేనుగు చొదంతి నీ వేల్పుగౌరు

మొదటిహత్తి నా సురకరి నీ పొదలు దెల్ల

జక్కి నిక్కువీనులమాపు నీ చదలుతేజి

యనంగ నుచ్చైశ్శ్రవము పేరు నీ లమరు సాంబ. 17

టీ. వేల్పునువారంపువిడిది = దేవతలవంటయిల్లు, వెన్నునిటెంకి =
విష్ణువుయొక్క వాసస్థానము, రతనాలపంట = రత్నములు పండుచోటు,
పంద్రంబు (ప్ర. సముద్రము), కడలి, పుడమిమద్దియకోక=భూదేవికివస్త్ర
రూపమైనది, మున్నీరు = (ముందు+నీరు) పురాతనమైననీరు, ప్రాయేణు =
(ప్రాత + ఏణు.) ప్రాచీనమైనది, మబ్బపువ్వులవెల్లి = (మబ్బపువ్వులు =
మేఘపువ్వుములునీళ్లు) నీటి కునికిపట్టు, మామమామ = మామయగు విష్ణు
పుత్రకుమామ, గట్టురాకొమరునిఁ గాచిననేర్పరి=(గట్టురాకొమరుడు=హిమ
కుంతునికొమరుడు-మైనాకుడు) మైనాకుని రక్షించినసమర్థుడు, ఏజుల
గుగడు = నదులకు భర్త, రేయితిమామ = రాత్రియనుకాంతకు మామ
రాత్రి చంద్రునిభార్య యనువాడుకగనుకను, చంద్రుడు సముద్రనికిబుత్తుఁ
డగుటచేతను రాత్రికి మామయనబడియె), ముక్కంటియమ్మలపాది=త్రినే
త్రునకుఁ ద్రిపురసంహారసమయమున నమ్మలపాదియైనవాడు, మింటిలాయంబు
తోటదొడ్డియొనర్పు నీటుకాడు = ఆకాశమును (స్వర్గమును) గుఱ్ఱపు
కాలగాను, చెట్లతోటగను, భనులదొడ్డిలిగాను చేసిననేర్పరి - స్వర్గమునంగల
యుచ్చైశ్శ్రవ మరుగుఱ్ఱమును, కల్పవృక్షములను, గామధేనువును గన్న
వాడు, చందునయ = చంద్రునికండ్రి, లచ్చితండ్రి=లక్ష్మీదేవికి జనకుడు -
౧౭ సముద్రము. వెల్లయేనుగు = వెల్లయేనుగు, చొదంతి = నాలుగు

దంతములుగలది, వేల్పుగౌరు = దేవతలయేనుగు, మొదటిహత్తి=మొదటి
యేనుగు - ౪ ఐరావతము. తెల్లజిక్కి=తెల్లనిగుట్టము, నిక్కువీనులమావు=
నీల్లకొనియుండు చెవులుగలగుట్టము, చదలులేజి = స్వర్ణమందలి గుట్టము-3
ఉచ్చైశ్రవము.

నీ. వేలుపు టెంకి కోవెల దేవళము గుడి

యనగ దేవాలయాభిఖ్యలు చెలంగు

దేహగంట్లు జన్మంపుదందులు జేజేలు

తొలివేల్పువగతురు ౪ పలుకుటల్లు

మేటులు వేల్పులు ౪ మింటిత్రోవరులు ని

ద్దురలేనిప్రాడలు ౪ నరలుగనని

పెద్ద లనగ సురాభిఖ్య లా విన్వోలు

వేగంటికచ్చేరి ౪ వేల్పుటెంకి

తే. యనగ స్వర్ణము పేళ్లగు ౪ వినుమిటారు

లచ్చరలు వేల్పు చెలు లన ౪ నమరు నమర

తరుణులకు జాగరతనమా ౪ తలచుమాని

కమన జింతామణిసమాఖ్య ౪ లమరు సాంబ.

18

టీ. వేలుపుటెంకి=దేవతలయేనుగిపట్టు, కోవెల, దేవళము (ప్ర. దేవా
లయము.), గుడి-౪ దేవాలయము. తెల్లజిక్కి=తెల్లచిగొనియుండు కన్నులు
గలవారు- అనిమేషులు, జన్మంపుదందులు=యజ్ఞములయందు హవిర్భాగము
లను దినువారు, జేజేలు, తొలివేల్పువగతురు=పూర్వదేవులకు (అసురులకు)
విరోధులు, పలుకుటల్లుమేటులు = మాటలె యాయుధములుగఁ గలవారు-
గీర్వాణులు, వేల్పులు= వేలుపులు, మింటిత్రోవరులు=అకాశమునఁ దిరుగు
వారు, నిద్దురలేనిప్రాడలు=నిద్రలేనినేర్పరులు, నరలుగననిపెద్దలు = ముదిమి
వలన పెండ్లుకలు మున్నగువానియందుఁ గలుగు తెల్లదనములేని గొప్పవారు-
౯. దేవతలు. విన్వోలు = అకసమందుండు పట్టణము, వేగంటికచ్చేరి =

ఇంద్రునిసభ, వేల్పుటెంకి = దేవతలుండుచోటు - 3 స్వర్గము. అచ్చరలు (ప్ర. అప్పరసలు.), వేల్పుచెలులు=దేవతాంగనలు-౨ అప్పరసలు. చాగరత నము=ఇచ్చునట్టి రత్నము, తలపుమానికము = కోర్కులాసంగు రత్నము - ౨ చింతామణి.

నీ. అడిగిన నొసఁగెడియావు జేజేగిడ్డి

చదలుతోడుకు తెల్లమొద వనంగ

సురగవిపేళ్లగుఁ ఁ దెఱగంటిమ్రాకులు

పెట్టుమ్రాకులు మింటిచెట్టు లనఁగఁ

గల్పకాఖ్య లగు వేగంటిగొంగలు రక్క

సులు రేయిద్రిమ్మరుల్ ఁ సుకురుసిసులు

వేల్పుదాయలు తొలివేల్పులు నాదైత్య

నామంబు లగు గాలి ఁ గాము నెగడి

తే. కొఱవిరాలుపు బూచి సోఁకుడు పిసాసి

దయ్య మనఁగఁ బిశాచాభిఁధానము లగు

నివము వలి మం చనంగను ఁ హిమము దనరుఁ

బిడు గనఁగఁ జెల్లు నశనికిఁ ఁ బేళ్లు సాంబ.

19

టీ. అడిగిననొసఁగెడియావు = కోరినతోడుతనేయిచ్చునట్టియావు, జేజేగిడ్డి=దేవతలగోవు, చదలుతోడుకు = స్వర్గమందుండుగోవు, తెల్ల మొదవు = భవళవర్ణమైనగోవు-ర కామధేనువు. తెఱగంటిమ్రాకులు = దేవతలకు సంబంధించినచెట్లు, పెట్టుమ్రాకులు=కోరినది యిచ్చుచెట్లు, మింటి చెట్టులు = స్వర్గమందలి వృక్షములు-3 కల్పవృక్షములు. వేగంటిగొంగలు= ఇంద్రునికి బగవారు, రక్కసులు (ప్ర. రాక్షసులు), రేయిద్రిమ్మరుల్ = ఆంధ్రనామ-12

రాత్రులందుఁ దిరుగువారు, సుకురుసిసులు = శుక్రాచార్యునిశిష్యులు, వేల్పు
దాయలు = దేవతలకు విరోధులు, తొలివేల్పులు=పూర్వదేవులు- ౭ రాక్ష
సులు. గాలి, గాము (ప్ర. గ్రహము), నెగడి, కొఱవిరాలుపు = కొఱవికట్టె
త్రిప్పనది, బూచి, సోఁకుడు, పిసాసి (ప్ర. పిశాచము), దయ్యము (ప్ర.
దైవము.) - ౮ పిశాచము. ఇవము (ప్ర. హిమము.), వలి, మంచు-3
హిమము. పిడుగు-౧ వజ్రాయుధము.

సీ. మిన్ను చుక్కలత్రోవ శ వి న్నుప్పరము నింగి
వెన్నునియడుగు విఁ శ వేల్పుఁడెరువు
గాలితండ్రి బయ లాశసము మొగులుతెన్ను
చదలునా గగనాఖ్య శ లొదవుచుండఁ
బవలు పగలు నాఁగ శ దివము వేల్గు రేయి
రాతిరి రే యన శ రాత్రి యమరు
దెస దిక్కు కడ యన శ దిశ యొప్పు నెల చంద
నఁగ మాస మమరుఁ బున్నమ యనంగ

తే. నలరుఁ బూర్ణిమకు నమాస శ యమవస యనఁ
జను నమావాస్యవేరులు శ సంజ సందె
యనఁగఁ దగు సంధ్య కాతపఁబునకు నెండ
ప్రాద్దు వేండ్రం బనెడివేళ్లు శ పొసగు సాంబ. 20

టీ. మిన్ను, చుక్కలత్రోవ=నక్షత్రముల మార్గము, విన్ను, ఉప్పు
రము, నింగి, వెన్నునియడుగు=విష్టుపది, విఁ వేల్పుఁడెరువు=దేవతలపోవు
నట్టిబాట, గాలితండ్రి = వాయువునకుఁ బుట్టుచోటు, బయలు, ఆకాశము
(ప్ర. ఆకాశము), మొగులుతెన్ను=మేఘములమార్గము, చదలు-౧౩ ఆకా
శము. పవలు, పగలు-౨ దినము. రేయి, రాతిరి, రే-3 రాత్రి. దెస =
(ప్ర. దిశ.) దిక్కు (ఇది సంస్కృతసమము). కడ (ప్ర. కాష్ఠ.)-3 దిక్కు

నెల, చందు - ౨ మాసము. పున్నమ ౧ పూర్ణిమ. అమాస, అమవస - ౨
అమావాస్య. సౌజ, సౌకె-౨ సాధ్యాకాలము. ఎండ, ప్రాస్త. వేంద్రము-
౩ ఆశపము..

సీ. మెఱపులు మెఱుగులు ॥ మించు లనఁ దటిత్తు

లగుచు జుక్కలు రిక్క ॥ లనఁగఁ దార

లమరు జేజేతేనియరదము నీటిమో.

పరి మబ్బు మొయి లనఁ ॥ బరఁగు ఘనము

తెర యల తరఁగ నాఁ ॥ బొరయు వీచికపేళ్లు

నుఱువు నుఱు గనఁగఁ ॥ గొఱలు ఘన

మంతస్సమాభిఖ్య ॥ లగును లోపల లోన

లో నన బహిర్భాగ్య ॥ లొప్పును వెలి

తే. బయలు వెలుపల నాఁగ దీపంబు పేళ్లు

వఱుచుండుచు జోతి తీర్వళిక దివ్వె

యనఁగ మందోష్ణమునకు వేచ్చన యొకింత

వేడి యిసుమంతకాఁ నా ॥ వెలయు సొంబ

21

టీ. మెఱపులు, మెఱుగులు, మించులు - 3 విద్యుత్తు. చుక్కలు,
రిక్కలు (ప్ర. బుక్షములు)-౨ నక్షత్రములు. జేజేతేని యరదము =
ఇంద్రుని వాహనమయిరది, నీటిమోహి=నీటినిధిసంచురది (జలధరము), మబ్బు,
మొయిలు-౪ మేఘములు, తెర, అల. తరఁగ (ప్ర. తరంగము.) - 3 సము
ద్రపుటలు. నుఱువు, నుఱుగు - ౨ ఘనము. లోపల, లోన, లో - 3
అంతర్భాగము. వెలి, బయలు, వెలుపల-3 బహిర్భాగము. జోతి (ప్ర.
జ్యోతిస్సు), తిర్వళిక (ఇది ద్రావిడపదము.), దివ్వె (ప్ర. దీపము) - 3 దీపము-
వెచ్చన, ఒకింతవేడి, ఇసుమంతకాఁ - 3 కొంచెపాటియుష్ణము.

క. సిస్తుగ లక్షణకవి యగు

కస్తురిరంగాఖ్యుడను జగద్ధితముగ నీ

నిస్తులదైవతవర్ణను

విస్తర మొనరించినాడ శి విబుధులకరుణన్.

22

తా. చక్కగా లక్షణము లెరింగిన కవివైన కస్తురిరంగయ్య యను నేను లాఠికోపకారార్థము పండితుల యనుగ్రహముచే సాటిలేని దేవవర్ణను విపులముగాఁ జెప్పితిని.

దేవవర్ణ సంపూర్ణము.

—
—
— మా న వ వ ర్ణ. —

క. శ్రీనగజామానసలస

మానసరోహంస నిరుహమానవిభవధా

మా నవముగ నీవేరిట

మానవవర్ణపు రచింతు శి మానక సాంబా.

1

తా. కాంతియుక్తురాలగు పార్వతియొక్క మానసమనెడుప్రకాశించెడి కొలనికి రాయంచయైనవాడా! (పార్వతిచే నెల్లప్పుడు ధ్యానింపబడు, వాడా!) సాటిలేనికల్పికి నివాసమైనవాడా! ఓసాంబమూర్తి! నీకంకితముగా నేను తప్పక నూతనముగా మానవవర్ణను రచించెదను.

సీ. తొలిచదువులు ప్రాతేషులుకులు మినుకులు

ప్రామినుకులు తొంటిబాసలనగ

వేదాఖ్య లగు నేలవేల్పులు తొలిజాతి

వారు మిన్నులచదువరులు జన్ని

గట్టులు దుగపుట్టుకలు పార్లు బాచలు
నాగ బ్రహ్మణులకు 3 నామము లగు
తేలు దొరలు నేలయేలుదంటలు వెన్ను
వలబుజమునఁ గలవారు రాచ

తే. వారు తేడులు రెండవవంగడంపుఁ
బబువు లన త్తత్రియాఖ్య లౌ 3 బచ్చు బేరి
మూడవకొలం బతడు నాడెకాడు నల్ల
నయ్యతోడబిడ్డ కోమటి 3 నాఁ దనర్పు
వై శ్యనామంబు లద్రినివాస సాంబ.

2

టీ. తొలిచదువులు, ప్రాతపలుకులు. మినుకులు, ప్రామినుకులు,
తొంటిబాసలు (ఈయన్నింటికిని బూర్వవాక్యములు అని యర్థము.) - 1
వేదములు. నేలవేల్పులు=పుడమికిదేవులు (భూసురులు), తొలిజాతివారు =
అగ్రజన్తులు, మిన్నులచదువరులు = వేదాధ్యయనము చేయువారు, జన్ని
గట్టులు=యజ్ఞోపవీతముఁ దాల్చినవారు, దుగపుట్టుకలు=ద్విజన్తులు, పార్లు
(పాఱులు) = పాఱువారు, బాచలు - 2 బ్రహ్మణులు. తేలు, దొరలు,
నేలయేలుదంటలు=పుడమినిఁ బాలించు సేర్పరులు, వెన్నువలబుజమునఁగల
వారు=విష్ణువుయొక్క కుడిబాహువునుండి పుట్టినవారు. రాచవారు = త్తత్రి
యులు, తేడులు, రెండవవంగడంపుబబువులు=రెండవకులమున (త్తత్రియ
వంశమున) బుట్టినరాజులు-2 త్తత్రియులు. బచ్చు, బేరి, మూడవకొలం
బతడు=మూడవవంశమున (వైశ్యకులమున) బుట్టినవాడు, నాడెకాడు=
నాశముగలవాడు, నల్లనయ్యతోడబిడ్డ = విష్ణువుయొక్కతొడయందుఁ
బుట్టినవాడు, కోమటి - 3 వైశ్యుడు.

పీ. కలపతాల్పులు తునికొలమునేర్పరులు కాఁ
పులు వినువాఁతతోఁగబుట్టువు లన

నలరును శూద్రాఖ్య శ్రీ లక్ష్మ కన్నది తల్లి
 యవ్వ నా మాతపే శ్రీ శ్లోమరు దండ్రీ
 యబ్బ కన్నయ్య నాయన యయ్య య పున
 జనకాఖ్య లగు దమ్ము శ్రీ డనుగు తోడు
 తోడబుట్టు వనంగ శ్రీ దోబుట్టు వన సోద
 రాఖ్య లా మొదటివా శ్రీ డన్న పెద్ద
 తే. యనగ నగ్రజు డగు నక్క శ్రీ యప్ప యనగ
 జ్యేష్ఠకన్యకు జెల్లెలు శ్రీ చెల్లె చెలియ
 లనంగ దనరు గనిష్ఠ కీల్లాలు రాణి
 యాలు పెండ్లా మనగ భార్య శ్రీ కగును సాంబ. ౩

టీ. కలపతాల్పులు = నాగేటిని ధరించినవారు, తుదికొలమునేర్ప
 రులు=కడపటి (నాలుగవ)కులమునందుబుట్టిననేర్పగలవారు, కాపులు=తే.త్ర.
 ములను రక్షించువారు, వినువాడతోబుట్టువులు=గంగానదికి నైదోడులు.
 [శూద్రులు విష్ణుపాదమునబుట్టిరి యని శ్రుతిచెప్పటచేతను, గంగ విష్ణుపాదో
 ద్భవగనుకను గంగకు శూద్రులు దోబుట్టువులని చెప్పబడిరి.] - ర శూద్రులు.
 ఆప్తు, కన్నది, తల్లి, అవ్వ-ర జనని. తండ్రీ, అబ్బ, కన్నయ్య (కన్న+అయ్య),
 నాయన, అయ్య=పూజ్యుడు, అప్ప, - ౬ జనకుడు. తమ్ముడు, అనుగు, తోడు,
 తోడబుట్టువు, తోబుట్టువు - ౫ సోదరుడు (చిన్నవాడు). మొదటి
 వాడు=మొదటబుట్టినవాడు, అన్న, పెద్ద-౩ పెద్దతోబుట్టువు (అగ్రజుడు).
 అప్ప, అక్క-౨ జ్యేష్ఠభగిని. చెల్లె, చెలియలు-౨ కనిష్ఠభగిని. కల్లాలు (కల్లు+
 అలు), రాణి, ఆలు, పెండ్లాము-రూ. పెండ్లము-ర భార్య.

సీ. అయిదువరాలు ముత్రైదు వన బురంధ్ర
 కగు దోడిగోడ లేరా లనంగ

బలిసోదరునిభార్య శ పరగుఁ గూతురు కూతు
కొమరిత యనఁ బుత్రి శ కమరుచుండుఁ
గొమరుండు బుడుతఁడు శ కొడుకు పట్టి యనంగఁ
బుత్రుఁ డౌ బిడ బిడ్డ శ పూప పాప
కుట్టి చిటుత కందు శ కూన నిసువు పాల
బుడుత నా శిశునామములు దనర్చు

తే. గోల ముద్దియ ముద్దరాల్ శ బేల ముగుద
యనంగ ముద్గాంగనకు నాఖ్య శ లగును ముదిమి
వాడు ముదుకడు ముదిసినవాడు ముసలి
ముదుసలి యనంగ వృద్ధుపే శ ల్లోదవు సాంబ. 4

టీ. అయిదువరాలు (విదువ+అలు-రేఫాగమము)-రూ. విదువరాలు,
ముత్తైదువ-౨ వృద్ధసుమంగలి. తోడిసోడలు, ఏరాలు-౨ అన్నదమ్ములభార్యలు.
కూతురు, కూతు, కొమరిత-3 పుత్రిక. కొమరుడు, బుడుతఁడు, కొడుకు,
పట్టి-౪ పుత్రుడు. బిడ, బిడ్డ, పూప, పాప, కుట్టి, చిటుత, కందు, కూన,
నిసువు-రూ. నిసుగు-పా. నిసువు, పాలబుడుత-చంటిబిడ్డ - ౧౨ శిశువు.
గోల, ముద్దియ, ముద్దరాలు (ముద్ద+అలు), బేల, ముగుద (ప్ర. ముద్ద)-గి
ముగ్గ (ప్రాయమువచ్చిన యాడుది). ముదిమివాడు, ముదుకడు, ముది
సినవాడు, ముసలి, ముదుసలి-గి వృద్ధుడు.

సీ. పిన్న కొండికవాడు శ చిన్న పడుచు చోట
పనివా డనెడిపేళ్లు శ బాలున కగుఁ
జతురుపేళ్లగు దిట్ట శ జాణ దంట వలంటి
వెరవరి ప్రొడ నేర్పరి యనంగఁ
జెలికాడు సంగాతి శ చెలిమరి గాదిలి
సకియ సంగడికాడు శ సంగడిడు

చెలి నేస్త్రీ యనఁ జను శ స్నేహితునకుఁ జెల్లి
నంటు మాలిమి పొందఁనంగ మైత్రి

తే. కొఱులుఁ గుఱుచ టింగణ గిడ్డ శ గిఱక గుఱ్ఱ
పొట్టి యన వామనాఖ్యలౌ శ గట్టివాయి
తాఁగ జంత గయాళియు శ నాఁగఁ దనరు
ధూర్తవనితకు దురితవిదూర సాంబ.

5

టి. పిన్న, కొండకవాడు = చిన్నవాడు, చిన్న, పడుచు, చోఱ-
రూ. చోఱ, పసివాడు-2 బాలుడు. దిట్ట, జాణ, దంట, వలంతి, వెరవరి
(వెరవు+అరి) = ఉపాయముగలవాడు (మత్స్యర్థీయకతద్ధితాంతము), ప్రోడ
(ప్ర. ప్రోడుడు.) నేర్పురి (నేర్పు+అరి=మత్స్యర్థీయకతద్ధితాంతము.)=సామ
ర్థ్యముగలవాడు-2 సమర్థుడు. చెలికాడు, సంగాతి=సంగాతము(స్నేహము)
గలవాడు, చెలిమరి = (చెలిమి+అరి.) చెలిమిగలవాడు, గాదిలి, సకియ
(ప్ర. సఖ), సంగడికాడు, సంగడిడు (వైరెంటికి సంగడికలవాడు అని
యర్థము.), చెలి, నేస్త్రీ=నేస్త్రముగలవాడు (నేస్త్రము+ఇ-మత్స్యర్థీయకతద్ధి
తాంతము.)-2 స్నేహితుడు. చెల్లి - రూ. చెలిమి, నంటు, మాలిమి-రూ.
మార్చి, పొందు-ర స్నేహితుడు. కుఱుచ. టింగణ-రూ. టింగణ, గిడ్డ, గిఱక,
గుఱ్ఱ, పొట్టి-2 కుఱుచవాడు గట్టివాయి=పెద్దగొంతుగలది, తాఁగ, జంత,
గయాళి-రూ. గయ్యాళి=అలక్ష్యము సేయునది-గి ధూర్తురాలు.

సీ కబ్బపునేతరి శ కయి కైసరుడు మాట
లల్లువాఁ డనుపేళ్లు శ చెల్లుఁ గవికి
బట్టులు చదువరుల శ బట్టు క్రీక్క లనంగ
వందుల కగుఁ బడఁవాళ్లు వేగు
వారు వేగరు లనఁ శ జారులవేళ్లొప్పు
బోయిలు బెస్తలు శ మోపరు లన

వాహకులకుఁ జెల్లు స సాహిణి సాని రా
తనఁగ నశ్వారోహకునకుఁ దనరుఁ
తే. గట్టికలు పనిహారులు స కటిక లనఁగ
వేత్రపాణుల కగు బోయ స వేటకాడు
నడవిద్రిమ్మరి యనఁ గిరారతాఖ్య లెసఁగు
నన్నగళ పేడి యన పండుఁ స డగును సాంబ.

6

టీ. కబ్బపుసేతరి = గ్రంథములను రచించువాడు, కయి, కైస
రుడు, మాటలల్లువాడు = పదము లొక్కటిగఁ జేర్చువాడు - ౪ కవి.
బట్టులు, చదువరులు (చదువు+అరులు) = చదువుగలవారు, బట్టు, క్రిక్కలు-
౪ స్తుతిపాఠకులు. పడవాళ్లు, వేగువారు, వేగరులు - 3 చారులు.
(మాటువేసముతోఁ బరరాజ్యములనుండి యచ్చటి సంగతులను దమరాజు
నకుఁ దెలుపువారు.) బోయీలు, బెస్తలు, మోపరులు-3 పల్లకులుమొదలగు
వానిని మోయువారు. సాహిణి, సాని, రాతు - 3 గుఱ్ఱపురాతు. కట్టి
కలు, పనిహారులు, కటికలు-3 బెత్తముదాల్చి కొలుపుచేయు ద్వారపాలురు
మున్నగువారలు. బోయ, వేటకాడు, అడవిద్రిమ్మరి = అడవులందు సంచ
రించువాడు - 3 కిరాతులు. అన్నగళ, పేడి-౨ నపుంసకుడు.

సీ. జాలరి వలత్రేడు స మీలవేటరి యనఁ
దగు ధీవరునివేళ్లు స తడుపుదాల్పు
వడు గొంటిజందెమువాడు బ్రహ్మచారి
యన బ్రహ్మచారివేళ్లమరు గేస్తు
మనికిత్రే డింటివాఁ స డన గృహస్థున కగు
నడవికాపు తపసి స జడలదారి
నాఁ జెలువొందు వానప్రస్థునకుఁ నొంటి
కాడు గోణముదారి స బోడ బీద

తే. కావులుగలాడు సన్నాసి శనా వెలుంగు
యతినమాఖ్యలు ముగితిముతైదు వనఁగ
జక్కి ననఁ బేరటా లన శ జరగు మృతచి
రంటినామంబు లాపన్న శరక్షసాంబ.

7

టీ. జాలరి = (జాలము+అరి) జాలముగలవాడు, వలతేడు = వలకుఁ
బ్రభువు, మిలవేటరి = చేపలను వేటాడువాడు - 3 చెంబడివాడు.
తడుపుదాలుపు = కొల్లాయివంటి పంచె కట్టుకొన్నవాడు, వడుగు (ప్ర.
వటువు.), ఒంటి జండెమువాడు = ఒక్కజండెము వేసికొనువాడు, బమ్మ
చారి - ౪ బ్రహ్మచర్యము పూనినవాడు. గేస్తు (ప్ర. గృహస్థు.), మనికి
తేడు = ఇంటియజమానుడు, ఇంటివాడు = ఇల్లుగలవాడు - 3 పెండ్లియైన
వాడు. అడవికాపు = అడవియందు వసించువాడు, తపసి (ప్ర. తప
స్వి.) = తపస్సుచేయువాడు, జడలదారి = జడలనుదాల్చినవాడు - 3 వాన
ప్రస్థుడు. ఒంటికాడు = ఏకాకి, గోణముదారి = గోచరిపెట్టికొన్నవాడు.
బోడ, బీడ, కావులుగలాడు = కాషాయవస్త్రముదాల్చినవాడు, సన్నాసి -
౬ సన్నాస్యసి, ముగితిముతైదువ = ముక్తినిొందిన ముతైదువ. జక్కిని, పేరఁ
టాలు - 3 మృతినొందిన దిర్ఘసుమంగలి.

నీ. మూకాఖ్య లగు మూవ శ మూఁగ మూఁగి యనంగ
గుడ్డి చీ కన నంధకునకుఁ జెల్లుఁ
బరువము ప్రాయము శ వయసు జవ్వన మన
యావనాభిఖ్య లౌ శ నందగాడు
వగకాఁ డమరువాడు శ వన్నె కాఁ డెమ్మెకాఁ
డోసుకాఁ డన సొగసైనవాడు
నీటుకాఁ డనఁగ రాణించు శృంగారికి
గోవాళ్లు బొజుగు నాఁ శ గోడెకాడు

తే. వెచ్చకాడు ననువుకాడు † వేడ్కకాడు
 లంజెకాడు మిండఁ డనఁ బల్లవుఁడు దనరు
 సోయగంబు చక్కఁదనంబు † సొబగు రూపు
 నాఁగ సౌందర్యమునకుఁ జెన్నగును సాంబ.

8.

టీ. మూవ, మూఁగ, మూఁగి-3 నోరులేనివాడు. గుడ్డి, చీకు - ౨
 కన్నులులేనివాడు. పరువము, ప్రాయము - రూ. పాయము, వయసు (ఇది
 సంస్కృతసమమని తోచెడి), జవ్వనము (ప్ర. యకావనము), ౬ ప్రాయము.
 అందగాడు=అందముగలవాడు, వగకాడు, అమరువాడు, వన్నెకాడు
 ఎమ్మెకాడు, బేసుకాడు=హాసుకలవాడు, సొగసైనవాడు, నీటుకాడు-
 ౮ సొగసు చేసికొన్నవాడు. గోవాళ్లు, బొజుగు, కోడెకాడు, వెచ్చ
 కాడు=అప్పిచ్చువాడు, ననువుకాడు = ప్రేమగలవాడు, వేడ్కకాడు=
 తమాషాలుగలవాడు, లంజెకాడు, మిండఁడు-౯ విటపురుషుడు. సోయ
 గము, చక్కఁదనము, సొబగు, రూపు-౪ సౌందర్యము.

సీ. గట్టిమనసువాడు † గడుసరి యుక్కరి

దిటవరి దిట్టన † ధీరున కగుఁ

గుచ్చితుఁ డడిగొట్టు † కూళ పెంకె బికారి

ముడికాడు చిలుమువాల్ † మోటు లుచ్చ

చెండిపోతు గరాసు † మొండికట్టె తులువ

కైలాటకాడు టక్కరి పిసాళి

టకటాంకు టాటాటు † తవళి దబ్బిలి దూబ

గడుసు కల్లరి దోసకారి చెనఁటి

తే. పాలసుడు లండి పిక్కరి † పలువ చెడుగు

బేరజ మనంగ ధూర్జనిపేరు లమరుఁ

బగలు మార్తురు పగతురు శ పవతు లనగ
నహీతులకు నామధేయము శ లమరు సాంబ.

9

టీ. గట్టిమనసువాడు, గడుసరి, (గడుసు+అరి), ఉక్కిరి (ఉక్కు+అరి), దిటవరి (దిటవు+అరి), వైమూడుపదములకు “బలిమిగలవాడు” అని యర్థము, దిట్ట - శి ధీరుడు. కుచ్చితుడు (ప్ర. కుత్సితుడు), అడిగొట్టు, కూళి, పెంకె, బికారి, ముడికాడు, చిలుమువాలు, మోటు, లుచ్చ, చెండి పోతు, గరాసు, మొండికట్టె, తులువ, కైలాటకాడు (కైలాటము+కాడు) = మాయోపాయము గలవాడు, టక్కిరి = టక్కులు గలవాడు, పిసాళి, టకటొంకు, టాటోటు-రూ. తాటోటు, రవళి-రూ. తవలి, దబ్బిలి, దూబ, గడుసు, కల్లరి=బొంకలవాడు, దోసకారి = పాపకార్యము లొనర్చువాడు, చెనటి, పాలనుడు, లండి, పిక్కిరి = పిక్కిరిబలముగలవాడు, పలువ, చెడుగు, బేరజము - 33 ధూర్తుడు. పగలు, మార్తురు, పగతురు, పవతురు - ౪ శత్రువులు.

సీ. వెఱవారు కడవారు శ వింతవా రెడవారు

లాతివా రన నన్యులకుఁ జెలంగు

జొట్టలు చుట్టాలు శ చుట్టముల్ విందులు

బందుగు లనఁ జెల్లు శ బంధువులకుఁ

గూర్పువాఁ డెడకాడు శ కుంటెనకాఁ డనఁ

దాపికాఁ డనఁ బేరు శ దనరుచుండు

విటదూత బయకాడు శ వీణెకాఁ డనఁ బొల్పు

వైచికునకు గాణ శ పాటకుఁ డన

తే. గాయకున కగుఁ దిక్క వెంగలి వెడంగు

వెలి వీటిఁడి వెంబరవిత్తు వెట్టి

వేదుఁ టనగ నపస్తారి శ వెలయుఁ జెవిటి

విననివాఁ డన బధిరాఖ్య శ లొనరు సాంబ.

10

టీ. పెఱవారు, కడవారు, వింతవారు, ఎడవారు, లాఠివారు - ౫.
 పొరుగువారు. చుట్టలు (చుట్టము+లు - మువర్ణలోపము.), చుట్టాలు (చుట్ట
 ము+లు - మువర్ణలోపము, తత్సూర్వప్రాస్వమునకు దీర్ఘము.), చుట్టములు,
 విందులు, బందుగులు (ప్ర. బంధువు.) - ౫ బంధువులు. కూర్చువాడు =
 విటుని చెచ్చి యిచ్చువాడు, ఎడకాడు, కుంటెనకాడు, తాపికాడు - ౪
 విటునిదూత. బయకాడు, వీణకాడు - వీణవాఁయించువాడు. గాణ,
 పాటకుడు - ౨ గానము చేయువాడు. తిక్క, వెంగలి, వెడంగు, వెకలి,
 వీటిడి, వెంబరవిత్తు, వెట్టి, వేడుఱు-౮ మఱుపుగలవాడు (అపస్తాది). చెవిటి,
 విననివాడు-౨చెవులు వినబడనివాడు.

సీ. ఎకిమీఁడు పాదుసా శ యేలిక మన్నీఁడు
 సాహేబు రాయఁడు శ సామి పబువు
 జియ్యి తుపాని వశీరుండు రాయలు
 దునెదారి రాతేఁడు శ దొర యొడయఁడు
 నేఁ డన వ ర్తిలు శ నృపువేల్లు పడవాలు
 దళవాయి దళాయి శ దణి యనంగ
 దగు దళకర్తకుఁ శ దగువాఁడు వెరవరి
 తీర్పరి కార్పారి శ దిట్ట యనంగ

తే. గార్యకర్తకు జెలగు ప్రెగడ నిజోగి
 ప్రెగడ మంతరి నా మంత్రివేల్లు వెలయు
 బంగునకు లేవఁ జాలనివాఁడు పుట్టు
 మొండి పిచ్చుకుం టనువేల్లు శ పొసఁగు సాంబ. 11

టీ. ఎకిమీఁడు, పాదుసా (ఇది హిందూస్థానిపదము) - రూ. పాదు
 సాహి, ఏలిక, మన్నీఁడు - పా. మన్నియ. రూ. మన్నియఁడు, మన్నెఁడు,
 మన్నె, సాహేబు (ఇది హిందూస్థానిపదము), రాయఁడు, సామి (ప్ర.

స్వామి), పబువు (ప్ర. ప్రభువు), జియ్య, తుపాసి, వజీరుడు (ఇది హిందు స్థానిపదము), రాయలు, దుసేదారి - రూ. దుసేదారి, రా, తేడు, దొర, ఒడయడు, నేడు - ౨౭ రాజు. పడవాలు, దళవాయి, దళావాయి, దణి-ర సేనానాయకుడు. తగువాడు, వెరవరి (వెరవు+అరి) = ఉపాయము గలవాడు, తీర్పరి (తీర్పు+అరి) = విద్దుపాట్లుగలవాడు, కార్పారి, విట్ట - గి కార్పములను జక్కగాజేయువాడు, ప్రెగడ, నిజోగి (ప్ర. నియోగి) = ఉత్తరువుచేయువాడు, ప్రెగడ, మంలిరి - రమంత్రి. లేవజాలనినాడు, పుట్టుమొండి, పిచ్చుకుంటు-రూ. పిచ్చుకకుంటు - 3 పంగువు - ఈచఱచోయిన కాళ్ళవాడు.

నీ. ఎడకాడు కొల్లగాఁగ డెడత్రోవకాపరి
గడిదొంగ దోపుడుకాడు నాచు
గజముచ్చు చేవాడికాడు జాజరకాడు
మచ్చరి మునిముచ్చు మామదారి
తెరువాటుకాడు కర్రదొంగ దొరకోలు
సన్నాసి వడికాడు కన్న గాడు
రేద్రమ్మరిడు ముల్లియవిప్పు లోవాడి
కాడు తెక్కలికాడు కల్లరీడు

తే. తవళి మోసరి యన జెల్లు దన్నరునకు
దొత్తు సాకుడు బోసముక తై దాది
విలువరమ్ముడు వరపు డిలోబిడ్డ యనగ
దాసికానామధేయముల్ దనరు సాంబ.

12

టీ. ఎడకాడు, కొల్లగాడు = కొల్లచేయువాడు, ఎడత్రోవకాపరి = నిర్జనమార్గమునందుఁ గాచియుండువాడు, గడిదొంగ = ఒకశెఱింగినదొంగ, దోపుడుకాడు - రూ. దోడిడికాడు = పరులసొమ్ము దోచువాడు, నాచు, గజముచ్చు = పెద్దదొంగ, చేవాడికాడు = చేతిపదును గలవాడు,

జాజరకాడు - రూ. జజ్జరకాడు = వంచనసేయువాడు, మచ్చరి (ప్ర. మత్సరి), కంటుగలవాడు, మునిముచ్చు=పశ్యతోహరుడు=చూచుచుండగనే మార్చి కొట్టుకొనిపోవువాడు, మాయదారి = మోసముగలవాడు, తెరు వాటుకాడు = దారినడ్డగించువాడు, కత్తెరదొంగ=కత్తెరతోఁ బనిచేయు దొంగ, దొరతోలుసన్నాసి=నమ్మించి మోసపుచ్చి దొంగలించుదొంగ, వడి కాడు=చేతిచుఱుకుదనముగలవాడు, కన్నగాడు=కన్నమువేయువాడు, రేద్రిప్తురీడు = రాత్రులందు సంచరించువాడు, ముల్లియవిప్పు = ధన ములముడులను విప్పువాడు, లోవాడికాడు=మనసునఁ గఠినత్వముగలవాడు, తెక్కలికాడు = దొంగతనము గలవాడు, కల్లరీడు (కల్ల+అరి+ఈడు సార్వర్థమున నీ ప్రత్యయము,) = బొంకులాడువాడు, తవళి, మోసరి (మోస ము+అరి)=మోసముగలవాడు-అర దొంగ. తొత్తు, సామడు, బోసముకత్తె (వంటచేయునది), దాది (ప్ర. ధాత్రి.), విలువరమ్ముడు=కూలికేబనిచేయునది, వరపుడు, ఇల్ బిడ్డ-ర దాసి-పనికత్తె.

సీ. పడపుజాన గడించు పడఁతి మేల్దాపరి

బోగపుఁజేడియ పొత్తుటాలు

వేడుక చెలి లంజె వెలయాలు రోచెల్వ

వెల్లాటకత్తెనా వేశ్య వెలయుఁ

గూర్చియిచ్చుమిటారి కుంటెనకత్తియ

తాపికత్తె యనంగఁ దనరు దూతి

నాగవాసం బన నామ మా వేశ్యల

మేళంబునకుఁ గొమరాలు కొమిరె

తే. చామ జవరాలు కొమరిత జవ్వనియన

సుందరికిఁ జెల్లు గట్టివోసుదియుఁ బ్రోడ

యనంగఁ దగఁ బ్రోడ వయసు చెల్లినది ముసలి

మిండకో రన లోలాఖ్య మెఱయు సాంబ.

టీ. పడపుఞాన (పడపు+చాన)=ధనసంపాదనచేయునట్టిస్త్రీ, గడించు
 పడఁతి = ధనమునుగూర్చు కాంత, మేల్దాపరి=వలపుఞాపనిది - లాభముఁ
 దాంచునది, బోగపుఁజేడియ (బోగము+చేడియ) = సుఖానుభవమునకైనట్టి
 మగువ, పొత్తుటాలు (పొత్తు+టాలు) = అనురాగముఞ్చాపు పెండ్లము, వేడుక
 చెలి = సంతోషము గలిగించునుందరి, లంజె, వెలయాలు (వెల+టాలు) =
 విలువకువచ్చెడి పెండ్లాము, రోచెల్వ = డబ్బునకువచ్చుభార్య, వెల్లాటకత్తె -
 రూ. వెల్లాటకత్తె = మిగులనాట్యము చేయునట్టిది - ౧౧ వేశ్య. కూర్చియిచ్చు
 మిటారి = విటునిజేర్చునది, కుంటెనకత్తియ, తాపికత్తె - 3 దూతిక. నాగ
 వాసము-౧ వేశ్యలసమూహము. కొమరాలు, కొమిరె = పిన్నవయసుది, చామ,
 జవరాలు = యౌవనముగలది, కొమరిత - రూ. కొమారిత, కొమార్త, జవ్వని-
 (జవ్వనము+ని) = యౌవనముగలది - ౮ ప్రాయముగలపడుచు. గట్టివైసుది,
 ప్రొడ (ప్ర. ప్రాథ)-౨ ప్రాథాంగన-3౦ యెండ్లకు హెచ్చుతక్కువవయసు
 గలది. వయసుచెల్లినది. ముసలి, మిండకోర-రూ. మిండలకోర - 3 ను గిం.
 వీండ్లకుఁ బయిపడినను విటులను గోరునట్టి స్త్రీ-బాలస్త్రీ.

సీ. కన్నియ కన్నె నాశ కన్యక కగుఁ బేరు

లాసగలది అంకురలాడి చెడివె

వెలివొరవరి యనఁ వెలయు జారిణిపేళ్లు

మెయి మేయి యెడలు నోమేను మేను

బొంది మే మై యనఁ బొనఁగు దేహమునకు

నెఱకలు వెండ్రుకల్ నెటు లనంగఁ

గేశసమాఖ్య లాఁ గేశబంధము పేళ్లు

కీల్లుడి కొమ్మడి కీలుగంటు

తే. నూనెముడి వెన్నుగం టనఁ నొనరు శిఖకు

జుట్టు సిక సిగ యనఁ జెల్లుఁ జంచు కురులు

ముంగురులు కూకటు లనంగఁగ బొసఁగుచుండుఁ
గుంతలములకు జితదైత్యకూట సాంబ.

14

టీ. కన్నియ, కన్నె - ౨ కన్యక. అనగలది = ఇతరులవైయాసగలది,
అంకులాడి, చెడిపె, వెలిచొరవరి = బయటిరుచిగన్నది-ర జారిణిస్త్రీ. మేయి,
మేయి, ఒడలు, నెమ్మేను, మేను, బొంది, మే, మై - ౮ శరీరము. నెఱకలు,
వెండ్రుకలు, నెఱులు - 3 కేశములు. గీల్లుడి, కొమ్ముడి (కొత్త+ముడి),
కీలుగంటు, నూనెముడి, వెన్నుగంటు-గి కేశబంధము-జాటుగముడిచినవెండ్రు
కల దూసుముడి. జుట్టు, సిగ, సిక - 3 శిఖ - జుట్టుముడి. చుంచుకురులు,
ముంగురులు (మున్ను+కురులు) = ముందటి వెండ్రుకలు, కూకటులు - 3
చూర్ణకుంతలములు-పొడివెండ్రుకలు.

సీ. కొప్పు వేనలి మూలఁగ కొవ్వెద తులు మనఁ
గబరి యా కణ గనుఁగ కన్ననంగ

నేత్రాఖ్యలగు నొసల్ నెన్నెసల్ నుదురు నె
న్నుదు రన నిటలాఖ్యఁగ లొదవుఁ జూడ్కి

పారువ దిష్టి చూపన వీక్షణము లొప్పు
వీనులు చెవులునుఁగ జానుగులును

నా నొప్పుశ్రోతముల్ గకాను లేఁగొను నె
న్నడుము నడు మనంగఁగ నడరు మధ్య

తే. మునకుఁ బొక్కిలి బొడ్డనఁగ దనరు నాభి
మూతి మోర మొకము మోముఁగ మొగ మనంగ
వదనము దనర్పు వా నోరుఁగ వాయి యనంగ
ముఖగుహాభిఖ్య లగు గురుమాత్తి సాంబ.

15

టీ. కొప్పు, వేనలి, మూల, కొవ్వెద (కొత్త+వెద), తులుము - గి
స్త్రీలకొప్పు, కన్, కను, కన్న - 3 నేత్రము, నొసలు, నెన్నెసలు, నుదురు,
అంధనామ—13

నెన్నదురు - ౪ ఫాలము. చూడ్కి. రూ. చూడికి, పారువ (ద్రావిడము.),
 దిప్తి (తెలుంగున షకారము లేదు గనుక ఈరూప మసాధువు.), చూపు - ౫
 వీక్షించుట - దర్శించుట. వీనులు, చెవులు, జానుగులు - 3 శ్రోత్రములు.
 కాను, లేఁగొను (లేత+కొను), నెన్నడుము (నెఱు+నడుము), నడుము - ౪
 మధ్యము. పొక్కిలి, బొడ్డు - ౨ నాభి. మూతి, మోర, మొకము, మోము,
 మొగము (ఈ 3 ను ముఖశబ్దభవములు)-గా వదనము. వా, నోరు, వాయి-3
 వదనగుహ (నోరు).

సీ. పలు పల్లు పండులు పండ్లన రదము లొ

జెంప దవుడ చెక్కు ప చెక్కి లనంగ

దగుఁ గపోలము నెత్తి ప తల యన శిర మొప్పు

ముకు ము క్కనంగ నాసక చెలంగు

బొమ కనుబొమ యన ప భూనామ మమరు మీ

సలు మీసము లనంగ ప శ్మశ్రువులరు

నదరము కెఱ్ఱెవి ప పెదవి వాలెఱ మోవి

యన నోష మగు నెద ప యక్కు టొమ్ము

తే. నెడఁద యన వక్ష మగుఁ బొట్ట ప కడుపు బొజ్జ

బొట్ట డొక్కన నుదరంబు ప పొసఁగుచుండుఁ

గేలు కై కయి చేయి కెఱగే లనంగ

బంచశాఖకు నామముల్ ప పరంగు సాంబ.

16

టీ. పలు, పల్లు, పండులు, పండ్లు - ౪ దంతములు. చెంప. రూ.
 చెంక, దవుడ. రూ. దొడ, చెక్కు, చెక్కిలి-౪ కపోలము. నెత్తి, తల-౨ శిరస్సు.
 ముకు, ముక్కు - ౨ ఘ్రాణము. బొమ, కనుబొమ - ౨ భూరేఖ. మీసలు
 (మీసము+లు-మువర్ణలోపము.), మీసములు. రూ. మీసాలు-3 శ్మశ్రువులు.

అదరము (ప్ర. అధరము.), కెమ్మైవి (కెంపు+మొవి), పెదవి, వాతెఱ = (వాయి+తెఱ)నోటిరంధ్రమును మూయునది, మొవి-గి ఓవ్యము. ఎద, అక్కు, అొమ్మ, ఎడ-ద-ర హృదయము. పొట్ట, కడుపు, బొజ్జ, బొజ్జ, డొక్క - గి ఉదరము. కేలు (నిత్యైకవచనాంతము.) కై, కయి, చేయి, రూ. చెయ్యి, చెయి, చే, కెంగేలు (కెంపు+కేలు)-ర కరము.

సీ. అఱచెయ్యి లోచెయి శ యనఁ గరతల మొప్పుఁ

బెడచెయ్యి మీఁజెయి శ వెనుక చెయ్యి

యనఁ దగుఁ జరమశయంబు వేల్ వ్రే లన

నంగుళి యగుఁ జరమాంగమునకు

వెన్ను వెనుక మేను శ వీఁ పన వ ర్తిల్లు

గద్దవ గడ్డము శ గౌద యనఁగఁ

జిబుకనామంబు రాజిల్లుఁ గడవసంబు

చట్ట తో లనఁ గళాసంబు నాఁగఁ

తే. జర్మమమరు మోఁకాళ్లన శ జానువు లగుఁ

బిక్క చిటుదొడ యన జంఘపేళ్లు దనరుఁ

గుటువు తొడ యన నూరువు శ వఱలు ముడ్డి

పిలుదు తుం టన జఘనంబుపేళ్లు సాంబ.

17

టీ. అఱచెయ్యి, లోచెయి - ౨ చేతిలోభాగము. పెడచెయ్యి, మీఁ

జెయి (మీఁదు+చెయి), వెనుకచెయ్యి = చేతివెనుకటిభాగము - 3 చేతివెను

కటిభాగము. వేలు, వ్రేలు - ౨ అంగుళి. వెన్ను, వెనుకమేను, వీఁపు - 3

పుష్టము. గద్దవ, గౌద, రూ. గవుద - 3 గడ్డము. కడవసంబు, చట్ట, తోలు,

కళాసము-ర చర్మము. మోఁకాళ్ల-౧జానువు, పిక్క, చిటుదొడ=చిన్నతొడ-

౨ పిక్క. గుటువు, తొడ-౨ డోరువు. ముడ్డి. రూ. మూడి, పిలుదు, తుంటి=3

కటిభాగము.

సీ. పునుక పుణియ పుచ్చై యనఁ గపాలం బొప్ప.

బుజము మూఁ పనఁ జెల్లు శ్రీ భుజముపేళ్లు

బట్ట వలువ కోక శ్రీ పుట్టంబు గింటెంబు

చీర నా వసనంబు శ్రీ చెలఁగు నటుత

గొంతు కుత్తుక యట్టు శ్రీ కొలిమి మెడ యనంగ

గళమున కగుఁ బిడికికి లన ముష్టి

కగుఁ బ్రసృతికిఁ జేర శ్రీ యన నంజలికి దోయి

లన హస్తమునకు మూ శ్రీ రనఁగఁ బొసఁగు

తే. బార యనఁగను వ్యామాఖ్య శ్రీ పరఁగు జేన

దుత్త యనఁ దాలమున కొప్ప శ్రీ బెత్తయనఁగ

నంగులాభిఖ్య యగు నంజ శ్రీ హజ్జ యడుగు

నాఁగఁ బాదాఖ్య లగు లోకనాథ సాంబ.

18

టీ. పునుక. రూ. పున్క, పుణియ. రూ. పుణ్ణై. పుచ్చై - 3 కపాలము. బుజము, మూఁపు-౨ బాహువు. బట్ట, వలువ, కోక, పుట్టము, గింటెము, చీర-౬ వస్త్రము. అటుత, గొంతు, కుత్తుక, అట్టు, కొలిమి, మెడ-౬ కంఠము. పిడికిలి-౧ ముష్టి. చేర-౧ ప్రసృతి (చాచినవేళ్లుగలయటచెయి). దోయిలి. రూ. దోసిలి-౨ అంజలి. మూర-౧ హస్తము (మోచెయ్యి మొదలు వ్రేళ్లకొన వఱకుండుభాగము). బార-౧ వ్యామము (రెండుచేతులుచాచి నడుమనుండు సందు). జేన, దుత్త - ౨ తాలము (చాచినబొటనవ్రేలికొనకు చిటికెనవ్రేలికిని నడుమనుండు సందు). బెత్త - ౧ అంగళము. అంజ, హజ్జ. రూ. అజ్జ, అడుగు-3 పాదము.

సీ. చనులు గుబ్బలు చండ్లు శ్రీ చాచులు పాలిండ్లు
చన్ను లనంగఁ గుఁచంబు లమరు

నారు నూఁగా రన శ నలరు రోమావళి
 పాపలఁగుతావు శ పత్త బుయ్య
 మరునిల్లు దుబ్బన శ మదనమందిర మొప్పు
 బిల్లలఁ గలిగించువేరు చుల్లి
 బుల్ల బెల్ల మనంగఁ శ బొసఁగు శేషము గాఁడు
 గుద్ద పిఱ్ఱి యనంగ శ గుదము దనరు
 తే. పైఁట పయ్యట పయ్యెద శ పయట చెఱఁగు
 నాఁగఁ జేలాంచలాభిధానంబు చెలఁగు
 గలువడము చందువా మేలుక ట్టనంగ
 నలిశయిల్లు వితానాహ్వయములు సాంబ.

19

టీ. చనులు, గుబ్బలు, చుడ్డు, చాచులు, పాలిడ్డు, చన్నులు-౬ స్తనములు. ఆరు, నూఁగారు - ౨ నాభిక్రిందిరోమకేళి. పాపలఁగుతావు=బిడ్డలను గనుపట్టితావు, పత్త, బుయ్య, మరునిల్లు, దుబ్బ - ౫ మత్తథాగారము (స్త్రీలింగము). పిల్లలఁ గలిగించువేరు = బిడ్డలఁబుట్టించుటకు మూలమైనది, చుల్లి. రూ. చుల్ల, బుల్ల, బెల్లము-౫ పులింగము. గాఁడు, గుద్ద, పిఱ్ఱి - ౩ అపానస్థానము. పైఁట, పయ్యట, పయ్యెద రూ. పయ్యెద, పయట, చెఱఁగు - ౬ చీరకొంగు. కలువడము, చందువా, మేలుకట్టు-౩ వితానము (వివాహాదులందుఁ బాదిటికిఁజేయు వస్త్రాలంకారము).

పీ. చెలి ముద్దుగుమ్మ యుగ్గలి నవలా చాన
 కన్నె బిత్తరి గోతి శ కలికి మగువ
 జవరాలు చేడియ శ జవ్వని తొయ్యలి
 నాతి పైదలి యెలనాఁగ లేమ
 సకియ జక్కవచంటి శ చామ చిల్కలకొల్కి
 గుబ్బెత ప్రాయాలు శ కొమ్మ పడలి

పొలతి ముద్దయ ననబోడి యింతి మిటారి
 నెలతుక వాల్లంటి నెలత తెటవ
 తే. యన్నులతకూన యొయ్యారి శ యతివ వెలది
 చెలియ సకి బోటి కొమరిత శ చిగురుబోడి
 ముగుద వగలాడి సింగారి శ ముదిత యువిద
 గరిత యన భామినీసమూఖ్య లగు సాంబ. 20

టీ. చెలి, ముద్దుగుమ్మ = ముద్దులు గులుకునది, ఉగ్గలి, నవలా, చాన, కన్నె, బిత్తరి, గోలి, కలికి, మగువ, జవరాలు, చెడియ, జవ్వని, తొయ్యలి, నాతి, వైవలి, ఎలనాగ, లేమ, సకియ, జక్కవచంటి = చక్ర, వాకపత్తులమాడ్కినొండొంటి గదిసియుండు స్తనములుగలది, చామ, చిలు కలకొలికి = చిలుకలకొలుకులవంటి కంటికొనలుగలది, గుబ్బెత = గుబ్బు, చన్నులు గలది, ప్రోయాలు, కొద్దు, పడతి, పొలతి, ముద్దియ, ననబోడి = పువ్వుముంబోలు మేనుగలది, ఇంతి, మిటారి = మిటారముగలది, నెలతుక, వాల్లంటి = నిడుపుకన్నులు గలది, నెలత, తెటవ, అన్నులతకూన = లేత, తేగెను బోలినది, ఒయ్యారి = ఒయ్యారముగలది, అతివ, వెలది. రూ. వెలదుక, చెలియ, సకి (ప్ర. సఖి), బోటి, కొమరిత, చిగురుబోడి = ఇగురు, వంటి మేనుగలది, ముగుద, వగలాడి = వగలుగలది, సింగారి = సొగసుగలది, ముదిత, ఉవిద, గరిత - గిర స్త్రీ.

సీ. ఆనవాలును పులు శ గంగమచ్చము గులు
 తడియాల మన లాంఛనాఖ్య లొదవు
 జడితి గొబ్బున వేగ శ సరగు గ్రక్కున వడి
 వేగిర మనఁ దగు శ వేగమునకు
 మరియుద గడి మేర శ సరు దెల్లకర యనఁ
 బలుగు మర్యాదకు శ వెలుగు వింత

యక్కజ మబ్బుర శ మరిది నివ్వెట యబ్ర
మచ్చెరు వన నద్భుతాఖ్య లమరుఁ
తే. బరుగు కదలిక పరువన శ మెఱయు ధావ
నమ్మనకు వేడెమొనరించె శ గ్రమ్మె బొదివె
జుట్టుకొనె నావరించె నా శ నిట్టినుడులు
వేష్టనంబున కమరు సశ్చేశ సాంబ.

21

టీ. ఆనవాలు, పులుగు, అంగమచ్చము, గుఱుతు, అడియాలము-గి
చిహ్నము. జడితి (ప్ర. ఝడితి), గొబ్బనక, వేగ, సరగు. గ్రక్కునక,
వడి, వేగిరము - 2 శీఘ్రము. మరియూద, గడి, మేర, సరుదు, ఎల్ల, కర-
౬ హద్దు. వెఱుగు, వింత, అక్కజము, అబ్బరము, అరిది, నివ్వెట (నిండు+
వెఱు), అబ్రము, అచ్చెరువు (ప్ర. ఆశ్చర్యము)-౬ ఆశ్చర్యము. పరుగు
కదలిక, పరువు-3 పరుగెత్తుట. వేడెమొనరించె, క్రమ్మె, బొదివె, చుట్టుకొనె,
ఆవరించె - గి చుట్టును గూర్చుండియుండె.

సీ. బువ్వ మెతుకు కూడు శ బోన మోరెము పసా
దము వంటకము పసదనము బాతు
సాద మోగిర మన శ జరుగు నన్నముపేళ్లు
కుడిచె బోసేనె సాపడియె నమలె
నారోగిణ మొనర్చె శ నారగించె మెనవె
దినె మెక్కె నన భక్తగొనుట కలరు
బనులు చెయ్యులు నేత శ లనఁ గర్తముల కొప్పుఁ
గనలు మోడి యలుక శ కినుక కిన్న
తే. నాగఁ గోపాఖ్య లగు లజ్జ శ నాన సిగ్గు
బొసుకు పుయిలోట సిబ్బితి శ పుచ్చటి కనఁ

బరఁగు వ్రీడాఖ్య యోల నోపంబు సాక
నంగ వ్యాజం బమరు జగఁన్నాథ సాంబ.

22

టీ. బువ్వ, మెతుకు, కూడు, బోనము, పీఠము, పసాదము (ప్ర. ప్రసాదము), వంటకము, పనదనము, బాతు (అన్యదేశము), సాదము (ఇది ద్రావిడపదము.) ఓగిరము - ౧౧ అన్నము. కుడిచె, బోసేనె, సాపడియె, నమలె, ఆరోగిణమొనర్చె. రూ. ఆరోగణమొనర్చె, ఆరగించె, మెనవె, తినె, మెక్కె - ౧౦ భోజనముచేసెను. పనులు, చెయ్యులు, చేతలు - 3 కార్యములు. కనలు, మోడి, అలుక, కినుక, కిన్నగి-కోపము. లజ్జ, నాన, సిగ్గు, బోసుకు, పుయిలూట, సిబ్బిత, పుచ్చటిక. రూ. పుచ్చడిక-ర సిగ్గు. ఓల, నెపము (ప్ర. నిభము.), సాకు - మిష.

నీ. పానుపు తలిమఱుబు పలుపు లే పన మెత్త

సెజ్జ యనంగ శయ్య ప చెలఁగుచుండు

బన్నుండె. తెన్నుండె ప బండుకొనె బరుండె

బవ్వలిం చెను బండె ప బడక వేసె

నత్తమిల్లె ననంగ ప నలరారు శయనించె

ననుటకు నిద్దురగొనియె గుఱక

గొనియె నిద్దురవోయె ప గూర్కిడె నన నిద్రి

తున కొప్పు లేచె మేలూనియె మెలఁకు

తే. వయ్యె నన జాగ్రదభిధాన ప మమరు వేడ్క

యెలమి వేడుక సంతోస ప మింపు మూదము

సంతసము సొంపు మే లరుసం బనంగ

బ్రమదమున కాఖ్య లగు జగఁత్పాల సాంబ.

23

టీ. పానుపు. రూ. షాన్సు, తలిమము, పలుపు, లేపు, మెత్త, సెజ్జ (ప్ర. శయ్య.)-౬ శయ్య. పన్నుండెను, తెన్నుండెను, పండుకొనెను, పరుం

డెను, పవ్వళించెను, పుడెను, పడకవేసెను, అత్తమిల్లెను - ౧ శయనించె.
నిద్దరగొనియె, గుఱకగొనియె, నిద్దరహోయె, కూర్చిడెను ౪ నిద్రించెను.
లేచె, మేల్కొనియె, మెలకువయ్యె - 3 నిద్రలేచెను. వేడ్క, ఎలమి,
వేడుక, సంతోసము, ఇంపు, ముదము, సంతసము, సొంపు, మేలు, అరుసంబు-
గం సంతోషము.

నీ పలికె వాక్రుచ్చె నశ్వునసేసె మందలిం
చెను విన్నవించె జెప్పె ననె నొడివె
నాడె బల్కె వచించె ౧ నన భాషణము నేనె
ననుట కా వీనిచ్చె ౧ నాలకించె
వినె జెవియొగ్గెను ౧ వనియె నాలించె నా
శ్రుతమయ్యె ననుట కా ౧ జులుక చొక
యులక యెల్లిద మన ౧ నొనరు లఘుతపేళ్లు
పులకలొత్తెను గగురొప్పడిచె గగురు

తే. పాతె గరుపాతె మైమోజుపర్వె ననగఁ
దగురు రోమాంచనామముల్ ౧ నగవు నవ్వు
నగు న వన హాసమున కొప్పు ౧ నడిమిదిన్నె
దీవి యన ద్వీప మగుఁ బరదేవ సాంబ.

24

టీ. పలికెను, వాక్రుచ్చెను, అశ్వునసేసె (ప్ర. అర్పణసేసెను), మంద
లించెను, విన్నవించెను, చెప్పెను, అనెను, నొడివెను, ఆడెను, పల్కెను,
వచించెను-౧౧ మాట్లాడెను. వీనిచ్చె, ఆలకించె, వినె, చెవియొగ్గె, వనియె,
అలిచె - ౬ వినెను. చుబుక. రూ. చుల్క. చొక. రూ. చవుక, ఉలక,
ఎల్లిదము - ౬ లఘుత్వము. పులకలొత్తెను, గగురొప్పడిచె. రూ. గగురుపొడిచె,
గగురుపొడిచె, గగురుపాతె, గరుపాతె, మైమోజుపర్వె - ౨ రోమాంచము

గలిగెను. నగవు, నవు, నగు, నవు - ౪ హాసము. నడిమిదిన్నె, దీవి - ౨ ద్వీపము.

సీ. జోత జాగిలి కొల్పు శ్రీ జోహారు గిడిగిడి

మోడుపు చేకూర్పు శ్రీ మ్రొక్కు మొగుపు

చిన్నిపూ చేమోడ్పు శ్రీ జేజె వెన్నెల చెంగ

నాలు గొబ్బలు టెంకణాలు నేరె

డల్లుల సలా మన శ్రీ నమరు దండమువేళ్లు

పల్లెము కంచము శ్రీ పల్లెరంబు

తెరె హరివాణంబు శ్రీ తలియ తట్టి యనంగ

భాజనం బగు గిన్నె శ్రీ బటుది కోర

తే. డబ్బర యనంగఁ జషక మా శ్రీ డప్పి దూప

దప్పి దగ నీరువ ట్టన శ్రీ దాహ మమరు

జాగ మీవి పుడుకు పెట్టు శ్రీ తేగ మీగి

యనంగఁ ద్యాగసమాభిఖ్య శ్రీ లగును సాంబ. 25

టీ. జోత. రూ. జోతము, జాగిలి, కొల్పు, జోహారు. రూ. జోహారువు, జోహారు, జోహారువు, గిడిగిడి, మోడుపు. రూ. మోడ్పు, చేకూర్పు, మ్రొక్కు, మొగుపు, చిన్నిపూ, చేమోడ్పు, జేజె, వెన్నెల, చెంగ నాలు, గొబ్బలు, టెంకణాలు, నేరెడల్లులు, సలాము (ఇది యన్యదేశ్యము.) - ౨౩. నమస్కారము. పల్లెము. రూ. పల్లెము, కంచము, పల్లెరంబు, తెరె. రూ. తెలియ, హరివాణము, తలియ, తట్టి - ౯ పాత్రము. గిన్నె, బటుది, కోర, డబ్బర, రూ. డబ్బర-గి త్రాగుగిన్నె. డప్పి, దూప, దప్పి, నీరువట్టు-౪ దాహము. చాగము, ఈవి, పుడుకు, పెట్టు, తేగము, ఈగి. రూ. ఈవి - ౬ త్యాగము.

సీ. అగపడెఁ జేపడె శ నబ్బె దొరకెఁ జిక్కె
 దగిలెఁ దగుల్కొనెఁ శ దగులువడియెఁ
 బట్టువడియెఁ జిక్కుపడెఁ దవలె ననంగ
 నమరు గృహీతాఖ్య శ లఱచె నేడ్చు
 వాపోయె మొఱలిడె శ వాచఱచె ననంగ
 రోదనంబున కగు శ రొద గలిబిలి
 చప్పుడు గొలగొల సద్దు శ కూత యులివు
 నలుకుడు రవళి ఱు శ తనగ ధ్వనికి

తే. నలరుఁ గలనెఁ బెరనెఁ గూడె శ హత్తై దొరసె
 నందె బొందె పెనగెఁ జెందెనంటె ననగ
 నమరు సక్తాఖ్య లోనయ్యె శ నగ్గమయ్యె
 లోబడె ననంగ స్వవశాఖ్యలు చను సాంబ.

26.

టీ. అగపడెను (అగము+పడెను.), చేపడెను, అబ్బెను, దొరకెను, చిక్కెను, తగిలెను, తగుల్కొనెన్, తగులువడియెను, బట్టువడియెను, చిక్కువడెను, తవలెను, - ౧౧ చేతఁజిక్కెను. అఱచెను, ఏడ్చెను, వాపోయెను, మొఱలిడెను, వాచఱచెను-గి రోదనముచేసెను. రొద, గలిబిలి, చప్పుడు, గొలగొల, సద్దు, కూత, ఉలివు, నలుకుడు, రవళి ఱుతు - ౧౦ శబ్దము. కలసెను, పెరసెన్, కూడెన్, హత్తై, దొరసెన్, అఱచెన్, పొందెన్, పెనగెన్, చెందెన్, అంటె - ౧౦ చేరుకొనెను. లోనయ్యెన్, అగ్గమయ్యె, లోబడెను-3 ను స్వాధీనమాయెను.

సీ. ఎడసె వీడెను బాసె శ నెడఁబాసె బురివిచ్చె
 వేటువడె ననంగ శ వెలయుచుండుఁ
 బ్రత్యేకమయ్యె న్నోపలుకులు వెడలించె
 వెళ్లఁగొల్పెను దోలె శ వెలలఁబన్నెఁ

దఱిమె రొప్పె ననంగఁ శ దనరు నుచ్చాటనం
 బొనరించె ననుటకుఁ శ గనియెఁ జూచె
 గనుగొనెఁ దిలకించె శ గనెఁ గాంచె ననఁ జెల్లు
 దర్శించె ననుటకుఁ శ దాల్చెఁ బూనె
 తే. నానె మోచె ననంగఁ జెల్లునధివహించె
 ననుట కరికట్టెఁ బోనీక శ యంకెచేసె
 నాఁగె నిల్చెఁ దటాయించె శ నడ్డగించె
 నానుకొనె ననఁ దగు వారణాఖ్య సాంబ. 27

టీ. ఎడనెను, వీడెను, పాసెను, ఎడబాసెను, పురివిచ్చెను, వేఱు
 పడెను-౬ ప్రత్యేకమాయెను. వెడలించెను, వెళ్లఁగొట్టెను, తోలెను, వెలలఁ
 బన్నెను, తఱిమెను, రొప్పెను-౬ తఱుమఁగొట్టెను. కనియె, చూచె,
 కనుగొనె, తిలకించె, కనె, కాంచె = ౬ వీక్షించెను. తాల్చెను,
 పూనెను, అనెను, మోచెను-౪ ధరించెను. అరికట్టెను=చుట్టునిలిచెను, పోనీక
 యంకెచేసెను, అఁగెను, నిల్చెను, తటాయించెను, అడ్డగించెను, అనుకొనెను-2
 నివారించెను-నిరోధించెను.

సీ. అంటుగైకొనియె ముఱ్ఱయ్యెఁ జెఱుగుమానె

గడకేగె నింటికి శ గాకపోయె

ననంగ దూరస్థకుఁ శ దనరు దానముచేసె

నీళ్లుపోసికొనె మునింగెఁ గ్రుంకె

నన నిమజ్జనమయ్యె శ ననుటకుఁ దగు మడి

మడుంగు మడు వనంగ శ నడరు శుచికి

మైల కట్టువిడుపు శ మా పన మలినాఖ్య

లగుఁ దల్పు వాకిలి శ యనఁ గవాట

తే. మున కొనరు నేకతంబు మంతన మనంగ
నంతరంగమునకుఁ జెల్లు శ నక్కట పని
యొంజలియు బోలి యనఁ గార్య శ మొనరు గంజి
వార్చన యవాగునామముల్ శ వఱలు సాంబ. 28:

టీ. అంటుగైకొనియె, ముట్టయ్యెన్, చెఱుగుమానెన్, కడకేగెన్,
ఇంటికెగాకప్రాయెన్-గి బహిష్ఠయాయెను. తానముచేసెను, నీళ్లుపోసికొనెను,
మునింగెను, క్రుంకెను-ర సన్ననమొనర్చెను. మడి, మడుంగు, మడుపు - 3
పొక్కు (మడుంగుదోవతి). మైల. రూ. మయిల, కట్టువిడుపు, మాపు-3 మైల
(మైలగడ్డ). తల్పు. రూ. తలుపు, వాకెలి-3 కవాటము. ఏకతము, మంత
నము - 1 ఏకాంతస్థలము. అక్కట, పని, ఒంజలి, బోలి - 4 కార్యము..
గంజి, వార్చు - 1 యవాగువు.

సీ. ఒకటి యొక్కఁ డొకండునొండన నేకాఖ్య
జమి డివ్వు డిబ్బడి శ జంట రెండు
దుగ రెట్టి దువ యన శ ద్విగుణాఖ్య కవ బోడు
దంట దోయి యనంగ శ ద్వంద్వసంఖ్య
మూ రెండొకటి తిగ శ మూ డనఁ ద్రయసంఖ్య
చౌ యుడ్డ తీవంచ శ చౌకము నలు
నాలు గనఁగఁ జతుర్మామముల్ చౌవంచ
యరపది యేను నై శ దనఁగఁ బంచ

తే. కంబు నాటిత్తిగ యన పట్కంబు చక్కు-
పగడ సత యే డనంగ సప్తకము దచ్చి
యెనిమి దన సప్తకము తొమ్మి శ దనఁగ నవము
పదియు నీరై దన దశాఖ్య శ పరఁగు సాంబ. 29:

టీ. ఒకటి, ఒక్కడు, ఒకండు, ఒండు-ర ఏకసంఖ్య. జమిడి. రూ. జమిలి, ఇవ్వుడి. రూ. ఇనుమడి, ఇబ్బడి, జంట, రెండు, దుగ, రెట్టి, దువ - ౧౦ ద్విసంఖ్య. కవ, జోడు, దంట, దోయి - ర జత-మిఘనము. మూ, రెండొకటి, తిగ, మూడు-ర త్రితయము-త్రిసంఖ్య. చౌ, ఉడ్డ, తీవంచ, చౌకము, నలు, నాలుగు-౬ చతుష్టయము. చౌవంచ. అరపది - పదిలో సగము. ఏను, ఏదు. రూ. అయిదు-౬ పంచసంఖ్య-పంచకము. ఆఱు, ఇత్తిగ (ఇరు+తిగ) ౨ షట్సంఖ్య - షట్కము. చక్కువగడ, సత, (ప్ర. సప్త) ఏడు-౩ సప్తసంఖ్య-సప్తకము. దచ్చి, ఎనిమిది - ౪ అష్టసంఖ్య-అష్టకము. తొమ్మిది-౧ నవసంఖ్య. పది, ఈరైదు = రెండు అయిదులు-౨ దశసంఖ్య-దశకము.

సీ. పదునొకం డనంగను శ బరంగు నేకాదశం

బీరాఱు పండ్రెండు శ బార యనంగ

రవిసంఖ్య యగు నానె శ ద్రాగె ద్రావెను గ్రోలె

ననంగె బానముచేసె శ ననుట కొనరు

బనివినియెను బోయె శ జనె నేగె నరిగె నా

గృతగమనునకు జే శ శ్లేసంగు గ్రమ్మ

ఱించె ద్రిప్పెను మగిడించె మరల్చె నా

నావర్తన మొనర్చె శ ననుట కొనరు

తే. బాతె వెల్లెను పరువెత్తె శ బఱచె గదలె

నుఱిగె దొలంగె నటమరించె శ జరిగెననం బ

లాయితం డయ్యె ననుటకు శ నలరుచుండు

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

30

టీ. పదునొకండు-౧ ఏకాదశసంఖ్య. ఈరాఱు=రెండు ఆఱులు, పండ్రెండు, బార-౩ ద్వాదశసంఖ్య. ఆనెను, త్రాగెను, త్రావెను, గ్రోలెను-ర బానముచేసెను. పనివినియెను, పోయెను, చనెను, ఏగెను, అరిగెను-గీకృత

గమనుండయ్యె. క్రస్తుఁజెను, త్రిప్పెను, మగిడించెను, మరల్చెను - ౪
నివృత్తిచేసెను. పాఁతును, వెల్లెను, పరువెత్తెను, పఱచెను, కదలెను, ఉఱికెను,
తొలఁగెను, అటమరించెను, జరిగెను-౯ పఱాయితుండయ్యెను.

సీ. గడుసరి దిట్ట యొక్కటి వాడిగలవాఁడు
వడికాఁడు పోటరి ॥ బంటు మేటి
మనసరి తెంపరి ॥ మొనకాఁడు మిడిమాసి
వడివాఁడు నంగ నూరుడు నెలంగు
నని చివ్వు యేడ్చెఱి ॥ యాలము బవరము
పోట్లాట పెనఁకువ ॥ పోరు కలసు
కయ్యము దురము జగడ మన యుద్ధము
లమరు మద్దత్తు వెన్నాస తోడు

తే. పాటు సావాసము పరాలు ॥ బాసట యన
రాజిలు సహాయమునకు వేరమ్ము కంటు
సూడు పగ దేస మనఁగఁ బోల్చును విరోధ
నామములు సర్వలోకై కనాథ సాంబ.

31

టీ. గడుసరి, దిట్ట, ఎక్కటి, వాడిగలవాఁడు, వడికాఁడు, పోటరి,
బంటు, మేటి, మనసరి, తెంపరి, మొనకాఁడు, మిడిమాసి, వడివాఁడు - ౧౩
నూరుడు. అని, చివ్వు, ఏడ్చెఱి, ఆలము, బవరము, పోట్లాట, పెనఁకువ,
పోరు, కలసు, కయ్యము (ప్ర. కలహము.), దురము, జగడము-౧౨ యుద్ధము.
మద్దత్తు, వెన్నాస, తోడుపాటు, సావాసము, పరాలు, బాసట-౬ సహాయము-
వేరము, కంటు, సూడు, పగ, దేసము-౭ విరోధము.

సీ. నులిచె వెంపరలాడె ॥ నుగ్గాడె దెగటార్యె
జక్కాడె బగదెంచె ॥ జంవె జెండె

సదమదమొనరించె శ జదిపె చీచమడంచె
 నులిమె చాగటలాడె శ బిలుకుమార్చె
 బరిమార్చె ముగియించె శ నులుమునేసె నడంచె
 ద్రుంచె బొగరుమార్చె శ దునిమె మడిపె
 మన్నిగొనియె రూపుమాపె గీటడంగించె
 మడియించె దూలించె శ మలిపె ననగఁ
 తే. బొసగు వధియించె ననుటకు బ్రోచె బ్రోవె
 సాకె గాపాడె బ్రతికించె శ సంతరించె
 బెంచె మనిపె ననగను బోషించుట కగు
 సకలసురచక్రవర్తిశ్రీసాంబమూర్తి.

32:

టీ. నులిచె, పెంపరలాడె, నుగ్గాడె, తెగటార్చెను, చక్కా-
 డెను, పగదంచె, చంపె, చెండె, సదమదమొనరించెను, చదిపెను,
 చీచమడంచె, నులిమె, చాగటలాడెను, పిలుకుమార్చెను, పరిమార్చెను,
 ముగియించెను, నులుమునేసెను, అడంచెను, ద్రుంచెను, పొగరుమార్చెను,
 తునిమెను, మడిపెను, మన్నిగొనియెను, రూపుమాపెను, గీటడంగించెను, మడి-
 యించెను, తూలించెను, మలిపెను, వధియించెను-౨౯ సంతరించెను. ప్రోచెను,
 ప్రోవెను, సాకె, కాపాడెను, బ్రతికించె, సంతరించె, పెంచె. రూ.
 పెనిచె, మనిపె. రూ. మనిపె, మంచె-౧౧ రక్షణమొనర్చెను.

నీ. ఇచ్చ తలపు మది శ యెద మన నన జిత్త
 మగు దమకము మేలు శ మరులు బాళి
 తమి వలపు విరాళి శ మమత నా మోహ మా
 నాడాది యదిసుత శ నాటసుండి
 తలనాడు నాడు మోదలు నాటబట్టి యా
 నాడున్ని యది మొదల్ శ నాటగోతె

యనఁగఁ దదారభ్య శ్రీ యనుట కౌ మంచి మేల్
 బాగు లెస్స యన శుభంబు లలరు
 తే. వనట యంగలారుపు వెతఁవంత గోడు
 బాద యంగద వగ వనఁ బరఁగుఁ బీడ
 పదవి సిరి కల్పి యనఁగ సంపదకు వెలయు
 నితము వేరి మిం పన హిత శ్రీ మెనఁగు సాంబ. 33

టీ. ఇచ్చు, తలపు, మది, ఎద, మనసు (ఇది తత్సమముగానున్నది).
 గీ చిత్తము. తమకము, మేలు, మరులు, బాళి, తమి, వలపు, విరాళి, మమత
 (ఇది తత్సమము.) - ౮ మోహము. నాఁడాది, అదిసుత, నాఁటనుండి, తల
 నాఁడు, నాఁడుమొదలు, నాఁటబట్టి, ఆనాడున్ని, అదిమొదలు, నాఁట
 గోల్-ఆ ఆదినము మొదలుకొని. మంచి, మేలు, బాగు, లెస్స-౮ శుభము.
 వనట, అంగలారుపు, వెత, వంత, గోడు, బాద (ప్ర. బాధ.), అంగద,
 వగపు. పీడ-నొప్పి. పదవి (తత్సమము), సిరి, కల్పి. రూ. కలిమి- 3 సంపద.
 ఇతము, వేరిమి, ఇంపు - 3 హితము.

సీ. జతవీడె నెడనె నాఁ శ్రీ జను విరహము పేరు
 లెననె బైకొనె బొందె శ్రీ నేలె గలనె
 నన సంగమ మొనర్చె శ్రీ ననుట కౌ బొలయల్క
 వెడమోడి యనఁ జేల్లు శ్రీ వెలయుఁ బ్రణయ
 కలహమునకు జడ శ్రీ గాంజ గంజా బంగి
 యనఁగఁ గళంజాహ్వయంబు లలరు
 మబ్బు లాహీరి కైపు శ్రీ మస్తన మత్తత
 భాసిల్లు దొడుసు సంపద మనంగ
 తే. భోగవనితకుఁ దగుఁ దెంపి శ్రీ మునుకు కుంక
 మానక మ్మన విధవనామములు నెలఁగు
 ఆంధ్రనామ—14

భైరవాసంబు దోవతి శ పంచె యనఁగ
నిల బహిర్వసనాభిఖ్య శ లలరు సాంబ.

34

టీ. జతపిడె, ఎడనె-౨ వియోగమునొంచెను. ఎననె, పైకొనె, పొంచె, ఏలె, కలనె-౩ సంగమించెను. పొలయలుక, వెడమోడి-౨ ప్రణయకలహము. జడ, గాంజ, గంజా, బంగి-౪ కలంజము. మబ్బు, లాహిరి. కైపు, మస్తు-౪ మత్తు. తొడుసు, ఉంపడము-౨ ఉంచుకొన్నస్త్రీ. తెంపి, ముసుకు, కుంక, మాసకమ్మ - ౪ విధవ. భైరవాసము. రూ. బయిర వాసము, దోవతి, పంచె-౩ పయవస్త్రము.

నీ. విచ్చేసె నేతెంచె శ వచ్చెను వేంచేసె
నరుదెంచె జనుదెంచె శ ననఁగ నాగ
తునివేరు లగు మగతనము మగంటిమి
గం డనఁ బొరుషాఖ్యలు చెలంగు
గద్దించె నదలించె శ గది మెను సుటిమె నా
గద్దించె ననుట కౌ శ గట్టి యుక్కు
చేగ యూట యుదుటు శ చేవ యుటవు బిగు
వన దృఢత్వము వేరు శ లలరు జట్టి

తే. విలువ రో వెల యనఁ గ్రయాఖ్యలు దనర్చు
గప్రము సిరంబు గంబూర శ కప్పుర మన
వెలయుఁ జంద్రంబు వెలిగ్రుక్క శ గిలుకుపలుకు
రవపలు కనంగ మణితాఖ్య శ లవును సాంబ.

35

టీ. విచ్చేసెను, ఏతెంచెను, రూ. ఏగుదెంచెను, వచ్చెను, వేంచేసెను, అరుదెంచెను. రూ. అరుగుదెంచెను, చనుదెంచెను - ౪ అగతుడయ్యె. మగ తనము, మగంటిమి, గండు - ౩ పొరుషము. గద్దించెను, అదలించెను, గది మెను, ఉటిమెను-౪ దెదరించెను. గట్టి, ఉక్కు, చేగ, ఉంట, ఉడుటు, చేవ,

ఊఱు, బిగువు-౨ దార్శ్యము. జట్టి, విలువ, రో, నెల-౪ మూల్యము -
క్రయము. కప్రము, సిరము. గంబూర. రూ. గంబూరము, గంబురము,
గంబురా, కప్పరము. రూ. కపురము-౮ కర్పూరము. వెలిగుక్క, గిలుకు
పలుకు, రవపలుకు-3 రతికూజితము.

సీ. లేమి పేదటికము ॥ లేమిడి లేవడి

నిప్పుచ్చర మిడుమ ॥ నెవ్వ యనగ
దారిద్ర్యనామముల్ ॥ తగు దెస యాత్రము
కడగండ్లు గోరము ॥ కస్తీ బెడద
యడలు చేటన విహదాఖ్యలు వర్తిల్లు
డెక్కెమెగురంగొట్టె ॥ డింకవేసె
బెద్దనిద్దరవోయె ॥ బిద్దె మడిసె జచ్చె
జనె గంతుకొనెఁ ద్రుంగ ॥ సమనె నేగె

తే. కూలె నీల్లె గెడసె ద్రెల్లె ॥ గ్రుంకె బ్రుంగె
తెరలె బోయె ముగిసెఁ జేటె ॥ దొరంగె ననగ
బరంగు మృతునిసమాఖ్యలు ॥ బవిరి చుట్టు
వేడె మన వలయాభిధల్ ॥ వెలయు సాంబ.

36

టీ. లేమి, పేదటికము (పేద+టికము-భావార్థకత్థితము), లేమిడి,
లేవడి, నిప్పుచ్చరము, ఇడుమ, నెవ్వ - 2 దారిద్ర్యము. దెస, ఆత్రము,
రూ. ఆత్తరము, కడగండ్లు (నిత్యబహువచనాంతము.), గోరము, కస్తీ,
బెడద, అడలు, చేటు-౯ ఆపత్తు. టెక్కెమెగురంగొట్టె, డింకవేసె,
పెద్దనిద్దరవోయె, బిద్దె, మడిసె, చచ్చె, చనె, గంతుకొనె,
త్రుంగె, సమనె, ఏగె, కూలె, నీల్లె, గెడసె, ద్రెల్లె,
త్రుంకె, బ్రుంగె, తెరలె, పోయె, ముగిసె, చేటె, తొరంగె -
౨౨ మృతినొంచెను. బవిరి, చుట్టు, వేడెము - 3 వలయము.

సీ. గమి పాఞు మొత్తము శ కదుపు చేరువ బారు:

పిండు కూటువ పరి శ దండు దిమ్ము

గుంపు తుటుము గుమి శ గూటు పదు పనంగ

బృందాఖ్య యగు వెల్లె శ వెడలె వెలలె

వెలువడె ననఁ బేల్లు శ వెలయు నిర్గతుఁ డంట

కెన్నడు వాలాయ శ మెపుడు నిచ్చ

ల్లెల్లప్పు డెప్పటి శ కేప్రాద్దు నెడపకే

నాఁ డెప్పు డుడుగక శ నాఁ జెలంగు

తే. సంతతాఖ్య కొలము వంగసమ్ము వంగ

డమ్మనఁ గులాఖ్య వర్తిల్లు శ గ్రమ్మట మఱి

మగుడ వెండియుఁ బలుమఱు శ మరల సారె

తిరుగ ననఁ బునరాఖ్యలు శ పరంగు సాంబ.

37

టీ. గమి, పాఞు, మొత్తము, కదుపు, చేరువ, బారు, పిండు, కూటువ, పరి, దండు, దిమ్ము, గుంపు, తుటుము, గుమి, గూటు, పదుపు-౧౬ సమూహము. 'వెల్లె', 'వెడలెను', 'వెలలె', 'వెలువడె' - ౪ ప్రయోజనమయ్యెను. ఎన్నడు, వాలాయము, ఎపుడు, నిచ్చలు, ఎల్లప్పుడు, ఎప్పటికీ, ఎప్రాద్దును, ఎడపక, ఏనాడు, ఎప్పుడు, ఊడుగక - ౧౧ సతతము-సదా. కొలము, వంగసమ్ము, వంగడము-౩ వంశము. క్రమ్మట, మఱి, మగుడ, వెండియు, పలుమఱు, మరల, సారె, తిరుగ - ౮ మాటిమాటికి.

సీ. పంద కొంచె పిటికి శ పాఞుబో తనంగను

సమరభీరునిపేరు శ లమరుచుండు

విడియము వీడెంబు శ వీడ్యము వక్కాకు

తములము బాగాలు శ తమ్ములంబు

నా జనుఁ దాంబూలనామముల్ గొనియాడె
 నగ్గించె బొగడె గొండాడె నెంచె
 గైవార మొనరించె శ నా వినుతికిఁ బేళ్లు
 క్రచ్చు కోరిక కోర్కి శ యిచ్చ యనగ
 తే. నిచ్చ కగు రోసెఁ బరికించె శ నెమకె దడవె
 వెదకె నారసె నరసెను శ వెతకె ననగఁ
 దనరు నన్నేషణాఖ్యలు శ తన్నెఁ దాఁచె
 నడుగుతాటించె గాళ్లచే శ నడిచె ననగ
 నమరుఁ బదతాడనాభిధానములు సాంబ.

38

టీ. పద, కోఁచ, పిటికి, పాఱుబోతు (పాఱు+పోతు)-ర యుద్ధ
 మునకు వెఱచువాఁడు. విడియము. రూ. విడెము, వీడెము, వీడ్చెము, వక్కాకు
 (వక్కలు+అకులు.), తములము, బొగాలు, తమ్ములము - ర తాంబూలము.
 కొనియాడెను, అగ్గించెను, బొగడెను, కొండాడెన్, ఎంచెన్, కైవార
 మొనరించెన్ - ౬ స్తోత్రముచేసెను. క్రచ్చు, కోరిక, కోర్కి, ఇచ్చ - ౪
 అపేక్ష. రోసెన్, పరికించెన్, నెమకెన్, తడవెన్, వెదకెన్, ఆరసెను,
 అరసెను, వెతకెన్-౮ అన్వేషించెను. తన్నెన్, తాఁచెన్, అడుగుతాటించెన్,
 కాళ్లచేనడిచెన్-౪ కాళ్లతోఁ దన్నెను.

పీ. కొమరు చొక్కాటమ్ము శ గొనబు చొకారము
 చొక్కము మేలిమి శ బోఁక పాలుపు
 నాణెంబు సొరు విన్నాణంబు తిన్నన
 పరగు చొక్కా చెల్వు శ మురుపు తనరు
 నగు తియ్య పొనరు చేన్నలరు నలుపు తీరు
 వఱలు జాను చెలంగు శ కొఱలు నొనరు

చను తగు నొప్పు నొసంగు ననెడు పేళ్లు
 తగు మంజులమునకు శ దండ యొద్ద
 తే. చెంత కుఱగలి డగ్గర శ చేర్వ పొంత
 దాపు సరస కెలను పజ్జ శ ప్రాపు వద్ద
 యండ చక్కి గరిడి యన శ నమర నౌ స
 మీపనామములు మనోజ్ఞ శ రూప సాంబ.

39

టీ. కొమరు, చొక్కాటమ్మ. రూ. చొక్కాటమ్మ, చొక్కటమ్మ,
 గొనబు, చొక్కారమ్మ. రూ. చొక్కారమ్మ, చొక్కమ్మ, మేలిమి, జోత,
 పాలుపు, నాణెము. రూ. నాణెము, సౌరు, విన్నాణము, తిన్నన, పరంగు,
 చొక్కా. రూ. చొక్క, చొక్కా, చెల్లు. రూ. చెలుపు, మురుపు, తనరు,
 నగు, తియ్య, పొనరు, చెన్ను, అలరు, నలుపు, తీరు, వఱలు, జాను, చెలంగు,
 కొఱలు, బిసరు, చను, తగు, బిప్పు, ఎంగు - ౪౦ అందమైనది. దండ,
 బిద్ద, చెంత, కుఱగలి, డగ్గర. రూ. దగ్గర, చేర్వ. రూ. చేరువ, పొంత,
 దాపు, సరస, కెలను, పజ్జ (ప్ర. పశ్చాత్.), ప్రాపు, వద్ద, అండ, చక్కి,
 గరిడి-౧౮ సమీపము.

సీ. పిమ్మటఁ దరువాతఁ శ బిడప వెన్న వెనుక
 ననంగఁ బశ్చాదభిభ్యలు చెలంగు
 సడలె వడలె వ్రీలె శ జాతె వీడె ననంగఁ
 జ్యోతసమాఖ్య లగు లోచ్చు కొద కడమ
 కుటుచ యొచ్చెము తగ్గు శ కొంచెము తక్కువ
 కుందు కొదవ లోను శ కొద్ది యనంగ
 మెఱయు న్యూనతపేళ్లు శ మిక్కిలి యెక్కువ
 యెచ్చు పెల్లుదనము శ పెచ్చు మిగుల

తే. హెచ్చునగ నధికాభిఖ్య శ లెసగుచుండు
 దొలుత ముందర మున్ మున్ను శ తొల్లి మునుపు
 ముందు మును తొలి యన జను శ బూర్వమునకు
 దడవు జా గన నాలస్య శ మడరు సాంబ. 40

టీ. పిమ్మట, తరువాత, (తరువాయిశబ్దమునకు సప్తమ్యేకవచనము.) పిదప, వెనుక, వెనుక - ౧ ఆనంతరము. సడలె, వదలె, ప్రీలె, జాతె, వీడె - ౧ ఆవలంబించెను - చ్యుతమయ్యెను, లొచ్చు, కొద, కడమ, కుఱుచ, ఒచ్చెము, తగ్గు, కొంచెము, తక్కువ, కుందు, కొదవ, లోను, కొద్ది - ౧౨ స్వల్పము - న్యూనత్వము, మిక్కిలి, ఎక్కువ, ఎచ్చు, పెల్లుదనము, పెచ్చు, మిగుల, హెచ్చు - ౨ అధికము, తొలుత, ముందర, మున్, మున్ను, తొల్లి, మునుపు, ముందు, మును, తొలి-పూర్వము. తడవు, జాగు-౨ ఆలస్యము.

సీ. తాటుమాటయ్యెను శ దడబడె వీడ్వడె
 నన విపర్యాసాఖ్య శ లమరు సాము
 సగము సాంబా లన శ దగునర్థ మనుటకు
 దూఁకొనె జొరఁబాటె శ దూటె జొచ్చె
 ననగఁ బ్రవేశించె శ ననుటకు దనరారు
 మొత్తై గొట్టెను ప్రేసె శ మోదె ననగఁ
 బ్రహరంచె ననుట కౌ శ బనిచె ననిచె బుచ్చె
 నంపె బుత్తెంచె జోచ్చునియె బంపె

తే. గెలుపుమనె నన బ్రస్థితాభిఖ్యలు చెలంగు
 జాయ పాంతన జోటన శ బాయ యిక్క
 చక్కి తా వనగఁ బ్రదేశసంజ్ఞ దనరు
 నంబరనదీలసజ్జటాడంబ సాంబ.

టీ. తాఱుమాఱయ్యెను, తడఁబడెన్, వీడ్పడెన్-3 వ్యత్యస్తమాయెను. సాము, నగము, సాఁబాలు-3 అర్థము. దూఱొసెను. చొరఁబాఱెను, తూఱెన్, చొచ్చెన్ - ౪ ప్రవేశించెను. మొత్తెను. కొట్టెను, ప్రేసెన్, మోఁదెన్- ౪ ప్రహరించెను. పనిచెన్, అనిచెన్, పుచ్చెన్ (పోవుధా. ప్రేరణరూపము.), అంపెను, పుత్తెంచెను, పొమ్మనియెన్, పంపెన్, గెలుపుమనెన్-౫ ప్రయాణము చేసి పంపెను. చాయ, పొంతు, చోటు, పాయ, ఇక్క, చక్కి, తావు - 2 ప్రదేశము.

సీ. అచట నయ్యెడ నందు శ నచ్చో నదిగొ యట
నచ్చట నక్కడ శ నకడ నాడ
నావంక నల్లదె శ యనఁ దత్ప్రదేశాఖ్య
లోదన్త ముంగల మ్రొల శ నెదుట ముందు
ముందట యనఁగ సుమ్ముఖము వేళ్లు రహించు
నిరుదెస నిరువంక శ నిరుగెలంకు
లిరుప్రక్క లిరుమైలలిరుగ్రేవ లిరుగడల్
సూరె లనెడివేళ్లు శ మీలు సుభయ

తే. సార్వనామముల్ వడసెందె శ బాళితాఁకె
మైమఱచె గడపట్టె సోమ్యసిలె ననఁగ
మూర్చ కౌఁ గికురించెను శ మోసపుచ్చె
విక్కుచేసె నా వంచనవేళ్లు సాంబ.

42

టీ. అచట, అయ్యెడ, అందు, అచ్చో, అదిగొ. రూ. అదె, అట, అచ్చట, అక్కడ, అకడ, అడ, అవంక, అల్లదె. రూ. అల్లదిగొ-౧౪ ఆప్రదేశము, ముంగల, మ్రొల. ఎదుట, ముందు, ముందట-గి సమక్షము. ఇరుదెసలు, ఇరువంకలు. రూ. ఇర్వంకలు, ఇరుగెలంకులు, ఇరుప్రక్కలు, ఇరుమైలులు, ఇరుగ్రేవలు, ఇరుగడలు, సూరెలు-౯ ఉభయ ఫార్వములు. వడసెందె, బాళితాఁకె, మైమఱచె, కడపట్టె, సోమ్యసిల్లె-గి మూర్ఖిల్లె. కికురించెను, మోసపుచ్చెన్, పిక్కుచేసె-3 వంచించెను.

సీ. వెఱ బీతు దిగు లఱ్ఱు శ వెఱ పదరు బెదరు

జళు కెద జడు వన శ వెలయు భయము

కత్తి వా లడిదము శ కైదువు నన ఖడ్గ

మెనఁగు బల్లెము గడ శ యీటె చివ్వు

యనఁగఁ గుంతాఖ్య లౌ శ నామెత పండుగ

పబ్బం బనఁగ నుత్సవమున కలరు

వంక వంకర సొట్ట శ డొం కన వక్రత

చెలఁగు దుడుకు లూటి శ జాలిమి దుండ

తే. గమ్మనఁగ నుద్ధతాఖ్య లౌ శ గాని వల్లె

మంచిది యనఁగఁ దగు సమ్మతించుటకును

గురుచ యరచట్ట దుత్తాయి శ కుబుస మనఁగ

నమరుఁ గూర్పాసనామధేయములు సాంబ.

43

టీ. వెఱ, బీతు (ప్ర. భీతి), దిగులు, అఱ్ఱు రూ. అశుకు, వెఱపు, అదరు, జశుకు, బెదరు, ఎద, జడుపు - ౧౧ భయము. కత్తి, వాలు, అడిదము, కైదువు - ౧౨ ఖడ్గము. బల్లెము, గడ, ఈటె, చివ్వు - ౧౩ కుంతము, ఆమెత, పండుగ, రూ. పండుగు, పండువు, పబ్బము - ౧౪ ఉత్సవము. వంక, వంకర, సొట్ట, డొంక - ౧౫ చక్కనిదికానిది - పక్రము. దుడుకు, లూటి, జాలిమి, దుండగము-౧౬ దుర్మార్గము. కాని, వల్లె, మంచిది-౩ అంగీకరించుటకు గుఱుతు. కుఱుచ, అరచట్ట, దుత్తాయి, కుబుసము-౧౭ రచిక.

సీ. పావాలు పావలు శ పావుకోళ్లనఁ జెల్లుఁ

బాదుకాభిఖ్యలు శ పాయపొసు

లూడ్పులు పాపొసు శ లుద్దముల్ మెట్లు చె

ప్పు లనఁగఁ బాదరక్షలకుఁ దనరు

నంగడి బాజా రశనంగ వివణి పొల్పు
 గొన మల్లె నారి నా శ గుణము పరంగు
 మొన యొడ్డనంగ పూహామున కగుఁ బెడబొబ్బ
 యా ర్పన నట్టహాసాఖ్య లెస గు

తే. లావు సత్తువ యనంగ బలంబు చెలంగు
 నట్ట మొండె మనంగఁ గబంధాఖ్య లలరు
 దూల నవ తీట యనంగఁ గంఠూతి కొనరు
 శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

44

టీ. పావాలు, పావలు, పావుకోళ్లు-3 పాదుకలు (కొయ్యవి). పాయ
 పోసులు, ఊడ్పులు, పాపోసులు, ఊడ్దములు, మెట్లు, చెప్పులు-౬ పాదరక్షలు
 (లోలువి). అంగడి, బాజారు (ఆన్యనేశము.)-౨ వివణి. గొనము, అల్లె, నారి-
 3 అల్లెత్రాడు. మొన, ఒడ్డు-౨ సేనలకూటము. పెడబొబ్బ, ఆర్పు - ౨ అట్ట
 హాసము-సింహనాదము. లావు, సత్తువ (ప్ర. సత్త్వము.) - ౨ బలము.
 అట్ట, మొండెము-౨ కబంధము-తలలేనియొడలు. దూల, నవ, తీట-3 దురద-
 కంఠూతి.

సీ. విలు విల్లు సింగాణి శ విల్ సింగిణి యనంగఁ
 గోదండమున కగుఁ శ గోపు కొప్పు
 నాఁ జను ధనురగ్రనామంబులు లకోరి
 యంపఱ నారస శ మన్ము తీరు
 ములికి సరము కోలఁచిలుకు తూ పన శ రా
 ఖ్యలు మించు మైమర్చు శ కమరు జోడు
 దగళా జిరాయి బొంబళము దుప్పటమును
 జిలుకత్తు బం దనఁ శ జెలంగుఁ గవచ

తే. మరదమనఁ దే రనఁగ రథం శ బమరు హాయలు
బండ్లి కొల్లారుబండినాఁ శ బరఁగుఁ గోశ
తాంగనామముల్ మునికోల శ యారెకోల
ముల్లుకో లనఁ దోత్రంబు మొనయు సాంబ.

45

టీ. విలు, విల్లు. సింగాణి, విత్, సింగిణి-గి ధనుస్సు. కోపు, కొప్ప-
అ వింటికొన. లకోరి, అంపఱ, నారసము (ప్ర. నారాచము.), అమ్మ,
తీరు, ములికి, సరము, కోల, చిలుకు, తూపు - ౧౦ బాణము. మైమర్పు.
రూ. మైమఱువు, కమరు, బోడు, దగళా, జిరాయి, బొందళము, దుప్ప
టము, చిలుకత్తు, బందు. ౧౦ కవచము. అరదము (ప్ర. రథము.), తేరు-అ
రథము. హాయలుబండి, కొల్లారుబండి, రూ. కొలారుబండి-3 గో శతాం-
గము-గాడి. మునికోల, ఆరెకోల, ముల్లుకోల. రూ. ములుకోల-౪ తోత్రము-
ఘులను తోలేడు సాధనవిశేషము.

సీ. దీవట్లు పంజులు శ దివ్వటిల్ దివటీలు
దివియ లనం గరశీషిక లగు

నొగ కాండిమ్రాఁ కనఁ శ దగుఁ గూబరము కాన్క-
కానుక సూడిదె శ కప్ప మనఁగఁ

గరము పేళ్లగు గద్దె శ గద్దియ యనఁగ సిం
హాసననామంబు శ లమరు గొటిజ

గొల్లెనయు గుడారు శ గూడార మనఁ దగుః
బటకుటీరము నొప్పి శ బాద యలఁత

తే. తెగులు తెవు లన రోగాఖ్యి శ లగును వెజ్జ
మందరి యనంగ వైద్యనామంబు లెసఁగు
దండ చేరు సరము పేరు శ తావడంబు
సర యనఁగ హారనామముల్ శ పొరయు సాంబ.

46

టీ. దీపట్లు, పంజాలు, దివ్వటీలు, దివటీలు, దివియలు-గి చేతిదీపములు. నొగ, కాండిమ్మాయ-౨ కూబరము. కాన్క కానుక. రూ. కానిక, నూడిచె, కప్పము-గి ఉపహారము. గద్దె, గద్దియ-౨ సింహాసనము. గొటిజ గొల్లెన. నూ. గొల్లియన, గుడారు, గూడారము-గి పటమంటపము. నొప్పి. బాద (ప్ర. బాధ.), అలత, తెగులు, తెవులు-గి రోగము. వెజ్జ (ప్ర. వైద్యుడు.), మందరి-౨ వైద్యుడు. దండ, చేరు, సరము, పేరు, తావ డంబు. రూ. తావళంబు, సరి-2 హారము.

సీ. సోబె సిబ్బె మనఁ బోల్చును గిలాసము కొంగు
చెఱుగు చుం గన నొప్పుఁ శ జేలముతుద
నెయ్యి నే చము రన శ నెగడు నాజ్యముపేళ్లు
తైలాఖ్య యగు నూనె శ తలచము రన
దివ్వెచమురు నామిదెము నాముదం బన
నేరండతైలాఖ్యలెసఁగుఁ గోపు
సారాయి యనఁ జెల్లు శ వారుణీనామముల్
తిలపిష్టమున కగుఁ శ తెలికపిండి

తే. గాన్ధపిండి యనంగఁ దక్రంబువెలయుఁ
జల్ల మజ్జిగ యన దధిసంజ్ఞ దనరుఁ
బెరుగు కలు పన గోరంటబెల్ల మచ్చు
నా గుడాభిఖ్యలగు జగన్నాథ సాంబ.

47

టీ. సోబె, సిబ్బెము-౨ కిలాసము (దేహముమీది యొకవిధమైన తెల్లనిమచ్చలు). కొంగు, చెఱుగు, చుంగు-3 చీరయొక్కకొన. నెయ్యి. రూ. నేయి, నే, చమురు-౪ ఆజ్యము. నూనె, తలచమురు-౨ తైలము - నూగులనూనె. దివ్వెచమురు, దీపమునకైనచమురు. ఆమిదెము, ఆముదము-3 ఏరండతైలము. కోపు, సారాయి - ౨ కల్లు. తెలికపిండి, గాన్ధపిండి.

రూ. గానుగిండి-౨ తిలపిష్టము. చల్లు, మజ్జిగ-౨ తక్రము. పెరుగు, కలుపు-
3 దధి. గోరంట, బెల్లము, అచ్చు-3 గుడము.

సీ. ఒడమెలు సొమ్ములు శ తొడవు లనంగఁ జెల్లు
భూషణాఖ్యలు విత్తమునకు రూక
ధనము రొక్క మనంగఁ శ దనరు మేలుతరంబు
మేల్బంతి కన్నాకు శ మీసరంబు
తలకట్టు నాగ భాసిలు శ్రేష్ఠనామంబు
లనవుడు నాగ నా శ ననంగ నావు
డనంగఁ జెల్లు ననంగ శ ననెడిపేరులకు విం
జామరము లన వింజామర లన
తే. జమిడివీచోపు లనఁ జామరముల కౌన
వాతు కల్కండ చక్కెర శ పంచదార
కండచక్కెర మేల్పులకండ మనంగ
శర్కరాభిఖ్య లగుశైలచాప సాంబ.

48

టీ. ఒడమెలు (ఇది ద్రావిడము.), సొమ్ములు, తొడవులు-3 భూషణములు. రూక, ధనము (ఇది తత్సమముగాన నిది యిచ్చటఁజేర్చుట విచార్యము.), రొక్కము (ప్ర. ఋక్ము.) - 3 విత్తము. మేలుతరంబు, మేల్బంతి, కన్నాకు, మీసరము, తలకట్టు - ౩ శ్రేష్ఠములనుట. అనవుడు, నాగ, నా, అనగ, నావుడు (ఇవి యనుధాతువు నానంతర్యార్థకముననుర్థకములు) - ౩ చెప్పఁగాననుట. వింజామరములు, వింజామరలు, జమిడివీచోపులు-3 చామరములు. నవాతు, కల్కండ, చక్కెర, పంచదార, కండచక్కెర, మేలుపులకండము-౬ పంచదార-శర్కర.

సీ. నైకము తోడెము శ సన్న మన్నువ జిల్లు
వలిపెము చిలు లేత శ కొలది యలఁతి

యసదు లేజీ బన శ నమదు స్వల్పమునకుఁ
 బెను గొప్ప బలు పేరు శ పెద్ద దొడ్డ
 గన మన నధికాఖ్య శ లొనరు దోరము హొమ్ము
 గమక మొ మ్మనఁగ స్థూలము చెలంగు
 డస్సెఁ గుందె ముడింగె శ దాఁకె నుబ్బడఁగెను
 మ్రగ్గెఁ గ్రుంగెను డొంకె శ సగ్గె స్రుక్కె-
 తే. దగ్గె నన ఊణదశ కగు శ డబ్బు బద్దు
 పొల్లు దబ్బర తాటోటు శ బొంకు తవళి
 కల్ల జూ దన నన్యతంబు వేళ్లు వెలయు
 నిలుకడ యనంగ నిరతాఖ్య శ నెగడు సాంబ. 49

టీ. సైకము, తోడెము, సన్నము, అన్నువ, జిల్లు, పలిపెము, చిలు,
 లేత, కొలది, అలతి, అసదు, లేజీబు - ౧౨ స్వల్పమునకు. పెను, గొప్ప,
 బలు, పేరు, పెద్ద, దొడ్డ, గనము - ౨ ఎక్కువయైనది. తోరము, హొమ్ము,
 గమకము, ఒమ్ము-ర స్థూలమైనది. డస్సె, కుందె, ముడింగె, తాఁకెను,
 ఉబ్బడఁగెను, మ్రగ్గె, క్రుంగె, డొంకె, సగ్గె, స్రుక్కె, తగ్గెను-
 ౧౧ ఊణదశనొందెను. డబ్బు, బద్దు, పొల్లు, దబ్బర. రూ. డబ్బర, తాటోటు,
 రూ. టాటోటు, బొంకు, తవళి, రూ. తవళి, కల్ల, జూదు-౧౨ నిజముకానిది.
 నిలుకడ నిరతము.

సీ. ఎంచె గణుతిచేసె శ నెన్నికనిడె నెన్నె
 ననఁగ గణించుట శ కమగూ దాల్చి
 సైరణ యొర్పన శ శాంతతవేళ్లగు
 నెమ్మి నెమ్మది హాయి శ నిమ్మళంబు
 నాఁగ నిరాతంకనామము లగు వెడ
 యలయిక బడలిక శ యలపు నేద

యనగ శ్రమాఖ్య తా శ నగలం బాయెను
 మేరతప్పెను మట్టుమీతె మించె
 తే వెక్కసం బయ్యె నుటవయ్యె శ గ్రిక్కి-ఱసెను
 ననగ నుత్కృష్ట మనుట కౌ శ నావరించె
 నిండె నెగడె వెలసె బర్యై శ నిగిడె ననగ
 వ్యాప్త మయ్యె ననెడి వేళ్లకలరు సాంబ.

50

టీ. ఎంచె, గణుతిచేనె, ఎన్నికనిడె, ఎన్నె - ౪ తక్కు
 పెట్టెను. తాల్లి. రూ. తాలిమి, సైరణ. రూ. సమురణ, ఓర్పు. రూ. ఓరుపు-
 గి శాంతత. నెమ్మి, నెమ్మది (నెఱ+మది). హాయి, నిమ్మళము - ౪ నిర్భ-
 యము. వెడ, అలయిక, బడలిక. అలపు, సేద-గి శ్రమ. అగ్గలంబాయెను,
 మేరతప్పెను, మట్టుమీతెను, మించెను, వెక్కసమయ్యెను, ఉటవయ్యెను,
 గ్రిక్కి-ఱసెను-2 సాంద్రమయ్యెను. ఆవరించెను, నిండెను, నెగడెను, వెల-
 సెను, బర్యైను, నిగిడెను-౬ వ్యాపించెను.

సీ. అవసడి యాడికరయాఱడి సడి అట్టు
 నగడు దూ అన నింద శ కమరు మాల్తి
 యలవాటు వాడుక శ యలవడు టనఁ బొల్పు
 బరిచయాభిఖ్యలు శ పన్నిదంబు
 పందెము జూద మనం దగు న్యూతంబు
 నిబ్బది నిక్కము శ నిలువరంబు
 నిజము నిక్కువ మన శ నెగడు సత్యము వేళ్లు
 గోర్వంక నెలకూన శ గోటినాటు

తే. నా నఖక్షత మగును దంతక్షతములు

కెరలు పలునొక్కు వాతెఱకెంపు పెదవి

గంటి కెమ్మైవిగుటి యనఁ గాఁగిలి యనఁ
గవుఁగి లనఁగ నాలింగనాభ్యు లగు సాంబ.

51

టీ. అవసడి, అడిక, ఆఱడి, సడి, అట్టు, అగడు, దూఱు-౬ నింద.
మాల్తి. రూ. మాలిమి, అలవాటు, వాడుక, అలవడుట-గి అభ్యాసము,
పన్నిదము, పంచెము, జూదము (ప్ర. ద్యూతము.)-3 ద్యూతము. నిబ్బడి.
నిక్కము, నిలువరంబు, నిజము, నిక్కువము-గి సత్యము. గోర్వంక. రూ.
గోరువంక, నెలకూన, గోటినాటు-౪ నభిక్షతము. పలునొక్కు, వాతెర
కెంపు, పెదవిగంటి, కెమ్మైవిగుటి - ౪ దంతక్షతము - సురతసమయమందలి
దంతములకాటు. కాఁగిలి, కవుఁగిలి-౨ ఆలింగనము చేసికొనుట.

సీ. నాగకేసరులు చెన్నంగులు కురువులు
భోజనప్రియములు శ రాజనములు
గన్నేరు లిప్పపూల్ శ గంగాజలంబులు
మట్టకారులు పూలమంజరీలు
పెద్దవంకలు పాలవెల్లులు ముత్తైపు
సరులు సంభావులచంద్రవంక
లేనుఁగుకొమ్ములమానికములు వన్నె
పూలు సితాభోగము లన శాలి

తే. ధాన్య మెనుఁగును దూము ముంత ముకుసంబు
బల్ల కుం చన సోల తవ్వ పడి యడ్డ
గరిసె పుట్టి నెలగ మెడా శ కల మనంగ
ధాన్యములు గొల్చువానికిఁ శ దగును సాంబ.

52

టీ. నాగకేసరులు, చెన్నంగులు, కురువులు, భోజనప్రియములు,
రాజనములు, గన్నేరులు, ఇప్పపూలు, గంగాజలంబులు, మట్టకారులు, పూల
మంజరీలు, పెద్దవంకలు, పాలవెల్లులు, ముత్తైపుసరులు, సంభావులు, చంద్రవం

కలు, ఏనుగుకొమ్మలు, మానికమ్మలు, వన్నెపూలు, సీతాభోగములు - ౧౯ ధాన్యభేదములు. తూము, ముంత, ముకుసంబు, బల్ల, కుంచము, సోల, తవ్వ, పడి, అడ్డ, గరిసె, పుట్టి, నెలగ, మెడా, కలము - ఈ ౧౪ ను ధాన్యములను గొల్చుమానములు-సాధనములు.

క. ఇమ్మనుజవర్గం జేసితి

సమ్మదమున దీని వినిన శ జనులు భభా చొ

క్కమ్మనఁగా శ నెంతయు నన

ఘమ్మనఁగా మహిని వెలయుం శ గావుత సాంబా. 53

తా. సంకసముతో దీనిని వినినమనుజులు బలె యిది లెస్సగానున్నది యనునట్లు ఈమానవవర్గను వైఁజెప్పినతెఱంగునఁ జేసితిని, ఓసాంబమూర్తి! యీవర్గ గమ్మని పుడమి వెలయునుగాక.

మానవవర్గ సమాప్తము.

— స్థావరవర్గము. —

క. శ్రీవరదాయక పాయక

దేవరనామాంకితముగఁ శ దేటపఱచెదక

స్థావరవర్గను గవితా

భావరసజ్ఞు లెద మెచ్చుం శ బశుపతి సాంబా. 54

తా. సంపద్యుక్తఁడయిన యోవరదాతా! పశుపతీ! సాంబమూర్తి! కవితృభావరసజ్ఞు లగుకవులు మనసునందు మెచ్చునట్లు, స్థావరవర్గను తమపేర నంకితముచేసి చెప్పుచున్నాను; అవధరింపుము.

సీ. ఇలతాల్పు గట్టు గురబ్బలి కొండ మల తిప్ప

యన శైలనామంబు శ లమరు మంచ

అంగనామ—15

సీ. కవ్వపుమల తరిగ ట్టన మందరం
 బడరుఁ దూరుపుమల శ పొడుపుదిప్ప
 మొదటికొండ యనంగ శ నుదయాచలం బొప్పు
 బడమటిమల క్రుంకుపుడమితాలు
 నా నస్తగిరి కగు శ తాయి తా క ల్లనఁ
 బ్రస్తరాఖ్య దలిర్పుఁ శ బల్లె యూరు
 కప్పం బనఁగ గ్రామ శ మొప్పును బ్రోలు వీ
 డనఁ బట్టణము పేరు శ లలరుచుండు
 తే. నిరవు టెంకి యునికి యిక్క శ యిల్లు గీము
 మనికి పట్టు బిడారు కొంప యిలు నెలవు
 నట్టు తా వన మందిరనామము లగు
 శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

56

టీ. కవ్వపుమల=దేవతలకుఁ గవ్వమైనకొండ, తరిగట్టు=క్షీరసముద్రమును జీలకనకొండ-౨ మందరపర్వతము. తూరుపుమల = తూర్పుదిశనుండు కొండ, పొడుపుదిప్ప=సూర్యుఁ డుదయించుకొండ, మొదటికొండ=తూర్పున నుండు కొండ-౩ ఉదయపర్వతము. పడమటిమల = పడమటిదిశనుండెడి కొండ, క్రుంకుపుడమితాలు = సూర్యుఁ డస్తమించెడి భూధరము-౨ అస్తమానపర్వతము. తాయి, తా, కల్లు-౩ శీల. పల్లె. రూ. పల్లియ, ఊరు, కుప్పము-౩ గ్రామము. ప్రోలు, వీడు-౨ పత్తనము, ఇరవు, టెంకి, ఉనికి, ఇక్క, ఇల్లు, గీము (ప్ర. గృహము), మనికి, పట్టు, బిడారు, కొంప, ఇలు. నెలవు, నట్టు, తావు (అన్యదేశము). రూ. తావు-౧గి నివాసము.

సీ. టెంకాయచె ట్టన శ టేనూను నారిక
 డం బన నారికేశంబు దనరుఁ

దాడనఁ దాళ మాళ దాళిమ్మ దానిమ్మ
యన దాడిమియుఁ బొన్న పొన యనంగఁ
బున్నాగముఁ దనర్పు పగన్నేరు గన్నేరు
నాఁగను గరవీరనామము లగు
రేఁగు రే నన బదశరికిఁ జెల్లు మారేడు
బిలువ మనఁ దనర్పు పిల్వమునకు

తే. జమ్మి జం బన శమి యగుఁ పంపకంబు
దనరు సంపెగ సంపగె పయనగ నెల్లి
యుసిరి యుసిరిక యన ధాత్రి పొప్పు రాగి
యనగ లా వన నశ్వత్థ పంపనరు సాంబ.

57

టీ, టెంకాయచెట్టు. రూ. టెంకాయచెట్టు, టేమాను. రూ. టే
మాను, నారికడంబు-3 నారికేళవృక్షము. తాడు-౧ తాటిచెట్టు. దాళిమ్మ.
దానిమ్మ-౨ దాడిమివృక్షము. పొన్న, పొన-౨ పున్నాగవృక్షము, గన్నేరు,
గన్నేరు-౨ కరవీరవృక్షము-కస్తూరిపట్టెచెట్టు. రేఁగు, రేను-౨ బదరీవృక్షము.
మారేడు, బిలువము - ౨ బిల్వవృక్షము. జమ్మి, జంబు-౨ శమివృక్షము.
సంపెగ, సంపగె. రూ. సంపగె-౨ పంపకవృక్షము. నెల్లి, ఉసిరి, ఉసిరిక-
3 ఆమలకవృక్షము. రాగి, రావి-౨ అశ్వత్థవృక్షము.

నీ. అత్తి మేడి యనంగ ప నాదుంబరం బొప్పు
మావి మామి డన నామ్రము దనర్పు
వెలంగ వెలంగ నా వెలయుఁ గపిత్థంబు
మల్లె మల్లియ నాగ ప మల్లిక యగు
జాజి జాది యనంగ ప జాతి యా నేరేడు
నేరేడు నా జంబు ప నెగడుచుండు

బాదిరి కలిగొట్టు నా దగు బాటలి

పొగడ పొవ డన నొప్పును వకుళము

తే. మ్రాకు మ్రాను చెట్టనగ ద్రుమంబు చెలంగు
తీగ తీగియ లతకూన తీగె యనంగ
దనరు లతపేరు పూవులు ననలు విరులు
పువ్వు లలరులు నా సుమంబు లగు సాంబ.

53

టీ. అత్తి, మేడి-౨ అత్తిచెట్టు. మావి, మామిడి-౨ చూతవృక్షము. వెలంగ, వెలంగ-౨ కపిథవృక్షము. మల్లియ, మల్లె-౨ మల్లెతీగ. జాజీ, జాది-౨ జాతీలత. నేరేడు, నేరేడు-౨ జుబూవృక్షము. పాదిరి, కలిగొట్టు-౨ పాటలీవృక్షము. పొవడ, పొగడ - ౨ వకుళవృక్షము, మ్రాకు, మ్రాను, చెట్టు-౩ వృక్షసామాన్యము. తీగ. రూ. తీవ, తీగియ. రూ. తీవియ, లతకూన (ఇది మిశ్రపదము.) తీగె. రూ. తీవె - ౨ లత. పూవులు. రూ. పూలు, ననలు, విరులు, పువ్వులు. రూ. పువులు, అలరులు-౨ పుష్పములు.

సీ. మొక్క మోటికి మోసు నొక మొలక యన
నంకురనామంబు నలలరు నిగురు

తలిరు చిగురు నాగం దగు బల్లవాఖ్యలు

కొన తుద యన నగ్రమునకు బొల్పు

దొట తొలి తొట్టి నా దరుకొటరం బొప్పు

దమ్మి తామ రన గంజమ్మ పరంగు

దొగ తొవ కలు వన దగు నుత్పలమునకు

దట్టంబు జొంపంబు తలుచు జీబు

తే. గుమురు తంపర యన నిబిడము దనర్చు

మొగడ మొగ్గ యనం దగు ముకుళమునకు

నిఱుకాండంబునకుఁ బేరు శ లెసంగు చెఱకు

కనులుగలమ్రాను తియ్యిమ్రా శ ననంగ సాంబ. 59

టీ. మొక్క, మోటిక, మోసు, మోక, మొలక - ౧ అంకురము. ఇగురు, తలిరు, చిగురు - 3 చల్లవము. కొన, తుద-౨ అగ్రము. తొఱి, తొలి, తొఱ్ఱ-3 కొటరము - వృక్షమునందలిరంధ్రము. తమ్మి, తామర-౨ కమలము. తొగ, తొవ, కలువ. రూ. కల్వ-౪ ఉత్పలము. దట్టము, తొంపము, తఱుచు, జీబు, గుమరు. రూ. గుబురు, తంపర - ౭ దట్టమైనది. మొగడ, మొగ్గ-౨ ముకుళము. చెఱకు, కనులుగలమ్రాను = గణపులుండు నట్టివృక్షము, తియ్యిమ్రాను-3 చెఱకుగడ.

సీ. తెలుపు తెల్లన తెల్ల శ తెలి వెల్ల వెలి యన

ధవళవర్ణ మెసంగుఁ శ దొవరు తొగరు

కెంజాయ యెలు పెఱ్ఱి శ కెం పన రక్తవ

ర్ణమగు నల్లన కఱి శ నల్ల కప్పు

నలు పన నీలవర్ణము పొల్పుఁ జామనఁ

బసరుచా యన శ్యామ శ మెసంగుచుండు

నళిది పసు పనంగ శ నగుఁ బీతవర్ణంబు

తేట నున్నన నున్న శ తెలివి నునుపు

తే. నిద్ద మన స్నిగ్ధత కెసంగు శ నిగ్ధు డాలు

మినుకు మిన మించు నిగ తల్కు శ మెలుంగు చికిలి

కళకు జిగి రంగు మెఱ పన శ బొలుచుఁ గాంతి

నొడ్డు దరి గ ట్టనంగఁ గూల శ మొనరు సాంబ. 60

టీ. తెలుపు, తెల్లన, తెల్ల, తెలి, వెల్ల, వెలి-౬ శుక్ల వర్ణము.

తొవరు, తొగరు, కెంజాయ (ప్ర. కెంపు+చాయ). ఎఱుపు, ఎఱ్ఱ, కెంపు-౬ రక్తవర్ణము. నల్లన, కఱి, నల్ల, కప్పు, నలుపు-౧ నీలవర్ణము. చామన, పసరు.

చాయ-౨ నలుపు తెలుపు గలిసినవర్ణము, అలిది, పసుపు-౨ వీతవర్ణము. తేట, నున్నన, నున్న, తెలిది, నునుపు, నిద్దము (ప్ర. స్నిగ్ధము.) - ౬ నిర్మలత్వము. నిగ్గు, డాలు, మినుకు. రూ. మినుక్కు, మిన, మించు, నిగ, తళుకు. రూ. తళ్ళు, మెఱుగు, చికిలి, కళుకు, జిగి, రంగు, మెఱపు-౧౫ కాంతి. ఒడ్డు, దరి, గట్టు-3 తీరము.

నీ. అణి చినుకుబూస శ పాణి సుప్పాణి ము
తైము ముత్తయంబు మూత్య మనఁ దనరు
మౌక్తికాఖ్యలు కెంపు శ మానికము రతన
మనఁగ మాణిక్యాహ్వయంబు లలరు
బగడము పవడం బనఁగ విద్రుమము పొల్పు
పక్కిరాయనితాయి శ పచ్చ యనఁగ
మరకతము దలిర్చు శ మగతాలు మూలతా
లన వజ్రము లగుఁ బుల్లంటుతాయి

తే. కప్పతాయి యనఁగ నీల శ మొప్పు బిల్లు
పూరి చిగిరింత యేత్రింత శ పొనుఁగు గడ్డి
గఱిక పచ్చిక వెణుతురు శ కసపు తుంగ
విడవలి యనఁ దృణాఖ్యలు శ వెలయు సాంబ. 61

టీ. అణి, చినుకుబూస, పాణి, సుప్పాణి, ముత్తైము, ముత్తయము
ముత్యము - 2 ముక్తాఫలము. కెంపు, మానికము, రతనము (ప్ర. రత్నము.)-
3 మాణిక్యము. పగడము, పవడము - ౨ ప్రవాళము. పక్కిరాయనితాయి,
పచ్చ - ౨ మరకతమణి. మగతాలు, మూలతాలు - ౨ వజ్రములు, పుల్లంటు
తాయి, కప్పతాయి - ౨ ఇంద్రనీలమణి. బిల్లు, పూరి, చిగిరింత, ఏత్రింత,
పొనుఁగు, గడ్డి, గఱిక, పచ్చిక, వెణుతురు, కసపు (ప్ర. ఘాసము.), తుంగ,
విడవలి-౧౨ తృణాభేదములు.

సీ. ఎల్లి చుట్టువు గొడుగ గొండమటు వనంగ
 ఛత్రంబు దనరు ధ్వజంబుపేల్లు
 టెక్కము టెక్కెముగ టెక్కియము సిడంబు
 పడగ డాలన జెల్లుగ నిడివి నిడుద
 సోగ నిడుపు చాపుగ నాగ దీర్ఘమున కొ
 మటుగు చాటోలముగ మటు వనంగ
 దగు బిఠానాఖ్యలుగ జగతి జగిలె తిన్నె
 యరుగన వేదికగ కమరు నేల

తే. ఇల పుడమి మన్ను బువి పంటవలంతి యనగ
 ధరణి కగు విప్పు వెడలుపుగ విరివి పఱపు
 వెడద యన విస్తరాఖ్యలుగ వెలయు బైరు
 పసి యనగ సస్యనామముగ లెసగు సాంబ.

62

టీ. ఎల్లి, చుట్టువు, గొడుగు, ఎండమటువు (గు) - ర ఛత్రము, టెక్కము, టెక్కెము, టెక్కియము, సిడము, పడగ (ప్ర. పతాక.), డాలు - ౬ ధ్వజము. నిడివి, నిడుద, సోగ, నిడుపు, చాపు - గీ దీర్ఘమైనది. మటుగు, చాటు, ఓలము, మటువు - ర మూత. జగతి, జగిలె, తిన్నె, అరుగు-ర వేదిక - తిన్నె. నేల, ఇల, పుడమి (ప్ర. పృథివి), మన్ను. బువి (ప్ర. భువి), పంటవలంతి=పంటలిచ్చు నాడు-౬ భూమి, విప్పు, వెడలుపు. రూ. వెడల్పు, విరివి. రూ. విడివి, పఱపు, వెడద - ౭ వైశాల్యము. పైరు, పసి-౧ సస్యము.

సీ. మోడు మొరడు మొద్దుగ మోటన స్థాన వౌ
 బొటియ కలుగు బొక్కగ బొంద లోయ
 యన బిలాఖ్యలు చెల్లుగ నడుసు బురద తొంపి
 యన లన బంకాఖ్యగ లెసగు మడుగు

మడు వన ప్రాద మొప్పుఁ బొడ వన నున్నతం
 బగు గోడ యనఁగఁ గుడ్యంబు పొల్పు
 సోరణగం ధ్లనఁ మీలు గవాక్షము
 మాడుగుల్ మిద్దెలు మచ్చు లనఁగ

తే. దారునీర్తి తగృహము లౌఁ దరకసంబు
 బత్తళిక పొది దొన యనఁ బరఁగుఁ నూణి
 పెట్టి మందసమును పెట్టెఁ పెట్టియ యనఁ
 రటికాభిఖ్య లగు గుణపేటి సాంబ.

63

4. మోడు, మొరడు, మొద్దు, మోటు-ర స్థాణువు - కొమ్మలులేని
 చెట్టు. నోటియ, కలుఁగు, బొక్క, బొంద, లోయ-గి బిలము. అడుసు,
 బుడస తొంపి, అసలు - ర చుకము. మడుఁగు, మడుపు - ౨ ప్రాదము.
 పొడవు - ౧ ఉన్నతము. గోడ-౧ కుడ్యము. సోరణగంధు-౧ గవాక్షము.
 మాడుగులు, మిద్దెలు, మచ్చులు-3 కొయ్యతోఁ గట్టినయిండ్లు. తరకసము,
 బత్తళిక, పొది, దొన - ర అమ్మలపొది. పెట్టి, మందసము, పెట్టె, పెట్టియ-
 ర పేటిక.

సి. ఎన బోడు మాదిరి యీడు పురుడు మాద్రి

సాటి పాటి తరంబు దీటు దినుసు

సరి యుద్ది ప్రతి దిన్ను సవతు పోలిక దొర

జత యనఁగా సన్మశమున కెసఁగుఁ

బల్లకి పల్లకీ పాలకి పాల్కి నాఁ

బల్యంకికాఖ్యలు పరఁగు లాలి

యుయ్యాల యుయ్యెల యూయెల తొట్ల బో

ల యనంగ డోలికాహ్వయము లెసఁగు

తే గంకటియు మంచ మనఁ జెల్లు శ ఖట్వమునకుఁ
 బీట పలక యనఁగ నొప్పు శ బీతమునకు
 బరణియుఁ గరాట మనుపేళ్లు శ భరణి కమరు
 నిచ్చెన యనంగ నిశ్చేణి శ నెగడు సాంబ. 64

టి. ఎన, జోడు, మాదిరి, ఈడు, పురుడు, మాదిరి, సాటి, పాటి,
 తరము, దీటు, దినుసు, సరి, ఉద్ది, ప్రతి, దిన్ను, సవతు. పోలిక, దొర, జత-
 ౧౯ సమానములనుట. పల్లకి, పల్లకి, పాలకి, పాల్కి - ర పల్లకి. లాలి,
 ఉయ్యాల. రూ. ఊయాల - ఊయల, ఉయ్యాల. రూ. ఉయ్యాల-ఉయ్యల-
 ఉయ్యల-ఉయ్యల, లొట్ట, జోల - ౧౧ డోలిక. కంకటి, మయము - ౨
 ఖట్వము. పీట, పలక-౨ ఆసనము. బరణి, కరాటము-౨ కాటకభరణి-
 నిచ్చెన - ౧ నిశ్చేణి-ఎక్కుసాధనము.

సీ. ఉలి యు క్కిను మనఁగ శ నొనరు నయస్సంజ్ఞ
 చెంబు రాగి యనఁ దామ్రం బెసంగుఁ
 దగరము కరుగు డనఁగ సీసము రహించు
 కాంస్యంబు వర్తిల్లు శ గం చనంగఁ
 ద్రపునామ మమరు బిత్తలి యిత్తలి యనంగఁ
 గుండలు చట్లు మూఁకుళ్లు బుడ్లు
 కడవలు బానలు శ పిడతల్ వెనల్లన
 భాండముల్ తగు నాచు శ పాచి యనంగ

తే. శైవలం బగు నూతులు శ బావు లనఁగ
 వెలయుఁ గూపంబులకు గుంట శ కొలను కొలకు
 తిరుకొళం బన సరసికి శ బరగు వాఁక
 యేటు వంక వాఁ గనఁ జేరు శ లెసగు సాంబ.

టీ. ఉలి, ఉక్కు, ఇనుము - 3 అయము - లోహము. చెంబు (ఇది ద్రావిడము.), రాగి - ౨ తామ్రమనులోహము. తగరము, కరుగుడు - ౨ సీసము. కంచు - ౧ కాంస్యము. పిత్తళి, ఇత్తళి. రూ. ఇత్తడి - 3 శ్రపు వనులోహము. * కుండ, చట్టి, మూతుడు, బుడ్డి, కడవ, బాన, పిడత, వెసరు - ౮ మంటికుండలలోభేదము. నాచు, పాచి - ౨ శైవాలము - పాచితీగ. గూయి, బావి - ౨ బావి. గుంట, కొలను, కొలను, తిరు కొళము (ఇది ద్రావిడపదము.) - ౪ సేరస్సు. వాక, ఏటు, వంక, వాగు - ౪ నది.

నీ.మీలో మీలు చేపలు & మీనులు తెఱగంట్లు

మచ్చెము లనఁ జెల్లు & మత్స్యములకు

దాఁబేలు తామేలు & నా బొల్పు గూర్తము

నెం ద్రెండ్ర కా యన & నెసఁగుఁ గర్పి

యోడ కల మనంగ & నొనరు నావకు వాన

జడి ముసు రనఁగ వర్షమున కలరు

వానతాలో వడగండ్లు & నా నొప్పు గరకలు

నిసు మన నిసు కన & నిసు వనంగ

తే. మెఱయు నైకతనామములో & కురుజుతేనె

పుట్టతేనియ పెరతేనె & పువ్వుదేనె

* కుండ = సాధారణపాత్రము. చట్టి=నోరు వెడల్పుగానుండు గిన్నె వంటిపాత్రము. మూతుడు = మూతపెట్టెడిపాత్రము. బుడ్డి = నోరునన్న గను బొడువుగాను నుండుపాత్రము. కడవ = నీళ్లు మొదలగునవి తోడుబొడిచి బాన = నోరు చిన్నదిగను కడుపు పెద్దదిగను నుండుకుండ. పిడత = చిన్నగిండి చెంబువంటి పాత్ర. వెసరు=వండుటకు దగినపాత్ర.

జాంటితేనియ యనఁ దగు శ సుమరసంబు
శంబధరనుతసుగుణకరదంబ సాంబ.

౫6

టీ. మీష (దీనికి బహువచనము మీలు, మీల్, మీనులు), చేఁప, తెఱగన్ను, మచ్చెము (ప్ర. మత్స్యము,) - ౪ మత్స్యము. తాఁజేలు. తా మేలు-౨ కూర్చుము. ఎండ్రీ, ఎండ్రకాయ-౨ కర్మాటకము. ఓడ, కలము-౨ సావ. వాన, జడి, ముసురు-౩ వర్షము. వానతాలు, వడగండ్లు - ౨ వర్షోపలములు. ఇసుము, ఇసువు, ఇసుక - ౩ సికత. కురుజుతేనె, పుట్టతేనె, పెరతేనె, పువ్వుదేనె (పువ్వు+తేనె) - పుష్పములయందలితేనె, జుంటితేనె - ౫ మకరందము.

సీ. జముకాణము తివాసి శ జంబుకాణ మనంగఁ
గంబళాఖ్య లగు బంగారు హొన్ను
జాళువా పుత్తడి శ మేలిమి బంగరు
పసిడి పొన్ను కడాని శ వైడి యుదిరి
యన సువర్ణము వొచ్చు శ నవరంజి కుందనం
బనఁ దప్తకనక మాఁ శ దునుక తునియ
చిదురుప చిదుర నాఁ శ జెలఁగు ఖండమునకుఁ
బొది ప్రోగు వామియుఁ శ బ్రోవు తిట్ట
తే. కుప్ప యన రాశి కగు సజ్జ శ యుష్పరిగయు
మహాలు మేడ యనంగ హోర్త్యమగుఁ ద్రోవ
దారి తెన్ను తెరు వనఁ బరంబు వెలయు
రవ రజం బన లవముపే శ శ్లవును సాంబ.

67

టీ. జముకాణము, తివాసి, జంబుకాణము - ౩ కంబళము. బంగారు హొన్ను, జాళువా, పుత్తడి, మేలిమి, బంగరు, పసిడి, పొన్ను, కడా వైడి. రూ. పయిడి, ఉదిరి-౧౨ సువర్ణము. అపరంజి, కుందనము-౨ పుట్ట

వేసినబంగారము. తునుక, తునియ, చిదురుప, చిదుర-ర భండము. పొది,
ప్రాగు, వామి, ప్రాపు, తిట్ట, కుప్ప - ౬ రాశి. సజ్జ, ఉప్పరిగ, మహలు.
(ఇది యన్యదేశము.), మేడ-ర హర్షము. త్రోవ, దారి, తెన్ను, తెరువు--
ర మార్గము. రవ, రజము - ౨ కొంచెము.

సీ. అడవి కాన యనంగ నటవికి దగు హాసు

తోట సింగారపుదోట నంద

వన మనంగను నుహవన మొప్పు నడబావి

డిగ్గియ దొరు వన న దీర్ఘి క తగు

బవ్వళింపుబిడారు న పడుకటి ల్లనఁ గేలి

గృహ మగు బోనపుటిల్లు వంట

యిల్లు సువారంపుటి ల్లనఁ బాకము

దిరము రాజిలు దగతీర్పు చల్ల

తే. పంది లనఁ జలిపంది లనం దనర్పు

సలిశాలాభిధలు నీరుచల్ల నీరు

మజ్జిగయు జలతక్రనామములు వినన

కట్టి వీవన యన వృంతక మగు సాంబ.

68:

టీ. అడవి (ప్ర. అటవి.), కాన (ప్ర. కాననము.)-౨ అరణ్యము.
హాసుతోట, సింగారపుదోట, నందవనము-౩ ఉద్యానము. నడబావి,
డిగ్గియ. రూ. డిగ్గె, దొరువు-౩ దిగుడుబావి. పవ్వళింపుబిడారు, పడుకటిల్లు
(పడుక+ఇల్లు)-౨ శయనగృహము. బోనపుటిల్లు (బోనము+ఇల్లు)=అన్నము
పాకముజేయునట్టి యిల్లు, వంటయిల్లు, సువారంపుటిల్లు (సువారము+ఇల్లు=)
వంటకైనయిల్లు-మహానసము-పాకశాల, దగతీర్పు, చల్లపందిలి, చలిపందిలి-
౩ పానీయశాల. నీరుచల్ల, నీరుమజ్జిగ-౨ నీటితోఁగూడిన మజ్జిగ. వినకట్టి,
వీవన - ౨ తాళవృంతము.

క. భువి నీస్థావరవర్ధను

సవరణ వ్రాసినను వినినఁ జదివిన యమ్మా

నవులను విద్యామతివై

భవశాలులఁ గా నొనర్చు పశుపతి సాంబా.

69

తా. పుడమియందు ఈస్థావరవర్ధను చక్కగా వ్రాసినవారును, వినినవారును, చదివినవారును నీయనుగ్రహమువలన, విద్య, మతి, కలిమియుగల వారగునట్లు చేయుము.

స్థావరవర్ధ సమాప్తము.

— తి ర్య గ్వర్ధ. —

క. శ్రీగౌరీపతి నీవై

బా గౌరీతి రచియింతుఁ బటుకవితాధా

రాగతిఁ దిర్యగ్వర్ధను

వేగమె నిగిడించి ప్రోవవే శ్రీసాంబా.

70

తా. కాంతియుతుడయిన ఓగౌరీనాయకా! నీకంకితముగా చక్కని వైలిని దిట్టమైన కవిత్వధార మెఱయఁ దిర్యగ్వర్ధను వేగిరముగా రచియించెదను. దానిని వేగిరముగాఁ గొనసాగించి కాపాడుము.

సీ. నెఱసరి సింగంబు ప తెఱ మొగము మెకంబు

మెకములదొర జడఁ మెకము బొబ్బ

మెకము వెడఁదనోటి మెకము గుబ్బలిపట్టి

గుఱ్ఱ మేనుంగులఁగొంగ యనఁగఁ

జెలగు సింహమువేళ్లు పులి చాఱల మెకంబు

దెరువుఁగాపరి పసీరిండిపోతు

మువ్వన్నె మెక మనఁ శ బొలుపొందు వ్యాఘ్రంబు
వావురము పటాణి శ వారువంబు

తే. జక్కి మావు గుఱ్ఱము తేజి శ యెక్కిరింత
తత్తడి రవాలు నడగఁడు శ కత్తలాని
తురికి బాబా యనఁగ నొప్పుఁ శ దురగమునకుఁ
గొ మ్మనఁగఁ దనరారు శృంగము సాంబ.

71

టీ. నెఱసరి=శౌర్యముగలది, సింగము (ప్ర. సింహము.), తెఱమొగము
మెకము = విరివిమోముగల మృగము, మెకములదొర = మృగరాజు, జడ
మెకము = కేసరములుగలది, బొబ్బమెకము = గొప్పనాదముచేయుమృగము,
నెడదనోటిమెకము = విశాలముఖము గలమృగము, గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము =
వర్షతపు త్రికి (పార్వతికి) వాహనము, ఏనుఁగులగొంగ = గజశత్రువు - F
సింహము. పులి, చాఱలమెకము = గీతలుగలమృగము, తెరువుగాఁచరి =
మార్గమునఁ గాచియుండునది, పసితిండిపోతు = పసులను భక్షించునది,
మువ్వన్నె మెకము=మూఁడువర్ణములు (నలుపు, తెలుపు, పసుపు) గలమృగము-
గి వ్యాఘ్రము. వావురము, పటాణి, నారువము. రూ. వార్వము, జక్కి,
మావు, గుఱ్ఱము, తేజి. రూ. తేజీ, ఎక్కిరింత, రూ. ఎకిరింత, తత్తడి, రవాలు,
నడగఁడు, కత్తలాని. పా. కత్తళఁడు, తురికి, బాబా - ౧౮ అశ్వము-
శొమ్మ-౧ శృంగము.

సీ. సిబ్బె మేనిమెకంబు శ గబ్బుచెంపమెకంబు
గొప్పయజ్ఞమెక మెక్కుడుమెకంబు
గారు చెయ్యిగలమెకము రెండుత్రాగు డే
నుఁగు పలుగొమ్ములు శ దగినమెకము
హత్తి బల్లలమెకం శ బన దంతిపేల్లగుఁ
బుట్టకూటిమెకంబు శ బొచ్చుమెకము

వెనుచూపు మెక మెల్లు శ వెలినోటిమెక మన

భల్లూకనామములో శ పరంగు గొరిజ

తే. గొరిసె యన ఖర మమరును శ గో రనంగ

నఖము తగు జోడనలు రవనడలు నడ్డ

వేడెములు పర్వు లనఁ జుట్టువేడెము లనఁ

బంచధారలనామములో శ పరంగు సాంబ.

72

టీ. సిబ్బెమేనిమెకము = పొడలుగలమేనితోఁ గూడినమృగము, గబ్బు, చెంపమెకము = మదగంధముగలమృగము, గొప్పయజ్ఞమెకము = పెద్దపాదములు గల మృగము, ఎక్కుమెకము = రాజులెక్కిడిమృగము, గోరు, చెయ్యిగల మెకము = తొండముగలమృగము, రెండుత్రాగుడు = రెండుమాటులుత్రాగునది - ద్విపము, ఏనుగు, రూ. ఏనిక, పలుగొమ్ములు దగినమెకము = పండ్ల కొమ్ములుగాఁ గల మృగము, హత్తి (ప్ర. హస్తి), బల్లమెకము = గొప్పతలగలమృగము - ౧౩ గజము. పుట్టకూటిమెకము = పుట్టకూటిని (చీమగుడ్డతోఁ గూడినపుట్టమంటిని) దినుమృగము, బొచ్చుమెకము = ఒడలినిండుగ వెండ్లు కలుగల మృగము, వెను చూపుమెకము, ఎల్లు, వెలినోటిమెకము - ౫. ఎలుగుగొడ్డు. గొరిజ, గొరిసె - ౨ గిట్ట-ఖరము. గోరు-నఖము. జోడనలు = ధారితకములు, రవనడలు = అస్కండిత ములు, అడ్డవేడెములు = రేచితము, పర్వులు = ప్లతములు, చుట్టువేడెములు = వర్ణిత ములు - ౫ గుఱ్ఱముయొక్కనడక భేదములు.

సీ. పసి గిడ్డి మొద వాపు శ పసరము తొడు కనఁ

బశువువే శ్లగు గిబ్బ శ బసవఁ డాల

పోతు నాబోతు మూపురముదా లైద్దు ము

క్కుంటిమా వన వృషాఖిలు దనర్చు

గోడె గిత్త యనంగఁ శ గొఱలు సుఖాఖిలు

క్రేపు పడ్డయు దూడ శ లేగ పెయ్య

యన వత్సనామంబు శ లలరును నెనుపెంటి

బట్టె నా మహిషికి శ బరంగు దుంత

తే. దున్న పో తన మహిషమా శ దొడ్డు తొట్టు

పట్టు లనంగ గోస్థానముల్ శ పరంగు మంద

కదుపు పదు వనఁ జెలంగు గోగణము పాగ

లాయ మన నొప్పు వాజిశాలకును సాంబ.

73

టీ. పసి, గిడ్డి, మొదవు, ఆవు, పసరము, తొడుకు-౨ పశువు. గిబ్బ, బసవఁడు, ఆలపోతు, ఆఁబోతు, మూఁపురముదాల్పు, ఎడ్డు, ముక్కంటి మావు=శివునివాహనమైనది - 2 వృషభము. కోడె, గిత్త-౨ చిన్నయెడ్డు-ఉక్షము. క్రేపు, పడ్డ, దూడ, లేంగ. పెయ్య-గి ఆవుదూడ-వత్సము. ఎను పెంటి (ఎనుము+పెంటి), బట్టె-౨ మహిషి-గేదె. దుంత, దున్న, పోతు-3 మహిషము. దొడ్డి, తొట్టుపట్టు-౨ పసులకొట్టము. మంద, కదుపు, పదువు-3 ఆవులగుంపు. పాగ. పా. పాగా. లాయము - 3 అశ్వశాల.

సీ. సింగంపుగొంగ దశచ్చియడుగులమెక మ

నంగ శరభాఖ్యి లోఁగ దగరు జంట

మొగమువేలుపులేజి శ పొట్టేలు గొఱియపో

తేడిక యన మేష శ మెసంగు నిట్టి

నులికొమ్ముమెక మన శ వెలయుఁ గృష్ణమృగంబు

జింక లే డన మృగి శ చెలంగుఁ బిల్లి

చీలి యనంగ మాఁదల వూఁగుందేలు

చెవులపో తనంగ రంజిలు శశంబు

తే. నొంటె లొట్టిపిట్ట యనంగ శ నుష్ట్ర మమరుఁ

గణితి కణఁ జనఁ దనరు గోకర్ణమృగము

ఆంధ్రనామ—16

పిక్కుమెక మెండ్రీమేతరి నక్క బుద్ది
మెక మనఁగ జంబుకాఖ్యలు న మెఱయు సాంబ. 74

టీ సింగంపుగొంగ = సింహమునకువిరోధి, దచ్చియడుగులమెకము = ఎనిమిదికాళ్ల మృగము-౨ శరభమృగము. తగరు, జంటమొగమువేలుపులేజి = రెండుముఖములుగల వేల్పునకు (అగ్నికి) వాహనము, పొట్టేలు, గొఱియ పోతు. రూ. గొట్టేపోతు. ఏడిక - ౫ మేషము. ఇట్టి, నులికొమ్మమెకము = మెలికలు దిరిగినకొమ్మలు గలమృగము-౨ కృష్ణమృగము. జింక, లేడి. రూ. లేటి-౨ ఆడుజింక. పిల్లి, చీలి - ౨ మార్జాలము. కుందేలు, చెవులపోతు- ౨ శశము. ఒంటె. రూ. ఒంటియ, లాట్టిపిట. రూ. లాట్టిపిట్ట-లాటిపిట్ట-లాటిపిట. పా. లాట్టియ-లాట్టె-లాట్టేనుగు-౬ ఉష్ట్రము. కణితి. రూ. కడితి, కణఁజు. రూ. కడఁజు-ర గోకర్ణమృగము. పిక్కుమెకము = వంచన చేయుమృగము, ఎండ్రీమేతరి = ఎండ్రకాయలదినునది, నక్క, బుద్ది మెకము-ర జంబుకము.

సీ. కొమ్మలెంకిమెకంబు న తిమ్మడు వెకిరింత
కోతి నాఁగవివేళ్లు న కొఱలుచుండు
జల్లిలోకమెకంబు న సవరంపు మెక మనఁ
జమరికిం జనుఁ బంది న చప్పరింత
కొమ్మకాఁ డూటమోకమ్ము వేవులమిత్తి
ముస్తైలమేపరి న మోటుమెకము
వాలుమెకంబు రోబంటరియొంటరి

ముట్టెమెకము పీటవెట్టు మెకము
తే. ఏకలము గుర్గరిం తన న నెసగు దంష్ట్ర
పొడమెకము దుప్పి యనఁ బొలుపడరు రామ
మృగము మనుఁబో తనఁగ ఋశ్యమృగము దనరు
బల్లి గౌళన ముసలికి న బరఁగు సాంబ. 75

టీ. కొమ్మటెంకిమెకము=చెట్లకొమ్మలె యునికిపట్టుగాగల మృగము-
 శాఖామృగము, తిమ్మెడు, వెకిరింత=తన్నెచ్చరించువారిని వెక్కిరించునది,
 శోఁతి. రూ. శ్రోఁతి-గి వానరము. జల్లితోఁకమెకము=పలుచనివెండ్రుకలు
 తోఁకయందుఁ గలమృగము, సవరంపుమెకము=సవరములకైనమృగము-
 చమరమృగము. పంది, చప్పరింత=చప్పరించితినునది, కొమ్మకాడు=కొమ్మ
 గలది, ఊటమెకము=దృఢమైనమృగము, వేపులమిత్తి = కుక్కలకుశత్రువు,
 మున్నెలమేపరి=తుంగగడ్డలదినునది, మోటుమెకము = *మోటుపయోగింపఁ
 బడుమృగము, వాలుమెకము=కూరమైనమృగము, రోబంటరి, ఒంటరి, ముట్టె
 మెకము = ముట్టెగలమృగము, పీటవెట్టుమెకము=పల్లముత్రవ్వికూర్చుండు
 మృగము, ఏకలము, గుర్తిరింత=గుఱుగుఱయని చప్పడుచేయునది-
 పంది-వరాహము. పొడమెకము, దుప్పి - ౨ రామమృగము. మనుబోతు-
 ౧ ఋశ్యమృగము. బల్లి, గౌళి - ౨ బల్లి.

పీ. తోఁడేలు గొఱియలఁ సూ డన వృక మొప్పు
 ముంగిస వెంట్రువఁ ముంగి యనఁగ
 బభ్రువు తగుఁ గొక్కుఁ పందికొ క్కన మూషి
 కకుఁ బొల్పు గాడిదఁ గాలిగాఁడు
 చలువగుఱ్ఱము తేఱఁజక్కి యన ఖరాఖ్య
 లగు మొలుఁగుడు జాగిలమ్ము గుక్క
 వేపి నా శునకంబుఁ వెలయును దొండ యూ
 సరవెల్లి యనఁ దగుఁ సరటమునకుఁ
 తే. జిల్దెలుక యన బాలమూఁషికకుఁ బొల్పు
 నుడుము తేల్ల మేపరి యనఁ నొనరు చుండు

* 'మోటు' అనఁగా పందికెదుట మనుష్యాకారముగా నిలిపిన కపట

లక్ష్యము.

నవని గౌధేరనామధేయములు మహిత

సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

76

టీ, తోడేలు, గొఱియలనూడు = గొఱ్ఱలకు శత్రువు-౨ వృకము. ముంగిస. వెంట్రువ, ముంగి-౩ సకులము. కొక్కు, పందికొక్కు-౨ మూషికము. గాడిద. గాలిగాడు, చలువగుఱ్ఱము = చాకలి చలువచేసినబట్టలు మోయు వాహనము, తేవుజక్కి=చాకరేవునందుండుగుఱ్ఱము-౧ భరము. మొలుగుడు, జాగిలము, కుక్క, వేడి-౪ శునకము. తొండ, ఊసరవెల్లి-౨ సరట. చిట్టెలక (చిఱ+ఎలక) = చిన్న ఎలక-౧ చుంచు. ఉడుము, తేళ్ల మేవరి-౨ ఉసుము-గౌధేరము.

నీ. తంత్రు. య మగుఁ బాదట్టుపురుగు సన్న

పిల్లి సాలీఁ డన శ్కతాళ్ల రాసి

గాడు గరిమిడియోల్ల యన నాఖువు దగు

నెఱకలు చట్టువల్ గలులు తెక్క

లనఁ బక్షములు పొల్పు లావు లీడ లనంగఁ

బర్ణంబు తగు గువ్వ పక్కి పిట్ట

పులుఁ గనఁ బక్షికి వలయు మదికొలంకు

పులుఁగు తెల్లనిపిట్ట నలువతేజి

తే. పాలు నీరును వెలినేయకపక్కి యంచ

యన మరాళంబు తగుఁ గెంపుకనులపుల్లు

తలిరుమేతరి సాకుడుపులుఁగు మావి

కొమ్మయిలుపుల్లు కోవెల శ కోయి లనంగఁ

బరభృతమునామధేయముల్ పరఁగు సాంబ.

77

టీ. పాదట్టుపురుగు. రూ. పాదొట్టుపురుగు = ఇండ్లలోపలి వాసము

లకు పట్టెలకు పట్టెడుబూసిని గలిగించుపురుగు,, సన్నపిల్లి, సాలీడు-౪ సారె

పురుగు. తాళ్ల రాసిగాడు, గరిమిడియెలుక = గొప్పయెలుక, ఎఱకలు, చట్టు
పలు, గఱులు, టెక్కలు-ర పక్షములు. లావులు, ఈకలు-౨ ఈకలు - పర్వ
ములు. గువ్వ, పక్కి (ప్ర. పక్షీ.), పిట్ట, పులుగు - ర పక్షీ. మదికొలంకు
పులుగు = మానససరస్సునందలిపక్షీ, తెల్లనిపిట్ట = తెల్లపర్వముగలపక్షీ, నలువ
లేజి = బ్రహ్మవాహనము, పాలునీరును వెలిసేయుపక్కి. అంచ - ౫ హంసము.
కెంపుకనులపుల్లు = ఎఱ్ఱనికన్నులుగలపిట్ట, తలిరు మేతరి = చిగుళ్లు తినునది, సా
కుడుపులుగు = ఇతరులచే-కాకులచే సాకబడుపక్షీ - పరభృతము. మావి...
పుల్లు = మామిడికొమ్మయందు పసిండుపిట్ట, కోవెల, కోయిల-౬ కోకిలపక్షీ.

నీ. పచ్చతెక్కలపుల్లు ర పచ్చవిల్తునిలేజి
పలుకులపులుగు నా ర జిలుక చిల్క
యనగ శుకాభిఖ్య ర లగు బట్టికాడు గో
ర్వంక గోరింక గోరంక యనగ
శారి కాహ్వయము లెసుగు నట్టువపిట్ట
నెమ్మి జుట్టుబులుగు ర నెమలి నమలి
పురివిప్పియాడెడిపులుగు కన్నులుగల
పులుగు గన బర్హికి ర వెలయుచుండు

తే. జంటపిట్ట బటువుగువ్వ ర జక్కవ యనగ
గోకనామంబు లగు మంచుగ్రోలుపుల్లు
నిప్పులను మ్రింగుపులుగు వోన్నెలపులుగు గన
నమరును జకోరనామధేయములు సాంబ.

78

టీ. పచ్చతెక్కలపులుగు = ఆకుపచ్చనితెక్కలుగలపిట్ట, పచ్చవిల్తుని
లేజి = మన్నధునివాహనము, పలుకులపులుగు = మాటాడుపక్షీ, చిలుక, చిల్క -
౫ శుకము. బట్టికాడు, గోర్వంక, రూ. గోరువంక, గోరింక, గోరంక - ౫
శారిక. నట్టువపిట్ట-నాట్యమాడుపక్షీ, నెమ్మి, జుట్టుబులుగు = జుట్టుగలపక్షీ,

శిఖ, నెమలి. రూ. నెమలి, నమలి, పురివిప్పియాడెడిపులుగు = పింఛమువిచ్చి
యాడుపక్షి, కన్నులు గలపులుగు = నయనమువంటి యాకృతిగల పురిగల
పక్షి - ౮ మయూరము. జంటపిట్ట = ఆలుమగలు గలిసియుండుపక్షి, బటువు.
గువ్వ = గుండ్రనిపక్షి, జక్కవ - 3 చక్రవాకము. మంచుగ్రోలుపులుగు =
మంచుపానముచేయుపక్షి, నిప్పులను మ్రొంగుపులుగు, వెన్నెలపులుగు - 3
చకోరపక్షి.

నీ. విరిలేనెత్త్రావుడు శ మరునల్లె బమిపుర్వు
తుమ్మెద తేటి ముద్దుగలకాళ్ల
పురు గన భ్రమరంబు శ పాలుచు లకోరిలు
బకదారు లొడ్డిలు శ పల్లటీలు
పావురములు నేలపల్లటీల్ కూకీలు
పావురా లంతరపల్లటీలు
సురటీ లనంగం బోల్చును గలరవములు
కొక్కెర కొంచయు శ గొక్కరాయి

తే. యనంగం గ్రొంచాఖ్యి లగుం గొంగ శ యన బకంబు
జాలె జలకట్టె యణుజు పేసడము లగుడు
జావడము వారణము బైరి శ సాళువంబు
కనిసెరము చెంచడము డేగ శ యనంగం దనరు
శ్వేనమునకు మునీశ్వరాధీన సాంబ. 79

టీ. విరిలేనెత్త్రావుడు = పూవులలేనెను బాసముచేయునది, మరునల్లె =
మన్నఘని కల్లెత్త్రాటివంటిది, బమిపుర్వు, తుమ్మెద, తేటి, ముద్దుగలకాళ్ల
పురుగు = మూడుజంటల (అటు) కాళ్లపురుగు - పట్నదము - ౬ భ్రమరము.
లకోరిలు, బకదారులు, ఒడ్డిలు, పల్లటీలు, పావురములు, నేలపల్లటీలు, కూకీలు,

పావురాలు, అంతరపల్లటీలు, సురటిలు-౧౦ కపోతములు. కొక్కెర, కొంచ, కొక్కరాయి-3 క్రొంచపక్షి. కొంగ-౧ బకము. జాలె. రూ. జాలియ, జలకట్టె. రూ. జలకట్టియ. పా. సెలకట్టె, అణుజు. రూ. అడుజు, వేసడము, లగుడు, జావడము, వారణము, బైరి. రూ. బయిరి, సాళివము. రూ. సాళ్వము, కనిసెరము, చెంచడము. డేగ-౧౮ శ్వేనభేదములు.

నీ. కరువలిమేతరి శ కంటివిస్కరి పాము

పుట్టకాపరి త్రాచు శ చుట్టుపురుగు
విసముతాలుపు చిల్వ శ బుసపుర్వ నా భోగి
వెలయుఁ జిలువ తేడు శ వెన్ను పాన్పు
తడవులనిడుపడు శ తరిగట్టుత్రాఁ డన
నహిపతి కగు నజ్జయలుగుపులుగు
కొడి పుం జన నొప్పు శ గుక్కుటనామముల్
గుడ్లగూబ పగటిగ్రుడ్డి గూబ

తే. యనగ ఘూకాభిధానంబు శ లగు లకుముకి
మీనవల్లంకి పాదలిక శ మీలగొంగ
యనగఁ జను వర్తితకు బేరు శ లమరు దివ్వె
యార్పు మిడు తన శలభాఖ్య శ లమరు సాంబ.

80

టీ. కరువలిమేతరి = గాలిని భక్షించునది, కంటివిస్కరి = చక్షుశ్రవము, పాము, పుట్టకాపరి = పుట్టయందు వాసముచేయునది, త్రాచు, చుట్టుపురుగు = చుట్టుకొని యుండుకీటము, విసముతాలుపు = విషముధరించునది, చిల్వ. రూ. చిలువ, బుసపుర్వ = బుసకొట్టుపురుగు-౧౦ పాము-సర్పము. చిలువతేడు = పాములకుతేడు. వెన్నుపాన్పు = విష్ణువునకు శయనమైనవాడు, తడవులనిడుపడు = చిరకాలము జీవించియుండువాడు, తరిగట్టుత్రాడు = మంధరపర్వతమునకుఁ గవ్వపుఁద్రాడయినది-౪ అదిశేషుడు. అజ్జయలుగు

పులుగు = చరణాయుధము, కోడి, పూజు - 3 కుక్కుటము. గుడ్లగూబ,
 పగటిగుడ్డి = దివాంధము, గూబ - 3 ఘూకము. లకుముకి, మీనపల్లంకి,
 పొదలిక, మీలగొంగ = చేపలకువైరి-3 పిచ్చుక. దివ్వెయ్యార్పు=దీపము
 చల్లార్చునది, మిడుత - ౨ శలభము.

సీ. కాటుకపిట్ట కూకటిగువ్వ యేత్రింత

పులుగులగదుమరి పోలిగాఁడు

నాఁగ భరద్వాజనామముల్ తగు గబ్బి

లము గబ్బిడా గబ్బిలాయి చీకు

రా యనంగనుఁ దైలపాయి కాఖ్యలు చెల్లు

మ్రానుదొలుచు పిట్ట ప్రానుపోటు

వనఁగ దాఁర్వాఘాటముల కగు బెగ్గుర

మన సారసముర ప కలరు నీరు

తే. కట్టె నీరుపా మన నలగర్ద మలరుఁ

బుడమిచెవి పాములబిడారు ప పుట్ట యనఁగ

మించు వల్లికనామముల్ ప మెట్టు తాప

మెట్టిక యన సోపానాఖ్య ప మెఱయు సాంబ.

81

టీ. కాటుకపిట్ట, కూకటిగువ్వ, ఏత్రింత, పులుగులగదుమరి=పక్షు
 లను సంహరించునది, పోలిగాఁడు. రూ. పోలఁడు-౬ భరద్వాజపక్షి. గబ్బి
 లము. రూ. గబ్బిడము, గబ్బిడా. రూ. గబ్బిలా, గబ్బిలాయి. రూ. గబ్బి
 డాయి, చీకురా. రూ. చీకురువాయి-౮ తైలపాయిక. మ్రానుదొలుచుపిట్ట,
 మ్రానుపోటువు-౨ వడ్డంగిపిట్ట. బెగ్గురము - ౧ సారసపక్షి. నీరుకట్టె, నీరు
 పాము-౨ నీటిలో వసించుపాము-అలగర్దము. పుడమిచెవి=భూమికర్ణము,
 పాములబిడారు=నర్మగృహము, పుట్ట-3 వల్లికము. మెట్టు, తాప, మెట్టిక,
 రూ. మెట్టిక-3 సోపానము.

సీ. గుమికాడు కాకి నాఁగ గొఱలుఁ గాకమువేళ్లు

గ్రద్ద యనంగ గృధ్రంబు వెలయు

జరగు గుబ్బలికాడు సకనాలు వెలయించు

పక్కి పగటిచీకు వైడికంటి

యనఁ గనకాక్షికిఁ దనరు జవాది జ

వ్వాజి యనంగ సాంకరము దనర్పు

కస్తూరి వీణెయుఁ గస్తూరి యనఁ బొల్పు

మృగనాభి చట్టపుమెకము పునుఁగుఁ

తే. బిల్లి యొత్తైడుపిల్లి నాఁగ జేళ్లు వెలయు

గంధిలమునకుఁ జాతకాఘ్నిలు దనర్పు

వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట

యనఁగఁ గైలాసశైలవిహార సాంబ.

82

టీ. గుమికాడు = కూటముచేర్చునది, కాకి - ౨ వాయసము. గ్రద్ద. రూ. గ్రద్ద - ౧ గృధ్రము. గుబ్బలికాడు. రూ. గుబ్బలి, సకనాలు వెలయించుపక్కి = శకునములను చెలుపుపక్షి, పగటిచీకు = పగలుకన్నులుచెలియనిది, వైడికంటి = బంగారుపంటికన్నులుగలది - ౫ కనకాక్షి. జవాది. రూ. జవాది, జవాదు, జవాటి. రూ. జవాటి - ౫ సంకుమదము - ఒకసుగంధద్రవ్యము. కస్తూరి, వీణె. రూ. వీణెయ. కస్తూరి - ౪ మృగమదము - ఒకదినుసుగుంధద్రవ్యము. చట్టపుమెకము - పునుగుచట్టముగల మృగము, పునుగుబిల్లి (పునుగు+పిల్లి), ఒత్తైడుపిల్లి-3 ఒకజాతిపిల్లి. వానకోయిల, మబ్బునీరానుపిట్ట=మేఘజలమును ద్రావేడుపక్షి-౨ చాతకపక్షి.

సీ. పాడకోడి కానపురజడనిపుం జన వన

కుక్కుటం బగు బొల్లెకోడి నీరు

కోడి యనగ జలకుక్కుటంబు దలిర్పు
 పిట్ట పిచ్చిక యూరఁ శ బిచ్చిక యనఁ
 దగుఁ జటకమున కౌ శ దాటరి చలికాపు
 కప్ప యనగ భేక శ మొప్పు జలగ
 నల్లత్రాగు డన రాజిల్లు జలూకము
 మొగటిపురువు గోడపురువు నల్లి
 తే. నాగ మత్కుణ మగు నీవ శ యీగ యనగ
 మక్షికకు నొప్పు ములుపుర్వు శ మంటితిండి
 తే లనగ వృశ్చికంబు వశ్రిల్లు తొచ్చు
 పురుగు దో మన మశకంబు శ వరగు సాంబ.

83

టీ. పొడకోడి, కానపుంజు, అడవిపుంజు - 3 వనకుక్కుటము. బొట్టి
 కోడి, నీరుకోడి - ౨ నీటియందు వసించుకుక్కుటము. పిట్ట, పిచ్చిక, ఊరఁ
 బిచ్చిక (ఊరక+పిచ్చిక) - 3 ఒకదినసుపిట్ట-చటకము. దాటరి = దుముకు
 నది, చలికాపు = వర్షకాలమునఁ జలికిఁ బుట్టునది, కప్ప - 3 మండూకము.
 జలగ, నల్లత్రాగుడు = రక్తపానము చేయునది-౨ జలూకము. మొగటిపురువు,
 గోడపురువు = గోడయందుఁ బ్రాచునట్టిపురుగు, నల్లి-3 మత్కుణము. ఈగ,
 ఈవ-౨ మక్షిక, ములుపుర్వు=కొండిగలపురుగు, మంటితిండి=మన్న భక్షించు
 నది, తేలు-3 వృశ్చికము. తొచ్చుపురుగు=అడుసుమీఁదవాలుపురుగు, దోమ-౨
 మశకము.

క. ప్రీతిని భవదంకిత మకా
 నీతిర్యగ్వర్ధ జగము శ లెన్నగ లోకా
 తీతం బై పూతం బై
 ఖ్యాతం బై ధరసు వెలయుఁ శ గావుత సాంబా.

84

తా. ఓసాంబమూర్తీ! నేను భక్తితో నీకంకితముగా నొసర్చిన యీ తిర్యగ్వర్గ లోకులందఱు గొనియాడునట్లు మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి పావనమై లోకాతీతమై పుడమియందు వెలుగును గాక.

తిర్యగ్వర్గ సమాప్తము.

❧ నా నా ర్థ వ ర్గు. ❧

క. శ్రీనాయకసాయక వా

ణీనాయకముఖ్యవినుత శ్రీనీపేరిట నే

నానార్థవర్గు జేసెద

నానార్థము లొసఁగి ప్రోవు శ్రీననుఁ గృప సాంబా. 85.

తా. త్రిపురసంహారసమయంబున విష్ణువును దూపునుగాఁ జేసికొన్న వాఁడా! బ్రహ్మాదిదేవతలచేఁ బొగడబడువాఁడా! నీకంకితముగా నానార్థ వర్గును రచించెదను. నీవు నాకన్నిసంపదల నొసఁగి కాపాడుము.

నీ. గుణమున కాటకుఁ శ్రీ గోవు నా విలసిల్లు

గోతికి శాఖ కౌఁ శ్రీ గొమ్మ యనఁగ

శకలంబునకును మాటకు బలు కన మించు

నిసువును గోవు నౌఁ శ్రీ బసి యనఁగఁ

గఱికిఁ బైపూరికిఁ శ్రీ గ ప్పనఁ జెన్నొండుఁ

గొట్టుకుఁ గడమ కౌఁ శ్రీ గొఱుత యనఁగ

మగగుట్టుమునకు గుల్మమున కౌ గుం డన

నెలకు జాబిల్లి కౌ శ్రీ నెల యనఁగ

తే. నూటకును జేవకుఁ దనర్చు శ్రీ నూట యనఁగ

వేడుటకుఁ గాఁకకుఁ దలిర్చు శ్రీ వేడి యనఁగ

నంకమునకు బిడ్డకును గం శ దనంగం బరంగు

లలితమునిమానసాబ్జరోశలంబ సాంబ.

86

టీ. 1 కోపు=అల్లెత్రాడు, ఆట. 2 కొమ్మ = అడువి, చెట్టుకొమ్మ. 3 పలుకు=తునుక, మాట. 4 పసి=బాలుడు, పసరము. 5 కప్పు=నల్లన, ఇంటి మైకప్పు. 6 కొఱత=కొఱ్ఱు, తక్కువ. 7 గుండు-మగగుఱ్ఱము, గుల్లము. 8 నెల=మాసము (30 దినములు), చంద్రుడు. 9 ఊట=బలము, నీటియూట. 10 వేడి (వేడుధాతువు-క్వార్థకము)=వేడుకొని యనుట, ఉష్ణము. 11 కందు=కళంకము, బిడ్డడు.

సీ. ఈత చెట్టును లోతు శ నీత యనఁ జెలంగు

నజ్జకుఁ గ్రింది కౌ శ నడు గనంగ

మాల్కికి నడత కి శ మ్మగు నలవాటన

నమ్మకు నవ్వ కౌ శ నవ్వ యనంగ

గొడుగును మలునాడు శ నలరు నెల్లి యనంగ

నెఱ్ఱకుఁ దిండి కౌ శ నెర యనంగ

విరికి నొప్పటకును శ వెలయు నల రనంగ

బేరును దండ యా శ బే రనంగ

తే నది యనుటకు భంగమున కౌ శ నల యనంగ

నాత్రమునకు వృత్తమున కౌ శ నక్కట యన

నాలమునకుఁ బలుకుట కౌ శ నని యనంగ

నంబరధునీలసజ్జటాశడంబ సాంబ.

87

టీ. 1 ఈత=ఈతచెట్టు (ఇది సమాసపదముయొక్క యొకభాగము, దీనికి ప్రాతిపదికము), నీటియందుఈడుట. 2 అడుగు=పాదము, క్రింది భాగము. 3 అలవాటు=మాలిమి, స్వభావము. 4 అప్ప=తల్లి, తాతతల్లి, తల్లితల్లి.

5 ఎల్లి = గొడుగు, మఱునాడు - రేపు అనుట. 6 ఎఱ (శకటరేఫము) = ఎఱుపు, ఎర (లఘురేఫము) = ఆహారము, 7 అలరు = పుష్పము (నామము), ఒప్ప (క్రియ). 8 సేరు=దండ, నామధేయము. 9 అల=అయనుట (విణ), తరంగము. 10 అక్కఱ = ఆశ్రమము (అలఘురేఫము), అక్కర యను నొక వృత్తము (లఘురేఫము). 11 అని=(అనుధాతువు క్షార్వర్యము. అవ్య.) చెప్పి, యనుట, యుద్ధము నామము.

సీ. ములికికి జెలుపుకోపునకు న ల్లనఁ బొల్పు
నైదును దాను నే నన రహించు
జెవిసొమ్మునకును దంతువుకుఁ బో గనఁ జెల్లు
బురిటికి సాటికి న బురు డనఁ దగు
నడవికి జూడవి న కగుఁ గాన యనఁ బొల్పు
గల్లును తాయియు న గ ల్లనంగఁ
గంచుకొమ్మునకు శృంగమున కౌ గొ మ్మనఁ
బాచికి దొంగ కౌ న నాఁ చనంగఁ

తే. గరువలికి దయ్యమునకు నొగలి యనఁగ
ఘటికయును దల్పుచుల్కునౌ న గడియ యనఁగ
నూటికిని మద్దనమున కౌ న నూ అనంగఁ
జటులదై తేయమదలై లశంబ సాంబ.

88

టీ. 1 అల్ల. రూ. అలుగు = బాణము, చెఱువుకట్టయొక్క కొన భాగము. 2 ఏను = ఏను, 'సేను' అనుదానికి రూపాంతరము. 3 పోగు=కర్ష భూషణము, దారము. 4 పురుడు=అశౌచము (జాతము). సమానము. 5 కాన= అడవి, కనుధాతువు తుమున్నర్యము (చూచుటకు అనుట). 6 కల్లు = తాయి, మద్యము. 7 కొమ్ము = కంచుతోఁజేయబడిన యొకవాద్యవిశేషము, శృంగము. 8 నాచు=పాచి, దొంగ. 9 గాలి=గాడ్పు, దయ్యము. 10 గడియ=

ఘటిక (24 నిమిషములకాలము), తలుపుగొట్టెము. 11 నూలు = పదిపదులు (నామము), బండమీద నొకపస్తవును రాచుట.

సీ. కడుపుగడ్డయుఁ దూము శ నడరు బల్ల యనంగ
విఱివికి శయ్య కొఁ శ బఱ పనంగ
గొముదికిని మ్రొక్కు శ కగు వెన్నెల యనంగ
బగలును గంటు నొ శ బగ లనంగ
నంగళ్లు నొకపోగు శ నగును బేట యనంగ
నెమలికి మైత్రి కొ శ నెమ్మి యనంగ
బసుపుతావికి వీధి శ కెసగు వాడ యనంగ
జలికిని గాలి కొ శ వలి యనంగ

తే. బట్టునకుఁ గొ మ్మనుటకు నొక శ బట్టనంగ
భేదమునకు మూలమున కొ శ వేఱనంగ
ఫలమునకు వృద్ధునకుఁ దగుఁ శ బం డనంగ
దాసహృదయకాసారకాదంబ సాంబ.

89

టీ. 1 బల్ల = కడుపులోనిగడ్డ, తూము. 2 పఱపు (పఱచుభాతువు కృదంతము) = పానువు, వైకాళ్యము. 3 వెన్నెల=జ్యోత్స్న-చంద్రునికాంతి, నమస్కారము. 4 బగలు (ఏకపచనము-పగ)=విరోధములు, దినము (ఈయర్థం బున, 'పగలు'అనునదే ఏకపచనము.) 5 పేట=అంగళ్లవరుస, ఒకనూలిపోగు. 6 నెమ్మి=నెమిలి, స్నేహము. 7 వాడ=పసుపువాసన, వీధి. 8 వలి=చలి, గాలి. 9 పట్టు=పట్టువస్త్రము, పూనికి, తీసికొనుము అనుట (ఈయర్థమున నిది క్రియ). 10 వేలు (అలఘురేఫము) = భేదము, వేరు (లఘురేఫము) = చెట్టువేరు. 11 పండు=ఫలము, ముసలివాడు.

సీ. సాముకూటమునకు శ సరస కొ గరిడి నా
సారును ములికి యకా శ దీ రనంగ

హయశాలకును బాగ శ కమరు బాగా యన
 మావి కామ్రమున కొ శ మావి యనగఁ
 గాహళి కొకచెట్టు శ కలరు బూరుగు యన
 ఝడితికి విరతి కొ శ వడి యనంగ
 హొన్నున కువక్రతి శ కొనరు మేల్చి యనంగ
 మురువును సొగసు నౌ శ మురు వనంగఁ
 తే. గళుకునకుఁ గంపకొట కొ శ వెలుఁ గనంగఁ
 మాను మనుటయుఁ దరువు నౌ శ మా ననంగఁ
 జేవడికి బోలిక కెసంగుఁ శ కైవడి యన
 డమరుశూలపాశాంకుశాడంబ సాంబ.

90

టీ. 1 గరిడి = సాముచేయుచోటు. సమీపము. 2 తీరు = కాంతి,
 బాణము-ములికి.= పాగా=లాయము, తలగుడ్డ. 4 మావి=గుట్టము, మామిడి
 చెట్టు. 5 బూరుగు = శాల్వలీవుక్షము (బూరగ). వాద్యధేదము. 6 వడి=
 వేగము, పద్యమందలియతి. 7 మేలిమి (మేల్చి)=బంగారము, ఉపకారము.
 8 మురువు (మురుగు)=చేతికడియము, అందము. 9 వెలుంగు=ప్రకాశము,
 వెలుగు-పశువులురాకుండుటకై చేలచుట్టునాటుకంప (ఈయర్థమున అర
 నున్న లేదు). 10 మాను=విడుచు (క్రియ.), చెట్టు (నామము). 11 కైవడి=
 చేతియురవడి (సమస్తనామపదము), పోలిక (అవ్యయము).

సీ. ఘూకంబునకుఁ జెవిగూబ కొ గూ బన
 శిశువును బులియు నౌ శ జిటుత యనగ
 సంధ్యవార్పుటకు సంజకు సందె యన బొల్పు
 బక్షియుఁ దరువు నౌ శ బాల యనగ
 నొకమ్రాకునకు వాతెఱకు మోవి యన జెల్లు
 రిక్కయు బొట్టు నౌ శ జొక్క యనగఁ

గూరకు శ్వాసానాళకుఁ జెలంగు నూర్చున

హెచ్చు నెక్కుటయు నొక నెక్కు డనఁగఁ

తే. గుచమునకుఁ దల్పుచీలకు శిగుబ్బ యనఁగ

బక్కకును గుణపమున కొక బడు గనంగ

దళసరికి బర్ణమునకు నొక దళ మనంగ

శంబరాంకకప్రదావలంబ సాంబ.

91

టీ. 1 గూబ=గుడ్డగూబ, చెవిలోపలిరంధ్రము. 2 చిటుత=బిడ్డ, పులి.

3 సంజె=సంధ్యావందనము, సంధ్యాకాలము. 4 పాల=పాలపక్షి, పాలచెట్టు.

క్షీరికవృక్షము. 5 మోవి = వృక్షవిశేషము, పెదవి. 6 చుక్క=నక్షత్రము,

చిలకము. 7 ఊర్పు=శాకము, ఊపిరి. 8 ఎక్కుడు = అధికము, ఎక్కుట.

9 గుబ్బ=స్తనము, తలుపుచీల. 10 బడుగు=చిక్కినవాడు, పీనుగు. 11

దళము (దేశ్యము)=దట్టమైనది, (సంస్కృతము) ఆకు.

సీ. లే పన మెత్తకు శిలేపుటకుఁ దనర్చు

డా లనఁగాఁ గాంతి శి డాలుఁ బరఁగు

నా డనఁ దగు నాదీనమునకు సీమకు

మిం చనఁ జపలకు శి మీటుట కగు

మోడి నా నల్కకుఁ శి బైడితున్నకుఁ జెల్లు

బారన బార యీరాలు నొనరు

దండ నాఁ జెంతకుఁ శి దామంబున కెసంగు

సరి యన దండకు శి సమమున కగుఁ

తే. దోర మనఁగను స్థూలము శి నోముదార

మమరు నా తిత్తిగయును నూరగారునగును

గ్రుడ్డనఁగ నండమున కంధకునకుఁ బొసగు

నంబరతరంగిణీజటూడంబ సాంబ.

92

టీ. 1 లేపు=పాన్పు (నామము.), లేపుట (క్రియ). 2 డాలు=కాంతి బెక్కిము. 3 నాడు=ఆదినము (అరసున్నయున్నది.), నాడు=దేశము (అరసున్నలేదు). 4 మించు = మెఱుపుదీగె (నామము), మీఱుట (క్రియ). 5 మోడి=కోవము, బంగారుతునుక. 6 బార=చాచినరెండుచేతులపొడుపు, పండ్రెండు. 7 దండ = సమాపము, పూవులదండ. 8 సరి = దండ, సాటి. 9 తోరము = లావయినది, నోముదారము. 10 ఆటు = ఒకసంఖ్య - ఐదు నొక్కటి, రోమావళి. (ఈయర్థమున ఆరు అని రూపము). 11 గుడ్డు = అండము - గుడ్డివాడు.

సీ. కొప్పనంగను వింటికొనకును గబరి కా
నెన్ను నా నెన్నున శ కెన్నుట కగు
న బ్బనంగను దండ్రి శ కగపడమికి జెల్లు
నప్ప యనగఁ దండ్రి శ కక్క కమరుఁ
గలు పన మడిలోనికనవును పెరుగు నా
బా సన నానకు శ భాష కలరు
డబ్బన గవ్వకు శ డంబంబునకుఁ బొల్పు
మే లన మరులకు శ మెచ్చున కగుఁ

తే. బాలగును ఊరమునకును శ భాగమునకుఁ
గవ్వు యనఁ బత్రికకుఁ జెవికవ్వు కెనయుఁ
బాప యన బిడ్డకును గనుబాప కెనయుఁ
దాపనో త్తమవినుతికదంబ సాంబ.

93

టీ. 1 కొప్ప = వింటికొన, స్త్రీలకొప్ప. 2 ఎన్ను=కంకి (నామము) తలంచు (క్రియ). 3 అబ్బ=తండ్రి (కళ), దొరకగా (ద్రుతాంతము-అబ్బి అని రూపము.) 4 అప్ప = తండ్రి, అక్క. 5 కలుపు = చేనిలోనికనవు, పెరుగు. 6 బాప=భాష, ప్రమాణము. 7 డబ్బు=డంబము, ధనము, గవ్వ. ఆంధ్ర నామ—17

8 పేలు=కోరిక, మెచ్చుకొనుట. 9 పాలు=తీరము, భాగము. 10 కష్ట = చెవిసొమ్ము, జాబు. 11 పాప=బిడ్డడు, కంటిపాప.

సీ. పెర యనఁగాఁ దేనోపెరకు వింతకుఁ బొల్పు

మెఱుఁ గనఁ గాంతికి శ మించున కగు

బండ నాఁ దిట్టుకుఁ శ బలుగుతానికి జెల్లు

బంతి నాఁ జెండును శ బంక్తియు నగు

పెరుఁ గన దధికిని శ వృద్ధికి దనరారు

వేట నా గొఱియకు శ వేట కమరు

వెలి యన బయటికి శ వెల్లనకుఁ దనర్పు

వీడన వదలును శ వీడు నలరు

తే. మబ్బనఁగ మందుసొక్కును శ మబ్బను నగు

బులు గనఁగ లాంఛనమునకుఁ శ బులుగు కొదవు

నా లనఁగ గోవులకు భార్య శ కతిశయిల్లు

శంబరాహితమదభిదాడంబ సాంబ.

94

టీ. 1 పెర (ల. రే.)=లేనెత్తెట్టె, పెఱ (అల. రే.) = అమృడు.

2 మెఱుఁగు=కాంతి, మెఱుపు. 3 బండ = తిట్టు, పలుగుతాయి. 4 బంతి=

చెండు, పరుస. 5 పెరుఁగు = దధి (అరసున్న), వృద్ధియగు (అరసున్న లేదు

క్రియ). 6 వేట=వేటాడుట, గొట్టె. 7 వెలి=బయలు, తెలుపు. 8 వీడు=

వదలు (క్రియ), పట్టణము (నామ.) 9 మబ్బు=మందుసొక్కు, మేఘము.

10 పులుగు=పక్షి. గుఱుతు (అరసున్న లేదు.) 11 ఆలు = గోవులు (బహు

వచనము), భార్య (ఏకవచనము).

సీ. గురు వన నొజ్జకుఁ శ బరువునకుఁ జెలంగు

నారి నా యల్లెకు శ నాతి కెనయు

నూ రనఁ బల్లెకు శ నూరువునకుఁ బొల్పుఁ
 దమి యన రాత్రికిఁ శ దమికి నమరుఁ
 గరి యన దంతికిఁ శ గప్పనకుఁ దనర్పుఁ
 జింత నాఁ దింత్రిణి శ చింత యొనరు
 మూల యనఁగఁ గోణమునకు రిక్కకు జెల్లు
 మను వన బ్రతుకును శ మనువును నగుఁ
 తే. గూట మన శిఖరమునకు శ గుంపున కగు
 జాతి యన నన్వయమునకు శ జాతి కెనయుఁ
 బురి యనఁగ నెమ్మితోడకుఁ శ బురికిఁ దనరు
 సకలసురచక్రవర్తి శ్రీసాంబమూర్తి.

95

పదము.	సంస్కృతమైనపుడు.	తెనుఁగయినపుడు.
1 గురువు	ఉపాధ్యాయుడు	పరువు
2 నా	స్త్రీ	అల్లెత్రాడు
3 ఊరు	తోడ	గ్రామము
4 తమి	రాత్రి	కోరిక
5 కరి	ఏనుఁగు	కఱివలపు
6 చింత	విచారము	చింతచెట్టు
7 మూల	నక్షత్రము	కోణము
8 మనువు	ఒకరాజు	బ్రదుకు
9 కూటము	కొండకొన	గుంపు
0 జాతి	జాతిపువ్వు	కొలము
1 పురి	పట్టణము	సెమిలిసింఘము

క. నిస్తులలక్షణకవి యగు
కస్తూరీరంగసుకవి శ ఘటియించినయీ
సిద్ధగునాంధ్రనిఘంటు ప్ర
శస్తంబై వెలయుఁగాత శ జగతిని సాంబా.

96

తా. ఓ సాంబమూర్తి! సాటిలేని లక్షణవేత్త యగు కస్తూరి రంగ
సుకవి రచించిన యీమేలగుసిఘంటువు వుడమిని ప్రసిద్ధమై వెలయును
గాక.

క. ఈరుచిరాంధ్రనిఘంటు మ
హారూఢి వహించి మించి శ యారవిశళిభూ
తారక మై తారక మై
తారక మాఁ గాత సుకవిశతతులకు సాంబా.

97

తా. ఓ సాంబమూర్తి! ఈయువయుక్తమయిన తెలుఁగుసిఘంటువు
మిక్కిలి వన్నె కెక్కి, యన్నిసిఘంటువులను మీఱి, సూర్యచంద్రనక్షత్రము
లున్నంతవఱకును సుకవిజనులకును పదార్థసందియములను దీర్చి కడలేర్చినదై
శాశ్వతమయి యుండునుగాక.

నానార్థవర్ధ సమాప్తము.

సాంబనిఘంటువు సమాప్తము.

శ్రీ రస్తు.

సాంబనిఘంటువునందలి

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అ.		అగపడెను	51	అడిదము	65
అంగడి	66	అగ్గమయ్యెన్	51	అడియాలము	47
అంగడ	57	అగ్గలంబాయెను	71	అడుగు	41, 100
అంగమచ్చము	47	అగ్గి	17	అడుగుకైదు...	} 10
అంగలార్పు	57	అగ్గించెను	61	దునెదారి	
అంచ	93	అచ్చట	61	అడుగుతాటించె	61
అంచతేజిపాలతి	10	అచ్చుపు...జాణ	8	అడుగు...గలాడు	7
అంజ	44	అచ్చట	64	అడుజు	94
అంటుకొనియెను	52	అచ్చరలు	25	అడును	80
అంటెను	51	అచ్చు	63	అడ్డ	73
అండ	62	అచ్చెరువు	47	అడ్డగించెను	52
అంతరవల్లటీలు	91	అచ్చోట	61	అడ్డవేడెములు	88
అందగాడు	31	అచ్చోట	„	అణుజు	94
అందు	64	అజ్జ...పులుగు	93	అలివ	46
అందెను	51	అట	„	అత్తమిల్లెను	49
అంపణ	67	అటమరించెను	54	అత్తి	77
అంపెను	64	అట్ట	66	అడరము	42
అకడ	„	అడంచెను	56	అడరు	63
అక్క	30	అడలు	59	అడలించెను	58
అక్కజము	47	అడవి	85	అడిగో	64
అక్కడ	64	అడవికావు	33	అదిమొదలు	57
అక్కర	100	అడవిద్రిష్టరీడు	„	అదినుత	„
అక్కణ	53, 100	అడవిపుంజు	97	అచె	61
అక్కు	42	అడిగిన...యావు	25	అనగ	} 69
అగడు	71	అడిగొట్టు	35	అనపుడున్	

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
అని	55, 101	అరబార...బిడ్డడు	10	అవసడి	71
అనిబడ్డ...త్రోవ	13	అరసెను	61	అవ్వ	100
అనిచెన్	64	అరికట్టెను	52	అళది	78
అనుగు	30	అరిగెను	54	అళుకు	} 65
అనెను	49	అరిది	47	అళుకు	
అన్న	30	అరుగు	80	అసదు	70
అన్నగళ	33	అరుగుచెంచెను	} 58	అసలు	80
అన్నింటిండికాడు	17	అరుచెంచెను		ఆ.	
అన్నులతకూన	46	అరుసము	49	ఆబోతు	89
అన్నవ	70	అఱచెను	51	ఆకసము	26
అపరంజి	84	అఱచెయ్యి	43	ఆట	100
అప్ప	30, 105	అఱుత	} 44	ఆడన్	64
అప్పనసేసెను	49	అఱ్ఱు		ఆడిక	72
అబ్బ	30	అల	27, 101	ఆడెను	49
అబ్బురము	47	అలఱత	67	ఆణి	79
అబ్బెను	51	అలఱతి	70	ఆత్తరము	} 59
అబ్రము	47	అలపు	70	ఆత్తము	
అమరువాడు	34	అలయిక	70	ఆనవాలు	47
అనువస	} 26	అలరు	62, 100	ఆనాడున్ని	57
అమాస		అలరులు	77	అనుకొనెను	52
అక్కు	30	అలరువిలుకానియన్న	9	అనెను	52, 54
అమ్మ	67	అలవడుట	} 71, 100	అనునిచెలి	12
అయిదు	54	అలవాటు		అమిదము	} 63
అయిదువరాలు	30	అలుగు	101	అముదము	
అయ్య	30	అలుక	22	ఆమెత	65
అయ్యెడన్	64	అల్లు	101	ఆరగించెను	48
అరచట్ట	65	అల్లదిగో	64	ఆరసెను	61
అరపది	54	అల్లె	66	ఆరు	105
అరదము	67	అల్లెచె	64	ఆరెగోల	67

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఆరోగణమొనర్చు	46	ఇత్తిగమోముల బలి		ఈ.	
ఆరోగణమొనర్చు	46	యూడు	11	ఈచలు	93
ఆర్పు	66	ఇనుము	83	ఈగ	97
ఆఱడి	71	ఇనుమడి	53	ఈగి	50
ఆఱు	54, 105	ఇన్నడి		ఈటె	65
ఆఱుకాళ్ళపురుగు	91	ఇప్పపూలు	72	ఈడు	82
ఆలకించెను	49	ఇబ్బడి	53	ఈత	100
ఆలబోతు	89	ఇమ్మడి		ఈడ	18
ఆలము	55	ఇరవు	75	ఈరాఱు	54
ఆలించెను	49	ఇరుగడలు		ఈరైదు	54
ఆలు	30, 106	ఇరుగెలకులు		ఈవ	97
ఆవంకన్	61	ఇరుక్రేవలు	61	ఈవి	50
ఆవరించెను	71	ఇరుచెనలు			
ఆవు	58	ఇరుప్రక్కలు		ఉ.	
ఆనగలది	41	ఇరుమైలలు		ఉంపడము	58
ఇ.		ఇరువంకలు	61	ఉక్కరి	35
ఇంగలము	17	ఇర్వంకలు		ఉక్కు	58, 83
ఇంటికిగాకపోయె	52	ఇట్టి	90	ఉక్కులి	46
ఇంటివాడు	33	ఇల	80	ఉడుగక	60
ఇంతి	46	ఇలతొల్పు	74	ఉడుము	92
ఇంపు	49, 57	ఇలు	75	ఉడ్డ	54
ఇక్క	61, 75	ఇలుబిడ్డ	33	ఉడ్డకేలుగలాడు	7
ఇగురు	78	ఇల్లాలు	30	ఉచిరి	84
ఇచ్చ	57, 61	ఇల్లు	75	ఉదుటు	58
ఇడుమ	59	ఇనము	25	ఉద్దములు	66
ఇతము	57	ఇనుక	81	ఉద్ది	82
ఇత్తడి		ఇనుమంతకాక	27	ఉనికి	75
ఇత్తలి	83	ఇనుము	84	ఉప్పరము	26
ఇత్తిగ	51	ఇనువు		ఉప్పరిగ	83

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఉబ్బడంగెను	70	ఎ.		ఎన్నడు	60
ఉయాల		ఎంచెన్	61, 71	ఎన్నికనిడెను	71
ఉయేల		ఎండ	26	ఎన్ను	105
ఉయ్యల		ఎండమఱువు	80	ఎన్నెన్	71
ఉయ్యాల	82	ఎండ్రమేతరి	90	ఎపుడు	60
ఉయ్యేల		ఎకిమిడు	37	ఎప్పటికిని	69
ఉయ్యేల		ఎకిరింత	87	ఎప్పుడు	34
ఉఱువయ్యెను	71	ఎక్కుటి	55	ఎమ్మెకాడు	100
ఉఱువు	58	ఎక్కిరింక	87	ఎర	100
ఉఱి కెను	55	ఎక్కుడు	104	ఎఱు	93
ఉఱి మెను	58	ఎక్కుడుమెకము	88	ఎఱుపు	78
ఉలక	49	ఎక్కువ	63	ఎఱ్ఱ	78
ఉలి	83	ఎచ్చు	36, 38	ఎలనాఁగ	46
ఉలివు	51	ఎడకాడు	42	ఎలమి	48
ఉవిద	46	ఎడఁద	60	ఎలుకలు	93
ఉసిరి	76	ఎడపక	36	ఎలుగు	88
ఉసిరిక		ఎడవారు	38	ఎల్లు	60
ఉఱి.		ఎడల్లోవకాపరి	51	ఎల్లపపుడు	80, 100
ఉఱు	100	ఎడఁబొసెను	51, 57	ఎల్లి	49
ఉఱుమెకము	91	ఎడసెను	42, 57, 65	ఎల్లిదము	62
ఉఱువులు	66	ఎత్తరంపు...వజ్రీడు	7	ఎసఁగు	53
ఉఱయల		ఎడమచ్చగలసామి	64	ఎకతము	91
ఉఱుల	82	ఎదుట	89	ఎగుచెంచెన్	58
ఉఱయల		ఎద్దు	82	ఎగను	59, 54
ఉఱయల		ఎన	58	ఎత్తింత	96
ఉఱుబిచ్చిక	97	ఎనసెన్	54		
ఉఱు	75, 107	ఎనిమిది	89		
ఉఱువు	104	ఎనుపెంటి			
ఉఱుసరపెల్లి	92				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఏడిక	96	ఒండు		క.	
ఏడు	54	ఒకటి	53	కంకటి	82
ఏడ్చెన్	50	ఒకడు		కంచము	50
ఏడ్చె	55	ఒక్కడు		కంచు	83
ఏతెంచెను	58	ఒకింతవేడి	27	కంటివిన్నురి	95
ఏనాడు	60	ఒచ్చెము	63	కంటు	55
ఏనిక	88	ఒడమెలు	69	కండచక్కెర	69
ఏను	54, 101	ఒడయఁడు	37	కందు	31, 100
ఏనుగు	88	ఒడలు	40	కందు...సిండు	14
ఏనుగులగొంగ	86	ఒడ్డీలు	94	కటికలు	} 33
ఏనుగుగొమ్ములు	73	ఒడ్డు	79, 66	కట్టికలు	
ఏప్రాధు	60	ఒత్తెడుపిల్లి	97	కట్టువిడుపు	52
ఏరాలు	30	ఒద్ద	62	కడ	26
ఏఱు	83	ఒనరు	62	కడఁజు	90
ఏఱులమగఁడు	23	ఒప్పు	62, 101	కడఁకేగె	52
ఏలిక	37	ఒమ్ము	70	కడగండ్లు	59
ఏలెన్	57	ఒయ్యూరి	46	కడపటైన	64
	వి.	ఒ.		కడమ	63
ఏడు	54	ఒగిరము	43	కడలియల్లుడు	7
	బి.	ఒడ	84	కడలిమెన్న	14
ఒంజలి	53	ఒరెము	84	కడవలు	88
ఒంటరి	91	ఒరుపు	"	కడవనము	48
ఒంటికాడు	33	ఒర్పు	71	కడవారు	36
ఒంటిజందె...కాడు	33	ఒల	48	కడాని	84
ఒంటిపల్లుదొర	4	ఒలము	80	కడిది	90
ఒంటియ	} 90	ఒ.		కడుపు	42
ఒంటె		ఒనుకాడు	34	కణఁజు	90
				కణితి	"
				కత్తలాని	87

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కత్తెగుడు	87	కప్ప...మరుడు	11	కలము	84, 73
కత్తి	65	కప్పత్రోవరి	17	కలసెను	51, 58
కత్తెరదొంగ	33	కప్పదేవ...న్న	20	కలికి	46
కదలిక	47	కప్పము తైదువ	9	కలిగొట్టు	77
కదలెను	55	కప్పతాయి	79	కలుగు	81
కడుపు	60, 89	కప్రము	59	కలుగు...పాయి	4
కణ్	41	కబ్బపు సేతరి	32	కలుపు	69, 105
కనలు	48	కమరు	66	కలుములగ...డ	12
కనియెను	52	కమ్మ	106	కలుములచెలి	9
కనిసెరము	93	కమ్మవిల్తుడు	12	కలువ	78
కను	41	కయి	42	కలువడము	45
కనుగొనెను	52	కయ్యము	55	కలువలనూడు	13
కనుబొమ	42	కర	47	కల్గండ	69
కనులుగలమాను	78	కరాటము	82	కల్లి	57
కసెను	52	కరి	107	కల్ల	70
కన్నగాడు	38	కరుగుడు	83	కల్లరి	35
కన్నది	30	కరువలి	17	కల్లరీడు	38
కన్నయ్య	30	కరువలిమేతరి	95	కల్లు	75, 101
కన్నాకు	69	కఱకం...కము	14	కల్వ	78
కన్నియ	30	కఱకంకుతలయేలు	21	కవ	53
కన్ను	41	కఱకంకురాణి	10	కవుగిలి	72
కన్నుల...విల్తుడు	12	కఱి	73	కవ్వడి	22
కన్నులు...పులుగు	94	కఱివల్వ ప్రాడ	20	కవ్వపుమల	75
కన్నె	30	కఱివేల్పు	7	కవ్వపుమలదాల్పు	7
కపురము	59	కఱ్ఱి	22	కసపు	79
కప్ప	78	కఱ్ఱిసేస్తి	7	కస్తీ	59
కప్పము	63	కలను	55	కస్తూరి	97
కప్ప	97, 100	కలపదారి	20	కస్తూరి	"
కప్పటై...పెనిమిటి	6	కలపతాల్పులు	29	కళాసము	43

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కళకు	79	కుంఠెనకత్తియ	39	కూకలు	94
కా.		కుంఠెనకాడు	36	కూటము	107
కాంచెను	52	కుండలు	83	కూటు	60
కాపులు	29	కుందనము	84	కూటువ	60
కాడిమాను	63	కుందు	63	కూడు	49
కాకి	97	కుందెను	70	కూడె	51
కాటుకపిట్ట	96	కుందెలు	90	కూన	31
కాన	35, 101	కుందేలు	90	కూర్కిడెను	48
కానపుంజు	97	కుక్క	92	కూర్చియిచ్చుమిటారి	39
కాసి	65	కుచ్చితుడు	35	కూర్పువాడు	36
కానిక	68	కుడిచెను	48	కూలెను	59
కానుక	68	కుడుముదాల్పు	4	కూళ	34
కాన్క	68	కుత్తుక	44	కె.	
కాపాడె	56	కుప్ప	85	కెంగేలు	42
కాయకొమేటి	19	కుప్పము	75	కెంజాయ	78
కార్పూరి	37	కుబుసము	65	కెంపు	78, 79
కాళ్లచెనడచెను	61	కురుజులేనె	84	కెంపుకనులపులుగు	92
కీ.		కురువులు	72	కెడసెను	59
కిమరించెను	64	కుఱంగలి	62	కెమ్రోవి	42
కిత్తు	17	కుఱుచ	32, 63, 65	కెమ్రోవిగుఱి	72
కినుక	48	కుఱుపు	43	కెలను	72
కిన్న	48	కుఱ్ఱ	31	కే.	
కీ.		కూ.		కేలు	42
కీలుగంటు	40	కూకటి	40	కే.	
కీల్పడి	40	కూకటిగువ్వ	96	కై	42
కు.		కూత	51	కైదువు	65
కుంక	58	కూతకైదువు	19	కైపు	67
కుంచము	73	కూతు	31	కైలాటకాడు	35
		కూతురు	31		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కైవడి	103	కొమిరె	39	కోర్కె	61
కైవారమునరించెను	61	కొమ్మ	46, 100	కోల	67
కైసరుడు	32	కొమ్మ...మెకము	91	కోవెల	93
కొ.		కొమ్మకాడు	91	కొ.	
కొంగ	95	కొమ్మ	101	కొంగిలి	72
కొంగు	68	కొఱత	100	కొను	41
కొంచ	95	కొఱలు	62	క్రచ్చు	61
కొంచమల...కాడు	11	కొఱవితాలు	25	క్రమ్మఱించెను	55
కొంచెము	63	కొలకు	83	క్రమ్మఱ	60
కొండ	74	కొలది	70	క్రమ్మెను	47
కొండతెక్క...దణి	16	కొలను	83	క్రమ్మలు	32
కొండాడెను	61	కొలము	60	క్రమ్మిసెను	71
కొండికపాడు	31	కొలారుబండి	67	క్రమ్మి	22
కొంప	75	కొలిమి	44	క్రమ్మిచెలితేరు	21
కొక్కరాయి	93	కొల్లగాడు	38	క్రంత	52, 59
కొక్కు	92	కొల్లారుబండి	67	క్రంకు...తాలు	75
కొక్కెర	95	కొల్లు	50	క్రంగెను	70
కొట్టెను	51	కో.		క్రేపు	89
కొడుకు	31	కోతి	91	క్రొన్నెల...సింగిణి	74
కొద	63	కోక	44	క్రొమ్మడి	40
కొదవ	63	కోచ	61	క్రొవ్వెద	40
కొద్ది	63	కోడి	95	క్రొతి	91
కొన	73	కోడె	9	క్రొతను	54
కొనియాడె	61	కోడెకాడు	34	గ.	
కొప్పు	41, 67, 103	కోపు	67, 68, 100	గంగాజలములు	72
కొమరాలు	39	కోమటి	29	గంజా	58
కొమరిత	31, 39, 46	కోయిల	93	గంజి	53
కొమరు	62	కోర	50	గండు	53
కొమరుడు	31	కోరిక	61		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గంతుకొనె	59	గణుతిచేసె	71	గా.	
గందపు...కాడు	18	గడిమె	58	గాడు	45.
గంబురము	59	గడ్డ	97	గాంజ	58
గంబురా	59	గద్దించెను	58	గాడిద	92
గంబూర	59	గద్దయ	68	గాడ్డ	92.
గంబూరా	59	గడ్డువ	43	గాడ్పు	18
గగురుపాతె	49	గడ్డె	63	గాడ్పుటరదపుదొర	12
గగురుపాడిచె	49	గనము	70	గాణ	85.
గగుర్పాడిచె	49	గన్నెరు	76	గాన్లుకిండి	68
గగ్గురుపాడిచె	49	గన్నేరులు	72, 76	గాము	25.
గజముచ్చు	38	గబ్బిడా	96	గాములదొర	6.
గట్టి	58	గబ్బిడాయి	96	గాలి	18, 25, 101
గట్టిమననువాడు	35	గబ్బిలా	96	గాలిగాడు	92
గట్టివాయి	32	గబ్బిలాయి	96	గాలితండ్రి	26.
గట్టివైసుది	39	గబ్బు...మెకము	88	గి.	
గట్టు	74	గబ్బు...సామి	4	గింటెము	44.
గట్టురాకొమరితె	9	గమకము	70	గిట్ట	88.
గట్టురాకొమరుని		గమి	60	గిడిగిడి	50.
కాచిననేర్పరి	23	గయ్యాళి	32	గిడ్డ	32.
గట్టయేలికమనుమడు	11	గరాసు	35	గిడ్డి	89
గట్టరాయడు	74	గరిడి	62, 103	గిత్త	89.
గడ	65	గరిత	46	గిన్నె	50.
గడము	43, 35	గరిమిడియెలుక	93	గిబ్బరాతు	5.
గడి	47	గరిసె	73	గిబ్బసిపాయి	19
గడిదొంగ	38	గరుడికాతు	7	గిబ్బి	89
గడియ	162	గఱిక	79	గిఱక	32.
గడించుచాన	39	గఱులు	39	గిలుకుపలుకు	59
గడుసరి	35, 55	గలిబిలి	59	గీ.	
గడ్డి	79	గవురు	88	గీటడగించె	56.

పదము.	పుట	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
గీము	75	గుఱుతు	47	గోతీయపాతు	90
గు.		గుఱ్ఱము	87	గోఱ్ఱపాతు	90
గుంజిళ్లు పెట్టించుకొను		గువ్వ	93	గొట్టియన	68
మేటి	4	గుడ్డగూబ	96	గొల్లెన	63
గుంట	83	గూ.		గో.	
గుండు	100	గూడారము	68	గోటినాటు	72
గుంపు	60	గూబ	96, 104	గోడ	81
గుఱు	32	గే.		గోడపురువు	98
గుఱువేల్పు	4	గేలుపు...లాడు	22	గోడు	57
గుఱువేల్పుతండ్రి	6	గేలువుమనె	64	గోణముదారి	33
గుడారము	63	గే.		గోతి	46
గుడారు	68	గేదె	89	గోరము	89
గుడ్డగూబ	96	గేస్తు	33	గోరంక	88
గుడెతాల్పు	17	గో.		గోరంట	89
గుడ్డ	45	గొంతు	44	గోరింక	98
గుబురు	78	గొడుగు	80	గోరు	88
గుబ్బ	104	గొనబు	62	గోరువంక	93, 72
గుబ్బలి	74, 97	గొనము	66	గోర్వంక	72
గుబ్బలు	45	గొప్ప	70	గోల	31
గుబ్బలిపట్టిగుఱ్ఱము	87	గొప్పబొజ్జలాడు	4	గోవాడు	84
గుబ్బలి	97	గొప్ప...మెకము	87	గో.	
గుబ్బలికాడు	97	గొబ్బునె	47	గోద	43
గుబ్బెత	46	గొబ్బులు	50	గోరు	88
గుమి	60	గొరిజ	88	గోలి	91
గుమికాడు	97	గొరిసె	88	గో.	
గుమరు	78	గొరువంక	„	గొక్కునె	47
గురువు	107	గోటిజ	63	గొడ్డి	84
గుర్గురింత	91	గోతీయలసూడు	92	గొడ్డు	105
గుఱకగొనియె	48				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ఁద్ర	97	చనెను	54	చి.	
చ.		చన్నులు	45	చింత	107
చండు	45	చప్పరింత	91	చందము	19
చందమా	14	చప్పడు	51	చికిలి	79
చందు	14, 26	చమురు	68	చిక్కువడె	5
చందునయ	23	చలికాపు	97	చిక్కె	51
చందువా	45	చలికొండ	73	చిగిరింత	79
చంద్రవంకలు	72	చలిదాయ	13	చిగురాకువిలుకాడు	12
చంపె	56	చలిపందిలి	85	చిగురు	78
చక్కదనము	35	చలివెల్లు	14	చిగురుబోడి	36
చక్కాడె	56	చలువగుఱ్ఱము	93	చిచ్చు	17
చక్కి	62, 64	చలువజోలి	14	చిట్టెలుక	92
చక్కువడగ	54	చల్ల	92	చిమర	85
చక్కెర	69	చల్లపందిలి	85	చిదురుప	85
చక్కెరపింటిజోడు	12	చవుక	49	చిద్రుప	85
చచ్చె	59			చినుకుఱ్ఱాన	79
చట్టపుమెకము	97	చా.		చిన్న	31
చట్టము	43	చాగఱలాడె	49	చిన్నిపూ	50
చట్టుపలు	93	చాపు	80	చిరుత	31
చట్టి	83	చాగము	50	చితె	70
చడలు	26	చాగరతనము	25	చిటుత	31, 104
చడలువాక	22	చాచులు	45	చిటుతోడ	43
చడలుతోడువు	25	చాటు	80	చిలుక	93
చద్దివె	56	చాన	45	చిలుకు	67
చదులతేజి	53	చామ	39, 46	చిలుకరాతు	12
చదువరులు	32	చామన	78	చిలుకలకొలికి	46
చను	62	చాయ	64	చిలుకత్తు	67
చనుచెంచెను	58	చాయపెనిమిటి	13	చిలుమువాలు	31
చనులు	45	చాఱులమెకము	87	చిలువ	95

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చిలువజంఁదెములమేటి	4	చుట్టు	59	చెన్నంగులు	72
చిలువపానుపుదంట	7	చుట్టుకొనె	51	చెన్ను	62
చిలువదోనంపు బులు		చుట్టువాలు	19	చెప్పలు	66
గుర్రాతు	11	చుట్టువు	80	చెప్పెను	49
చిలువమేతరి	21	చుట్టువేడెములు	88	చెయి	42
చిలువతోడు	93	చులుక	49	చెయ్యగలమెకము	88
చిల్క	93	చుల్క	49	చెయ్యలు	48
చిల్వ	95	చుల్ల	45	చెఱకు	78
చివురు	78	చుల్లి	45	చెఱంగు	45, 63
చివ్వ	55, 65	చూ.		చెఱంగుమానె	52
చీ.		చూడ్కి	41	చెలంగు	62
చీకటిగొంగ	13	చూపు	41	చెలి	32, 46
చీకటులమిత్తి	14	చె.		చెలికాడు	31
చీమ	34	చెంగనాలు	50	చెలిమరి	31
చీమరాయి	94	చెండిపోతు	35	చెలియ	46
చీమరువాలు	96	చెండె	56	చెలియలు	30
చీర	44	చెంచడము	94	చెల్లి	31
చీలి	90	చెంత	92	చెలువు	62
చు.		చెంత	92	చెల్వ	61
చుంగు	68	చెంచె	51	చెల్లె	30
చుంచుకురులు	40	చెంప	42	చెల్లెలు	30
చుక్క	104	చెంబు	83	చెవిటి	36
చుక్కలగమికాడు	11	చెక్కిలి	42	చెవియొక్కె	49
చుక్కలత్రోవ	26	చెక్కు	42	చెవులు	41
చుక్కలు	27	చెట్టు	77	చెవులపోతు	96
చుట్టువురుగు	95	చెడిపె	40	చే.	
చుట్టములు		చెడుంగు	35	చేతలు	48
చుట్టలు	35	చెదరు	65	చేప	84
చుట్టాలు		చెనటి	35	చేకూర్పు	50

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
చేటవీనులదణి	4	చౌ.		జగిత	80
చేటు	59	చౌ	53	జటి	59
చేడియ	46	చౌక	49	జడ	58
చేపడె	51	చౌకము	53	జడదారి	19
చేమోడ్పు	50	చౌదంతి	23	జడదారికన్నాప	14
చేయి	42	చౌవంచ	53	జడదారి...కొడి	16
చేర	44	చౌవంచ...దంట	12	జడలదారి	33
చేరు	68	చౌవంచ...హేబు	5	జడమెకము	86
చేరువ	60, 62	జ.		జడి	84
చేర్చ	62	జంట	53	జడితి	47
చేవ	59	జంట...లేజి	90	జడిసామి	18
చేవాడికాడు	38	జంటప్పిట్ట	94	జడుపు	65
చౌ.		జంత	32	జత	82
చౌకా	62	జంబు	76	జతపీడె	53
చౌకాటము	62	జంబుకాణము	84	జన్నంపుదిండులు	24
చౌకారము	62	జక్కవ	94	జన్నంపుబగవాడు	5
చౌక్క		జక్కవచంటి	46	జన్నిగట్టులు	28
చౌక్కటము		జక్కవపగవాడు	14	జమిలి	53
చౌక్కము		జక్కవలయంటు	13	జమిడి	
చౌక్కా	62	జక్కి	87	జమిలితల్లులబిడ్డ	4
చౌక్కాటము		జక్కిని	34	జమిడి...మేటి	12
చౌక్కారము		జక్కులదొరనేస్తి	5	జమిడివీచోపులు	69
చౌచ్చెక్	64	జక్కులపాదుసా	19	జముకాణము	84
చౌఱబాఱె		జగడము	55	జముడు	17
చౌ.		జగతి	80	జమునగొంగ	21
చౌఱ	31	జగముకన్ను	13	జమునదోడు	17
		జగము...మేటి	8	జమునయ్య	13
				జమ్మి	76
				జరిగెను	55

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
జలకట్టియ	95	జావడము	95	జేన	44
జలకట్టె		జాళువా	84	జో.	
జలఁగ	97	జాళువా...కాఁడు	5	జొంపము	78
జల్లితోఁకమెకము	91	జి.		జొహారు	50
జవరాలు	39, 46	జింక	90	జొహారుపు	
జవాబి	91	జింకగు...లంతి	18	జో.	
జవాది		జింకతాలుపు	14	జోఁక	62
జవ్వని	30, 46	జిగి	79	జోడనలు	88
జవ్వాబి	97	జిడ్డు...బొట్టియ	9	జోడు	53, 67, 82
జవ్వాది		జియ్య	37	జోత	50
జవ్వాదు		జిరాయి	67	జోతము	
జళుకు	63	జిలుగు	70	జోతి	27
జా.		జిల్లు		జోల	82
జాగిలము	92	జి.		జోలి	53
జాగిలి	50	జీమ	78	జోహారు	50
జాగు	63	జొ.		జోహారుపు	
జాజరకాఁడు	83	జొంటితేనె	84	ట.	
జాజి	77	జొట్టు	41	టకటొంకు	35
జాణ	31	జొట్టుపులుగు	91	టక్కరి	35
జాతి	107	జొలిమి	65	టాటోటు	35, 70
జాది	77	జొ.		టింగణ	32
జాను	62	జొదము	72	టెంకణాలు	50
జానుగులు	41	జొజము		టెంకాయచెట్టు	76
జాబిల్లి	14	జొదు	72	టెంక	75
జాబిల్లియల్లుఁడు	12	జే.		టెక్కము	80
జాఱెను	63	జేజే	50	టెక్కియము	
జాలరి	33	జేజేగిడ్డి	24	టెక్కమెగుర	59
జాలియ	95	జేజేఱెనియరదము	27	టెక్కుము	80
జాలె	95				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
కేమాను	75	తగిలెను	51	తమ్ముడు	30
త.		తగు	62	తరగ	27
తవలి	35	తగులుకొనెను	51	తరకనము	81
తవలికాడు	35, 70	తగులుపడియెను	51	తరము	82
తావు	75	తగువాడు	31	తరిగట్టు	75
డ.		తగ్గు	63	తరిగట్టుతాడు	95
దగ్గతి	62	తగ్గెను	10	తరువాత	63
దప్పి	50	తటాయించెను	52	తఱచు	78
దబ్బిర	74	తట్టి	50	తఱిమెను	52
దబ్బు	70, 105	తడబడెను	64	తల	42
దబ్బుర	50	తడవు	63	తలపు	57
దస్సెక్	70	తడవులనిడుపడు	95	తలపుచూలి	12
దాలు	79, 105	తడవెను	61	తలపుమానికము	25
డింకవేసెను	59	తడుపుతాలుపు	33	తలపుమా...గలవాఁ	
డిగ్గియ	85	తత్తడి	87	డు	16
డిగ్గె	85	తత్తడి...దంట	19	తలకట్టు	69
డేగ	95	తనంత...నతఁడు	8	తలచమురు	68
డొంక	65	తనరు	62	తలనాడు	57
డొంకె	70	తన్నెను	61	తలవా...చెలువ	10
డొక్క	42	తపసి	34	తలిమము	48
త.		తమకము	57	తలిరు	78
తండ్రి	30	తమలము	61	తలిరుమేతరి	93
తంపర	78	తమి	57, 107	తలిరుపిల్లఁడు	12
తక్కువ	63	తమ్మలము	61	తలుపు	53
తగరము	83	తమ్మి	78	తలుపు...రాతు	8
తగరు	90	తమ్మికంటి	7	తల్ప	53
తగరు...సాని	17	తమ్మిగద్దియబోటి	9	తల్లి	30
తగవుల...తండ్రి	8	తమ్మిచక్కిలిగింత	13	తల్లితల్లి	9
		తమ్మిదాయ	14	తల్లిచేస...దంట	21

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తవలికాడు	38	నావదము	68	తీగియ	77
తవళి	70	తావళము	68	తీగ	77
తవిలెను	51	తావిమోహి	18	తీట	66
తవ్వ	73	తావు	64, 75	తీరు	62, 67, 103
తలియ	50	తి.		తీర్పరి	37
తగును	79	తిక్క	36	తీవ	77
తగ్గు	79	తిగ	53	తీవంచ	53
తా.		తిగకంటి...దొర	19	తీవంచ...దిట్ట	8
తాఁకె	70	తిగ...కెంకి	13	తీవియ	77
తాఁకె	61	తిగ...దేవర	17	తీవె	77
తాఁదేలు	84	తిగప్రా...గాడు	6	తు.	
తాటి...దణిపల్లి	22	తిట్ట	85	తుంగ	69
తాటి...బలియుడు	21	తినె	48	తుంట	85
తాటోటు	70	తిన్నన	62	తుంటవిత్...దు	
తాడు	76	తిన్నియ	80	సిండు	12
తాత	8	తిన్నె	80	తుంటి	43
తాతపనటివెలి	22	తిప్ప	74	తుద	76
తానముచేసెను	52	తిమ్మడు	91	తుదగట్టు	74
తాప	96	తియ్య	62	తుటుము	60
తాపికత్తె	39	తియ్యనై నల్లడు	12	తుడిగొ...రులు	29
తాపివాడు	36	తియ్యమాను	78	తుదిచుక్క...మిటి	20
తామర	78	తిరుకొళము	83	తుదిదిక్కు...కెంకి	19
తామరచూలి	8	తిరుగ	60	తునిమెను	56
తామరపొక్కిలివాడు	7	తిర్వలిక	27	తునియ	85
తామేలు	84	తిలకించెను	52	తునుక	85
తాటుమాటయ్యె	64	తివాసి	84	తున్న	85
తాలిమి	71	తీ.		తుపాసి	37
తాల్లి	71	తీగ	77	తుమ్మెద	94
తాల్మెను	52			తురికి	87

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తుఱుము	41	తెఱవ	46	తొ.	
తులువ	35	తెలి	78	తొంటిబాసలు	28
తూఁకొసెను	64	తెలికపిండి	63	తొండ	92
తూపు	67	తెలిదీవిమన్నెడు	7	తొగ	78
తూము	73	తెలిమల	74	తొగచెలికాడు	14
తూరుపుమల	75	తెలిమోముపక్కి	20	తొగరు	78
తూఱెను	64	తెలియ	50	తొట్ల	82
తూలించెను	55	తెలివి	79	తొడ	44
		తెలుపు	78	తొడలే...దోడు	21
తె.		తెరి	50	తొడవులు	69
తెంకాయచెట్టు	75	తెల్ల	78	తొడుకు	89
తెంపరి	55	తెల్ల జక్కి	24	తొడుసు	58
తెంపి	58	తెల్లన	78	తొత్తు	38
తెక్కలికాడు	38	తెల్ల నిసిట్ట	93	తొమ్మిది	54
తెగటార్చెను	56	తెల్ల మొదవు	25	తొయ్యలి	46
తెగులు	68	తెల్లి	78	తొరఁగె	59
తెన్ను	85	తెవులు	68	తొఱ	78
తెప్పెరకొడుకు	22	తే.		తొఱ్ఱి	78
తెప్పెర	18	తేగము	50	తొఱ్ఱుపట్టు	89
తెప్పెచెలి	17	తేజి	87	తొలఁగెను	55
తేర	27	తేజీ	87	తొలి	63
తెరలెను	59	తేట	64	తొలిచదువు	28
తెరువాటుకాడు	33	తేటి	94	తొలిజాతివారు	28
తెరువు	85	తేనె	83	తొలివేల్పు	25
తెరువుఁగాపరి	87	తేనూన	76	తొలివేల్పు పగతురు	24
తెరువ	85	తేరు	67	తొలుతఁ	63
తెఱగంటి	24	తేఱెను	59	తొల్లి	63
తెఱగంటి మ్రాచులు	25	తేలు	97	తొప	78
తెఱ...మొకము	87	తేళ్ల మేపరి	92	తొవరు	78

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
తో.		దగళా	6	దిటవరి	35
తోడేలు	92	దగ్గఱ	62	దిట్ట 31, 35, 37, 55	
తోబుట్టువు	30	దచ్చి	54	దిసును	82
తోడబుట్టువు	30	దచ్చి...మెకము	90	దిన్న	82
తోడితోడలు	30	దట్టము	78	దిమ్ము	60
తోడు	30	దణి	37	దివటీలు	63
తోడుపాటు	55	దనము	69	దివియ	"
తోడెము	70	దక్కి	50	దివ్వటీలు	"
తోరము	70, 105	దబ్బర	70	దివ్వ	27
తోలు	43	దబ్బిలి	35	దివ్వెచమురు	68
తోరెను	51	దయ్యము	25	దివ్వెయూర్పు	96
త్ర.		దరి	79	దిట్టి (దిట్టి)	41
త్రాగెను	54	దళము	104	దీ.	
త్రాచు	93	దళవాంయి	37	దీటు	82
త్రాచుమేతరి	18	దళాంయి	37	దీవటి	68
త్రావెను	54	దవుడ	41	దీవి	50
త్రిప్పెను	55	దా.		దు.	
త్రిమ్మరీడు	17	దాటరి	97	దుండగము	65
త్తుంగెను	59	దాడిమ్మ	76	దుంత	89
త్తుంచెను	56	దాది	38	దుగ	53
త్తెల్లెను	59	దానిమ్మ	76	దుగ...పాదుసా	37
త్తోవ	85	దాపు	62	దుగినడు	8
ద.		దారి	85	దుగ్గికన్నయ్య	74
దంట	31, 53	దాళిమ్మ	76	దుడుకు	65
దండ	62, 68, 105	ది.		దుత్త	44
దండు	60	దిక్కు	26	దుత్తాయి	65
దక్కిన...మే	17	దిగులు	65	దుసెదారి	37
దగలీర్పు	85	దిగ్గియ	85	దున్న	89

అకారాదిశబ్దానుక్రమణిక.

127

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
దుప్పటము	67	దోవతి	58	నల్ల	78
దుప్పటి		దోసకారి	35	నల్లత్రాగుడు	97
దుప్పీ	71	దా.		నల్లన	78
దుబ్బ	45	దాడ	41	నల్లనయ్య...బిడ్డ	29
దురము	55	న.		నల్లనయ్యరవాలు	21
దువ	53	నంటు	32	నల్లి	97
దువ్వ...జాణ	18	నక్క	90	నవ	66
దూ.		నగవు	50	నవలా	42
దూడ	89	నగు	50, 62	నవాతు	69
దూప	50	నట్టు	75	నపు	50
దూబ	85	నట్టువపిట్ట	94	నప్పు	
దూరు	72	నడగఁడు	87	నా.	
దూల	81, 66	నడబావి	85	నాక్	69
దూస	26, 59	నడిమిదిన్నె	50	నాగ్	
దేసము	55	నడుము	41	నాచు	33, 83, 101
దో.		ననబోడి	46	నాటుగోల	57
దొడ్డ	70	ననలు	77	నాటుబట్టి	
దొడ్డు	89	ననువుకాఁడు	35	నాటునుండి	
దొన	81	నమలె	48	నాఁడాది	
దొర	32	నమిలి	91	నాడు	105
దొరక్క	51	నమ్మి	94	నాడుమొదలు	57
దొరతో...సన్నాసి	33	నరలు...పెద్దలు	24	నాగకేసరులు	72
దొరనెక్	51	నలు	53	నాగవాసము	39
దొరువు	85	నలుకుడు	51	నాడు	105
దో.		నలుపు	78	నాడెకాఁడు	29
దోపుడుకాఁడు	33	నలువ	8	నాడెము	62
దోమ	97	నలువతేజి	93	నాడెము	
దోయి	44, 53	నలువరాణి	10	నాతి	46
		నలుపు	62	నాన	48

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
నాయన	30	నిద్దర...డలు	24	నుదురా...ణీడు	8
నారసము	67	నిప్పుచ్చరము	59	నుదురు	41
నారి	66, 107	నిప్పు	17	నునుపు	79
నారికడము	76	నిప్పుల...లుంగు	94	నున్న	
నాలుగు	53	నిబ్బది	72	నున్నన	
ఘాపుదుర్	69	నిమ్మళము	70	నులుగు	27
ని.		నిలకడ	70	నులుపు	
నింగి	26	నిలువరము	72	నులుము సేసెను	56
నింగిచూలి	18	నిలువె...లాడు	16	ను...కము	90
నిండెను	71	నిల్చెను	52	నులిచెను	56
నిక్కము	72	నివ్వెను	47	నులిమెను	
నిక్కపు...న్నీడు	8	నినుపు	31	నూ.	
నిక్కవము	72	నీ.		నూయి	83
నిక్కవీనులమాపు	24	నీటివిడ్డడు	17	నూసె	63
నిగ	79	నీటిమోపరి	27	నూసెముడి	40
నిగిడెను	71	నీటియొడయడు	17	నూటు	102
నిగ్గు	79	నీటుకాడు	34	నె.	
నిచ్చ	60	నీరుకట్టియ	96	నెగడి	25
నిచ్చలు		నీరుకట్టె		నెగడెను	61, 71
నిచ్చెన	82	నీరుకోడి	97	నెత్తి	42
నిజము	72	నీరుచల్ల	85	నెన్నడుము	41
నిజోగి	37	నీరుపాము	96	నెన్నడురు	
నియోగి		నీరుమజ్జిగ	85	నెన్నోసలు	
నిడివి	80	నీరుపట్టు	50	నెపము	48
నిడుద		నీలై	59	నెమకెను	61
నిడుపు	79	నీళ్లై	52	నెమలి	94
నిద్దము		నీళ్లపాసికొనియె	56	నెమిలి	94
నిద్దరగొనియె	49	ను.		నెమ్మది	17
నిద్దరవోయె		నుగ్గాడెను			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సెప్పి	17, 94, 102	నా.		పక్కిరాయనితాయి	79
సెప్పేను	40	నొగ	68	పగ	55
సెయ్యి	68	నొడిసెను	49	పగటిగ్రడ్డి	} 96
సెఱకలు	40	నొప్పి	76	పగటిపేకటి	
సెఱసరి	87	నొసలు	41	పగటిజోతి	13
సెఱులు	40	నో.		పగడము	79
సెల	14, 26, 100	నోరు	41	పగతుఱు	} 36
సెలత	}	నోరు		పగఱు	
సెలతుక		ప.		పగలు	26, 55, 102
సెలకూన	72	పంచదార	69	పగలుసే...వలంతి	13
సెలచెలియలు	9	పంచెను	58	పచ్చ	79
సెలబోడు	18	పంజులు	63	పచ్చఱొక్కలపుల్లు	93
సెలదారి	6	పంట...దొర	14	పచ్చవిలుకాడు	12
సెలవు	75	పంటవలంతి	80	పచ్చవిల్విని తేజి	93
సెల్లి	76	పండు	102	పచ్చిక	79
సెవ్వ	59	పండుకొనెను	49	పజదొర	8
సే.		పండుగ		పజ్జ	62
సే	68	పండుగు	}	పటాణి	87
సేడు	37	పండువు		పట్టి	31
సేయి	68	పండులు		పట్టు	75, 102
సేరెడు	77	పండెను		పడలి	46
సేరెడ్లులు	50	పండ్రెండు		పడకటిల్లు	85
సేరేడు	77	పండ్లు		పడక వేసెను	49
సేర్పరి	31	పంద		పడగ	80
సేల	80	పంది		పడపుంజాన	39
సేలపల్లటీలు	94	పందికొమ్మ		పడమటికొర	27
సేల...టలు	29	పందెము		పడమటిమల	75
సేలవేలులు	23	పంపెను		పడవాలు	37
సేల్లి	32	పక్కి		పడవాళ్లు	32

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పడి	73	పరికించెను	61	పవడము	48
పడుచు	31	పరిమార్చెను	56	పవలు	79
పడ్డ	89	పరుగెత్తెను	51	పవతులు	26
పణిహారులు	33	పరువము	34	పవ్వళింపుబిడారు	36
పత్త	45	పరువు	47	పవ్వళించెను	85
పదవి	57	పరువెత్తెను	54	పసదనము	48
పది	54	పర్వలు	88	పసరము	89
పదినూతి...వాలు	19	పర్వెను	71	పసరు	78
పదిపదు...నీడు	16	పతిచెను	54	పసరుచాయ	78
పదివే...దిట్ట	7	పతిపు	80, 102	పసాదము	48
పదునొకండు	51	పఱుపు	48	పసి	89, 100
పదుపు	60	పలక	82	పసిడి	84
పదుపు	89	పలికెను	49	పసిడిగట్టు	74
పనిచె	61	పలు	41	పసిడివలు...ల్లు	7
పనిచెఱుపువాడు	4	పలుకు	100	పసివాడు	31
పనివినియెను	59	పలుకులజవరాలు	10	పసిదోరు	87
పనులు	46	పలుకులపులుగు	93	పసుపు	79
పన్నీదము	72	పలుకులకల్లుమేటులు	24	పశ్యము	} 50
పన్నుండెను	48	పలునొక్కు	72	పల్లెము	
పబుపు	37	పలుమఱు	60	పల్లెరము	
పబ్బము	65	పలువ	35	పా.	
పయట	45	పలు...మెకము	88	పాగ	} 89, 102
పయిడి	84	పల్కెను	49	పాగా	
పయ్యద	} 45	పల్లకి	82	పాచి	83
పయ్యద		పల్లకి		పాటకుడు	36
పయ్యెర	18	పల్లటిలు	94	పాటి	82
పెంగు	62	పల్లియ	75	పాణి	79
పెరాలు	56	పల్లు	44	పాదట్టుపురువు	92
పె	60	పల్లె	75	పాదిరి	77

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పాదుసా	37	పావురములు }	94	పిసాళి	35
పాదొట్టుపురువు	92	పావురాలు }	94	పిల్లారి	4
పానుపు }	48	పాసెను	51	పీ.	
పానుపు }	48	పి.		పీచమడచెను	56
పాప	31	పిండు	60	పీట	82
పాపలఁగనుతావు	45	పిక్క	43	పీటవె...మెకము	91
పాపాసులు	66	పిక్కరి	35	పు.	
పాము	95	పిక్కుచేసెను	61	పుంజు	96
పాములబిడారము	96	పిక్కుమెకము	90	పుంజుదారిపెద్ద	4
పాయ	61	పిచ్చిక }	97	పుచ్చటిక	48
పాయము	31	పిచ్చిక }	97	పుచ్చదీక	48
పాయపాసులు	66	పిచ్చుకుంటు	37	పుచ్చె	41
పారులు	29	పిట్ట	93, 97	పుచ్చెను	61
పారువ	41	పిడత	83	పుట్ట	96
పాటుబోతు	61	పిడికిలి	44	పుట్టకామరి	95
పాటెను	54	పిడుగు	25	పుట్టతేనె	84
పాట	31, 104	పిత్తలి	83	పుట్టము	44
పాలకి	82	పిదపక	63	పుట్ట...మెకము	88
పాలకెల్లులు	72	పిన్న	31	పుట్టు	73
పాలసుండు	35	పిమ్మటక	63	పుట్టుమొండి	32
పాలిండ్లు	45	పిటికి	61	పుట్టువడుగు	7
పాలు	106	పిఱుదు	43	పుడమి	80
పాలు...పక్కి	93	పిఱ్ఱ	45	పుడమిచెలి	96
పాల్కి	82	పిలుకుమార్చెను	56	పుడమినంటు	7
పాపలు	66	పిల్లల...వేరు	45	పుడమి...కోక	23
పాపాలు	66	పిల్లి	89	పుడుకు	50
పాపాలు	66	పిల్లు	79	పుత్తడి	84
పావుకోళ్లు	66	పిసాచి	25	పుత్తలి	84

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పుత్తెంచెను	64	పూవులు	77	పెరుగు	69, 105
పునుక	44	పె.		పెరుగు	106
పునుకదారి	5	పెంకె	36	పెరుమాళ్లు	7
పునుగుబిల్లి	97	పెంచె	56	పెరుమాళ్లు...బుగ్గ	22
పుయిలోట	48	పెండ్లాము	30	పెల్లుదనము	63
పురి	107	పెచ్చు	63	పె.	
పురివిప్పి...పులుగు	93	పెట్టి	81	పేడి	33
పురివిచ్చెను	51	పెట్టియ	81	పేట	102
పురుడు	82, 101	పెట్టు	50	పేదటికము	59
పుటేయ	41	పెట్టుమాను	25	పేయ	59
పుట్టె	44	పెట్టుమా...దొర	16	పేరంటాలు	34
పులకలెత్తెను	49	పెట్టె	81	పేరిమి	57
పులి	87	పెడచెయ్యి	43	పేరు	68, 70
పులుగు	93, 106	పెడబొబ్బ	66	పై.	
పులుగురాయడు	21	పెతరులసామి	70	ప్రెకొసెను	58
పులుగుల...మరి	96	పెదవి	42	ప్రెంట	45
పులుగు	47, 106	పెదవిగంటి	22	ప్రెడి	81
పులుచూలితాత	74	పెద్ద	30, 70	ప్రెడికంటి	96
పుల్ల	47	పెద్దకడుపువేల్పు	4	ప్రెదలి	46
పుల్లంటుతాయి	79	పెద్దమెయి ప్రొడ	4	ప్రెరు	80
పువులు	77	పెద్దనిద్దురహోయె	59	పా.	
పువ్వుచేసె	84	పెద్దవంకలు	72	పాంత	62
పువ్వులు	77	పెనఁకువ	55	పాంతు	64
పు.		పెనఁగెను	51	పాందామ...బంట	21
పూవ	31	పెనిచె	56	పాందు	32
పూరి	79	పెనిమిటి...బోడి	9	పాండె	51, 58
పూలమంజరీలు	72	పెను	70	పొక్కిలి	41
పూలు	77	పెరవారు	36	పొగడ	77
		పెరనె	56		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
పొగడెను	61	పొ.		ప్రా.	
పొగరుమార్చెను	56	పొగు	101	ప్రాప్త	13, 26
పొట్టి	32, 42	పొటరి	55	ప్రాప్తకూన	17
పొట్టెలు	90	పొట్టాట	55	ప్రాప్తజుట	14
పొట్టేలు		పొతు	89		
పొడొడి	97	పొతు...రాతు	17	ప్రా.	
పొడమెకము	91	పొయెను	59	ప్రాగు	85
పొడల...దాల్చు	5	పొరు	55	ప్రాచెను	56
పొడవు	81	పొలండు	96	ప్రాడ	31, 39
పొడుగు	81	పొలిక	82	ప్రాయాలు	46
పొడుపుదిప్పు	75	పొలిగాడు	96	ప్రాలు	75
పొత్తుటాలు	39	పొసికయంకచేసెను	52	ప్రావు	85
పొదలిక	96	పా.		బ.	
పొది	81, 85	పాజు	60	బంగరు	84
పొదివెను	47	ప్ర.		బంగారము	
పొన	76	ప్రతి	62	బంగారు	
పొనరు	62	ప్రా.		బంగి	58
పొనుంగు	79	ప్రాంతపలుకులు	28	బంటు	55
పొన్న	76	ప్రాబలుకులదణి	8	బండ	106
పొన్ను	84	ప్రాబల్కుసొమ్ము	13	బంతి	106
పొమ్మసియెక్	64	ప్రాచి	83	బందు	67
పొలంతి	46	ప్రాపు	62	బందుగులు	36
పొలందిడి	17	ప్రామినుకులు	28	బకదారులు	94
పొలయలుక	57	ప్రాయము	34	బచ్చు	29
పొలుపు	62	ప్రాయేణు	23	బటుది	50
పొల్లు	70	ప్రె.		బటువుకైదువుబోదు	7
పొపడ	77	ప్రెగడ	37	బటువుగువ్వ	94
		ప్రెగడ		బటువుమల	74
				బటువువాలు	19

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బట్ట	44	బాగు	57	బురద	81
బట్టలు	32	బాజారు	66	బుల్ల	45
బట్టు }		బాతు	48	బువి	80
బట్టుకాడు	94	బాద	57, 68	బువ్వ	48
బడలిక	71	బానలు	83	బుసపుర్వ	95
బడుగు	104	బాబా	87	బూ.	
బత్తలిక	81	బార	44, 54, 105	బూచి	25
బద్దు	70	బార...వేల్పు	13	బూరంగొమ్మ	29
బమిపుర్వ	94	బారు	60	బూరుగ	103
బమ్మ	8	బావులు	83	బె.	
బమ్మతండ్రి	7	బాస	105	బెగ్గరము	96
బమ్మచారి	33	బాసట	55	బెడద	59
బయికాడు	36	బాళితాంకె	64	బెత్త	44
బయలు	26, 27	బి.		బెదరు	65
బయరవాసము	53	బిద్దెను	59	బెల్లము	44, 69
బయిరి	95	బిలువము	76	బెస్తలు	82
బరణి	82	బిల్లవాలు	19	బే.	
బత్తె	89	బీ.		బేరజము	85
బలు	70	బీతు	65	బేరులు	29
బల్లమెకము	88	బీద	33	బేసికన్నామి	6
బల్ల	73, 102	బీదల...బాద	18	బేసికం...మామ	74
బల్లి	91	బు.		బై.	
బల్లెము	65	బుజము	44	బైరవాసము	58
బవరము	55	బుడుతండు	31	బైరి	95
బవరి	59	బుడుత		బొ.	
బసవండు	89	బుడ్డి	83	బొంది	40
బా.		బుద్ధిమెకము	90	బొక్క	81
బాచలు	27	బుయ్య	44	బొచ్చుమెకము	88
బాగాలు	61				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
బొజుగు	34	మంచుగ్రోలుపులుగు	94	మబ్బు	27, 57
బొజ్జ	42	మంచుటిలతాల్పు	74	మబ్బు...పిట్ట	97
బొడ్డు	41	మంచుమలల్లుడు	6	మబ్బు...దాయ	18
బొబ్బమెకము	87	మంచెను	56	మబ్బు...వెల్లి	23
బొమ	43	మంటితిండి	93	మది	57
బొట్ట	42	మంతనము	53	మది...పులుగు	93
బొటియ	}	మంద	89	మద్దత్తు	}
బొట్టె		మందలించెను	49	మనసరి	
బొట్టికోడి		97	మందసము	81	మనసు
బొనుకు	48	మందల	68	మనికి	75
బో.		మగటిమి	}	మనికితోడు	33
బోగపురజేడియ	40	మగతనము		53	మనిచెను
బోటి	46	మగని...గువ	10	మనిపెను	56
బోడ	33	మగతాయి	79	మనుబోతు	30
బోనపుటిల్లు	85	మగిడించెను	55	మనువు	107
బోనము	48	మగుడక	60	మన్నిగొనియె	56
బోనముకత్తె	38	మగువ	46	మన్నీడు	37
బోయ	33	మచ్చరి	38	మమత	57
బోయీలు	32	మచ్చులు	81	మన్ను	80
బోసేసెను	48	మచ్చెములు	84	మయిల	52
బ్రదికించెను	56	మజ్జిగ	69	మరల	60
బ్రంగెను	59	మట్టుకారులు	72	మరల్చె	54
భో.		మట్టుమీరెను	71	మరియాద	47
భోజనప్రియములు	72	మడి	52	మరుడు	12
మ.		మడియించెను	}	మరుగొంగ	6
మంచము	82	మడిపెను		56	మరుతల్లి
మంచి	57	మడిసెను	58	మరుతేరు	18
మంచిది	65	మడుగు	}	మరునయ్య	7
మంచు	25	మడుపు		52, 81, 106	మరునల్లె

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మరునిల్లు	41	మావి	77, 108	మీ.	
మరుమామ	14	మావిడి	77	మీఁజెయ్య	43
మరులు	56	మావి... పుల్లు	92	మీనవల్లిక	} 95
మఱి	60	మాపు	87	మీనవల్లింకి	
మఱుగు	80	మానకమ్మ	57	మీను	84
మఱుపు	80	మి.		మీనులు	84
మల	74	మించు	79, 105	మీలదొంగ	69
మలిపెను	56	మించులు	27	మీలవేటరి	33
మల్లియ	} 77	మించెను	71	మీలు	} 84
మల్లె		మింటిచెట్టులు	25	మీల్	
మస్త	57	మింటి త్రోవరులు	24	మీనములు	42
మహాలు	87	మింటి ప్రోల్సామి	16	మీనరము	69
మా.		మింటిలొ... కాడు	23	ముంగల	64
మాటల... మగఁడు	8	మిండకోర	93	ముంగి	} 92
మాటలల్లువాడు	32	మిండఁడు	35	ముంగిస	
మాడుగులు	} 81	మిక్కిలి	} 63	ముంగురులు	40
మాడుపులు		మిగుల		ముంత	73
మాదిరి	} 82	మిటారి	46	ముందట	} 64
మాడ్చి		మిడనూసి	55	ముందర	
మానికము	79	మిడుత	96	ముందు	
మానికములు	73	మిత్తి	17	ముకు	42
మాను	103	మిత్తిమిత్తి	5	ముకుసము	73
మాపు	52	మిద్దెలు	81	ముక్కుంటి	6
మామమామ	23	మిను	79	ముక్కుంటితొలిపట్టి	4
మాయదారి	38	మినుజుట్టుదేవర	5	ముక్కుంటి... దేవర	4
మారేడు	76	మినుకు	} 79	ముక్కుంటిమాపు	89
మార్తెరు	36	మినుకు		ముక్కుంటియమ్మల	
మాలిమి	} 72	మిన్ను	27	పొది	23
మార్చి					

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
ముక్కంటిసంగాతి	19	మునిఁగెను	52	మూఁడు	84
ముక్కు	42	మునిగొటి	67	మూర	44
ముగితి...దువ	31	మునిముచ్చు	31	మూల	41, 107
ముగియించెను	56	మును	63	మూలతాయి	79
ముగిసెను	58	మునుపు		మూలతేఁడు	18
ముగుద	31, 46	మున్నీటిపట్టి	14	మూవ	34
ముట్టయ్యెను	52	మున్నీరు	23	మే.	
ముట్టెమెకము	90	మున్ను	63	మెక...దొర	87
ముడిఁగెను	70	ముమ్మెన...మేటి	6	మెక్కెను	48
ముడికాఁడు	35	మురుగు	62, 103	మెటిక	96
ముడ్డి	43	మురువు		మెట్టిక	
ముణిఁగెను	70	ములికె	67	మెట్టు	
ముత్తెపునరులు	72	ములుగోల	„	మెట్టు	63
ముత్తెము	79	ములుపుర్వు	98	మెడ	44
ముత్తియము		ముల్లగోల	67	మెడా	73
ముత్తెరువులాడి	22	మువ్వ నై మెకము	87	మెతుకు	48
ముత్తెదువ	31	ముసలి	39	మెత్త	„
ముత్త్యము	79	ముసుకు	57	మెయి	40
ముదము	49	ముసురు	84	మెఱుంగు	27, 79, 106
ముదిత	46	ము నైలమేఁచరి	91	మెఱుపు	
ముదిమివాఁడు	39	మూ.		మెలఁకువయ్యె	49
ముదిసినవాఁడు		మూ	51	మెసమెను	48
ముదుకఁడు		మూఁకుడు	83	మే.	
ముదుసలి		మూఁగ	31	మే	41
ముద్దరాలు	31	మూఁగి	41	మేటి	55
ముద్దియ	31, 46	మూఁతి		మేడ	81, 85
ముద్దుగుచ్చు	46	మూఁపు	41	మేడి	77
ముద్దుపురుగు	94	మూఁపు...ల్పు	89	మేను	40
ముక్	63	మూఁడవ...తఁడు	29		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మేను...మేటి	18	మొగటిపురువు	98	మో.	
మేర	47	మొగుపు	50	మోకాళ్లు	43
మేరదప్పెను	71	మొగులు తెన్ను	26	మోక	78
మేలిచ్చుపులుగు	21	మొగులుతోడు	18	మోచెను	52
మేలిమి 48,62,84,103		మొగ్గ	78	మోటమొకము	98
మేలిమిబా...దారి	9	మొటిక	96	మోటిక	71
మేలు 43, 75, 106		మొట్టిక		మోటు	35, 81
మేలుకట్టు	45	మొట్టికాయలమెప్పు	4	మోడి	48, 103
మేలుకరము	69	మొత్తము	60	మోడు	35, 81
మేలుపులకండము	69	మొత్తెను	61	మోడుపు	} 50
మేల్కొనియెను	49	మొదటికొండ	75	మోడ్పురి	
మేల్బంతి	69	మొదటిజాతిదొర	9	మోడె	61
మేల్దాపరి	39	మొదటివి...దారి	16	మోపరులు	32
మే.		మొదటివాడు	30	మోము	41
మై	40	మొదటివేలుపు	4	మోర	"
మైమఱచెను	64	మొదటిహత్తి	23	మోవి	43, 104
మైమరుగు	} 67	మొదవు	89	మోసపుచ్చెను	61
మైమర్చు		మొద్దు	81	మోసరి	38
మైమఱువు		మొన	66	మోసు	78
మైమోజాపర్వెను	49	మొనకాడు	55	మృ.	
మైల	52	మొయిలు	27	మృగ్గెను	70
మొ:		మొయిలుసామి	16	మృగ్గు	77
మొండికట్టె	38	మొరడు	81	మృనిదో...పిట్ట	96
మొండెము	66	మొరలిడె	51	మృనిపోటువు	13, 96
మొకము	} 41	మొలుగుడు	91	మృను	77
మొగము		మొలక	78	మృక్కు	50
మొక్కు	} 78	మొసలి...రాతు	18	మృక్కుల...సామి	13
మొగడి		మొసలివాయంట్ల		మృడు	35
		తాల్పు	8		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
మ్రోల	61	రూ.		రో.	
ర.		రూక	69	రో	59
రంగు	79	రూపు	35	రోకలిశాలు	21
రక్కసి	17	రూపుమాపెను	56	రోచెల్వ	40
రక్కసులగొంగ	8	రె.		రోబంటరి	91
రక్కసులు	19	రెంట్రాగుడు	88	రోసెను	61
రజము	85	రెండవ...పులు	29	రా.	
రశనము	79	రెండు	53	రాతు	33
రతనాలపంట	23	రెండొకటి		అంకులాడి	40
రవ	85	రెట్టి		అంతు	51
రవనడలు	88	రే.		అట్టు	72
రవపలుకు	59	రే	26	అ.	
రవళి	51	రేగు	76	అ	75
రవాలు	87	రేబోలి	14	అంగ	32
రా.		రేద్రిష్టతీడు	33	అయి	75
రా	37	రేను	76	అల్ల...గాడు	93
రాగి	76, 83	రేయి	26	అ.	
రాచవారు	29	రేయిలియూలు	23	అక్కలు	93
రాజనములు	72	రేయిద్రిష్టతులు	25	అల్లకాను	11
రాణి	29, 30	రేవేడు	14	అల్లకాను...తల్లి	22
రాతిరి	26	రేవుజక్కి	92	అ.	
రాయడు	37	రేవెల్లు	14	అేడులు	} 29
రాయలు				అేలు	
రారాజు	19	రో.		అ.	
రావి	76	రోక్కము	69	అంకి	80
రి.		రోక్కములతేడు	19	అచ్చపురుగు	97
రిక్కరక్కసుమిత్తి	11	రోద	51	అమ్మ	42
రిక్కలు	27	రోప్పెను	52	ల.	
				లాజె	39
				లాజెకాడు	34

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
లండి	35	లేజీబు	70	న.	
లకుముకి	96	లేటి		వంక	75, 78
లకోరి	94	లేడి	90	వంకర	65
లకోరిలు	94	లేపు	48, 104	వంగనము	
లగుడు	95	లేమ	46	వంగడము	60
లచ్చి	10	లేమి		వంటయిల్లు	85
లచ్చికోడలు	10	లేమిడి	59	వంత	57
లచ్చితండ్రి	23	లేవజాలసివాడు	37	వక్కాకు	60
లచ్చియన్న	14	లేవడి	59	వగ	57
లజ్జ	48			వగకాడు	34
లతకూన	77	లో.		వగలాడి	46
		లోటిపిట		వచ్చెను	53
లో.		లోటిపిట్ట		వజీరుడు	37
లోతివారు	36	లోట్టి	90	వట్టువవాలు	19
లాయము	89	లోట్టిపిట్ట		వడకుగుబ్బలి	74
లాలి	82	లోట్టియ		వడగండ్లు	83
లావు	66	లోట్టె		వడముడి	21
లావులు	93	లోట్టెనుగు	90	వడసెండ్రె	64
లాహిరి	57			వడి	46, 103
లిద్ది నెలతుక	10	లో.		వడికాడు	55
లుచ్చ	35	లోబడెను	51	పదలెను	62
లూటి	65	లోచెయ్య	43	పద్ద	62
లేస్స	58	లోవయ్యె	51	వనట	57
		లోనె	27	వన్నెకాడు	34
లేగ	89	లోనె		వయసు	34
లేగొను	41	లోను	63	వయసుచెల్లినది	39
లే		లోపలె	27	వరపుడు	38
లేత	70	లోయ	81	వఱలు	61
లేచెను	49	లోవాడికాడు	38		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వలంఠి	31	వారణము	95	విరాళి	57
వలపు	57	వారువము	87	విరి లేనెత్తావుడు	94
వలమురి	19	వార్షము	87	విరివి	80
వలఁజేడు	12, 33	వార్ష	53	విరులు	77
వలి	18, 25, 102	వాలాయము	60	విఱివి	80
వలిపెము	70	వాలు	65	విక్	67
వలిమల	74	వాలుమెకము	91	విలు	67
వలువ	44	వొల్లంటి	33	విలువ	59
వల్లె	65	వాపురము	87	విలువరమ్ముడు	38
వల్లెత్త...వాడు	18	వి.		విల్లు	67
వా.		వింజామరము	60	విననకట్టి	85
వా	41	వింత	47	వినపుమేతరి	6
వాఁక	83	ఁంతవారు	36	వినపుమే...తెంకి	74
వాఁగు	83	విందులు	36	వినముదాలు	95
వాఁడిగలవాడు	55	విచ్చేసెను	58	వీ.	
వాకిలి	52	విడవలి	79	వీఁపు	43
వాక్రచ్చెను	49	విడియము	61	వీడు	75, 106
వాచఱిచెను	51	విక్	26	వీడెను	51, 63
వాడ	102	విననివాడు	36	వీడెము	61
వాడుక	72	వినయెను	49	వీడ్వము	61
వాతెఱు	43	విన	26	వీడ్వడెను	61
వాతెఱుగెంపు	72	వినవాఁకమోహరి	6	వీఁకియ	97
వాన	84	వినవాఁక...పులు	22	వీశె	
వానకోయిల	97	విన్నవించెను	49	వీశెకాడు	35
వానతాయి	84	విన్నాణము	62	వీరిచ్చెను	49
వాసేడు	19	విన్న	24	వీరులు	41
వాపోయెను	51	వినోప్రీలు	80	వీఱిడి	36
వామి	80	విప్పు	16	వీవన	85
వాయి	41	విప్పుతెప్పలఁజేడు			

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వె.		వెనకఁచ్యువెనుకఁచ్యు	11	వెలంగ	77
వెంగలి	36	వెనుక	63	వెలయాలు	39
వెంట్రువ	29	వెనుకఁచెయ్యి	43	వెలలఁబన్నె	51
వెండికొండ	74	వెనుకమేను	43	వెలలె	60
వెండికొండదుసీడు	6	వెను...మెకము	88	వెలసె	71
వెండియ్య	61	వెన్న	63	వెలి 27, 78, 106	
వెండ్రుకలు	40	వెన్నాస	55	వెలిగుక్క	59
వెంపరలాడె	55	వెన్ను	43	వెలిచొరవరి	40
వెంబరవిత్తు	36	వెన్నుడు	7	వెలి...మెకము	88
వెకలి		వెన్నుదంట	22	వెలుగు	103
వెక్కిరింత	91	వెన్నునిటెంకి	23	వెలుగు	
వెక్కినమయ్యెను	71	వెన్నునియడుగు	62	వెలుపల	27
వెచ్చకాడు	35	వెన్నునివలకన్ను	13	వెలువడియె	60
వెచ్చన	27	వెన్నునివల...వారు	27	వెల్లి	73
వెజ్జ	68	వెన్ను నెడమకన్ను	14	వెల్లిగారు...టీడు	16
వెడంగు	36	వెన్నుపడగ	21	వెల్లియేనుగు	23
వెడ	71	వెన్నుమ...నీడు	22	వెల్లాటకత్తె	39
వెడద	80	వెన్నుపాను	95	వెనరు	83
వెడద...మెకము	87	వెన్నెల	30, 102	వెళ్లగొట్టెను	52
వెడమోడి	57	వెన్నెలపులుగు	91	వెళ్లెను	54, 60
వెడలించెను	51	వెన్నెలరాయడు	14	వే.	
వెడలుపు	80	వెరవరి	31, 37	వేంచేసు	58
వెడలెను	60	వెఱ	65	వేంద్రము	26
వెడవిల్తుడు	18	వెఱగు	47	వేట	106
వెఱుతురు	79	వెఱపు	65	వేటకాడు	33
వెత	57	వెఱ్ఱి	36	వేడి	100
వెత (ద) కెను	61	వెలంగ	77	వేదులు	36
వెనకఁచ్యు	4	వెలది	46	వేపి	99
వెనకఁచ్యుత్తి	10	వెలదుక		వేపులమిత్తి	91

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
వేగంటికచ్చేరి	24	వేల్పుటెంకి	25	సంపంగి	76
వేగంటికొమరుండు	22	వేల్పుటేరు	22	సంపంగ	
వేగంటిగొంగలు	25	వేల్పుదణ...తండు	6	సంపెంగ	
వేగంటిసైదోడు	7	వేల్పుదళవాయి	11	సంబావులు	78
వేగ	47	వేల్పుదాయలు	25	సకి	46
వేగరులు	32	వేల్పుదెరువు	26	సకినాలపిట్ట	97
వేగిరము	47	వేల్పుల...పట్టు	74	సకియ	31, 46
వేగులు	32	వేల్పులు	24	సగము	64
వేడుక	49	వేల్పును...డివి	23	సగ్గెను	70
వేడుకచెలి	39	వేల్పు	13	సజ్జ	85
వేడెను	59	వేసడము	95	సడలెను	63
వేడెమునరించెను	47	వ్రేలు	40	సడి	72
వేడ్క	49	వ్రేలెను	63	సత	54
వేడ్కకాండు	35	వ్రేసెను	64	సత...సిండు	17
వేనలి	41	స.		సతపేరు...ప్రౌడ	13
వేయి...దిట్ట	13			సత్తి...వలంతి	11
వేరము	55	సంకు	10	సత్తువ	66
వేరు	102	సంకుదారి	7	సదమదంబుసేసెను	53
వేలు	102	సంగడికాండు	31	సద్దు	51
వేలుపడెను	51	సంగడిండు		సన్నపిల్లి	92
వేలు	40	సంగాతి	"	సన్నము	70
వేలుపుటెంకి	24	సంజ	26	సన్నాసి	33
వేలుపుటేలు...కొ		సంతరించెను	53	సమసెను	53, 59
డుకు	11	సంతసము	49	సముకము	69
వేలుపుపెద్ద	16	సంతోసము		సరగు	47
వేలుపుల...బోడు	20	సంచె	104	సరదు	47
వేల్పుగార	23				
వేల్పుచెలులు	25				

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సరము	67, 68	సాశుపము	95	సుపాణి	79
సరస	62	సాశ్వము		సుపాణి	
సరి	82, 105	సి.		సురటివీవనలపుట్టు	18
సలాము	50	సింగపు...చాన	10	సురటీలు	95
సవతు	82	సింగపు...గొంగ	90	సువారపుట్టిల్లు	85
సవరంపుమెకము	91	సింగము	87	సూడిదె	68
ససి	80	సింగాణి	67	సూడు	55
సా.		సింగారపుండోట	85	సూరెలు	64
సాంకుడు	38	సింగారి	46	సె.	
సాంకుడుపులుగు	93	సింగిణి	67	సెజ్జ	48
సాంకెను	56	సింగిణి.		సెలకట్టియ	96
సాంబాలు	64	సిక	40	సెలకట్టె	
సాకు	48	సిగ		సెలగ	73
సాటి	32	సిగ్గు	48	సేద	71
సాదము	48	సిడము	80	సైకము	70
సాని	33	సిబ్బితి	48	సైరణ	71
సావడియెను	48	సిబ్బెము	65	సా.	
సామి	37	సిబ్బె .. మెకము	88	సాంపు	48
సాము	64	సిరము	59	సాగసైవవాడు	34
సారాయి	63	సిరి	57	సాట్ట	65
సారె	60	సీతాభోగములు	73	సాబగు	35
సాలీడు	92	సు.		సామ్మసిరె	64
సావాసము	55	సుకురుసిసులు	25	సామ్మలు	69
సాహిణి	3	సుడిగొట్టు	18		
సాహేబు	37	సుడివాలు	19		

పదము.	పుట.	పదము.	పుట.	పదము.	పుట.
సో.		సోయగము	35	హత్తె	51
సోకు		సోరణగండ్లు	81	హరివాణము	51
సోకుడు }	25	సోల	73	హాయి	71
సోకుబూచి	11	సోరు	62	హొచ్చు	66
సోకుమూ...దణి	10	ప్రక్కెను	70	హొన్న	84
సోగ	87	హ.		హొమ్మ	70
సోబె	68	హజ్జ	44	హొయలుబండి	67
సోమీ...బాణ	18	హత్తి	87	హకాసుతోట	85

ఆంధ్రగ్రంథములు

ప్రతి 1-కి రు. అ.

అచ్చతెనుగురామాయణము, శుద్ధప్రతి	...	1	4
డిటా కాలికోబైందు	...	1	10
అడవిమల్లెలు, ఎనమండ్ర నారాయణమూర్తిగారిది	...	0	8
అధ్యాత్మరామాయణము, కొత్తహూర్పు	...	1	8
అనంతునిఛందము, (ఛందోదర్పణము)	...	0	14
అనిరుద్ధచరిత్రము, కనుపర్తి అబ్బయ్యామాత్యప్రణీతము	...	0	8
డిటా కాలికోబైందు	...	0	14
అప్పకవీయము, శ్రీగిడుగు రామమూర్తిపంతులుగారి			
విమర్శతోనున్నది	...	2	8
అముక్తమాల్యద, (విష్ణుచిత్తీయము) వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిగారి			
వ్యాఖ్యానముతో మేలుకాగితములమీద చక్కగ మరల			
ముద్రించినారము	...	4	0
ఆంధ్రభాగవతము, పోతనామాత్యప్రణీతము. ఇదివఱకు ముద్రిత			
మైన ప్రతులకన్న అన్నివిధముల బాగుగనున్నది	...	4	0
డిటా అత్యుత్తమప్రతి, రెండుసంపుటములు	...	6	8
డిటా 3 సంపుటములు	...	7	4

శ్రీమదాంధ్రభారతము-పద్యకావ్యము:—

అనేక వ్రాతప్రతుల సహాయమున చిరకాలమునుండి సంపూర్ణ
పరిశ్రమముతోఁ బరిష్కరింపఁబడినది. మేలుకాగితములపై
స్ఫుటముగ అచ్చొత్తించి మంచి కాలికోబైందు చేయఁబడి
యున్నది.

7 సంపుటముల ప్రతి	...	14	0
3 సంపుటముల ప్రతి	...	13	0
అది, సభాపర్వములుగల సంపుటము	...	2	0
అరణ్యపర్వము	..	2	0
విరాటోద్యోగపర్వములు	..	2	0

భీష్మద్రోణపర్వములుగల సంపుటము	...	2	0
కర్ణశల్యసౌత్తిక స్త్రీపర్వములు,,	...	2	0
శాంతిపర్వము	...	2	0
అనుశాసనిక, అశ్వమేధ, ఆశ్రమవాస, మాసల, మహాప్రస్థానిక,			
స్వర్గారోహణపర్వములుగల సంపుటము	...	2	0
అదిపంచకము, ఒకటేసంపుటము	...	5	8
యుద్ధపంచకము, స్త్రీపర్వము	...	3	12
శాంతిసప్తకము	...	3	12
అదిపర్వమునూత్రమ, వెద్దచ్చు, చిన్నపైజు	...	1	0
ఆంధ్ర భారతవిమర్శనము, మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి		0	8
ఆంధ్ర దశరూపకము	...	0	8
అనందరంగరాట్నాంధము, కాలికో	...	1	8
ఆంధ్ర భాషాభూషణము, పీఠికతో	...	0	4
ఆంధ్ర భాషార్థవము, అట్టబైండు	...	0	12
,, కాలికోబైండు	...	1	2
ఆంధ్ర నామసంగ్రహము, మూలము	...	0	2
డిటా ప్రతిపదాంధ్ర టీకాతాత్పర్యసహితము	...	0	6
ఆంధ్ర చంద్రాలోకము, సటిక	...	0	8
ఆంధ్ర శబ్దచింతామణి, సటిక	...	0	8
ఉత్తరరామాయణము, కంకంటి పాపరాజప్రణీతము, చక్కసికూర్పు		2	0
ఉత్తరహరివంశము, నాచన సోమనాథకృతము	...	1	8
కవిసంశయవిచ్ఛేదము, అడివిము సూరకవిది	...	0	6
కవికర్ణరసాయనము, (మాంధాతచరిత్ర)	...	1	8
డిటా మేలుప్రతి, కాలికోబైండు	...	1	14
కవిరాజమనోరంజనము (పురూరవచరిత్ర), కనుపత్తి అబ్బ			
యామాత్యప్రణీతము	...	1	4
కళాపూర్ణోదయము, దళసరికాగితములు	...	2	4

కాశీఖండము, చక్రనిప్రతి, క్రొత్తకూర్పు	...	1 8
డిటొ కాలికోబైండు	...	1 12
కుచేలోపాఖ్యానము, సటిక, (భాగవతము)	...	0 4
డిటొ గట్టుప్రభుకృతము	...	0 6
కృష్ణరాయవిజయము, కుమార ధూర్జటికృతము	...	0 8
గజేంద్ర మోక్షము, సటిక, చక్రనికూర్పు	...	0 6
డిటొ కాలికో	...	0 8
గద్యపద్యసంగ్రహము, విద్వాత్, జనమంచి వేంకటసుబ్రహ్మణ్య		
శర్మగారిచే సమకూర్పుబడినది	...	0 8
గరుడాచలము, యక్షగానము, పెద్దచ్చు	...	0 2
గయోపాఖ్యానము	...	0 8
గోపీనాథరామాయణము, 2 సంపుటములు, శ్రీమద్రామాయణమునకు		
సరియైనపద్యము, కవనము మిక్కిలినింపు, పీఠిక అతినిపులము	7 8	
చాటుపద్యమణిమంజరి, క్రొత్తకూర్పు, ప్రథమభాగము	...	1 4
,, సాధారణప్రతి, ద్వితీయభాగము	...	1 6
,, మేలుప్రతి, గ్లేజు కాగితములు	...	1 10
చిత్రభారతము, చరిగొండ ధర్మనకృతము	...	1 4
చెన్నబసవపురాణము, పాపకవికృతము	...	1 2
ఛందోదర్పణము, (అనంతనిఘండము)	...	0 14
జైమినిభారతము, అశ్వమేధపర్వము	...	1 0
డిటొ కాలికోబైండు	...	1 6
తెనుగుసమస్యలు	...	0 2
దశకుమారచరిత్రము, పద్యకావ్యము, కేతనకవికృతము	...	1 8
డిటొ కాలికోబైండు	...	1 12
దశావతారచరిత్ర, నూతనము ద్రితము	...	2 0
దశరాపద్యములు	...	0 1
ధ్రువోపాఖ్యానము, సటిక, (భాగవతములోనిది)	...	0 8

నరసభూపాలీయము, అట్టబైండు	...	0	10
డిటూ కాలిగో	...	1	0
నలోపాఖ్యానము, సటిక, చిన్ననైజు	...	0	6
నలచరిత్ర, ద్వీపద	...	0	14
నిర్వచనోత్తరరాహయణము, మేలుప్రతి	...	1	0
నిరంకుశోపాఖ్యానము, రుద్రకవికృతము	...	0	6
నీతిపద్యసంగ్రహము, సటిప్పణము	...	0	4
నీలాసుందరీపరిణయము, కూచిమంచి తిమ్మకవికృతము	...	0	4
డిటూ కాలిగో	...	0	8
నృసింహపురాణము, ఎఱ్ఱాప్రగ్గడ, క్రొత్తకూర్పు	...	1	0
డిటూ కాలిగోబైండు	...	1	6
పంచతంత్రము, నారాయణకవికృతము	...	0	12
డిటూ కాలిగోబైండు	...	1	2
,, వేంకటనాథరాజకవికృతము	...	1	4
,, కాలిగోబైండు	...	1	10
ప్రభావతీప్రద్యున్నము, క్రొత్తకూర్పు	...	0	10
డిటూ కాలిగోబైండు	...	0	14
పారిజాతాపహరణము, చిన్ననైజు, క్రొత్తకూర్పు	...	0	8
,, కాలిగోబైండు	...	0	12
,, సటిక	...	3	0
బసవపురాణము, పిడుపర్తి సోమనాథప్రణీతము	...	2	4
బ్రహ్మోత్తరఖండము, శ్రీధరమల్లె వేంకటరామకవి	...	1	0
భాస్కరరామాయణము, చక్కని క్రొత్తకూర్పు	...	4	0
భాగినీదండకము, బమ్మెర పోతనకవి	...	0	1
భోజరాజీయము, ఆనంతామాత్యకృతము	...	1	2
మనుచరిత్ర, సటిక, వాణిశ్ల రామస్వామికౌస్థిగారివ్యాఖ్యానముతో			
చిన్ననైజున మేలు కాగితములమీద స్ఫుటమైన అక్షరము			
లతో చక్కగ ముద్రించయున్నారము	...	2	0

మార్కండేయపురాణము, మారనకృతము, కాలింగోబైండు ...	2	0
మొల్లరామాయణము, చిన్ననైజు, పెద్దతరములు ...	0	10
„ కాలింగోబైండు ...	0	14
యయాతిచరిత్రము, పొన్నిగంటి తెలగనార్యప్రణీతము ...	0	12
రసికజనునోభిరామము, కూచిమంచి తిమ్మకవి ...	0	12
„ కాలింగోబైండు ...	1	0
రంగనాథరామాయణము, ద్విపద, చక్కని ప్రాత్రకూర్పు ...	2	8
రంగరాయచరిత్రము, దిట్టకవి నారాయణకవి ...	0	8
„ కాలింగోబైండు ...	0	12
రాఘవపాండవీయము, సటిక, ద్వ్యర్థిప్రబంధరాజము ...	2	0
రాజశేఖరవిలాసము, కూచిమంచి తిమ్మకవి ...	0	8
„ కాలింగోబైండు ...	0	12
రామరాజీయము, (నరపతివిజయము) వెంకయ్యప్రణీతము ...	0	12
రామాభ్యుదయము, అయ్యలరాజు రామభద్రకవి ...	1	4
„ కాలింగోబైండు ...	1	10
రుక్మిణీకల్యాణము, టీకాతాత్పర్యసహితము, చక్కనిప్రతి (భాగవతములోనిది) ...	0	6
„ కాలింగోబైండు ...	0	8
రుక్మిణీపరిణయము, శుద్ధప్రతి, కూచిమంచి తిమ్మకవి ...	0	8
„ కాలింగోబైండు ...	0	12
రుక్మాంగదచరిత్ర (ఏకాదశీమాహాత్మ్యము), ప్రాథకవి మల్లన ...	0	10
„ కాలింగోబైండు ...	0	14
లంకావిజయము, (రావణదమ్మియము) పిండి ప్రాాలు లక్షణ కవికృతము, టీకాతాత్పర్యసహితము ...	1	4
„ కాలింగోబైండు ...	1	8

పసుచరిత్ర, సతీక, రామరాజభూషణప్రణీతము, అనేకనూత			
నాంశములుగల చక్కని క్రొత్తకూర్పు	...	4	0
పసిష్టజనకసంవాదము, యాముజాల శేషయ్యకవి	...	0	8
వాసిష్టరామాయణము, ద్విపద, తరికొండ వెంకమ్మ	...	1	4
విక్రమార్కచరిత్ర, జక్కనకవిప్రణీతము	...	1	4
విష్ణుపురాణము, వెన్నెలకంటి సూరనార్యప్రణీతము, లఘుటిప్పణి			
సహితము, క్రొత్తకూర్పు	...	2	8
వివేకసింధువు, కొండనార్యప్రణీతము	...	0	12
విజయవిలాసము, చేమకూర వేంకటకవికృతము	...	0	8
,, కాలికోటైండు	...	0	12
విదురసేతి, టీకాతాత్పర్యసహితము, (ఆంధ్ర భారతములోనిది)		0	5
వీరభద్రవిజయము, బష్టెర పోతరాజకృతము	...	0	12
వేంకటాచలమాహాత్మ్యము, తరికొండ వెంకమ్మగారిది	...	1	4
వేమనపద్యములు, చక్కనికూర్పు	...	0	6
డిటా బ్రాహ్మదొరగారి ఇంగ్లీషుతో	...	1	4
డిటా 2728 పద్యములు, కాలికోటైండు	...	1	12
డిటా తాత్పర్యసహితము, ఇందు గ్రంథవిమర్శ, కవిజీవితము			
మొదలగునవి చేర్పబడినవి, చక్కని క్రొత్తకూర్పు		3	8
వైశ్యపురాణము, శ్రీగురుభాస్కరాచార్యకృతము	...	1	4
శకుంతలాపరిణయము, కృష్ణకవికృతము	...	0	12
డిటా కాలికోటైండు	...	1	2
శతకంఠరామాయణము, క్రొత్తకూర్పు, మద్దనకవికృతము	...	0	10
శశిశేఖాపరిణయము, అప్పప్పకవికృతము	...	0	12
శివలీలావిలాసము, కూచిమంచి లిమ్మకవిప్రణీతము	...	0	6

శుకసప్తతి, కదిరీపతి ప్రణీతము	...	1	8
శృంగారనైషధము, శ్రీనాథకవిది, క్రొత్తకూర్పు	...	1	0
,, కాలిక్తోబైండు	...	1	6
సమీరకుమారవిజయము, [నూతనముద్రితము]	...	1	4
సప్తమస్కంధము, సాధారణప్రతి [భాగవతము]	...	0	4
డిటూ సటిక, చిన్ననైజు	...	1	0
డిటూ కాలిక్తోబైండు	...	1	4
సహస్రకంఠరామాయణము, రామావజ్ఞుల కొండయ్యకవిది	...	0	12
సారంగధరచరిత్రము, చేమకూర వేంకటకవికృతము	...	0	8
సానందోపాఖ్యానము, శ్రీశివరామకవి విరచితము	...	1	0
సీతారాహంజనేయసంవాదము, సటిక, అనేక నూతనాంశములు			
చేర్చి చిన్ననైజున ముద్రించినారము, టీక వివరణము			
మిక్కిలి విపులము. ఈవఱకు ప్రకటితమైన ప్రతులకన్న			
బాగుగనున్నది. సాధారణప్రతి	...	2	0
సులక్షణసారము, సటిక	...	0	8
,, కాలిక్తోబైండు	...	0	12
హరవిలాసము, శ్రీనాథకవి	...	0	12
,, కాలిక్తోబైండు	...	1	2
హరిశ్చంద్రనల్లోపాఖ్యానము, రామరాజభూషణప్రణీతము, సటిక,			
విపులమైన పీఠిక విమర్శనలతోనున్నది	...	2	8
హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము, శంకరకవిప్రణీతము	...	0	12
,, కాలిక్తోబైండు	...	1	2
హరివంశము, క్రొత్తకూర్పు, ఎఱ్ఱాపైగడ	...	3	0
,, మేలుకాగితములు	...	4	0

వావిళ్ల రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్,

292, ఎన్.ప్లస్ వేడ్, చెన్నపురి.

